

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Kánonjogi Posztgraduális Intézet

VALLÁSKÜLÖNBSÉG KÉRDÉSE A HÁROM MONOTEISTA VILÁGVALLÁSBAN

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
KATOLIKUSOK ÉS MUSZLIMOK KÖZÖTT
A 21. SZÁZADI
EURÓPÁBAN

Doktori disszertáció

Készítette: Csordás Eörs

Moderátor: DDr. PhD Habil. Szuromi Szabolcs Anzelm OPraem
egyetemi tanár

Budapest 2009

Tartalom

Tartalom	2
Rövidítések.....	4
Bevezetés.....	5
1 A HÁROM MONOTEISTA VILÁGVALLÁS	9
1.1 A vallások meghatározása és felosztása.....	9
1.2 A világvallások.....	17
1.3 A három monoteista világvallás: zsidó, keresztény, iszlám.....	20
1.3.1 Ábrahámi eredet	20
1.3.2 Az egyistenhit.....	24
1.3.3 A kinyilatkoztatás.....	28
1.3.4 Jézus személye	30
1.3.5 A Messiás	33
1.4 A három monoteista világvallás közösségei	34
1.4.1 A választott nép: „papi királyság és szent nép”	35
1.4.2 Az Egyház: „királyi papság ... megváltott nép”	36
1.4.3 Az umma: „a legjobb közösség”	37
2 A HÁZASSÁG	40
2.1 Mi a házasság?	40
2.2 Házasság és család a 21. századi Európában.....	42
2.3 Házasság a három monoteista világvallásban	55
2.3.1 Házasságkötés a zsidóknál: <i>kiddusin</i>	55
2.3.1.1 A zsidó jogrend: a halacha	55
2.3.1.2 A házasság formái: nőrablás, nővétel.....	56
2.3.1.3 A kiddusin: heteroszexuális kapcsolat	58
2.3.1.4 Házassági akadályok a zsidóknál	60
2.3.1.5 Kiddusin a chupá alatt	64
2.3.1.6 Válás a zsidó vallásban	69
2.3.2 Házasságkötés a katolikusoknál: <i>matrimonium</i>	70
2.3.2.1 Kánoni jogrend a katolikusoknál.....	70
2.3.2.2 A házasság szerződő felek heteroszexuális közössége	73
2.3.2.3 Házassági akadályokról az Egyház Törvénykönyveiben.....	75
2.3.2.4 Házasságodat az Egyház törvényei szerint kösd meg	79
2.3.2.5 Válás és semmissé nyilvánítás a kánoni jogban.....	83
2.3.3 Házasságkötés az iszlámban: <i>nikāh</i>	86
2.3.3.1 Az iszlám vallási normarendszere: a saría	86
2.3.3.2 Egy férfi és (egy) nő kapcsolata.....	91
2.3.3.3 Az iszlám házasság.....	95
2.3.3.4 A házassági szövetségkötés kellékei	99
2.3.3.5 Házassági akadályok az iszlámban	103
2.3.3.6 Válás az iszlámban	106
3 A VEGYESHÁZASSÁGOK	110
3.1 Endogamia, exogamia	110
3.2 A vegyes házasság fogalmáról általában.....	112
3.3 A vegyesházasság sajátos fajtájáról: a valláskülönbségről	113
3.3.1 Valláskülönbség akadálya a zsidóknál	115
3.3.1.1 Valláskülönbség kérdése az Ószövetségben	116
3.3.1.2 A valláskülönbség kérdése a Talmudban	119
3.3.1.3 Valláskülönbség a zsidóknál napjainkban.....	122

3.3.2	Valláskülönbség akadály a katolikusoknál.....	124
3.3.2.1	Valláskülönbség akadály a az Újszövetségben	125
3.3.2.2	Az egyházatyák korában	126
3.3.2.3	Corpus Juris Canonici	128
3.3.2.4	Codex Pii-Benedicti	130
3.3.2.5	A II. Vatikáni Zsinat kora.....	130
3.3.2.6	A hatályos Egyházi Törvénykönyv	131
3.3.3	Valláskülönbség akadály a az iszlámban	133
4	A valláskülönbség akadály a katolikus és muszlim között	139
4.1	A keresztény-muszlim házasság kérdése a magyar jogrendben.....	140
4.2	A katolikus-muszlim házasság kérdése az egyházi jogban	142
4.3	A valláskülönbség akadály a	145
4.3.1	A valláskülönbség akadályának kiterjedése	148
4.3.2	A valláskülönbség akadály a megszűnésének feltételei	150
4.3.2.1	Akatolikus fél keresztsége által.....	150
4.3.2.2	Felmentés által.....	151
4.3.2.3	Egy sajátos eset kérdése: felmentés vagy engedély által?	154
4.3.3	A felmentés megadásának feltételei	156
4.3.3.1	Az ordinárius részéről: megfelelő és ésszerű ok	157
4.3.3.2	A katolikus fél részéről: ígéret.....	158
4.3.3.3	A muszlim fél részéről: tudnia kell a katolikus fél ígéreteiről	172
4.3.3.4	A házasságra felkészítő részéről: felek felkészítése.....	175
4.3.4	A felmentés megadásának elhalasztása.....	186
	Konklúzió.....	190
	Forrás és felhasznált irodalom.....	193
	Zusammenfassung.....	205

Rövidítések

AA	<i>Apostolicam Actuositatem.</i>
AAS	Acts Apostolicae Sedis.
AAVV	Több szerző (auctores variae).
AG	Ad Gentes
bT	Babilóniai Talmud.
CA	<i>Crebrae Allatae</i> motu proprio.
Catech. R.	Catechismus Romanus
CCEO	Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium
CD	Christus Dominus
CEI	Conferenza Episcopale Italiana
CIC	Codex Iuris Canonici (1983)
CIC (1917)	Codex Iuris Canonici (1917)
CL	<i>Christifideles Laici</i>
CT	<i>Catechesi Tradendae</i>
D	Digesta.
DeV	<i>Dominum et Vivificantem</i>
DH	DENZINGER Heinrich / HÜNERMANN, Peter: <i>Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai.</i> Budapest, 1997.
DH	<i>Dignitatis Humanae</i>
EV	<i>Enchiridion Vaticanum.</i>
FAZ	<i>Frankfurter Allgemeine Zeitung.</i>
FC	<i>Familiaris Consortio</i>
Fol.	Folia.
Fontes	<i>Codicis Iuris Canonici Fontes.</i>
GE	<i>Gravissimum Educationis</i>
GnRab	Genesis Rabba.
GS	<i>Gaudium et Spes</i>
HLR	<i>Harenberg Lexikon der Religionen.</i>
HV	<i>Humanae Vitae</i>
KEKK	<i>A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma.</i>
KSH	Központi Statisztikai Hivatal.
LG	<i>Lumen Gentium</i>
MD	<i>Mulieris Dignitatem</i>
MKL	<i>Magyar Katolikus Lexikon I-XIV.</i>
MM	<i>Matrimonia mixta.</i> mp.
NA	<i>Nostra Aetate</i>
OE	<i>Orientalium Ecclesiarum</i>
pT	palesztinai vagy jeruzsálemi Talmud
SCSO	Sacra Congregatio Sancti Officii (1965. december 7-ig).
STh	Summa Theologiae
SzIT	Szent István Társulat
TeNaCh	A zsidó Szentírás (Parancsolatok /Tora/, Próféták /Nevim/, Írások /Chetuvim) kezdőbetűinek összeolvasása.
TER	<i>Theologische Realenzyklopädie</i>
UR	Unitatis Redintegratio
IB	Islamische Bibliothek.

Bevezetés

A politikában, az egyházakban és az egyházi közösségekben, de általában a társadalomban csak az utóbbi években tudatosult a muszlimok számának növekedése Európában. Valójában nem új jelenség az iszlám megjelenése ezen a kontinensen. Az iszlám szinte villámgyors terjedése Mohamed halálát követően¹ először az Ibériai félszigetet érintette (mai Spanyolország, Portugália). Ám az arabok hamarosan megjelentek Dél-Franciaország vidékein is, ahonnan a kereszténység lassan visszahódította (reconquista) az említett területeket.²

Az oszmán-törökök hódítása és általuk az iszlám vallás Konstantinápoly eleste után³ a 15. században érte el a Magyar Királyság határait, majd Nándorfehérvár elfoglalásával⁴ vetette meg lábát Magyarországon. Ettől kezdve állomásoztak török csapatok magyar területeken. Tartós berendezkedésükre végül a mohácsi vész,⁵ majd Buda eleste⁶ teremtett lehetőséget. A 150 éves török uralom mégsem jelentett vallási keveredést. Részben a nemzeti öntudat, részben a keresztény hit, de a kultúra is (nyelv, népi szokások stb.) többnyire visszatartotta a lakosságot az ilyenfajta házasságtól.

Noha a török előnyomulást Bécs kétszer is megfékezte,⁷ az idők folyamán Dél-Európa népei közül többen önként csatlakoztak az iszlámhoz, így a pomákok Bulgáriában, Görögországban és Makedóniában, továbbá az albánok és nagyszámban a bogumilok. Minél inkább közelednek ma ezek az országok az Európai Unióhoz, annál inkább része lesz az iszlám egész Európának.

---

¹ AD/AH 632/10.

² A reconquista az arab hódítás éveiben kezdődött, s egészen az utolsó muszlim királyság, Granada meghódításáig tartott (AD/AH 1492/897).

³ AD/AH 1453/856.

⁴ AD/AH 1521/927.

⁵ AD/AH 1526/932.

⁶ AD/AH 1541/947.

⁷ AD/AH 1529. szeptember 27-től október 16-ig /936, Muharram 23-tól 936. Safar 12-ig, majd a Kahlenbergi csata 1683. szeptember 12-én / 1094. Ramadan 20.

Kulturális-etikai szempontból az iszlám népesség Európában nem egységes eredetű. Alapvetően a muszlimok három csoportja különböztethető meg:

- 1) A Kelet- és Dél-Európai muszlimok Albániában és Oroszország tatároktól lakta területén, Törökország Európai vidékén, Bulgáriában, Macedóniában, valamint Koszovó és Bosznia-Hercegovina tájékán élő muszlimok, akik már bizonyos európai kultúra, és vallási hagyomány hatása alatt állnak;
- 2) Azok a muszlimok, akik az 1950-es, 60-as években Törökországból, Marokkóból, Tunéziából, Jugoszláviából, az egykori gyarmatokról, mint vendégmunkások jöttek. Ezek közé számíthatjuk még a polgárháborúk elől menekülteket (Libanon, Afganisztán, Bosznia, Koszovó);
- 3) Végül, bár kicsiny, de mégsem elhanyagolható csoport, akik letették a muszlim hitvallást, mindenekelőtt asszonyok, akik muszlimokhoz mentek feleségül.⁸

Dél- és Közép-Európában (így Magyarországon is) kultur-etikai oldalról az iszlám főleg török irányzatú. Spanyolországban és Franciaországban ezzel szemben az észak- és nyugat-afrikai iszlám a jellemző. Angliában főleg a gyarmati országokból beköltöző (többségében India, Pakisztán) muszlimokkal találkozhatunk. A mintegy 15 millió muszlim jelenléte nagy problémát jelent.

A dolog természeténél fogva nem elsősorban az *egyén mellett* élés a nehézség (az is), de legfőképpen az *egyénissal* élés, azaz a keresztények (katolikus, ortodox, protestáns) és a muszlimok közötti házasság.

A Dél-Európai Püspöki Karok elnökeinek 7. találkozásán Nagyváradon a vegyesházasság volt a téma.⁹ Az üléseken Erdő Péter bíboros a CCEE elnöke és Vinko Puljić bíboros, sarajevói érsek elnököltek. A résztvevők között a következő hét püspöki konferencia képviseltette magát: Albánia, Bosznia-

---

⁸ Vö. SOOKHDEO, Rosemary: *Warum Frauen zum Islam übertreten*, Holzgerlingen: Hänssler, 2006, 25-31.

⁹ AD/AH 2007. március 1-4 / 1428. Safar 11-14 között.

Hercegovina, Bulgária, Görögország, Románia, Szerbia-Montenegró-Macedónia és Törökország.

A téma nagyon fontos volt, hiszen ezeken a vidékeken már évszázadok óta katolikusok, ortodoxok és muszlimok élnek egymás mellett, és így természetes, hogy elég gyakran fordulnak elő vegyesházasságok. Ám tekintettel a legújabb kor népvándorlásainak különböző változataira (üldöztetés, gazdasági szerencsepróbálás, családegyesítés, háború előli menekülés stb.) a különböző kapcsolatok folytán létrejövő vegyesházasságok (vallási, kulturális, népfaji stb.) Európa többi országait is érintik.

A megbeszélések folyamán a jelenlévő püspökök nem láttak különösebb nehézséget, legalábbis tanbelileg, a rítusközi – sajátjogú egyházak tagjai közötti – vagyis egy latin és egy egyesült keleti katolikus közötti házasság esetében.

A katolikusok és ortodoxok esetében közös hittani alapokról lehet beszélni, ám a szentség értelmezésében a teológusok véleménye eltérő és ez a házassági beleegyezés értékelését és szilárdságát befolyásolja. Ennek hatását különösen érezni lehet az egyházak bírói gyakorlatában.¹⁰

Noha a résztvevők haladást emlegettek a protestáns testvéreinkkel folytatott párbeszédben, ám teológiai szempontból a nézetek még mindig távol állnak egymástól. Ma is vannak olyan egyházas jellegű közösségek, ahol még az is előfordul, hogy a katolikus felet ismét megkeresztelik, mert a katolikus keresztséget nem fogadják el érvényesnek.¹¹

Egyre inkább növekszik a valláskülönbséggel, vagyis katolikus és megkereszteletlen akatolikus között kötött házasságok száma. Legtöbbször muszlim a partner, de előfordul olyan eset is, hogy muszlím megy férjhez katolikushoz. Ez utóbbi ritkább eset. A tapasztalatok nagyon eltérőek. Különös

---

¹⁰ Vö. PRADER, Joseph: *La legislazione matrimoniale latina e orientale*. Roma: Edizioni Dehoniane, 1993, 51-69.

¹¹ „Más vallásos közösségekből származó hívők – Az egyház ugyan nem ragaszkodik azoknak az újbóli megkereszteléséhez, akik más vallásos közösségből jöttek, ahol alámerítéssel megkeresztelkedtek, és az akkori világosság szerint állhatatos keresztény életet éltek, mégis elismerjük, hogy kívánatos az újrakeresztelésük” (Dr. SZIGETI, Jenő: *Gyülekezeti kézikönyv*. Budapest: H.N. Adventista Egyház, 1993, 65. o.

hangsúlyt kapnak az etnikai különbségek, és ez sokszor még a vallásnál is fontosabb kérdéssé válik. Noha a tanácskozás résztvevői mind tapasztaltak pozitív példákat is, mégis felhívták a figyelmet a veszélyekre. Ilyen veszélyek: a vallási közömbösség, a gyakori válások, a katolikus fél függővé lesz a muszlim férj családjától, az iszlám tanítás különböző értelmezéséből fakadó erőszak, a saját családtól történő izolálás, identitás-zavar, a gyermekek nevelésének problémái. Záróbeszédében Erdő Péter bíboros a CCEE elnöke rámutatott, hogy „A vegyesvallás problémája továbbra is központi kérdés marad úgy az ökumenikus párbeszédet illetően, mint a kánoni jog normáinak a lelkipásztori élet mindennapjaiban történő helyes alkalmazásánál.”¹²

Elkerülhetetlenül fontos tehát a vegyesvallást illetően kiemelni a valláskülönbség kérdését, különös tekintettel a katolikus – muszlim házasságot tekintve.

---

¹² A konferencia összefoglalóját 2007. március 4-én Aldo Giordano a CCEE titkára ellenjegyezte (Másolatban a MKPK irattárában).

1 A HÁROM MONOTEISTA VILÁGVALLÁS

1.1 A vallások meghatározása és felosztása

A nagy globalizációban úgy tűnik, mintha az emberiséget két nagy csoportra oszthatnánk. Az egyik csoportot egy vallási közösséghez tartozó emberek alkotják, míg a másik csoporthoz a szekularizált emberek tartoznak. A szekularizált emberek azok, akik mindennapi életükből kiszorítják, de legalábbis elkülönítik a vallást és annak intézményes megjelenési formáját, az egyházat. Amikor egy vallási közösséghez tartozó embert említünk, tudatosan nem vallásos embereket írunk, hiszen köztudottan sokan vallják magukat egy egyházhoz, egyházas jellegű közösséghez, felekezethez tartozónak, anélkül, hogy vallásosak lennének, azaz gyakorolnák a vallásukat.¹³

A vallás szó eredetét tekintve¹⁴ az indoeurópai nyelvcsalád főbb ágaiban (latin, germán, szláv) ennek a szónak megfelelő alakját (religio, is; die Religion; религия)¹⁵ többnyire, Lactantiust (AD 250-325) követve, a latin *religo, are* (1) igéből származtatják, ami általában annyit jelent, hogy *köt, megköt, felold*.¹⁶ Ám vannak, akik inkább a korábbi nézetet fogadják el és Cicero (Kr.e. 106-43) nyomdokában a „religio” szó eredetként a *religo, ere* (3) igét tartják valószínűnek, amelynek jelentése: *nagy figyelemmel tekintetbe vesz*.¹⁷

A „vallás” szónak nem csak a nominális meghatározása körül merülnek fel bizonytalanságok, hanem még inkább a valóságos meghatározást illetően. Lehet, hogy ennek hátterében Arisztotelésznek az a megállapítása húzódik meg, hogy

---

¹³ A 2001. évi népszámlálás alkalmával az ország 10 millió 198 ezer lakosából vallási, felekezeti hovatartozását 7 millió 611 ezer személy adta meg, ebből 54,5 % vallotta magát katolikusnak (vö. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL: *Népszámlálás 2001*, 5. kötet: *Vallás, felekezet*. Budapest: UNIÓ Lap-és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft. 2002). Ám 2004-ben a magukat katolikusnak vallók (5.559.000) mindössze 8-12% gyakorló katolikus (vö. ТОМКА: *Halálra szántak*, 442.).

¹⁴ Magyarban a „vallás” főnév a *vádol* ige tőváltozatából származik. A *vádol* szó jelentései „megvall, kinyilvánít”. Vö. ZAICZ: *Etimológiai szótár*. 897.

¹⁵ Vö. FINALY: *A latin nyelv szótára*. 1688. old.; DUDEN: *Universalwörterbuch*. 1301. old.; HADROVICS / GÁLDI: *Magyar – orosz szótár*. 764.

¹⁶ Vö. LACTANTIUS: *Divinae institutiones*. 4,28.

¹⁷ Vö. CICERO, Marcus Tullius: *De natura deorum*. Dizingen: Reclam, 1995, 2.72.

„az egyszerű nem meghatározható”?¹⁸ Úgy tűnik, Arisztotelész kijelentésének az az alapja, hogy egy reális definíció két részből áll: a *legközelebbi nem-fogalomból* (genus proximum) és a *megkülönböztető jegyekből* (differentiae specifica), vagyis egy összetett terminusról van szó.¹⁹

Kile Jones véleménye szerint a vallás az emberiség egy teológiai, filozófiai, antropológiai, szociológiai és pszichológiai jelensége, majd hozzáteszi, ha ezek közül bármelyik kategóriát elhagyjuk, máris elfogadhatatlan lesz a meghatározás.²⁰ Márpedig a legtöbb definíció-kísérlet legalább egy, de előfordul, hogy több kategóriát elhagy. Ha például egy meghatározás az *egy Istenre* vonatkozik, vagy istenekre és istennőkre, aki, vagy akik a mindenséget teremtették és fenntartják, akkor ez a definíció máris kizárja a vallások sorából a buddhizmust vagy a satanizmust, amelyek követői semmi ilyesfélemben nem hisznek.²¹ Vannak olyan meghatározások is, amelyek a „vallás” és a „kereszténység” fogalmát keverik össze, így kizárva a Föld lakóit illetően három ember közül kettőt.²² Vannak, akik egyenesen az Újszövetség szavaival próbálják meghatározni a vallást. Viselkedési norma (mint legközelebbi nem-fogalom), mely előírja: Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből. Szeresd felebarátodat, mint saját magadat (mint megkülönböztető jegyek).²³

Az értelmező szótárakban is sok kísérlettel találkozunk. Van, amelyik megállapítja, hogy „nem adható egységes meghatározás a vallásról annak sokfajta hagyományai, gyakorlatai és eszméi miatt.”²⁴ Az oxfordi értelmező szótár tömören kifejti, hogy a vallás nem más, mint annak a ténynek megállapítása, hogy az emberek elfogadják egy emberfölötti személyes lény létét, akinek ellenőrző hatalma van az emberek fölött, és tőlük engedelmességet követel. Ez a megközelítés kizárná a buddhizmust és sok univerzalista vagy

---

¹⁸ Vö. FRANZ / BAUM / KREUTZER: *Lexikon philosophischer Grundbegriffe der Theologie*. 69-71.

¹⁹ Vö. BOLBERITZ, Pál: *Bevezetés a logikába*. Budapest: Jel Kiadó. 1998. 46-49.

²⁰ Vö. KILE: *Defining religion*. Internet.

²¹ A buddhizmusban nem létezik túlvilág (ennek megfelelően Isten). Az ember *itt és most* elérheti a megváltást, a megvilágosodást (vö. BEDÜRFTIG: *Die grossen Weltreligionen*. 254.).

²² A jelenlegi adatok szerint a világ lakossága 6 milliárd, és ebből 2,1 milliárd a keresztény. PÜRSTINGER: TRE. 28/127.

²³ Vö. Mt 22, 36-39.

²⁴ Vö. CRYSTAL, David: *Enzyklopädie Cambridge*. Cambridge: University Press, 1990, 420.

éppen politeista közösséget a vallások köréből.²⁵ A Webster szótárban azt olvashatjuk, hogy a vallás nem más, mint alaptételeknek vagy alapvető megállapításoknak olyan rendszere, amelyet a vallásos ember betart, mert meggyőződéssel hisz bennük. Ez igazából egy nagyon furcsa megközelítés, amely egyetlen elemét sem tartalmazza azoknak, amiket általánosságban a vallással összefüggésbe hoznak (Isten, erkölcs, világnézet, stb.). Sok ember van, aki noha egy valláshoz tartozónak vallja magát, mégsem fogadja el annak a *hitét*.²⁶

Tudósok, doktorok is tettek különböző kísérleteket a vallás meghatározására. Irving Hexham (1943-), a Calgary-i egyetemen a vallástudományok professzora, „The Concise Dictionary of Religion” c. művében vallásokról, szent iratokról és hasonló fogalmakról közel kétezer meghatározást ismertet.²⁷ Érdekes ezek közül egy párat megemlíteni. William James (1842-1910) a Harvard egyetem pszichológia- és filozófiaprofesszora azt írja: „a vallás meggyőződés arról, hogy egy láthatatlan rend és a legfőbb jó harmonikusan együtt lakik bennünk.” Alfred North Whitehead (1861-1947) angol filozófus és matematikus, akinek jelentős szerep jutott osztályrészül a matematikai-logika kifejlesztésében, úgy véli, hogy a vallás az a terület, ahol az egyed átlépi a magányosságát.²⁸ Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) a német idealizmus legkiemelkedőbb alakja szerint a vallás „az abszolút Szellem öntudata” vagy az abszolútum megismerésének magasabb formája.²⁹ Henry Louis Mencken (1880-1956) amerikai író, újságíró és satirikus abban látta a vallás szerepét, hogy ez az egyetlen hozzáférési lehetőség az „Illetékeshez”, aki ellenőrzése alatt tartja a sorsunkat. A vallás egyetlen célja az „Illetékes” barátságának kivívása.³⁰ Paul Johannes Tillich (1886-1965), akit egyesek Karl Barth (1886-1968), Dietrich Bonhoeffer (1906-1945) és Karl Rahner (1904-1984) mellett a 20. század legkiemelkedőbb teológusai közé sorolnak, úgy látta,

---

²⁵ Vö. STEVENSON, Angus (kiadó): *Concise Oxford English Dictionary*. 11. kiadás. Oxford: University Press, 2008, 257.

²⁶ Vö. *Merriam–Webster’s Collegiate Dictionary*. 11th ed. Chicago: Encyclopaedia Britannica Company, 2006.

²⁷ Vö. HEXHAM, Irving: *The Concise Dictionary of Religion*. Vancouver: Regent College Publishing. 1993, 18.

²⁸ Vö. WHITEHEAD, Alfred North / JONES, Judith A.: *Wie entsteht Religion?* New York: Fordham University Press, 1996.

²⁹ Vö. HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: *Über die Philosophie der Religion*, In: *Vorlesungen. Ausgewählte Manuskripte und Nachschriften*, (kiadó: Walter Jaeschke), Bd. 5: Berlin: Suhrkampff. 1999.268.

³⁰ Vö. MENCKEN, Henry L: *Abhandlung über die Götter*. New York: Alfred A. Knopf, 1930, 17.

hogy vallásosnak lenni annyit jelent, miszerint valaki végső értelemben felfogja a „lét” mivoltát.³¹

A reális meghatározás nehézségei visszatükröződnek a különböző vallások felosztásának nehézségeiben is. A létező vallásokat nagyon nehéz szisztematikus rendszerbe foglalni, mert az egyes vallások elemei a legkülönbözőbb módon keresztezik és átfedik egymást. Az ismert osztályozásokra általában a nyugati gondolkodásmód jellemző. Egy közismert felosztás így rendszerezi a világ különböző vallásait:³²

- 1 Indiai eredetű vallások
  - 1.1 hinduizmus
  - 1.2 buddhizmus
  - 1.3 más indiai eredetű vallások
- 2 Ábrahámi vallások
  - 2.1 zsidóság
  - 2.2 kereszténység
  - 2.3 iszlám
  - 2.4 iszlám eredetű vallások
  - 2.5 baha'i vallás
- 3 Etnikai vallások
  - 3.1 keleti vallások
  - 3.2 távolkeleti vallások
  - 3.3 afroamerikai vallások
  - 3.4 óceániai vallások
- 4 További vallások
  - 4.1 többistenhívő vallási irányzatok
  - 4.2 gnosztikus vallások és ezoterikus tanok egyháza
  - 4.3 más vallások.

A számát tekintve a *hinduizmus* a harmadik legnagyobb világvallás (kb. 800 millió követője van), de egyúttal a legtitokzatosabb is, hiszen keletkezése valahol az őskorban gyökeredzik. Egyesek úgy vélik, hogy valamikor Kr.e. 4000 esztendővel az Indus-völgyben keletkezett, amely ma nagyrészt Pakisztánhoz tartozik. Valójában több, hasonló alapelvekkel és múlttal rendelkező csoport közösségéről beszélhetünk. Nincs meghatározott alapítója, mint Jézus, Ábrahám, Mohamed vagy éppen Buddha; nincsenek meghatározó szervezetei és nincsenek dogmái. Talán a legközösebb tanítása a szünet nélküli *újjászületés* körforgása.³³

---

³¹ Vö. TILICH, Paul, Johannes: *Wesen und Wandel des Glaubens*. Berlin, Ullstein: 1975.

³² Vö. AA.VV.: *Lexikon der Religionen*. Dortmund: Harenberg Kommunikation Verlag, 2002.

³³ Vö. AA.VV.: *Die Religionen der Welt*. Frankfurt am Main: Verlag der Weltreligionen, 2007. 27-30.

A *buddhizmus* Kr.e. a 6. század körül született. Alapítója a Sakya nemzetségből származó Siddharta (később Buddha) fejedelemfi (Kr.e. 570-480). A buddhista arra törekszik, hogy megszabaduljon a vágyaktól, amelyek vörös fonalként vonulnak végig az ember életének különböző formáin és így eljusson a Nirvánába, a megsemmisülés ölébe.³⁴

Más indiai vallásokról szólva elmondhatjuk, hogy az indiai vallások legfontosabb jellemzője az erőszakmentesség elmélete és gyakorlata. Követőik többsége áhítattal hisz az isten(ek)ben és az élet permanens újratemtődésében, az újjászületésben, reinkarnációban. Az indiai vallások követőinek körülbelül 80%-a hisz az állati élet szentségében is. Így a három egymásba fonódó eszmében, a természetfölötti erőben, a tanításban, miszerint az ember *következő életének minősége* a jelen életben gyakorolt magatartástól függ, és az élet abszolút szentségében való hit, amely az *erőszakmentességhez* vezetett, erőszakmentességhez az embertársakkal és az egész állatvilággal szemben. A különböző szigorúsággal gyakorolt vegetarizmus az állatok megölésével (majd elfogyasztásával) szembeni belső irtózatnak csak egyik, a felszínen megjelenő egyszerű megnyilvánulása, sokkal mélyebb formái léteznek a természet (és a természet erői) szeretete, tisztelete kifejezésének.³⁵

Léteznek különböző *iszlám eredetű vallások* is. Ilyen az *abangán*, amely egy nem-ortodox, a hindu vallással valamelyest keveredett iszlám vallás;³⁶ az *aleviták*: az iszlám egy szakadár ága, tagjai elutasítják a szigorú törvényeket, fellépnek a vallásszabadságért, az emberi jogokért és a nők egyenjogúságáért;³⁷ talán a legismertebb iszlám vallási közösség a *drúzok*. Ez a csoport egy, az iszmaili sííta iszlámból kialakult, Hamzah ibn Ali perzsa misszionárius által a 10. században Kairóban alapított egyistenhívő vallási közösség.³⁸ A *nuszairék*

---

³⁴ Vö. SZIMONIDESZ, Lajos: *A világ vallásai. I.*; Budapest: Könyvértékesítő Vállalat, 1988, 304-325. Magyarországon A *Tan Kapuja Buddhista Egyház* néven bejegyzett vallási közösség (vö. *Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek 1999-2000.* 6.old.).

³⁵ Vö. www.amrita-it.com/india/vallasok.htm Letöltve: 2009.08.12.

³⁶ Vö. BEATTY, Andrew: *Varieties of Javanese Religion: An Anthropological Account.* Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

³⁷ Vö. AA.VV.: *Lexikon der Religionen.* Dortmund: Harenberg Kommunikation Verlag, 2002.470.

³⁸ Vö. KLEIN, Peggy: *Die Drusen in Israel.* Marburg: Tectum Wissenschaftsverlag 2001.

ősatyjuknak Muhammad ibn Nusair an-Namiri al-Fahri (AD/AH³⁹ + 864/249) sejket nevezik. A nuszairek a sífta iszlám közösség tagjai, és hogy elkerüljék a „szekta” gyanúját, Ali-követőinek mondják magukat. Alavitáknak is nevezik őket.⁴⁰ Okvetlenül meg kell emlékezni a *bahá’i* vallásról, amelyet Bahá’u’lláh (AD/AH 1819-1850/1234-1266) néven ismert Mírzá Hoszein Alí Núrí alapított. A baháizmus alapvető tanítása az, hogy az egyházak és az emberek egyenlők, ezért az ő vallásuk nyitva áll mindenki előtt, aki hajlandó követni Bahá’u’lláh tanításait. A bahá’i vallás központja közismerten Haifa.⁴¹

Egyéb keleti és távol-keleti vallások közé tartozik a híres ókori bölcs Fu Ce – vagy latinosan Konfuciusz (Kr.e. 5. század) – által elindított konfucianizmus. Valójában nem is annyira vallás, mint inkább útmutatás, erkölcsi tartás a társadalom számára: a tökéletes társadalmi rend megfogalmazása kínai módra, ahol óriási szerepe van az ősök és az uralkodó tiszteletének. A másik nagy kínai filozófiai rendszer, aminek kialakulása Konfuciusz kortársához, Lao Ce munkásságához köthető: a *taoizmus*. A három kínai vallás (konfucianizmus, taoizmus, buddhizmus) nem válik élesen szét a hétköznapi emberek életében. A kínai vallások, különösen a buddhizmus és a taoizmus toleránsak, nem hirdetnek kizárólagosságot.⁴²

Afroamerikai vallásoknak nevezzük azokat a vallásokat, amelyek gyökerei visszanyúlnak az afrikai kontinens vallásaihoz, és a 16. században Afrikából elhurcolt rabszolgák vitték magukkal Amerikába. Az afroamerikai vallások panteonja közösnek mondható, és általában Nyugat-Afrikából eredeztethető. Szinkretista vallásokról van szó, amelyek innen-onnan (a misszionáriusok útján megismert kereszténységből is) átvettek bizonyos elemeket. Nagy

---

³⁹ AH (Anno Hidzsrí). A *hidzsrí* naptárnak is nevezett időszámításnak kezdőpontja a *hidzsra* nevű esemény: Mohamed próféta átvonulása Mekkából Medinába. A mi időszámításunk szerint ez AD. 622 szeptemberében történt, azonban mivel Mohamed maga is megreformálta a naptárt (betiltván a toldalékhónapokat, amelyeket addig időről időre az évhez illesztettek, hogy ne vándoroljon évszokról évszakra az év kezdete), a muszlim időszámítás első évének első napja a Gergely naptár szerint 622.

⁴⁰ Vö. ARNOLD, Werner: *Die Nusairier und ihre Rituale*. In: *Migration und Ritualtransfer. Religiöse Praxis der Aleviten, Jesiden und Nusairier zwischen Vorderem Orient und Westeuropa*. Bd. 33, Frankfurt a.M., 2005, 305-313.

⁴¹ Vö. PERKINS, Mary / HAINSWORTH, Philip: *A bahá’i hit*. Budapest, Gondolat Kiadó 1992. Magyarországon bejegyzett vallási közösség (vö. *Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek 1999-2000*. 13.

⁴² Vö. HÉJAS, István: *A keleti vallások filozófiája és világmépe*. Budapest: Anno Kiadó, 2007.

általánosságban elmondható, hogy jellemző rájuk az ősök kultusza és az animizmus.⁴³

Az *óceániai vallások* törzsi vallások. Az élet és a lét a törzsre vonatkozik, s ami a törzsön kívül van, annak nincs semmi jelentősége. Nagy fontosságot tulajdonítanak a szertartásoknak, amelyek nem mágikus jellegűek, hanem valódi vallási események. Ezeket a szertartásokat áthagyományozzák, de mivel az emberi emlékezet gyarló, így az óceániai vallások a szertartásaik útján változnak. Az ősöknek olyan nagy jelentősége van, hogy szociológiailag tekintve, a törzsi társadalom élőkől és holtakból tevődik össze. Az ősökkel való kapcsolat nagyon fontos. Ahol úgy tűnik, hogy megszakadt a kapcsolat, ott áldozatokkal igyekeznek azt helyrehozni. A törzs vénei a tudás és a rejtelmek birtokosai. Ezekben a törzsi vallásokban nagy szerepet kapnak a különböző szellemi lények.⁴⁴

Az ókori vallások többnyire politeista, *többistenhívő* vallások voltak. Ma is akadnak még politeista vallások. A mai politeista vallások közé tartozik először is a *bön*. A bön vallás az ősök tiszteletén alapszik. Tibet ősi, a buddhizmust megelőző vallása, melyben a sámánizmus vonásai dominánsak. A sámán a szibériai eredetű samanizmus központi alakja, a közösség olyan tagja, aki elődeitől átszármaztatott képességei révén kapcsolatot tud teremteni a közösség és a túlvilág között.⁴⁵ A *sintoizmus* a japánok eredetileg névtelen, őshonos nemzeti vallását jelöli. A sintoizmus megértésében a „kami” szó kulcsfogalom, melynek jelentése leginkább, mint „felsőbb lény”, „magasabb rendű lény” fogalmakkal adható vissza. Kami-jelleggel rendelkezik minden, ami vallásilag tiszteletre méltó: az ég és a föld istenségei, a szellemek, az állatok, a növények, a hegyek, a tavak, tehát minden, ami valamiképpen rendkívüli.⁴⁶ A *szanteria* igazából afroamerikai szinkretikus vallás, főleg Kubában ismert, isteneiket a katolikus szentekkel keverik össze. Szertartásaik, melyeken

---

⁴³ Vö. STINGL, Miloslav: *Die Götter der Karibik. Die Geschichte der afroamerikanischen Kultur*. Düsseldorf: ECON-Verlag 1996.

⁴⁴ Vö. NOURY, Arnaud (Hrsg.): *Le Reflet de l'âme lapita, archéologie du lapita en Océanie*. Versailles: Noury éditions, 2005.

⁴⁵ Vö. BAUMER, Christoph: *Bön - Die lebendige Ur-Religion Tibets*. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1999.

⁴⁶Vö. ANTONI, Klaus: *Shintō*. In: Kracht, Klaus / RÜTTMANN, Markus: *Grundriß der Japanologie*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2001, 125kk.

(többnyire állat) áldozatot mutatnak be, legtöbbször kapcsolatfelvétel az istenséggel, vagy az istenség megjelenítését szolgálja. A szanteria vallásról sokat ír Holzapfel Varuna, akit 2001-ben⁴⁷ e vallás papnőjévé szenteltek.⁴⁸ A politeista *candomblé* vallás a spiritizmus egy formája, sok istent és szellemet imádnak. Ezek az istenek és szellemek többnyire afrikai vallásokból eredeztethetők. Brazíliában és a környező országokban terjedt el a 16. században. Közel tízezer templomuk van és közel kétfélmillió követője.⁴⁹ A *wicca* kultusz egy új szinkronista vallási mozgalom. Saját magát úgy értelmezi, mint a boszorkányság vallása.⁵⁰ *Voodoo* – többnyire kreolok vallása (Haiti, Afrika, Amerika). Áldozatokat mutatnak be és a fehér-fekete mágiát művelik. A rabszolgasággal telepedett meg Amerikában. Hibrid vallásnak is mondhatjuk, ahol isteneket és szellemeket imádnak és engesztelnek ki.⁵¹

A *gnosztikus* vallások és ezoterikus tanok egyházait nagyon nehéz tipológiailag besorolni és tanaikat egy-két mondatban meghatározni. A gnózis az igazi tudást jelenti. A gnózis tana egyszerű, mert mielőtt bármit meghatározna, leírna vagy magyarázna, abból a tényből indul ki, hogy létezik igazi tudás. A gnosztikus világnézet alapja az, hogy az igazság előbb létezett, mint minden más. A gnosztikus irányzatok alapállása, hogy aki abszolút tudásra szomjazik, az belülről megtalálhatja ezt, mert minden emberben eleve benne van ez az igazság. Ilyen mai gnosztikus vallás Magyarországon is létezik.⁵² Az *ezoterikus* fogalom a titkos tanokra használt kifejezés, amelyek csak egy csoport beavatottjai számára ismeretesek, rejtélyes, okkult, rejtett, szemben az ún. *exoterikus* tanokkal, amelyek a kívülállóknak is közérthetők, megismerhetők, elérhetők.

---

⁴⁷ AH 1421.

⁴⁸ Vö. HOLZAPFEL, Varuna: *Santeria. Der Voodoo der Kubaner*. Köln: Smaragd, 2003.

⁴⁹ Vö. BASTIDE, Roger: *Les religions africaines au Brésil. Vers un sociologie des interpénétrations de civilisations*; Paris, Presses Universitaires de France, 1969.

⁵⁰ OHANEAN, Oliver: *Das Fremde im Eigenen – Zur Konstruktion von Wirklichkeit im Wicca-Kult*. Berlin: Eib-Verlag, 2005. Magyarországon Kelta-Wicca hagyományörzők Egyháza néven bejegyzett vallási közösség (vö. *Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek 1999-2000*. 10.old.).

⁵¹ MCCARTHY BROWN, Karen: *Mama Lola, Voodoo in Brooklyn*. Hamburg: Europäische Verlagsanstalt; Auflage: 2000.

⁵² Vö. LADOCSEI, Gáspár: *A Jézus Krisztus-jelenség a gnosztikus irodalomban*. Budapest: Jel Kiadó, 2004; VANYÓ, László: *Az ókeresztény egyház irodalma 1-2*. Budapest: Jel Kiadó, 1997; VANYÓ, László: *Bevezetés az ókeresztény kor dogmatörténetébe*. Budapest: Szent István Társulat, 1998. Ma Magyarországon az Egyetemes Szeretet Egyháza néven létezik gnosztikus közösség (vö. *Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek 1999-2000*. 8.old.).

Általában gnosztikus tanokról van szó. Az ezoterikus jellegű közösségek közé tartoznak a rózsakeresztesek.⁵³

Sok egyéb vallási jellegű közösséget sorolnak még a vallások közé. Magyarországon 2000-ben⁵⁴ 92 bejegyzett egyház, felekezet és vallási közösség volt. Ezek közé tartoznak *Jehova Tanúi* (restaurációs vallási felekezet, Multi Kiadó Vállalat, hivatalrendszer, az amerikai Jehovah's Witnesses, *Watchtower Bible and Tract Society* nemzetközi szervezete. Magyarországon 1989/1409 óta bejegyzett vallási közösség). Bizonyos, hogy tagjaik között található mélyen hívő emberek is, ám felső vezetése inkább gazdasági szempontokat tart szem előtt.⁵⁵ Érdeemes megemlíteni a 20. század szülöttét, a *New Age* közösséget, amely az Egyesült Államokban létrejött utópisztikus mozgalom. Vallásnak nem tekinthető, nincs is leszabályozott dogmarendszere, a hangsúly az egyénen van, akinek a saját lelki útját kell követnie.⁵⁶ A *szcientológia* névre hallgató, magát vallásnak tartó ideológiai mozgalmat L. Ron Hubbard alapította. A szcientológia elsősorban szellemi lénynek tekinti az embert, ami nagyon különbözik a tudományos felfogás által támogatott nézőponttól, mely az embert úgy tekintette, hogy az pusztán anyagi tárgy, kémiai anyagok bonyolult kombinációja. A szcientológia az embert alapvetően jónak tartja, nem pedig gonosznak. A rosszul feldolgozott tapasztalatai viszik bele az embert rossz cselekedetekbe, nem pedig a természete. Sok országban betiltották, nálunk Magyarországon elismert vallási közösség.⁵⁷ A *panteizmus* nem új-keletű ideológia. A mindenséget az istenséggel azonosító filozófiai és vallási felfogás.⁵⁸

1.2 A világvallások

---

⁵³ A rózsakeresztesek alapítója Christian Rosenkruz (AD/AH 1378-1484 / 779-888). Vö. DRURY, Nevill: *Lexikon esoterischen Wissens*. München: Droemer Knauer, 1998, 80; Vö. *A Magyarországi Arany Rózsakereszt Vallásközösség* (vö. *Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek 1999-2000*. 12. old.).

⁵⁴ AH 1420.

⁵⁵ Vö. KOCH, Sebastian (Hg.): *Die Zeugen Jehovas in Ostmittel-, Südost- und Südeuropa: Zum Schicksal einer religiösen Minderheit*, Münster: LIT Verlag 2007.

⁵⁶ Vö. BLOOM, William (Kiadó): *The New Age – An Anthology of Essential Writing*, London: McGraw-Hill Book Company, 1991.

⁵⁷ Vö. BRAUN, Stefan: *Scientology – Eine extremistische Religion. Vergleich der Auseinandersetzung mit einer umstrittenen Organisation in Deutschland und den USA*. Baden-Baden: Nomos, 2004; Vö. *A Magyarországi Szcientológiai Egyház* (vö. *Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek 1999-2000*. 15. old.).

⁵⁸ Vö. *Magyar Katolikus Lexikon*. X., Budapest: Szent István Társulat, 2005, 525-526.

A vallások közül különböző szempontok alapján (lélekszám, elterjedés, jelentőség stb.) öt illetve hét vallást számítanak az ún. *világvallások* közé. Anke Fischer rendkívül szép és mutatós kiadásban megjelent könyvében hét világvallásról ír.⁵⁹ Ezek: a zsidóság, a kereszténység, az iszlám, a hinduizmus, a buddhizmus, a konfucianizmus és a daoizmus (taoizmus). A zsidó vallást úgy írja le, hogy az a legrégebbi monoteista vallás. – A zsidóság monoteista hitére épülő kereszténység lényegét abban látja, hogy hitvallása szerint az egy Istenben három személy van: az Atya, a Fiú és a Szentlélek. – Az iszlámban hangsúlyt kap, hogy az egy Isten (Allah) az Irgalmas. – A hinduizmus az egyik legősibb, ma is gyakorolt vallás. Ebben az indiai vallásban, amelyhez beleszületése által kapcsolódhat az ember, különböző irányzatok összességéről beszélhetünk. Ezekben egyedül a *Dharma* (az Örök Törvény) közös. A Dharma egy egyetemes törvény, amely minden hatás mélyén rejlik, mindent átható létezésével fenntartja a mindenség örökkévalóságát, működését, és minden létező entitást meghatároz. – A buddhizmus nem ismer istent (nem ateista, hanem non-teista vallás?!). Ezért sokan megkérdőjelezzik: vajon a buddhizmus vallás vagy filozófia? Buddha tanait minden ember számára meghirdette. A buddhizmus négy nemes igazságot foglal magába. Ezek: a Szenvedés Nemes Igazsága, a Szenvedés Okának Nemes Igazsága, a Szenvedés Megszüntetésének Nemes Igazsága, a Szenvedés Megszüntetéséhez Vezető Út Nemes Igazsága. – A konfucianizmus mestere Kung Fu-Ce.⁶⁰ Tanításának lényege a) az emberséges viselkedés (mindenkire vonatkozik, fejedelmekre éppen úgy, mint a szolgákra), b) a régi hagyományok és az idősek (ősök) tiszteletben tartása. – A kínai univerzalizmus vagy más néven *daoismus*-nak (= taoizmus) sok millió követője van.⁶¹ Tanításának alapja, hogy az univerzumban harmónia uralkodik, amelynek háttérben a „yin” és „yang” néven nevezett energiák húzódnak meg. Ezek antagonisztikus, de egymást kiegészítő elvek, és mindent mozgásban tartanak. A legfőbb kozmikus princípium az „út” (dao). Ám nyugati értelemben nem beszélhetünk „vallásról”. Nem szerepel benne istenhit. Inkább „bölcseleti irodalom”, mint vallás. Mégis jelentős tudósok az univerzalizmust eleve a világvallások közé sorolják.

---

⁵⁹ Vö. FISCHER, Anke: *Die sieben Weltreligionen*. München: Edition XXL, 2004.

⁶⁰ Kr.e. 551-479.

⁶¹ Vö. SCHMIDT-GLINTZER, Helwig: *Daoismus – die heimliche Religion der Chinesen*. In: AA.VV.: *Die Religionen der Welt*. Frankfurt am Main: Verlag der Weltreligionen, 2007, 274-277); BAUER, Wolfgang: *Geschichte der chinesischen Philosophie: Konfuzianismus, Daoismus, Buddhismus*. München: Beckische Reihe, 2001, 41.

A világvallások ötös felosztását általánosabbnak mondhatjuk.⁶² Helmuth von Glasenapp is öt világvallásról értekezik.⁶³ Véleménye szerint az öt világvalláshoz tartozik a hinduizmus, a buddhizmus, a kínai univerzizmus, a kereszténység és az iszlám. A szerző könyvének függelékében egy nagyon hasznos, világos összehasonlító táblázatot ad a vallások tanítását és gyakorlatát illetően. Érdeemes ezt a táblázatot áttekinteni.

	H I N D U I Z M U S	B U D D H I Z M U S	K O N F U C I A N I Z M U S	T A O I Z M U S	K A T O L I C I Z M U S	P R O T E S T A N T I Z M U S	I S Z L Á M
1. Örökkévaló személyes Isten	+	-	-	-	+	+	+
2. Sok természetfölötti segítő	+	+	+	+	+	-	+
3. Képtisztelet	+	+	+	+	+	-	-
4. Egyszeri teremtés és utolsó ítélet	-	-	-	-	+	+	+
5. Mennyszárg és pokol	+	+	-	+	+	+	+
6. Újraszületés	+	+	-	-+	-	-	-
7. Vallás által megszabott jogrend	+	-	+	+	-	-	+
8. Kasztrendszer	+	-	-	-	-	-	-
9. Papság	+	+	-	+	+	-	-
10. Szerzetesség	+	+	-	+	+	-	-
11. Poligámia	+	+	(+)	(+)	-	-	+
12. Étkezési törvények	+	+	-	-	-	-	+
13. Alkohol-tilalom	+	+	-	-	-	-	+
14. Kizárólagosság követelménye	-	-	-	-	+	+	+

A táblázat csak arra érvényes, amit ma a többség vall és/vagy elfogad. De ettől gyakran igen nagy eltérések mutatkoznak. Például egyes konfuciánusok

⁶² Vö. AA.VV.: *Weltreligionen im Überblick*. München: Compact Verlag, 2008.; BEDÜRFTIG, Friedemann: *Die großen Weltreligionen*. Köln: KOMET Verlag, 2008.

⁶³ Vö. GLASENAPP, Helmuth von: *Die fünf Weltreligionen*. München Heinrich Hugendubel Verlag, 2005. A mű magyarul is megjelent: GLASENAPP, Helmuth von: *Az öt világvallás*. Budapest, Talmud Kk., 2005.

hisznek egy mindenséget kormányzó személyes létezőben, miközben más hindi ezt tagadja. Az újraszületés tanát is megtaláljuk néhány taoistánál, de akár egyes keresztényeknél és mohamedánoknál is. Vannak bizonyos étkezési előírások még a keresztényeknél is, miközben találkozunk hindu szektákkal, amelyek elvetik a képtiszteletet. – Mások (és ez a gyakoribb) a kínai univerzizmus helyett a zsidó vallást sorolják az öt világvallás közé.⁶⁴ A „világvallás” kifejezésen nem a tagok létszámát, még csak nem is elterjedésüket kellene értenünk, hanem azt, hogy milyen hatással voltak a világtörténelemre.⁶⁵

1.3 A három monoteista világvallás: zsidó, keresztény, iszlám

A világvallások között a három nagy monoteista vallás: a zsidóság, a kereszténység és az iszlám.⁶⁶ A három vallás kapcsolatáról így nyilatkozott II. János Pál pápa 2000. március 23-án⁶⁷: „A katolikus egyház egy őszinte és gyümölcsöző vallásközi párbeszédre törekszik a zsidó vallási közösség és az iszlám követői között. Egy ilyen párbeszéd nem arra kísérlet, hogy a másokra ráerőltessük a meggyőződésünket. Mindannyiunktól megkívánja, hogy szilárdan kitartsunk a hitünkben, miközben tisztelettel meghallgatjuk egymást, megkísérelünk minden jót és szentet felismerni a másik tanításában, és közösen megpróbálunk minden kezdeményezést egymás kölcsönös megértésére és a béke elérésére támogatni.”⁶⁸ Így és ebben az értelemben keressük a közös vonásokat, ám szilárdan kitartva a hitünk mellett.

1.3.1 Ábrahámi eredet

---

⁶⁴ Vö. BEDÜRFTIG, Friedemann: *Die grossen Weltreligionen*. Köln: KOMET Verlag, 2008.

⁶⁵ Vö. BECK, Ulrich: *Weltreligionen, Weltkonflikte*. In: AA.VV.: *Die Religionen der Welt*. Frankfurt am Main: Verlag der Weltreligionen, 2007, 374-386.

⁶⁶ A *zsidó* szó a 13. század közepén jelenik meg a magyar nyelvben. Szláv jövevényszó. Valószínűleg az orosz жид (zsid), жилов (zsidov – többes szám birtokos eset) lehet az átvett forma. Ugyancsak a 13. században jelenik meg a magyar nyelvben a *keresztény* szó. Délszláv eredetű (esetleg a szlovén: kristján? az átvett). A szláv szó a görög Χριστιανος (Krisztiánosz) szóra vezethető vissza. Főnévi származéka: a *kereszténység* a 15. században jelenik meg. Az *iszlám* szó oszmán-török jövevényszó a magyar nyelvben. Tulajdonképpen „önátadást, odaadást” jelent (vö. ZAICZ: *Etimológiai szótár* 938, 401, 346).

⁶⁷ AH 1420. Dhu'l-Hijja 17.

⁶⁸ FÜRLINGER, Ernst: *Der Dialog muss weitergehen*. Freiburg im Breisgau, 2009, 191.

E három nagy monoteista vallás bölcsője Közel-Keleten, a Földközi tenger medencéjében ringott. Mindhárom vallásnak szemita gyökerei vannak. Ám nem csak a földrajzi és az etnikai gyökerek közösek. Mindhárom vallás prófétai eredetű. Sőt mindhárom vallás Ábrahám örökösének tekinti magát.

A Tóra elmondja, hogy Isten így szólt a pátriárkához: *Szövetséget hozok létre köztem és közted, s megsokasítlak, szerfölött megsokasítlak* (Ter 17, 2). A szövetség keretében Isten a következő nagy ígéretet tette: *Te népek sokaságának atyja leszel. Ezért ne hívjanak többé Ábrámnak, hanem Ábrahám legyen a neved, mivel népek sokaságának atyjává teszlek. Szerfölött megsokasítlak, néppé teszlek, és királyok származnak tőled. Szövetséget hozok létre köztem és közted, majd utánad utódaid Istene leszek. Neked, és utánad utódaidnak adom a földet, amelyen most mint jövevény tartózkodsz: Kánaán egész földjét örök birtokul, és én Istenük leszek* (Ter 17, 4b-8). A zsidók azt vallják, hogy ők ennek az ígéretnek az örökösei, amennyiben Ábrahám (testi) leszármazottai Sáraitól, Izsákon és Jákobon keresztül. A testi leszármazás jele a körülmetélés. Vagyis az Örökkévalónak Ábrahámmal kötött szövetsége, a *körülmetélés szövetsége*. Az Ábrahámval kötött szövetség szavait így őrzi meg a Tóra: *Minden férfit körül kell metélni közületek, mégpedig előbőrötök húsát kell körülmetélni. Ez legyen a szövetség jele köztem és köztetek.* (Ter 17,11).⁶⁹ Mindettől függetlenül a körülmetélés általános szokás volt Közel-Keleten. Hérodotosz szerint például az egyiptomiak, a szíriai népek, és a kisázsiaiak között is divatban volt ez a szokás. Hérodotosz úgy tudja, az egyiptomiak találták ki.⁷⁰ Az arabok egyébként már Mohamed fellépése előtt szintén körülmetélkedtek minden bizonnyal Izmael történetére támaszkodva. Fontos azonban, hogy bár a Mindenható a keleti népek egy általános szokására hívja fel Ábrahám figyelmét, ám ez ezentúl nem csak egy egyszerű szokás, esetleg higiéniai bölcs rendelkezés, hanem ettől kezdve „jel”, a választott néphez tartozás ünnepélyes jele. Az előbbieken leírt szövetség a néppé válás első lépcsőfoka ugyan, de a genealógiát tekintve Ábrahám mégsem nevezhető egyszerűen csak a zsidóság ősatyjának,⁷¹ hiszen voltak utódai, akik nem voltak

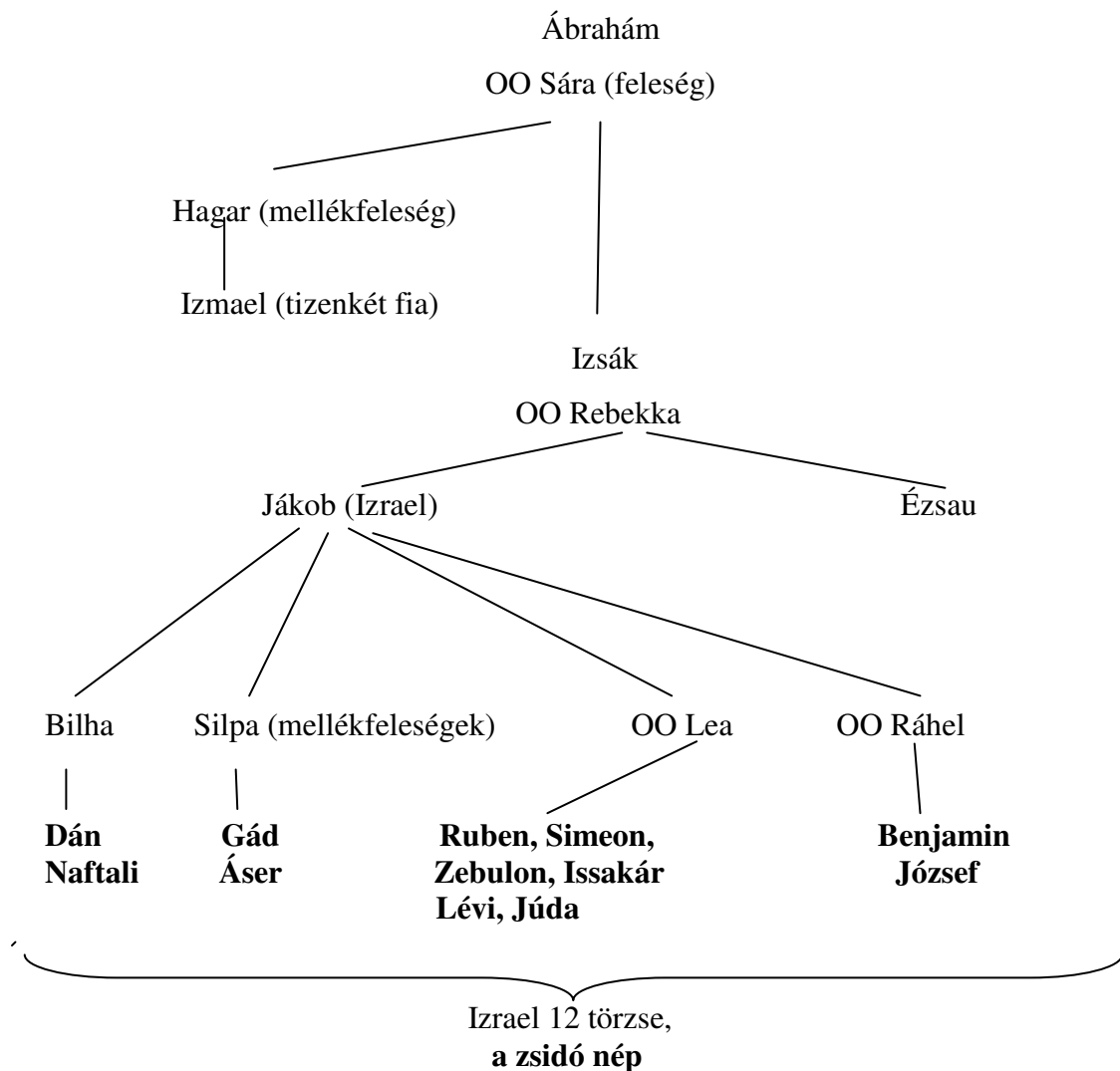
---

⁶⁹ A körülmetélés szövetsége héberül: brit milah.

⁷⁰ Vö. HERODOT: *Historien. II.* (Hrg. FEIX, Josef), Düsseldorf: Artemis & Winkler und Patmos Verlag, 2001.

⁷¹ Ezzel szemben ld.: RÓZSA, Huba: *Őstörténet*. Budapest: Szent István Társulat, 2008, 167.

az isteni ígéret örökösei. Igazából a zsidóság ősatyja Jákob, aki Jabbok⁷² gázlóján megküzdött Istennel és új nevet kapott: *Ezentúl ne Jákobnak hívjanak, hanem Izraelnek, mivel Istennel szemben erősnek bizonyultál, és emberek fölött fogsz győzni* (Ter 32,28).⁷³ Nevük, izraeliták, is Jákobtól ered. Izrael nevének – mint területnek – legrégebb forrása az Egyiptomi Múzeumban (Kairó) őrzött Merenptah-sztéle. Ennek a sztélének felirata Merenptah fáraó⁷⁴ egyik győzelmi hadjáratáról szól, és futólag megemlíti Izraelt.

Jákob fiainak leszármazottai Mózes vezetése mellett keltek át a Vörös tengeren (Kiv 14, 21-29). Negyvenévi vándorlás után Jákob leszármazottai megérkeztek az országba (Erec Jiszráél), az Ígéret Földjére. Ígéret Földjének

⁷² Jabbok folyó Jordánia területén, a 32-33. szélességi fok és a 35-36. hosszúsági fok mentén található (I. KEEL, Othmar / KÜCHLER, Max: *Herders großer Bibelatlas*. Erfstadt: Verlag HOHE, 2007, 58).

⁷³ MAIER, Johann: *Judentum von A-Z. Glauben, Geschichte, Kultur*. Erfstadt: Verlag HOHE, 2001, 9.

⁷⁴ Uralkodott kb. Kr.e. 1213-1203.

nevezzük, mert az Úr megígérte Ábrámnak, amikor Lót elvált tőle: *Emeld föl tekintetedet, és nézz szét arról a helyről, ahol vagy, északra, délre, keletre és nyugatra. Azt az egész földet, amelyet látsz, neked és a te utódaidnak adom örökre... járd be ezt a földet széltében-hosszában, mert neked adom* (Ter 13, 14b-15), majd a szövetségkötés napján így szólt: *Utódaidnak adom ezt a földet, Egyiptom patakjától egészen a nagy folyamig, az Eufráteszig* (Ter 15, 18). Végül megerősíti elhangzott ígéretét: *Neked adom és utódaidnak a földet, hol jövevény vagy, Kánaán egész földjét birtokul örökre, és Istenük leszek* (Ter 17, 8).

Mi keresztények Szent Pál apostollal valljuk, hogy ugyan mi is a pátriárka leszármazottai vagyunk, ám nem testi értelemben, hanem hitének örököseiként. Az Apostol így írt erről a galatáknak: *Ha azonban Krisztuséi vagytok, akkor Ábrahám utódai is* (Gal 3, 29). Ha valaki nem értené elsőre Pál szavait, könnyen megértheti, ha meggondolja, hogy a *midras* értelmében minden zsidó jelen volt a Sinai hegy lábánál (a mai zsidók is) a Tóra átadásakor és átvételekor. Jézus Krisztus jelen volt az ábrahámi szövetségnél (gondoljunk a január 1-i, a körülmetélés ünnepére), és természetesen a Tóra-adásnál is, amelyet a zsidók Pünkösdkor ünnepelnek. Így és ebben az értelemben már nem egy népről van szó! A Katolikus Egyház Katekizmusa a Rómaiakhoz írt levelet idézve *minden hívő atyja* szavakkal illeti Ábrahámot (Róm 4, 11.18).⁷⁵ Az új szövetségben a körülmetélést, mint a szövetség jelét, a keresztség váltotta fel. Erről így ír Szent Pál a kolosszeieknek: *Benne [ti. Krisztusban] vagytok körülmetélve, nem kézzel, hanem az érzékies test levetésével, a krisztusi körülmetéléssel. Benne temetkeztetek el a keresztségben, és benne támadtatok fel, annak az Istennek az erejébe vetett hit által, aki Őt a halálból feltámasztotta. Titeket tehát, akik bűneitek és testi körülmetéletlenségetek következtében halottak voltatok, vele együtt életre keltett. Megbocsátotta minden bűnünket* (Kol 2, 11-13).

Már Mohamed születése előtt egész Arábia egyik legfontosabb szent helye volt az istenek képével teli szentély, a Kába. „Fekete kőnek” is nevezik, mert magában foglal egy kis fekete követ, amely a muszlimok szerint a mennyből hullott alá. A Korán a Szent Házat Ábraháménak mondja. *Nyilvánvaló jelek vannak benne: Ábrahám [szent] helye. Aki belép oda, az biztonságban van. Az*

---

⁷⁵ KEK 146.

emberek kötelessége Allah iránt a zarándoklat a Házba – amennyiben ennek szerét tudják ejteni. Aki hitetlen [az maga vallja kárát]. Allah senkire sem szorul rá a teremtményei közül (Korán 3:97). Ennek a szentélynek az őre volt Mohamed apai nagyapja.⁷⁶ A muszlimok átvették a szent helyet, mert Allah kinyilatkoztatta: *És megállapodtunk Ábrahámmal és Izmaellel [mondván]: „Tisztítsátok meg a Házamat azok számára, akik elvégzik a körmenetet, akik vallásos buzgalmukban hosszasan időznek ott, s akik meghajolnak és földre vetik magukat”* (Korán 2:125). Így a muszlimok Ábrahám követőinek vallják magukat elsősorban abban az értelemben, amint azt a Koránban olvashatjuk: *Mi Ábrahám vallását [követjük], aki hanif volt, és nem tartozott a pogányok közé* (Korán 2:135; 3:95).⁷⁷

1.3.2 Az egyistenhit

A három vallást bizonyos értelemben összeköti az egyistenhit.⁷⁸ Igaz ugyanis, hogy mindhárom vallás alaptételként hirdeti, hogy csak *egy* Isten van, és a hangsúly az *egyen* van. Ezt hangoztatja a zsidók legfőbb imája, a *Smá Jiszraél: Halld, Izrael! Az Úr, a mi Istenünk az egyetlen Úr!* (MTörv 6, 4.) Nem vita tárgya, hogy a zsidóság az első, tiszta monoteista vallás. – Az iszlám öt oszlopra épül. Egy Al-Buhārī⁷⁹ által lejegyzett és Ibn 'Umar-ra⁸⁰ visszavezethető hadit-ban⁸¹ olvashatjuk: *Allah küldötte, (Allah áldása és békéje legyen vele) azt mondta: az iszlám öt tartóoszlopra épül: tanúskodni, hogy nincs más isten Allahon kívül, és Mohamed az ő prófétája, az imádságvégzés, a zakát-*

⁷⁶ Vö. GABRIEL, MARK A.: *Jesus und Mohammed*. Gräfelfing: Resch, 2006, 46.

⁷⁷ A *hanif* jelentése, hogy az igaz valláshoz tartozik, de elhatárolódik a keresztény, a zsidó és a pogány vallásoktól. Vö. SPULER-STEGEMANN: *Die 101 wichtigsten Fragen* 37.

⁷⁸ Vö. KHOURY: *Der Koran*. 65; DJ 4.

⁷⁹ Imam Al-Buhārī AD 810-870; AH 194-256, teljes nevén: Abū 'Abdullaḥ Muhammed Ibn Ismā'īl Al-Buhārī közel 600000 haditot gyűjtött össze. Ezeket a legszigorúbb vizsgálatoknak vetette alá, és végül gyűjteményében 7000 hadit maradt meg.

⁸⁰ AD/AH 614- 71/693. Umar ibn Khatṭab-nak (AH 656-661), a második kalifának a fia volt.

⁸¹ A hadit tanbeli hagyomány Mohamed tetteiből és mondásaiból összeállítva. A hadit hierarchiája hasonlít a katolikus egyház hitjelzéseire. Ez utóbbiak: hittétel, majdnem hittétel, katolikus hitigazság, biztos vélemény, általános nézet, többségi vélemény, valószínű vélemény, jámbor vélemény stb. (vö. CSORDÁS: *Bevezetés a Krisztus misztériumba*. 68). A haditok hierarchiája: autentikusak (*sahih*), szépek (*hasan*) és gyengécskék (*da'if*). Ahhoz, hogy a hadit autentikus legyen, ki kell mutatni a folyamatos hagyományláncot (KHOURY / HAGEMANN / HEINE: *Islam-Lexikon*. 256-257). - A hadit két részre osztható. Az egyik a hadit tartalma (arabul: *matn*), a másik a hagyománylánc, a hadit-közlők lánc (arabul: *isnad*). A hagyománylánc időrendben a prófétáig megy vissza. Az első tagja ennek a láncolatnak mindig Mohamed egy kortársa, aki először idézi a prófétát.

adás,⁸² a hagg⁸³ és ramadán hónapban⁸⁴ tartott böjt.”⁸⁵ Tehát az első tartóoszlop, a sahada,⁸⁶ amely így szól: *Egyedüli Isten Allah és Mohamed az ő prófétája.*⁸⁷ A sahada egyik forrása a híres *Trónvers* a Korán 2. szúrájából: *Allah - rajta kívül nincs más isten - az élő, a magában létező. Nem vesz erőt rajta a szendergés, sem álom. Övé minden, ami az egekben és a földön van. Vajon [az égi lények között] ki az, aki engedélye nélkül közbejárhatna nála [a Feltámadás Napján]? Tudja azt, ami előtte van, és azt, ami mögötte van. Ők azonban nem fognak föl semmit az ő tudásából, kivéve azt, amit ő akar. Trónusa átöleli az eget és a földet. Megőrzésük nem görnyeszt meg őt. Ő a magasztos és a hatalmas.* (Korán 2:255) – A keresztény hitvallás ezekkel a szavakkal kezdődik: *Hiszek az egy Istenben, mindenható Atyában...*⁸⁸ A zsidók és a muszlimok számára problémát okoz a „mindenható Atya” értelmezése. A keresztény hit központi magja a szentháromságos Egyistenhit. Szent János apostol egyenesen antikrisztusnak nevezi azt, aki tagadja az Atyát és a Fiút.⁸⁹ A zsidóság közvetve utasítja el a Szentháromság tanát, amikor Jézust, mint Izrael ellenségét mutatja be, aki a Gyehennán örökké tartó büntetésben részesül.⁹⁰ A Talmud elég szemléletesen leírja ezt a büntetést: „Mi az ő büntetése? Azt felelte: Forró ondóba fő. ... Mi az ő büntetése? Azt válaszolta: Lobogó emberi ürülékben fő. ...”⁹¹ Az iszlám közvetlenül utasítja vissza a Szentháromság tanát, ámbár világos, hogy félreértés

⁸² Zakát-adás = adakozás, a szegények segítése, a karitás, az iszlám felfogásában.

⁸³ Hagg = zarándoklat Mekkába. Maga a zarándoklat drága, hosszú ideig tart, nagy felkészülést kíván és jó egészséget. Eljutni Mekkába (ahová csak muszlimok léphetnek be) bonyolult szertartások sorozata (vö. HAMMOUDI, *Abdellah: Saison in Mekka*. München: C.H.Beck, 2007. – A könyv egy szociológus professzornak a hagg-ról írt tudományos leírása. - A zarándoklat a Mekkába érkezés első napján veszi kezdetét: 1. Először hétszer körbejárják a Kábát. 2. Hétszer oda-vissza futnak a két kis domb, az al-Szafa és az al-Marva között. (Ma sétaút köti össze a két dombot.) Annak a bibliai eseménynek az emlékét elevenítik fel, amikor Isten megparancsolta Ábrahámnak, hogy hagyja el Hágárt, és kisfiúkat, Izmaelt. Hágár ekkor ugyanis kétségbeesetten szaladgált a dombon, hogy vizet találjon, és eközben rábukkant a Zemzen kútra. 3. Ezt követően a Minához vezető 5 mérföldes utat teszik meg. 4. Ezután az Arafat síksághoz vezető 10 mérföldes gyalogút következik. Itt a hívek egy napot elmélkedéssel töltenek, illetve 49 kavicsot gyűjtenek. 5. Másnap 5 mérföldet tesznek meg, így eljutnak Muzdalifába. 6. Majd újból Minába mennek, ahol az összegyűjtött kavicsokat ahhoz a három oszlophoz dobják, melyek azt a helyet jelölik, ahol a Sátán megkísértette Izmaelt, és rá akarta venni, hogy tagadja meg atyjának az engedelmisséget. 7. Az utolsó állomás Mekka, ahol az Id al Adha ünnepségen áldozatot mutatnak be: kecskét tehenet vagy tevét áldoznak. Arra az eseményre emlékeznek, amikor Ábrahám isteni parancsra fel akarta áldozni fiát, Izsákot, de az utolsó pillanatban Isten Izsákot felcserélte egy báránnyal.

⁸⁴ Ramadán = az iszlám holdnaptár 9. hónapja.

⁸⁵ IBN AHMAD IBN RASSOUL, Muhammad: *Auszüge aus dem □ahīh Al-Buh□a□ryy*. 8. Ausg., Buchhandlung Attawhid, 1996, Hadīt 0008.

⁸⁶ Sahada = tanúskodás, vértanúság.

⁸⁷ Vö. SPULER-STEGEMANN: *Die 101 wichtigsten Fragen* 49.

⁸⁸ Vö. DSH-2400 1-76; KEK 200.

⁸⁹ Vö. 1Jn 2, 22b.

⁹⁰ Vö. ZSENGELLÉR: *Jézus feltámadása ...* 255.

⁹¹ Babylonian Talmud: *Tractate Gittin* 56b-57a. In: *Der Babylonische Talmud*. Bd VI. Frankfurt am Main: Jüdischer Verlag im Suhrkamp Verlag, 1996, 368; SCHÄFER: *Jesus im Talmud*. 171-172.

alapján is. A Koránban ezt olvassuk: *Ti Írás birtokosai! ... Higgyetek hát Allahban és az ő küldötteiben, és ne mondjátok azt, hogy „Három!” Hagyjátok abba! ...* (Korán 4:171) Majd máshol: *Hitetlenek azok, akik azt mondják: „Allah a három közül a harmadik.” De nincs más isten, csak egyetlen isten! Ha nem hagyják abba azt, amit mondanak – bizony a hitetleneket közülük fájdalmas büntetés fogja sújtani!* (Korán 5:73) A muszlimok nem tudják az Atya - Fiú relációt másként elgondolni, minthogy Jézus biológiai úton az Atya házastársától született. *[Ő] az egek és a föld teremője. Hogyan lehetne néki gyermeke, amikor nem volt hitvestársa, és minden dolgot [magától] teremtett. Ő minden dolgok tudója.* (Korán 6:101) *És [hisszük], hogy ő – magasztaltassék a mi Urunk fensége – nem vett maga mellé sem [házas]társat, sem gyermeket* (Korán 72:3). Persze, ma nincs az a keresztény, aki ezt hirdette volna, vagy így gondolkodna, ámbar napjainkban a mormonok (akik kereszténynek tartják magukat) valami hasonlót hirdetnek, amikor azt vallják, hogy a „mennyei Atya” mellett létezik „mennyei anya” is.⁹² Mormon vallási közösség tanítása szerint az Atya, a Fiú és a Szentlélek három külön isten (politeizmus), akik közül a Fiú és a Szentlélek szó szerinti értelemben véve a Mennyei Atya és egy mennyei feleség leszármazottja. Vagyis nem mondhatók monoteista keresztényeknek.⁹³ A Korán idézett szavai alapján nem csoda, hogy a legtöbb muszlim a Szentháromságot úgy képzei el, hogy az Atya, Jézus és Mária a három isteni személy.⁹⁴ A Szentlélekkel kapcsolatban a muszlimok úgy gondolkodnak, hogy az iszlámban Allah nem közvetlenül szól az emberekhez, hanem Gábiel angyal útján és őt tartják a Szentléleknek, ám nem mint isteni személyt! A Korán így ír erről: *Bizony, ezt [a Koránt] a teremtmények Ura küldte le – a hűséges lélek hozta le ...* (Korán 26:192-193), ti. Gábor angyal.

A hangsúlyozott monoteizmus az, ami sok embert megzavar, és azonossági jelet tesz Jah'vé, Allah és a keresztények Istene közé. Ám tudomásul kell vennünk, hogy a három monoteista vallás más-más istenképpel rendelkezik.⁹⁵ Az

---

⁹² Vö. CANER: *Das Islam-Handbuch* 40-41; AAVV: *Harenberg Lexikon der Religionen* 199.

⁹³ Vö. SMITH, Joseph Fielding / GALBRAITH, Richard C. (eds.): *Teachings of the Prophet Joseph Smith*. Salt Lake City: Deseret Book, 1993, 370; McConkie, Bruce R.: *Mormon Doctrine*. Salt Lake City: Deseret Book Company, 1966, 576-577; SMITH, Joseph ifj.: *Mormon könyve*. Budapest, Utolsó napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza, 2000.

⁹⁴ SHORROHS, Anis: *Islam Revealed. A Christian Arab's View of Islam*. Nashville: Dr. Adrian Rogers, 1988, 254.

⁹⁵ Vö. CANER, Ergun Mehmet; CANER, Emir Fethi: *Das Islam-Handbuch. Antwort auf die wichtigsten Fragen aus christlicher Sicht*. Wuppertal: R. Brockhaus Verlag, 2004, 25-26.

izraeliták a természet és a történelem istenéről beszélnek. Az iszlám is teremtőként emlegeti Allahot, de az emberrel kapcsolatban Allahról úgy tanít, mint akinek minden ember rabszolgaként van alávetve. Maga az *iszlám* szónak a jelentése: [Isten akaratának való] alávetés, vagy [Isten akaratában való] megbékélés”.⁹⁶ A keresztények hitének középpontjában a szerető Isten áll. *Deus caritas est*, Isten a szeretet (1Jn 4, 8b).

Az izraeliták istenképét csodálatosan fejezi ki a híres tetragrammaton (JHVH vagy YHWH יהוה). A négy hangzó *JHVH* a történelmi ígéretet megvalósító, irgalmas és jóságos, az emberi történelmen uralkodó Örökkévaló fogalmát adja vissza.⁹⁷

A muszlimok Allahról beszélnek. Ám Allah, az iszlám történelmi kibontakozásában, kezdetben nem volt az *egyetlen* Isten. A mekkaiakat nem jellemezte monolatria. A 87. szúra még így kezdődik: *Magasztald a te legmagasztosabb* (nem egyetlen!) *Urad nevét ... Allah* egykor a kereken 360 pusztai szellem egyike volt, akit Mekka lakói Holdistenként tiszteltek. Innen van, hogy a mecseteket ma is a félhold díszíti és sok iszlám állam zászlóján is ott ékeskedik a félhold.⁹⁸ Ezt az Allahot nevezte meg Mohamed az egyetlen istennek,⁹⁹ ami azonban így nem igaz, hiszen világosan olvasható a Koránban: *Az Ő jelei közé tartozik az éjszaka, a nappal, a Nap és a Hold. Ne boruljatok le sem a Nap, sem a Hold előtt! Boruljatok le inkább Allah előtt, aki teremtette azokat - ha valóban Őt szolgáljátok!* (Korán 41:37). Mohamed Allah szolgája: *Ha kétségben vagytok afelől, amit kinyilatkoztattunk a mi szolgánknak...* (Korán 2:23), és minden igazhívő Allah szolgája¹⁰⁰ és egyúttal Allah küldöttének szolgája, mert *Aki engedelmeskedik a küldöttnek, az Allahnak engedelmeskedik.* (Korán 4:80).

---

⁹⁶ Vö. SPULER-STEGEMANN: *Die 101 wichtigsten Fragen*. 3.

⁹⁷ Vö. RAJ: *Bibliaiskola*, 8-9; HERZ, J.H.: *Mózes öt könyve és a haftarák*. II. Exodus. Ed.2. Budapest, 1984, 30.

⁹⁸ Vannak, akik ezt az állítást vitatják. Vö. CANER: *Das Islam-Handbuch*, 29. Mások azt állítják, hogy Allah a Kábánál tisztelt három Istennőnek: al-Lāt, al-□Uzzā, Manāt (vö. 53. szúra, 19-20 ája) a főnöke. Vö. NAGEL, Timan: *Schöfer und Kosmos*. In: AA.VV.: *Götterbilder, Gottesbilder, Weltbilder*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, 199.

⁹⁹ Vö. NAGEL: *Schöfer und Kosmos*. 197.

¹⁰⁰ Vö. Korán 50,8.

A krisztushívők számára Isten a *mi Atyánk*, aki úgy szerette a világot, hogy Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, el ne vesszen, hanem örökké éljen.¹⁰¹ Isten és a krisztushívő kapcsolata az Atya és az istengyermekek szeretetkapcsolata.¹⁰² Összefoglalva így fogalmazhatnánk, Isten:

- A természet Ura, a történelem Istene;
- A rabszolgák Ura;
- A szeretet Istene.

1.3.3 A kinyilatkoztatás

Az említett három vallás harmadik közös vonásaként emlegetik, hogy ellentétben a természeti vallásokkal, „a zsidóság, a kereszténység és az iszlám kinyilatkoztatott vallások.”¹⁰³ A természeti vallás lényege, hogy az ember keresi Istent, míg a kinyilatkoztatott vallás annyit jelent, hogy Isten lehajol az emberhez, és szavakkal, eseményekkel föltárja magát az emberiség javára.¹⁰⁴ Az izraeliták mintegy első birtokosai az Isten szavának, a Biblia első részének, amelyet mi keresztények Ószövetségnek nevezünk, mert Isten először Ábrahámmal, Izsákkal, Jákobbal és Mózesrel – ill. a választott néppel – kötött szövetséget. A Tanach ezeket a szövetségeket tartalmazza.¹⁰⁵

A kereszténység szerint az említett szövetségekkel nem fejeződött be a kinyilatkoztatás. A Zsidókhöz írt levél szerzője ezt így fogalmazta meg: *Sokszor és sokféle módon szólt Isten hajdan az atyákhoz, ezekben a végső napokban Fiában szólt hozzánk, akit a mindenség örökösévé tett, aki által az időket is teremtette* (Zsid 1, 1-2.). Isten Fiában új és örök szövetséget kötött az emberiséggel. A Fiában hozzánk történt lehajlást (*leszállott a mennyből*), melyet ma a teológiában *Jézus-eseménynek* nevezünk, az Újszövetség tartalmazza.

---

¹⁰¹ Vö. Jn 3, 16.

¹⁰² GABRIEL: *Jesus und Mohammed*. 176.

¹⁰³ GNILKA: *Biblia és Korán*. 50; RENZ, Andreas / LEIMGRUBER, Stephan: *Christen und Muslime*. Auflg. 2., München: Kösel, 2005, 103-110.

¹⁰⁴ Vö. KEKK 6.

¹⁰⁵ A Tanach (a zsidó „Biblia”) a zsidóság alapja, ötféle szövegből áll: 1) törvényszövegek (a halachák alapjai); 2) prófétai szövegek; 3) sira, költői szövegek; 4) sapientális szövegek; 5) epikai jellegű szövegek (vö. LAU: *A zsidó élet törvényei* 6).

Az iszlám elismeri mind az Ó-, mind az Újszövetséget, mint Allah kinyilatkoztatását, és a Bibliát egyszerűen „az Írás”-nak nevezi. *Leküldötte reád (ó, próféta) az Írást az Igazsággal ama (kinyilatkoztatások) bizonyságaképpen, amik előtte voltak. Leküldötte a Tórát és az Evangéliumot* (Korán 3:3). Bár Allah kinyilatkoztatást adott a zsidóknak, Mohamednek mégis furcsa elképzelése volt a zsidókról. Al-Buhārī elmondja Mohamednek a már említett Ibn ‘Umarhoz intézett szavait: „Addig fogtok a zsidók ellen harcolni, míg egy közülük megbújik egy kő mögé és ez (a kő) megszólal: „Allah szolgája, itt van egy zsidó, aki elrejtőzött mögém, öld meg.”¹⁰⁶ Hasonló szavakat emleget Abū Huraira¹⁰⁷ is.¹⁰⁸ A Tóra, annak ellenére, hogy Allah kinyilatkoztatása, az iszlám tanítása szerint nem egyenrangú a Koránnal. A Korán Allah előzetesen létező (preexistens), nem-teremtett szava. A Korán maga *par excellence* „a” kinyilatkoztatás. Ez a könyv öröktől fogva van, és az égben őrzik a preegzisztens példányát, a „Könyv Anyját”.¹⁰⁹ Erről az Ósírásról vagy Ósnormáról olvashatjuk magában a Koránban *A nálunk lévő Ósírásban [őrizve], bizony ez [a Korán] magasztos és bölcs*, (Korán 43, 4) vagy máshol *Allah eltörli, vagy megerősíti azt, amit akar, és nála van az Ósírás* (Korán 13,39). A Korán szavait Gábriel arkangyal közvetítette a Prófétának, ezzel szemben a Bibliát emberi kéz alkotta, ezért nem is lehet tökéletes, és nem adhatja vissza olyanformán Isten szavait és akaratát, mint a Korán.¹¹⁰ Noha a Szentírás is Allah kinyilatkoztatása, de a zsidók és a keresztények meghamisították. A zsidó hamisítókkal kapcsolatban ezt olvassuk: *És mivel megszegték egyezségüket, megátkoztuk őket és megkeményítettük a szívüket. [Az Írás] szavait kiforgatják a helyükről, és elfelejtették egy részét annak, ami intés gyanánt [leküldetett] nekik* (Korán 5:13). A keresztényekről pedig ezeket olvashatjuk: *És egyezséget kötöttünk azokkal [is], akik azt mondják „Mi keresztények vagyunk.” De ők [is] elfelejtették egy részét annak, ami intés gyanánt [leküldetett] nekik* (Korán 5:14). Az iszlám teológia szerint, ha az Írásokat nem hamisították volna meg, akkor még mindig tartalmaznák a Mohamed eljövételéről szóló jövendöléseket. Ám, hogy mikor történt a hamisítás, hogy hol található egy hamisítatlan Írás,

¹⁰⁶ Al-Buhārī 2925. hadit.

¹⁰⁷ AD/AH 603-681/-19-61.

¹⁰⁸ Vö. Al-Buhārī 2926. hadit. Abu Huraira, akit ‘Abd al-Rahman ibn Sakhr Al-Azdi néven is emlegetnek, Mohamednek volt társa, kitűnő emlékezőtehetségét az is jelzi, hogy számtalan hadit tanítását őrizte meg.

¹⁰⁹ Vö. GNILKA: *Biblia és Korán* 53; GABRIEL: *Jesus und Mohammed*. 265.

¹¹⁰ Vö. ELLUL: *Islám és zsidó-kereszténység*. 13.

arról nem kapunk tájékoztatást. Modern iszlámkutatók mégis azt állítják, hogy ennek ellenére maradtak a Bibliában utalások az utolsó próféta eljövételére.¹¹¹

1.3.4 Jézus személye

Mindhárom monoteista világvallás foglalkozik Jézus személyével, ám nagyon eltérők a vélemények.

A Talmudban a zsidó bölcsek azt mondják, hogy Jézus kezdetben próféta volt, majd varázsló lett. „Rabbi Papa mondja: 'Ez az, amit az emberek mondanak: (Jézus) anyja hercegektől és kormányzóktól származott, de áccsal szajhálkodott.'” Ugyancsak örömét fejezi ki a Talmud, hogy Jézus fiatalon halt meg. „Egy zsidó keresztény megkérdezte Rabbi Haninát: 'Hallottad, mennyi idős volt Bileam (Jézus)?' – (Hanina) azt felelte: 'Igazából azt nem állapították meg, de mivel az áll a Szentírásban, hogy gonosz és álnok emberek életük felét se éri meg, ebből az következik, hogy 33 vagy 34 éves volt.’”¹¹²

Köztudott, hogy mi keresztények Jézusról azt valljuk, hogy ő a Szentháromságban a Második Isteni Személy, valóságos Isten és valóságos ember.¹¹³ A katolikus Egyház hittelt vallja, hogy Jézus Krisztus Isten kinyilatkoztatásának teljessége és véglegessége. Az egyre jobban terjedő relativista gondolkodás ellensúlyaként a Hittani Kongregáció hangsúlyozza: „Mindenekelőtt emlékeztetnünk kell Jézus Krisztus kinyilatkoztatásának végleges és tökéletes jellegére. Szilárdan hinni kell ugyanis azt a tételt, hogy Jézus Krisztus, Isten megtestesült Fia misztériumában - aki *az út, az igazság és az élet*' (Jn 14,6) – az isteni igazság teljessége nyert kinyilatkoztatást: *Nem ismeri a Fiút senki, csak az Atya, és az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú és az, akinek a Fiú ki akarja nyilatkoztatni*' (Mt 11,27); *Istent soha senki nem látta, az egyszülött Fiú, aki az Atya ölén van, ő nyilatkoztatta ki* (Jn 1,18); *Krisztusban*

---

¹¹¹ Vö. GABRIEL: *Jesus und Mohammed* 106.

¹¹² *Synchedrin* 106a-106b. A jamniai zsinat (90 körül) kizárja a keresztényeket a zsinagógai közösségből, és ekkor foglalják bele a 18 áldás közé a 19.-et, ami valójában egy átok: „Átkozottak legyenek a názáretiek...” (Birkat ha-minim).

¹¹³ Vö. KEK 87.

*lakik testi formában az istenség egész teljessége, és benne lettetek ennek a teljességnek részesei (Kol 2,9-10).*¹¹⁴

A Korán olyan gyakran tesz említést Jézusról (Isa), hogy egyesek keresztény vallásnak képzelték az iszlámot. Az egyházatya, Damaszkuszi Szt. János,¹¹⁵ akinek apja a kalifák udvarában a kincstartó (protosymboulos) örökletes állását töltötte be,¹¹⁶ így fia valószínűleg követte őt ebben a beosztásában, egyenesen egy keresztény heretikus¹¹⁷ közösségnek tartotta az iszlámot, amit beosztásánál fogva jól ismert.¹¹⁸ Mohamed olyan hatalmasnak tartja Jézust, hogy még kínhalálát is tagadja.¹¹⁹ *És [mivel] azt mondták (ti. a zsidók): „Megöltük Jézust, a Messiást, Mária fiát, Allah küldöttét” – holott [valójában] nem ölték meg őt, és nem feszítették keresztre, hanem [valaki más] tétetett nekik [Jézushoz] hasonlónak [és azt ölték meg]... (Korán 4:157).* A muszlimok Jézust Isten küldöttének tartják,¹²⁰ sőt egyenesen Allah szavának, „Logosz”-nak nevezik,¹²¹ de szigorúan elutasítják, sőt káromkodásnak veszik, ha valaki Isten Fiának mondja őt: *Azok, akik hisznek, akik zsidók és a keresztények és a sabeusok - [mind] azok – akik hisznek Allahban, a Végső Napban és helyesen cselekszenek, megvan a fizetségük az Uruknál és [az Utolsó Ítélet alkalmával] nem fognak bánkódni. [Emlékezzetek arra], amikor szövetséget kötöttünk veletek ... [mondván]: „Ragaszkodjatok erősen ahhoz, amit [kinyilatkoztatás gyanánt] adtunk nektek, és emlékezzetek arra, amit [az] tartalmaz!” Talán istenfélők lesztek (Korán 2:62-63).* Habár a Bibliában valóban írva áll: *Te vagy a Krisztus, az élő Isten Fia (Mt 16, 16),* ám ez hamisítás. Mondja is a Korán, hogy a keresztények *Az [Írás] szavait kiforgatják a helyükről (Korán 5, 13).* De az iszlám szerint nem csak a keresztények, hanem már a

---

¹¹⁴ EV 19/1151.

¹¹⁵ AD/AH cc. 650-753/29-135.

¹¹⁶ Az apa neve Sargun ibn Mansur. Damaszkuszi Szt. János játszótársa volt I. Muawiya kalifa (AD/AH 661-680/40-60) fiának, a későbbi I. Yazid kalifának. Egy későbbi kalifa Abd al-Malik (AD/AH 685-705/65-88) uralkodása alatt keresztényüldözés tört ki Damaszkuszban, és Szent Jánosnak is menekülni kellett.

¹¹⁷ Damaszkuszi Szt. János korában ugyanis sok megkeresztelt ember tette le a *sahada*-t.

¹¹⁸ PÖHLMANN / RAZVI: *Islam und Christentum im Dialog*. 55.

¹¹⁹ KÜNG, Hans / ESS, Josef van: *Párbeszéd az iszlámról*. Budapest: Platinus könyvek. 1998, 157.

¹²⁰ Az iszlám teológia a próféták két fajtáját különbözteti meg. Az első csoport azok a férfiak, akik intelmeket és figyelmeztetéseket adnak. Őket nevezik egyszerűen prófétának (*nabiyy*). A másik csoport írásokat is hoz, amelyekben az isteni kinyilatkoztatásokat fektetik le. Őket nevezik küldötteknek (*raszúl*): Mózes, Jézus és Mohamed (Vö. KHOURY: *Der Koran erschlossen und kommentiert*. 118).

¹²¹ Jézus nevei a Koránban: *Messiás* (Al-Masih) 5,72 – *Mária Fia* (Ibn Maryam) 21,89; 3,47; 5,75 – *Allah küldötte* (Rasul Allah) - 19,30; *Allah Igéje* (Kalimat-hu) - 3,59; *Allahtól küldött szellem* (Ruhun minhu) - 21,91; 2,87; 253; 5,110; *Allah szolgája* (Abd Allah) – *Csak egy olyan ember, mint a többi* (19,93); További jelzői, nevei Jézusnak: az *Igaz* (6,85); *tekintélyes, egy kiemelkedő személy* (3,45); *jel az embereknek* (19,21); *példakép az embereknek* (43,59); *a tanú* (4,159).

zsidóság is meghamisította az Írásokat, és így romlásba vitték az emberiséget. Ezt olvashatjuk: *Hogyan kívánhatjátok ti [muszlimok], hogy a [zsidók] higgyenek nektek, amikor egy részük hallotta Allah szavát, és miután megértette azt, tudatosan meghamisította?* (Korán 2:75). A hamisítás egyrészt abban áll, hogy eltértek az eredeti egyistenhittől,¹²² másrészt, hogy a Mohamedről szóló jövendölések nagy részét kihagyták az Írásokból. Allah vissza akarta téríteni az emberiséget erről a téves útról. Mohamedet választotta ki az emberiséghez küldendő követéül; ő a legutolsó próféta, a próféták *pecsétje*. *Mohamed egyetlen férfinak sem apja közületek, hanem Allah küldötte és a próféták pecsétje!* (Korán 33:40).

Az iszlám teológia azt tanítja, hogy Mohamed eljövételét ígérte meg már az Ószövetség, amikor az Úr így szólt Mózeshez: *Prófétát támasztok nektek testvéreik köréből, mint téged, neki adom ajkára szavaimat, s ő mindent tudtukra ad, amit parancsolok neki* (MTörv 18, 18). Ugyancsak őt ígérte meg Jézus, amikor így búcsúzott apostolaitól: *... én meg majd kérem az Atyát, és más vigasztalót ad nektek* (Jn 14, 16). Erre utal a Korán: *És [emlékezz arra], amikor Jézus, Mária fia azt mondta: Izrael fiai! Allah küldött engem hozzátok, bizonyosságul annak, ami a Tórából előttem volt, és hogy örömhírt hozzak egy küldöttről, aki énutánam jön, s akinek fölöttébb dicsért a neve* (Korán 61:6). Vagyis Mohamed a Mózesnek megígért próféta és az apostoloknak megígért *Paraklitosz*.¹²³

A kereszténység missziós vallás. Jézus parancsa mennybemenetele előtt: *Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére, és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek* (Mt 28, 19). Ez azonban az iszlám világban nem valósítható meg. A Korán úgy rendelkezik, hogy – utalva a missziós parancsra: *Azt szeretnék, ha hitetlenek lennétek, ahogyan ők [maguk] hitetlenek, hogy olyanok legyetek [mint ők]. Ne fogadjatok hát közülük senkit*

---

¹²² *Tauhid* (az abszolút egység).

¹²³ A küldött = AHMAD, amelynek szótöve „HMD” ugyanaz, mint a Mohamed névnek. Ebből arra következtetnek, hogy Jézus János evangéliumában Mohamedről beszél, amikor ezeket mondja: *Én meg majd kérem az Atyát, és más vigasztalót KÜLD nektek: az Igazság Lelkét, aki örökké veletek marad* (Jn 14, 16). Vö. FARAHIAN, Edmond S.J.: *Breve introduzione all' Islam*. Ed3., Roma: Pontificia Universitas Gregoriana, 1999, 109.

testvérbarátul, amíg Allah útján nem végzik a hidzsrát. Ha hátat fordítanak nektek, akkor ragadjátok meg és öljétek meg őket, ahol csak rájuk akadtok, és ne fogadjatok közülük senkit se testvérbarátnak, sem pedig segítőnek (Korán 4:89). Mohamed az iszlám történelemben az *Arafát-hegyi beszéd* néven közismertté vált búcsúbeszédében kijelenti: „Mától fogva nincs két vallás Arábiában. Engem Allah küldött fegyverrel a kezemben és gazdagságom a fegyverem árnyékában nő naggyá. És aki nekem ellentmond, azt megalázzák, és üldözni fogják.”¹²⁴ Valóban, a keresztények ma is állandó életveszélyben élnek a muszlim többségű országokban.¹²⁵ A muszlim gyerekeket sajnos sok helyen már az iskolában kereszténygyűlöletre tanítják.¹²⁶ Mindennek háttérében az iszlám vallás és iszlám állam sajátos, és összetett fogalmi összetartozása helyezkedik el.¹²⁷ A nyugati világ éppen ezért, nem is képes a tényleges összefüggések objektív áttekintésére, amelynek egyik kétséges eredményeként jelenik meg „a felvilágosodás” fogalmi használata.¹²⁸

1.3.5 A Messiás

A zsidó vallás és néphit egyik fontos kulcsszava a bibliai *masiah*, vagyis messiás. Raj Tamás így fogalmazta meg: „A messiás Izrael jogos (törvényesen felkent) királya, aki Dávid házából (Jisáj törzsökéből) származik.” A főrabbi véleménye szerint azonban „a zsidóság számára elsősorban a messiási kor és nem a messiás személye iránti vágy a döntő jelentőségű.”¹²⁹

Mi keresztények és a messiási zsidók azt valljuk, hogy ez a zsidó népnek adott isteni ígéret, a Názáreti Jézus személyében teljesedett be.¹³⁰ Keresztelő János tanítványokat küldött Jézushoz ezzel a kérdéssel: *Te vagy-e az eljövendő,*

---

¹²⁴ Idézi: Gabriel *Jesus und Mohammed*, 89.

¹²⁵ Vö. DE ROSA, Giuseppe: *Christen im Islam*. In: *La Civiltà Cattolica*, 18. Oktober 2003, 12.

¹²⁶ Vö. GABRIEL: *Motive islamischer Terroristen*. 24-31.

¹²⁷ TIBI, Bassam: *Die islamische Herausforderung*. Auflage 3, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2008.

¹²⁸ SEIDEL, Ebbard: *Die halbierte Aufklärung*. In: SCHWARZER, Alice: *Die Gotteskrieger und die falsche Toleranz*. Auflage 5., Köln: Verlag Kiepenheuer & Witsch, 2004, 121; LACHMANN, Günther: *Tödliche Toleranz*. Auflage 2., München: Verlag Piper, 2007, 186-236.

¹²⁹ RAJ: *Bibliaiskola*. 72; vö. RÓZSA: *Üdvösségközvetítők az Ószövetségben*. 41-49.

¹³⁰ A messiási zsidók így nyilatkoznak önmagukról: Mi, a Jews for Jesus (Zsidók Jézusért) azért vagyunk, hogy Y'shua (Jézus) messiási mivolta megkerülhetetlen témává váljon a világ zsidósága számára. Vö. STERN: *Kommentar zum Jüdischen Neuen Testament*. 1. Bd., 29-31.; LADOCSEI, Gáspár: *Jézus, a Messiás, aki testben feltámadott*. In: *Vigilia*, 2002. április.

vagy mást várjunk? (Lk 7, 19b). Jézus, aki éppen különböző bajokban szenvedő embereket gyógyított meg, így válaszolt: *Menjetek és jelentsétek Jánosnak, amiket láttatok és hallottatok: vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, süketek hallanak, halottak feltámadnak, a szegényeknek meg hirdetik az evangéliumot* (Lk 7, 22). Jézus „Jahve szolgájának” formájában jött el, és válaszában a messiási kor leírását adta.¹³¹

Az iszlám azt tanítja, hogy Jézus Messiás ugyan, de csak egy a próféták közül. Ezt olvashatjuk a Koránban: *Ti Írás birtokosai! Ne lépjétek túl a határt a ti vallásotokban, és ne mondjatok Allahról mást, csak az igazságot! Jézus, a Messiás, Mária fia, [csupán] küldötte Allahnak, és az ő szava, amit sugalmazott Máriának, és belőle [kiáradó] szellem* (Korán 4:171). Jézus csak mintegy előfutára volt Mohamednek, aki tulajdonképpen a Jézus által megígért vigasztaló, az Újszövetség Paraklétosz-a. A muszlimok tanítják, hogy Allah valóban szólt a zsidókhoz és a keresztényekhez (ők az Írások népei), de benne, ti. Mohamedben teljesedtek be az ígéretek. A zsidók és a keresztények meghamisították a Bibliát, s ezért küldte Allah Mohamedhez Gábor főangyalt, hogy a Korán szavaival hozza helyre a sok hamisságot. Maga Mohamed így mondja: „Ez az én hasonlatom a többi prófétához viszonyítva. Egy ember szép és kiemelkedő házat épített, ám az egyik sarkon hiányzott egy kő. Az emberek körbejárták a házat, megcsodálták annak szépségét, de megjegyezték: 'Bárcsak helyére tették volna ezt a követ is!' Ez a kő én vagyok, én vagyok az utolsó (a vége) a prófétáknak.”¹³² A szegletkőről már a királyi zsoltáros is énekelt (vö. Zsolt. 118, 22), és Jézus magára vonatkoztatva idézi a zsoltár szavait *A kő, amelyet az építők elvetettek, szegletkövé lett.*(Lk 20, 17).

1.4 A három monoteista világvallás közösségei

Arisztotelész szerint az ember ζῷον πολιτικόν, közösségi életre hívott lény.¹³³ Az ember természeténél fogva hajlamos a társulásra, közösségben éli meg kulturális önazonosságát. Az emberi közösségek tagjait a közös értékek, a közös hitvallás, a közös származás, a közös nyelv, a hasonló szükségletek és

¹³¹ Vö. Iz 26, 19; 29, 18; 35, 5; 61, 1.

¹³² Al-Buhārī hadít In: GABRIEL: *Jesus u. Mohamed*, 105.

¹³³ ARISTOTELES: *Politika*. III, 6.

ezeknek az együttes kielégítése köti össze. Természetes tehát, hogy a három nagy monoteista vallás is egy-egy közösséget hozott létre.

1.4.1 A választott nép: „papi királyság és szent nép”

Történelmi sorrendben először a zsidók közösségével kell foglalkoznunk. Jákob leszármazottai az egyiptomi rabságból történt kiszabadulásuk után a Sinai hegy lábainál lettek Jahve *választott* népe. A zsidóság közössége úgy vallja, hogy ők nem Isten *kiválasztott* népe, hanem Isten *választott* népe.¹³⁴ A szövetségekötéskor az Úr Mózes útján üzenté meg nekik: *Ha tehát hallgattok szavamra és megtartjátok szövetségemet, akkor az összes népek között különleges tulajdonommá teszlek benneteket, hiszen az egész föld az enyém. Papi királyságom és szent népem lesztek* (Kiv 19, 5-6). Ehhez a választott néphez tartoztak Jákob tizenkét fiának leszármazottai. Amikor negyvenévi vándorlás után Mózes szolgájának, Józsueának vezetése alatt a nép megérkezett az Ígéret földjére,¹³⁵ megtörtént a föld felosztása a törzsek között.¹³⁶ A három nagy uralkodó, Saul, Dávid és Salamon komoly birodalmat alakítottak ki,¹³⁷ ám hamarosan a birodalom északi része, Jeroboám uralkodása alatt,¹³⁸ elszakadt a Júda törzséből származó Dávid házáétól. Az elszakadt rész, Izrael néven, tíz törzset foglalt magába. Ez az északi állam 250 évig állt fenn, majd az asszír számkivetéssel ezek a törzsek gyakorlatilag megszűntek létezni. A megmaradt két törzset, Júda és Benjamin leszármazottait, Júda háza néven emlegetik a próféták. Ezek a Júdaiak a zsidók, az ő leszármazottaiknak történelme nyúlik bele a jelenkorba.¹³⁹ Rabbi Hanassi Kr.u. a 4. században vezette be a zsidó évszámítást. Kiindulópontként a teremtés évét Kr.e. 3761-re tette. Eszerint Saul 2711-ben kezdett el uralkodni, Dávid 2751-ben vette át a hatalmat, majd apja

---

¹³⁴ A zsidóság nem tartja magát kiválasztott, hanem csak választott népnek. Ezt olvashatjuk Raj Tamás *A rabbi válaszol* c. blogján: „Nem kiválasztott, hanem választott nép vagyunk. A különbség onnan adódik, hogy hitünk szerint Isten feladatra választott minket. Előjogaink nincsenek, hanem több feladatunk van, hiszen a szövetség a Szináj hegyénél a Tízparancsolat átvételénél köttetett meg.” (RAJ: *A rabbi válaszol*).

¹³⁵ Vö. Józs 1, 1-5.

¹³⁶ Vö. Józs 13-21.

¹³⁷ Saul Kr.e. 1050-1010; Dávid Kr.e. 1090-970; Salamon Kr.e. 1000 k. -928. k.

¹³⁸ Kr. e. 922-901.

¹³⁹ Vö. DE VRIES: *A zsidó rítusok és jelképek* 39-40.

halála előtt rövidesen – 2791-ben – megkoronázták Salamont. Kr.u. 2009-ben a zsidó kalendárium szerint 5770-et írunk.¹⁴⁰

1.4.2 Az Egyház: „királyi papság ... megváltott nép”

Az első-idők Egyháza Izrael beteljesülésének, új, igaz Izraelnek tekintette magát.¹⁴¹ A kereszténység Pünkösdöt, a Szentlélek eljövételének napját tartja a keresztény közösség, az Egyház születésnapjának.¹⁴² A kereszténység missziós vallás. Küldetése az egész világra szól. Feltámadása után Jézus ezekkel a szavakkal küldi apostolait: *Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére, és tanítsátok meg őket mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek. S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig* (Mt 28, 19-20). Egyedül Krisztus a közvetítő és az üdvösség útja – tanítja a II. Vatikáni Zsinat. Krisztus az Ő testében, az Egyházban jelenik meg számunkra. A zsidóság közössége az Isten választott népe, ahová testi leszármazás útján tartoznak az emberek. Erről a Talmud így tanít: „A Szentírásban azt olvassuk: *Mert fiad elidegenedik tőlem, s más isteneket fog imádni* (MTörv 7,4); egy zsidónő fiát mondja a fiadnak, egy nem-zsidónőtől való fiú nem a te fiad, hanem az ő fia.”¹⁴³ Az Egyházba a keresztségen, mint ajtón át, lépnek be az emberek.¹⁴⁴ A keresztények közössége Isten új választott népe, az Egyház, Krisztus titokzatos Teste, ahová az újjászületés szentségével juthat el az ember.¹⁴⁵ A keresztény éra időszámításának kezdőpontja Krisztus születésével kezdődik, és a kezdő évet ennek megfelelően latinul így mondjuk: *annus Domini*. Az évszámításnak ezt a rendszerét „AD”-vel

---

¹⁴⁰ A muszlim időszámítás szerint Kr. u. 2009-ben AH 1430-at írunk. Valójában ezért értelmetlen dolog, amikor ideológiai megfontolásból egyesek így datálnak: i.e. (időszámításunk előtt) vagy i.u. (időszámításunk után). Kinek az időszámítása szerint? Avagy honnan kell tudnunk, hogy milyen vallású a szerző?

¹⁴¹ ERDŐ, Péter: *Az élő Egyház joga*. Budapest: Szent István Társulat. 2006, 93. Hasonlóképpen beszélt Joseph Ratzinger 2000. december 29-én: „Nyilvánvaló, hogy a keresztények és a zsidók közötti párbeszéd teljesen más szintre épül, mint a többi vallással. A zsidók bibliájában, a keresztények ószövetségében megnyilvánuló hit a mi szemünkben nem más vallás, hanem a hitünk alapja.” In: *HEUTE in Kirche und Welt*, München: Verlag Urfeld, 2/2001.

¹⁴² GÁL: *Dogmatika* II. 66.

¹⁴³ Bávli, *Kiddusin* 68b.

¹⁴⁴ Vö. LG 14,5; CIC 96. kán.

¹⁴⁵ Vö. XII. Pius, *Mystici Corporis* kezdetű enciklikája, (DSH-2400 3813); CIC 96. kán.

jelezzük. Ezt az évszámítást Dionysius Exiguus apát¹⁴⁶ dolgozta ki, úgy számolva, hogy az Úr születésének évét a Róma alapításának 754. évére tette.¹⁴⁷

1.4.3 Az umma: „a legjobb közösség”

Az iszlám közösség (*umma*), a *legjobb közösség* (Korán 3:110) létrejötte Mohamed meghívásával kezdődik.¹⁴⁸ A mekkai származású Mohamed (a kutatók eltérő adatai szerint negyven éves volt,¹⁴⁹ amikor visszavonult a Mekkától északra fekvő Hira-hegy egyik barlangjába elmélkedni. Itt AD 610 körül, látomásban megjelent neki Gábor angyal, aki Allah nevében azzal bízta meg,¹⁵⁰ hogy népének prófétája legyen.¹⁵¹ A hagyomány szerint ekkor kapta meg a Korán első darabját, amely így szól:

*Hirdess Urad nevében, aki teremtett,
vérrögéből teremtette az embert.
Hirdess! A te Urad a legnagyobb,
aki íróttal tanított,
megtanította az embert arra, amit nem tudott.*¹⁵²

Egy Ahmad-tól¹⁵³ származó *hadit* elmondja, hogy a felszólítástól megzavarodott Mohamed, a hegyről Mekkába visszatérve, felesége *Khadídzsa* segítségét kérte. Mekka lakói kezdetben megmosolyogták és kigúnyolták a prófétát. Később Mohamed helyzetét még jobban megnehezítette az a tény, hogy AD 619-ben¹⁵⁴ a felesége és a nagybátyja, *Abú Tálib* is –, akik legfőbb támaszai voltak a hit

---

¹⁴⁶ AD 470 k - 540 k.

¹⁴⁷ SZENTPÉTERY: *A kronológia* 32.

¹⁴⁸ Vö. CHORHERR: *Mohammed* 15-95; JANSEN: *Mohammed*. 75-78.

¹⁴⁹ AD/AH 569-572 - 632/10.

¹⁵⁰ *Allah* arab kifejezés Isten megnevezésére. Az Allah kifejezést elsősorban az iszlám használja, de az arab anyanyelvű keresztények és zsidók ezt a szót használják a bibliai Isten megjelölésére is.

¹⁵¹ A keletkezéstörténetet SIMON Róbert leírja *A Korán világa* c. könyvében, ami valójában szúra magyarázatokat tartalmaz. A szerző egyúttal megadja a *hadit* hagyományláncát is (Budapest, 3. Kiad., 1997, 401).

¹⁵² *Korán* 96. szúra. A muszlim hagyomány ezt, a 96. szúrát, pontosabban az első öt versét tekinti a legrégebb kinyilatkoztatásnak (vö. SIMON, *A Korán világa*, uo.).

¹⁵³ AD/AH *Bagdad 780/164– † 855/241; Imam Ahmad ibn Muhammad ibn Hambal az ún. *hambalita* (gyakrabban: *hanbalita*) iskola alapítója. Az iszlám négy ortodox jogi iskolája alapítója nevét viseli. Ezek az iskolák a hanafita, a málikita, a sáfiíta és a hanbalita iskola. A hanafita a legliberálisabb iskola. A málikita rigorózus és konzervatív irányzatot követ. A sáfiíta a két előző irányzat között foglal helyet. A hanbalita iskolát az iszlám írott forrásaihoz való teljes hűség és az erkölcsiségben merev szigorúság jellemzi. (vö. KHWAJA: *Hundred Great Muslims*.28).

¹⁵⁴ AH -2.

terjesztésében – meghaltak.¹⁵⁵ A nehézségeket fokozta, hogy abban a társadalmi közegben, ahol összekötőkapocsnak a vérségi kötelék számított, a mekkaiak, akik tanítását elutasították, nem csak vele, de egész nemzetségével megszakították a kapcsolatot.¹⁵⁶ Mohamed belátta, hogy ez így nem megy tovább, és ezért ezt a környezetet, Mekkát, el kell hagynia. Új követők után kellett néznie. AD 622-ben¹⁵⁷ Mohamed híveivel együtt átköltözött Medinába, ahol az egymással viszálykodó medinaiaknak éppen egy kívülálló békebíróra volt szükségük, és ezért szívesen vették jövetelét. Ezt a mindenképpen kényszerű átvonulást, amit „Mohamed futásaként” is emlegetnek, *hidzsrának* nevezzük. Ez az esemény egyúttal a muszlim időszámítás kezdete is. (AD 622. július 16. AH 1 Muharram 1).¹⁵⁸

Mohamed a mekkai menekültekből (*muhádzsirún*), és a Medinában hozzá csatlakozó segítőkéből (*anszár*), valamint szerződések útján hozzá csatlakozó néhány külső arab törzsből egy új közösséget hívott létre, melynek összetartó ereje már nem a vérségi kapcsolat, hanem az Allahnak való alávetettségre épülő vallás, az iszlám volt. Az új közösséget létrehozó szerződés a *medinai alkotmány*.¹⁵⁹ Attól kezdve, hogy ez az új közösség, az *umma* létrejött, a vallási és a világi hatalom az iszlámban szorosán összefonódik.¹⁶⁰ Ezért mondják mind a mai napig, hogy az iszlám „vallás és állam” (*al-iszlám dín wa daula*).¹⁶¹ Egyszerűen a hatalom, a politika és a vallás szétválaszthatatlan.¹⁶² Az egyén és az állam egyaránt szolgálni köteles a muszlim közösséget, az ummát, mert az a legjobb közösség, amint a Korán is kinyilatkoztatja: *Ti vagytok a legjobb közösség, amely létrejött az embereknek* (Korán, 3:110). Két értelemben a

---

¹⁵⁵ Abú Tálíb (AD *550 - †619) Abdullah ibn Abd al-Muttalib-nek, Mohamed apjának volt az öccse. Vitatott kérdés, hogy muszlim lett-e? A szunna úgy tartja, hogy nem, ám Mohamed közbenjárására a hitetlenek számára készült pokolban könnyítéseket kap.

¹⁵⁶ Vö. JANSEN: *Mohammed*. 114.

¹⁵⁷ AH 1.

¹⁵⁸ A próféta Medinába távozása (*hidzsrá*) az iszlám időszámítás kezdőéve (AD [Anno Domini] 2007 = AH [Anno Hegirae] 1385). A Gergely féle naptár (C) és az iszlám holdév (H) átszámításának a képlete: C=H(32:33)+622; H=(33:32)(C-622). Az iszlám holdévben számol, amely 354 nap.

¹⁵⁹ Vö. MARÓTH: *Az iszlám* 134; KHOURY: *Der Koran erschlossen und kommentiert* 43; *Die Gemeindeordnung von Medina*. In: LOHLKER: *Islam* 44. A medinai chartának 47 artikulusa van (egyesekek szerint 52).

¹⁶⁰ Arabul: *al-Umma al-islamiyya*.

¹⁶¹ A Hidzsrá azért jelentősebb időpont, mint az első kijelentés időpontja, mert Medinában teljesedik be az, amit az iszlám tulajdonképpen akar: a teokratikus iszlám államforma. Ahhoz, hogy valaki jó muszlimként éljen, be kell tartani az iszlám parancsait. Ehhez olyan államra van szükség, amely maga is tiszteletben tartja és gyakorolja az iszlám jogot. Medinában teljesült először ez a feltétel (vö. AL-SAIN Johanna: *Allahért harcoltam* 117).

¹⁶² GABRIEL: *Motive islamischer Terroristen* 135-140.

legjobb közösség: egyrészt, mert egyedül ők hisznek az igaz Istenben, másrészt ennek a közösségnek a kötelessége, hogy megparancsolja azt, ami helyénvaló, és megtiltsa azt, ami elvetendő.¹⁶³ Ez utóbbit, a tiltást, az ún. *hisba* útján gyakorolják.¹⁶⁴ Talán harmadikként hozzátehetnénk, hogy az iszlám meg van róla győződve, hogy újabb világvallás már nem keletkezhet. Bennük beteljesedett Allah nagy terve.¹⁶⁵

---

¹⁶³ Vö. FARAHAJAN: *Breve introduzione all' Islam* 88.

¹⁶⁴ *Hisba* annyit jelent, hogy ha valaki úgy véli, hogy embertársa vétkezett, akkor köteles őt följelenteni. Korunkban a leghírhedtebb ilyen magánembertől kezdeményezett „*hisba*” Prof. Nasr Hamid Abu Zaid esete volt, aki a Kairói Azhar Egyetemen az arab irodalom fakultásán a „Korán tudományok” tanszékének volt a professzora. A professzor megpróbálta a Koránt tudományosan értelmezni. Valaki bevádolta, hogy „*kafer*”, azaz hitehagyott. Ennek következménye az lett, hogy elveszítette „iszlám állampolgárságát” és hivatalból megszűntnek nyilvánították a házasságát, miután a felesége muszlim nő volt, aki nem élhet együtt egy aposztatával. A professzor ma feleségével Hollandiában él. (Vö. FARAHAJAN: *Il caso del Prof. Nasr Abu Zeid in Egitto*. 346.)

¹⁶⁵ SPULER-STEGEMANN: *Die 101 wichtigsten Fragen, Islam*. 13-14.

2 A HÁZASSÁG

2.1 *Mi a házasság?*

Bár beszélnek róla, de valójában nincs zsidó, katolikus vagy iszlám házasság. Csak egy házasság van. A házasság egy természetjogi intézmény, amit lehet így vagy úgy megkötni. Definíciót, vagyis meghatározást adni a házasságról, abban a klasszikus értelemben, hogy megadjuk a *genust* és a *speciest*, nem nagyon lehet. Sokan megkísérelték már, hogy ha meghatározást nem is, de legalább egy megközelítőleg pontos leírást adjanak a házasságról. Közismertek Ulpianus és Modestinus kísérletei.¹⁶⁶ Ulpianus a házasság létrejöttének oldaláról közelítette meg a kérdést (*matrimonium in fieri*): „A házasságot ... nem az elhálás, hanem a beleegyezés hozza létre.”¹⁶⁷ Ezzel szemben Modestinus a házasság fennállásának szemszögéből fogalmazott (*matrimonium in esse*): „A házasság a férfi és nő kapcsolata, egész életre szóló sorsközösség, isteni és emberi jog szerinti közösség.”¹⁶⁸

A II. Vatikáni Zsinat kísérletet tett a házasság létrejöttének és fennállásának két szempontját összekapcsolni: „A házastársi szeretet és élet bensőséges közössége, melyet a Teremtő alapított és törvényeivel körülvevett, a házassági szövetség a visszavonhatatlan személyes beleegyezés által jön létre.”¹⁶⁹ A hatályos Egyházi Törvénykönyv pedig, a zsinat tanítására építve, így fogalmaz: *A házasság szövetség, amelyben a férfi és a nő az egész élet olyan közösségét hozza létre egymással, amely természeténél fogva a házasfelek javára, gyermekek nemzésére és nevelésére irányul* (CIC 1055. kán. 1. §).

Mivel a család a zsidóknak, mint Isten népének, valamint az Egyháznak, és az ummának is alapja, és a családot a házasság hozza létre, érthető a rabbinikus irodalom következtetése: „Akinek nincs felesége, nem tekinthető egész

---

¹⁶⁶ Vö. FÖLDI–HAMZA: *A római jog története és intézményei*. 840.

¹⁶⁷ D. 35, 1, 15.

¹⁶⁸ D. 23, 2, 1.

¹⁶⁹ GS, 48.

embernek.”¹⁷⁰ A katolikus Egyház is azt tanítja, hogy az emberi személy mindenek fölött álló, egyetemes és elidegeníthetetlen joga, hogy családot alapítson,¹⁷¹ ám az Egyház a szüzességet is mindig szent életállapotnak tartotta.¹⁷² A Koránban ezt olvashatjuk a házasságkötésről: *És házasodjatok azokkal, akik magányosak köztetek* (Korán 24:32). A 24. szúrának erről a verséről Al-Ghazali¹⁷³ a házasságról írt híres könyvében azt írta: „Ez a mondat parancs.”¹⁷⁴ A kereszténység és bizonyos értelemben a zsidóság, valamint az iszlám tanítását foglalja törvénybe az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, amikor kimondja: „Mind a férfinak, mind a nőnek, a házasságra érett kor elérésétől kezdve joga van fajon, nemzetiségen vagy valláson alapuló korlátozás nélkül házasságot kötni és családot alapítani.”¹⁷⁵

Mindhárom monoteista világvallásban egy heteroszexuális kapcsolatról van szó. A heteroszexuális házasság az ellenkező nemű személyek között (azaz a férfi és a nő) létrejött szent szövetség. Ez mindmáig érthető és világos volt mindenki számára. Egy fél évszázaddal ezelőtt az Európai Emberi Jogi Egyezmény 12. cikkében a házasságot még egy nő és egy férfi szövetségként fogalmazta meg.¹⁷⁶ Ezzel szemben az Európai Unió Alapjogi Chartája 9. cikkében már nem állapítja meg a nemek közötti különbséget: „A házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogot az azok gyakorlását szabályozó nemzeti jogszabályok garantálják”.¹⁷⁷ Ilyen körülmények között a egynemű párok státusza gyorsan megváltozott Európában. Az EU tagállamok közül jelenleg már három tagállam teszi lehetővé az egyneműek „házasságát” (Hollandia, Belgium és Spanyolország).¹⁷⁸ Kilenc tagállam rendelkezik a regisztrált élettársi kapcsolatról egynemű párok részére (Finnország, Svédország, Dánia, Németország, Egyesült Királyság, Hollandia, Belgium, Luxemburg és Franciaország).

---

¹⁷⁰ STEMBERGER: *Midrasch* 96, GnRab 9.

¹⁷¹ GS n. 26.

¹⁷² Vö. MUNIER, Charles, *Matrimonio e vergenità nella chiesa antica*. Torino: Società Editrice Internazionale, 1990. In: *Traditio christiana*, IV.

¹⁷³ Kiemelkedő muszlim teológus, jogász és bölcselelő. (AH/AD 450/1058 -505/1111).

¹⁷⁴ AL-GHAZALI: *Das Buch der Ehe*. 24.

¹⁷⁵ *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* 16. cikk. 1. bek.; In: *Az emberi jogok dokumentumokban* (KOVÁCS István és SZABÓ Imre). Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976, 375.

¹⁷⁶ Róma, 1950. november 4 (AH 170 Safar 3).

¹⁷⁷ Európai Parlament 2007. november 29 (AH 1428 Dhu'l-Qa'dah 19)

¹⁷⁸ Az egyneműséget férfiaknál homoszexualitásnak, míg a nőknél lesbikusságnak nevezzük. Ám a mindennapi életben különbségtétel nélkül egyszerűen „homoszexualitásról” beszélnek.

A három ábrahámi vallás továbbra is ragaszkodik a házasság természetes intézményéhez. Különböző leírásaikban a házassági szövetség alkotóelemeként jelenik meg a két szerződő fél neme, vagyis, hogy az egyik férfi, a másik nő.¹⁷⁹ A nemi komplementaritást a házasságban a három nagy ábrahámi világvallás a teremtés rendjére vezeti vissza. Az Örökkévaló megteremtette a férfit és az asszonyt.¹⁸⁰ Feladatukul szabta, hogy legyenek termékenyek, szaporodjanak, töltsék be a földet és vonják azt uralmuk alá.¹⁸¹ Isten a szaporodás módját is meghatározta: *Ezért a férfi elhagyja apját és anyját és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz* (Ter 2, 23-24).¹⁸² Erre épül az a tény, hogy három ábrahámi világvallás elutasítja az egyneműek házasságát.¹⁸³ Természetesen érdekes lenne azt is megvizsgálni, miként vélekednek a konfucianizmus, a taoizmus, buddhizmus és a különböző természetvallások erről a kérdéstről, de ez meghaladná a témánk kereteit.¹⁸⁴

2.2 Házasság és család a 21. századi Európában

Európa népeinél a házasságra épülő családkép a 21. század kezdetére teljesen felborult. Ezt a problémát vették nagyító alá a nagyváradi tanácskozást követően az Európai Püspöki Konferenciák küldöttei *A házasság és a család lelkipásztori gondozása Európában* címmel Fatimában tartott megbeszélésen.¹⁸⁵

A probléma fölvetését Jean–Pierre Ricard bíboros, bordeaux-i érsek azzal vezette be, hogy felsorolta a legsúlyosabb nehézségeket. A rendkívül veszélyes irány okait egyebek között abban látta, hogy a házasságkötések száma csökkenő

---

¹⁷⁹ Alkotóelem (elementum constitutivum) az, amely nélkül egy dolog nem létezhet.

¹⁸⁰ *Férfinak és nőnek teremtette őket.* Ter 1, 27 (vö. Korán 49,13).

¹⁸¹ Vö. Ter 1,28.

¹⁸² Vö. *Der Babilonische Talmud*, Kiddushin, Köln: Komet Verlag, é.n., 341-368.

¹⁸³ Nem minden esetben az életközösséget.

¹⁸⁴ Teljesen téves nézet, ha valaki az egyneműség védelmében kijelenti, hogy annak elutasítása a zsidó-keresztény kultúrkör téves eszméire vezethető vissza. – A konfucianizmus is elítéli a nemek szerepének fölcserélését, elsődlegesen a férfi részéről, de ugyanúgy a lesbikus szerelmet is. – Közismert a taoizmus tanítása a yin és yang egyensúlyról. A férfi-férfi kapcsolatot yang-yang kapcsolatnak nevezi, és mint ilyet, az egyensúlyt felborító, lét-ellenes, destruktív kapcsolatnak tekinti (VIVIEN,W. *Homosexuality and the state in late Imperial China.* 76-89; LI: *Ich war Maos Leibarzt.* 106).

¹⁸⁵ AD/AH 2007. október 4-5 / 1428. Ramadan 22-23.

tendenciát mutat,¹⁸⁶ ezzel szemben növekszik a száma azoknak a fiataloknak, akik a házasságkötés előtt már összeköltöznek és ezt az állapotot normálisnak tartják.¹⁸⁷ Közismert gond a gyermekáldás elleni védekezés és az abortuszok számának növekedése.¹⁸⁸ Nem vitatható tény a kapcsolatok törékeny volta, a válás szinte „szentségi” rangra emelése.¹⁸⁹ A médiumok azt harsogják, hogy az embernek büszkén el kell fogadnia a homoszexuális és lesbikus kapcsolatokat, mint az emberi természethez kötődő értéket.¹⁹⁰ Általánossá lett az egyesülés és a nemzés szétválasztása, a gyermekek alapvető jogának, hogy családban nőjenek föl, megvetése és elutasítása.¹⁹¹ Ezekkel a súlyos kérdésekkel foglalkozott már az 1980-ban II. János Pál pápa által összehívott első szinódus. A szinóduson megtárgyalt kérdéseket a pápa *Familiaris consortio* kezdetű apostoli buzdításában adta közre.¹⁹²

Albánia - A CCEE alelnökének referátuma után Rrok Mirdita Tirrana-Durres-i érsek számolt be arról, hogy mi a jelenlegi helyzet Albániában. Az egykor ateistának deklarált államban tilos volt az egyházi esküvő. A politikai fordulat után a Szentszék 1998. november 15-én gyökerében orvosolta a katolikusok házasságát.¹⁹³ Nem volt könnyű meggyőzni a katolikusokat, hogy házasságukat az Egyház előírása szerint kössék meg. Ma növekszik a kánoni kötések száma. Az üldözések idején a keresztény családok ámbátor kifelé gyakran muszlimként éltek, de a családon belül keresztényként imádkoztak. A patriárkális család felbomlóban van, de a nők sorsa még mindig nehéz, megalázó.

Anglia és Wales - Angliában és Walesben a számadatok beszélnek. 2005-ben (AH 1426) 245.000 házasság 65%-a csupán polgári kötés volt, ennek 60%-a mindkét fél részéről első házasság. 67.000 egyházi szertartással megkötött

---

¹⁸⁶ 1980 és 2006 között 737.752-vel kevesebb házasságot kötöttek Európában.

¹⁸⁷ Minden harmadik gyermek házasságon kívül születik, vagyis 5.209.942 gyermek közül 1.766.733 (33,9%) nem házasságban látja meg a napvilágot.

¹⁸⁸ 2006-ban 6.390.014 terhességből 1.167.683 oltották ki mesterségesen a megfogant életet.

¹⁸⁹ 1996 és 2006 között 10,1 millió válás volt Európában. Ez annyit jelent, hogy 30 másodpercenként egy válás történik. A gyermekek sorsát tekintve ez 15 millió gyermeket érint.

¹⁹⁰ Az egynemű kapcsolatok általában kisebbségi kapcsolatok közé számítanak (kb. 3%). Elismert tény, hogy egy szubkultúra forrása ez a szexuális aberráció.

¹⁹¹ Vö. Jean-Pierre Kardinal Ricard bordeaux-i érsek megnyitó előadása Fatimában 2007. október 4-én.

¹⁹² Vö. II. János Pál megnyilatkozásai. I. Budapest: Szent István Társulat, 2005, 187-256.

¹⁹³ AH 1419. Rajab 7.

házasságból 8.000 volt, amit a kánoni előírások szerint kötöttek. Az ún. egyházi esküvőket az állam is elismeri. Ennek valószínű okai közé tartozik, hogy ma már a társadalom nyomása gyakorlatilag nem létezik, a családi nyomás is többnyire enyhült, kivéve néhány etnikai és vallási közösséget. Ám a magunk részéről sem vesszük komolyan ezt a kérdést. Egyházi iskolákban hatalmas a túljelentkezés, mégsem vetődik fel a szülők kánoni házasságának a kérdése. – A közömbösséget, általában a házassággal kapcsolatban, jól jellemzi a mondás: „csak egy papír”. – Egymás iránt a párok nincsenek bizalommal. Az egymáshoz tartozásnak még a külső jeleit is gyakran elutasítják. Ez nyilvánul meg a névhasználatban is. – Vannak, akik a házasságot is költséges vállalkozásnak tekintik. A válási törvények a vagyon felosztásáról rendelkeznek. – Nehézség az is, hogy „másodszor” férjhez menni nagyon nehéz. – A mindennapi életben már nem lehet azt sem tudni, mi a házasság. A polgári partnerek, az egyneműek kapcsolatfelvételét is „esküvőnek” mondják. Mindehhez hozzá kell sorolnunk, hogy bizonyos törekvések is elindultak arra, hogy „szájkosár” törvényt vezessenek be. Ez annyit jelent, hogy az egyneműek „házassága” ellen fellépni, megkövetelni a kánoni kötést stb. büntetendő cselekmény lenne.

Ausztria - Ausztriában a 20 éven aluliak, átélve a szülők válásainak borzalmait, az első helyre teszik a családot. Ennek ellenére 39.153 polgári kötésre 19.453 válás jut.¹⁹⁴ Az emberek nagy többsége a férfi-nő kapcsolatot tekinti a család alapjának és elutasítják az egyneműek házasságát. A politikusok azonban, egyértelműen választási eszközként, nem törődve a nemzet fogyatkozásával, nagy hangon hirdetik a „homo-házasság”-hoz való jogot. A demográfiai süllyedés tragikus. A családdal kapcsolatos számos jó kezdeményezés van, amelyek szinte mind az Egyháztól indulnak ki.

Belgiumban 1998. november 23. óta¹⁹⁵ a törvény biztosítja a törvényes élettársi viszonyt, a homoszexuálisok törvényes együttélését, amelyet 2003-ban (AH 1424) már úgy módosítottak, hogy házasságot is köthetnek, ennek megfelelően 2003. február 13-án¹⁹⁶ a polgári törvénykönyvből törölték a

---

¹⁹⁴ 2005. évi adat.

¹⁹⁵ AH 1419 Sha’ban 8.

¹⁹⁶ AH 1423 Dhu’l Hijja 11.

házasság alapelemét, a biszexualitást. 2007. szeptember 1-étől¹⁹⁷ egyszerűsítették a válást. A válás két módja: 1) hat hónapig külön éltek, megjelennek a bíró előtt, és három hónap múlva ismét megjelennek, ezzel bizonyítva, hogy komoly a szándékuk;¹⁹⁸ 2) ha csak az egyik fél akar válni, akkor egy évi különélés után kérheti a bíróság közreműködését, amelyet az első megjelenése után hat hónappal meg kell ismételni. Közös megegyezéssel is lehet válni. Belgiumban egy szervezetet hívtak létre, amely Leuveni Katolikus Egyetem Hittudományi Karán a házasság és a lelkiség kérdésével foglalkozik.¹⁹⁹

Belarussziában 1999-ben (AH 1420) alakult meg a Püspöki Konferencia. 2007 (AH 1428) első három hónapjában 12.441 polgári kötésre 8.968 válás jutott. 2006 (AH 1427) óta 9,89% csökkent a házasságok száma és 15,2%-al nőtt a válások száma. A lakosság vallási megosztását tekintve érthető, hogy a házasságok 40%-a vegyesházasság (katolikus-ortodox). A házasoknak átlagban 2 gyerekük van. Sokan mennek külföldre munkát keresni. Ennek következménye a lakosság számának drasztikus csökkenése, nem beszélve a házasságok felbomlásáról.

Bosznia-Hercegovina helyzetéről Vinko Puljić bíboros, sarajevoi érsek számolt be. A politikai szituáció kihat a családokra is, amelyek a háború folyamán szétszórtak. A püspöki kar egy hároméves programot állított össze: *A házasság, mint a hit, az élet és szeretet közössége* címen. Törvény biztosítja, hogy házasságot csak egy férfi és egy nő köthet. Fontos a szimultán monogámia hangsúlyozása, mert sok muszlim él a területen. Az ország több nemzetiségű és több vallású, így a vegyesvallású házasság elég gyakori jelenség. Ez főleg a városra vonatkozik és többségében ortodox-muszlim házasságra. A válás még ma is inkább a városokban fordul elő, ezer házasságra nyolcvan válás jut.

Csehországban a családok 5,4%-a élettársi viszonyban él, ezek 25%-a 20-29 éves. A legtöbb esetben próba-házasságról van szó, amit később házasságkötés követ. A családok 1/3 része gyermektelen. A házasságkötés átlag életkora nőknél 28,4, férfiaknál 31 év. A válások 80%-ban első válás, míg az

---

¹⁹⁷ AH 1428 Sha'ban 18.

¹⁹⁸ Vagyis közös megegyezéssel lehet válni és megszűnt a vétkekesség bizonyításának szükségessége.

¹⁹⁹ Study of Marriage & Spirituality.

elváltak 20%-a többször is elvált. 2006-ban²⁰⁰ 28 ezer gyereket fosztottak meg a családjától. 37%-a az embereknek egyedülálló. 2005-ben,²⁰¹ valamint 2006-ban az abortuszok száma 40 ezerre csökkent. A csökkenés hátterében elsősorban a hormonális fogamzásgátló elterjedését kell gondolnunk. 350 homoszexuális pár (bejelentett) van, akik közül 6 párnak már polgárjogilag felbontották a „házasságát”.

Horvátországban 1996-ban²⁰² a Szentszékkal kötött egyzmény értelmében ma már a kánoni házasságot polgárilag is elfogadják. A megegyezés arra is vonatkozik, hogy a házasságra való felkészítéskor a házasság szentségi voltáról, felbonthatatlanságáról is oktatást kapnak a felek. Az egyházi bíróság ill. a Szentszék döntéseit közölni kell a polgári bírósággal, hogy a házasság semmisségének polgárjogi következményeit ott döntsék el. A gyermekek 90%-a házasságban születik, ám nagyon alacsony a születések száma. A növekedés is kicsi. 100 születésre 81 elhalálozás jut. Az abortuszra vonatkozó statisztikák bizonytalanok, ugyanis annak ellenére, hogy legalizálták (még a kommunizmus idejében), ismeretlenül magas az illegális abortuszok száma.

Franciaországról a beszámolót – kiegészítve bevezető szavait – Ricard bíboros ezeket említette: 1985-ben²⁰³ 269.419 házasságra 107.505 válás, 1995-ben²⁰⁴ 254.651 házasságra 119.189 válás, míg 2005-ben²⁰⁵ 271.600 házasságra 125.175 válás jutott. Lobby csoportok követelik, hogy a homoszexuálisok a polgármesteri hivatalban köthessenek házasságot.

Németországban egyelőre az alkotmány 6. cikkének 1. bekezdése szerint a házasság az állam sajátos védelmét élvez. Vannak, akik szeretnék, hogy a bejegyzett élettársi viszonyt és az együttélést is védelmezze az alkotmány. Vannak még törvények, ahol élesen megkülönböztetik az élettársi viszonyt és a házasságot. Ha a házasság fölborul, egyéves különélés után lehet elválni, ami különösen a muszlim állampolgárokat érinti, akik a sáría alapján kívánják házassági ill.

---

²⁰⁰ AH 1427.

²⁰¹ AH 1426.

²⁰² AH 1417.

²⁰³ AH 1405.

²⁰⁴ AH 1416.

²⁰⁵ AH 1426.

családi kérdéseiket rendezni. Sok vita folyik mostanában a különböző tartásdíjak miatt. Az irány az, hogy a nem-házastársi együttélést magasabb mércével mérjék(!), mint magát a házasságot. Vagyis az együttélést pozitíven diszkriminálják. A kánoni (de a polgári is) házasságok száma visszaesett 1990²⁰⁶ óta a felére. Az ok sokféle: vegyesházasság, a magasabb életkor, általában a fiatalok házasságkötési szándéka visszaesett, újraházasultak számának növekedése stb. A németek többsége azonban még mindig házasságban él. A tolerancia nagy hangsúlyt kap. 1976²⁰⁷ óta az évközi 2. vasárnap Németországban a *családok vasárnapja*, amelyet mindig egy közös (katolikusok és evangélikusok) jelmonddal ünnepelnek meg.

Görögország helyzetéről Francesco Papamanolis püspök számolt be. Görögországban a katolikusoknak a legnagyobb nehézségük az ortodoxokkal van. Az ottani ortodoxok alapelve, hogy ami ortodox egyházon kívül történik, mégha szentségi formát mutat is, mégsem szentség.²⁰⁸ Ezért egy ortodox és egy katolikus házassága érvénytelen. Ezzel ellentétben a CIC 1127. kán. 1.§-a elismeri az ortodox házasságot, amikor így rendelkezik: *Ami a vegyes házasságok formáját illeti, meg kell tartani az 1108. kán. előírásait, ha azonban katolikus fél köt házasságot keleti rítusú nem katolikus féllal, akkor a házasságkötés kánoni formája csak a megengedettségnek feltétele, az érvényességhez pedig szent szolgálatot teljesítő személy részvétele szükséges, megtartva a jog egyéb előírásait.* Természetesen a Keleti Egyházak Törvénykönyve kiegészíti a szükséges formát a papi áldással.²⁰⁹ A CIC 1108. kánonja szerint megkötött házasságot ismételten megkötik az ortodox rítus szerint.²¹⁰ Az egyházi (ortodox) válást az állam is elismeri és sokszor nem értik, hogy válás után miért nem köthetnek házasságot a katolikus szertartás szerint. A felbonthatatlanság ismeretlen fogalom. Ha az ortodoxoknál kötöttek házasságot vagy csak polgári házasságot, akkor a gyermekeiket is az ortodox templomba

---

²⁰⁶ AH 1411.

²⁰⁷ AH 1396.

²⁰⁸ Ennek hátterében az húzódik meg, hogy – amint ezt a katolikusok is tanítják – a szentségeket Krisztus Urunk az egyházra bízta. A szentségek tehát, amelyeket Jézus alapított, az egyház szentségei.

²⁰⁹ *Ha azonban valamely sajátjogú keleti Egyházhoz tartozó katolikus fél köt házasságot olyan féllal, aki nemkatolikus keleti Egyházhoz tartozik, a házasságkötésnek a jogban előírt formáját csak a megengedettség végett kell megtartani; az érvényességhez viszont szükséges az áldozópap áldása, megtartva minden mást, amit a jog szerint meg kell tartani (CCEO 834. kán. 2.§).*

²¹⁰ Vö. CCEO 828. kán. 1. §.

viszik megkereszteltetni. Ha az egyházi bíróság felülvizsgál egy vegyesházasságot, föl vannak háborodva, hogy beleszólunk az ő dolgaikba – mondja a püspök.

Svájcban 24.872 polgári kötés és 6.500 kánoni kötés ismert 2005-ben. A házasságkötők életkora igen magas: 35,7 év. Ennek ellenére a házasságok 40-51%-a válással végződik. Ám ez nem jelenti azt, hogy a lakosság fele elvált. Az emberek újra házasodnak. A sírig tartó házasság már egyáltalán nem természetes.

Írország helyzete a következőképpen alakul: az alkotmány védi a házasságot és családot. A házasságok száma nő. 2000-ben 26.752, míg 2006-ban²¹¹ 30.100 házasságot kötöttek. A házasságok 75%-a katolikus. Az állam elismeri a kánoni kötést. Írországban 4 regionális bíróság működik. Fellebbviteli fórumon 2007-ben 332 ügyük volt. Bíróságaink az Egyháznak lelkipásztori karjaiként működnek.

Spanyolországban, noha a lakosság száma növekszik, a házasságok száma csökken. A házasságok közül 40%-a polgári, a többi vallási. A születési index 1,37. A gyermekek 26,56%-a házasságon kívüli. Minden hatodik gyermek anyja külföldi. A reformtörvények szisztematikusan számolják fel a családra és a házasságra vonatkozó korábbi, 1957 és 2000 között megszületett²¹² állami jogi kereteket. A válások egyszerűsítésével 90%-al nőtt a válások száma. A családok szétesése növelte az abortuszok számát is. 2006-ban 101.592 abortusz volt, ami 45,4%-os ugrást jelent. Új törvények: a homoszexuális együttélés legalizálása, és „matrimonium”-ként való definiálása, valamint a házasságon belüli erőszak büntethetősége stb. Aktív eutanázia tudomásulvétele, miután egy orvost, aki több nyugtatót adott, följelentettek és a bíróság fölmentette. Kísérletek történnek embriókkal.

---

²¹¹ AD 2000 = AH 1421; 2006 = AH 1427.

²¹² Vö. SZUROMI Szabolcs, *A vallásszabadság érvényesülése a spanyol jogban az állami egyházjogot érintő jogszabályok és nemzetközi megállapodások alapján*, in *Kánonjog* 4 (2002) 29-48, különösen 46-48.

Magyarországról Erdő bíboros tartott referendumot. 1895-ben²¹³ vezették be a polgári házasságot. 1970-es²¹⁴ évektől nem kötelező előbb polgári kötést felvállalni. 1956-tól²¹⁵ az abortuszt legalizálták. Több az abortusz, mint a születés. A házasságok kb. fele felbomlik. Alkotmányjogilag a házasság egy férfi és egy nő életközössége. Lehetővé tették a sterilizálást.²¹⁶

Olaszországban a házasság, az abortusz ügye régóta politikai és kultúrharckérdése. Kell a házasság és a család? Próbálkozások történtek arra vonatkozólag, hogy az együttélés más formáit is a házasság jogi szintjére emeljék. Új gazdasági törvényeket hoztak, amelyek a család helyzetét is érintik, bár nem mindig, de többnyire pozitívak (vö. 237 sz. dekrétum 1998. június 18 / AH 1419 Safar 22). A gyermekek nevével kapcsolatban arra törekednek, hogy a házasságban és a házasságon kívül született gyermekek jogai azonosak legyenek. Már előkészítés alatt áll az élettársi-szerződés kérdése, amely az élettársi viszonyt a házassággal egy szintre kívánja emelni.

Litvánia ügyeiről Backis bíboros számolt be. Litvánia alkotmánya²¹⁷ megállapítja, hogy a család a társadalom és az állam alapja, amelyet védeni és óvni kell. A házasság egy férfi és egy nő szabad beleegyezésén nyugszik. Az állam elismeri az egyházi anyakönyveket. A kánoni házasság polgárjogi hatását is elfogadják. Állami törvény írja elő, hogy a jegyesekkel beszélni kell a házasságról, mint szentségről is. Tíz nappal a házasságkötés után állami anyakönyvvezetőnél be kell jegyeztetni az esküvőt. Már szóba hozták az életközösségnek azt a fajtáját, amelyet nem kell majd regisztráltatni. A válással az államjogilag kötött házasságot az anyakönyvekből törölni kell, ám kánonjogilag a házasság továbbra is fennáll. Mindmáig nem létezik világos család-politika az állam részéről. A válás elérte a 60%-ot. A születések száma pedig 50%-al csökkent. A gyerekek 30%-a házasságon kívül született.

---

²¹³ AH 1313.

²¹⁴ AH 1390.

²¹⁵ AH 1376.

²¹⁶ 2006. évi CXV. törvény egyes, az egészségügyet érintő törvényeknek az egészségügyi reformmal kapcsolatos módosításáról (*A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény módosítása*)

36. § Az Eütv. 187. §-a helyébe a következő rendelkezés lép:

„187. § (1) A nemző-, illetőleg fogamzásképeséget megakadályozó művi meddővé tétel az érintett nő vagy férfi írásbeli kérelme alapján a) tizennyolcadik életévét betöltött cselekvőképes és korlátozottan cselekvőképes, személynél végezhető el.”

²¹⁷ AD/AH 1992/1412.

Portugáliában 1867-ig²¹⁸ csak kánoni házasság létezett. 1910. december 25-től²¹⁹ csak a polgári házasságot ismerik el. A kánoni kötést kötelezően megelőzte a polgári kötés. 2004-ig²²⁰ az állam elismerte a katolikus házasság jogkövetkezményeit. Az egyházi bíróság ítéletének polgári jogkövetkezményei is vannak. Milyen lesz a házasság helyzete, azt még nem lehet tudni, mert a 2004-es konkordátumnak még nem történt meg a részletes feldolgozása, ám már most komoly krízisben van a család állapota. A világi hitoktatók hittani ismerete és hitbéli meggyőződése nagyon lapos. A nemi életre történő nevelés már csak egy biológiai ismertetés. A szeretetnek már semmi köze hozzá.

Fernand Franck **Luxemburg** érseke beszámolójában arról szólt, hogy a szekularizáció, az erkölcsi relativizmus és a vallási közömbösség az okai az egyház színe előtt kötött házasságok csökkenésének. Húsz év alatt a házasságok 65,5%-ról a 27%-ára zuhant az oltár előtt kötött házasságok száma.

Málta - Paul Cremona máltai érsek elmondása szerint Máltán még mindig a kánoni házasságot részesítik előnyben. Máltán 2005-ben²²¹ az embereknek talán 5%-a él polgári házasságban. A polgári kötés esetében nagyobb részt az egyik fél muszlim volt. Noha a polgári kötés lehetőségét csak 1975-ben²²² vezették be, de nincs különösebb jelentősége. Máltán nincs válás, noha egyesek lobbiznak az érdekében, de a népesség nagyobb része ellene van. A két nagy párt nem is meri témaként felvetni ezt a kérdést választási programjában.

A **Moldovai Köztársaság** független, demokratikus állam, amelynek fővárosa Chişinău. A főváros püspöke Anton Coşa így elemezte hazájában a házasság helyzetét: a független ország a múlt kemény örökségét vette át, a válások tömegét, az alkoholizmust, az erőszakot, amelynek az asszonyok és kiskorúak lettek áldozatai. Ehhez kapcsolódik az abortuszok magas száma, a tragikus higienikus állapotok, a leány-anyák számának rohamos növekedése. Nyugatról betört a szabados életmód eszméje. Szót kell ejteni a

---

²¹⁸ AH 1284.

²¹⁹ 1328 Dhu'l Hijja 22.

²²⁰ AH 1424.

²²¹ AH 1425.

²²² AH 1394.

vegyesházasságokról is. A vallási megosztást illetően a többség ortodox, míg kisebbségben vannak a katolikusok (20.000), Jehova tanúi (18.000) és a muszlimok (15.000).

Monakóról a beszámoló az abortusz törvényről szólt. A házasság és a család helyzetéről nem esett szó.

Lengyelország - Két nagy csapás érte a lengyel családokat. Először az ateista kommunizmus dült a család ellen, majd a liberálisok akarják megsemmisíteni. Bár az alap életforma a házasság, de új jelenség, hogy halogatják az esküvőt. 1000 esküvőre 230 válás jut. Bár az abortusz törvény szigorúbb (országszerte évenként kb. 100), mégis magánrendelőkben gyakran előfordul a magzat életének kioltása. Hiába látja a nép a házasság nagy értékét, a politikusok és a gazdasági vezetők a család ellen küzdenek. Ez a törvényhozásban és a családokat sújtó adóterhekben mutatkozik meg. A külföldi cégek hatalmas reklámozást fejtenek ki a fogamzásgátlók területén. Az együttélés diákok és munkát keresők között nagy divat. Ma még a 38 millió lakosnak 28%-a gyermek és fiatalok, ám a számítások szerint ez 25 éven belül 16%-ra csökken.

Románia helyzetét Ioan Robu érsek ecsetelte. A románok szerint a házasság nem a család alapítása, hanem egy közös magánszerződés. Nagyon komoly probléma a külföldi munkavállalás. Ez egyrészt veszélyezteti a házastársi kapcsolatot, másrészt az érsek fel akarja hívni a figyelmet, ha a házastársak közül mindkét fél külföldön vállal munkát, magukra maradnak a gyermekek. A házasság a társadalom alapvető intézménye. A kánoni kötést meg kell előznie a polgári kötés. A válás akkor jöhet létre, ha vétkeességi-eljárást folytatnak le. Ám ez is csak egy év elteltével, és ha nincs közös gyermek.

Svédországra az alábbiak jellemzők: 9,2 millió lakos. A gyermekek 72%-a a biológiai szüleivel, 27%-a egy szülővel és esetleg a mostohával él. A fiatalok 25 %-a élte át szüleinek a válását. 15-20 évvel ezelőtt ez az arány 15%, 100 évvel ezelőtt pedig 1% volt. Ma a gyermekek 5%-a *soha* nem élt a szülőkkel. A válás az idősek körében 2-ről 10%-ra nőtt. Nagy baj, hogy a keresztény értékek, a házasság szempontjából is, a perifériára szorultak.

Skócia - Patrick O'Brien bíboros Skócia életét mutatta be a családok és a házasság szempontjából. A skótok nagyon respektálják az Egyház küzdelmeit a szegénység, a fegyver, a szociális kérdésekben, de súlyos fordulat lépett fel az élet és a család kérdésében. A politikusok erősen negatív hatással vannak a lakosságra ezekben a kérdésekben. Előbb eltörölték a homoszexuális együttélés törvényét, mondván, hogy nincsen rá társadalmi igény, majd új törvényt dolgoztak ki, ami újra megengedi, amit senki sem akar cselekedni. Komoly anyagi forrásokat nyitottak meg ennek az elhajló erkölcsi értékrend finanszírozására. A szexuális identitás megválasztásának jogát fogalmazza meg ajánlásában az Európai Parlament. Az ifjúság már komoly szexuális zavarokban él, és egyre kevésbé van tisztában a nemek sajátosságaival. A „Homoszexuális és Leszbikusok Szövetsége” különböző továbbképzések útján igyekszik a fiatalok erkölcsi érzékének átalakítására. Az egyneműek kapcsolatát 2004-ben²²³ a házasságai egyenlő méltóságra emelték. Az adoptálással kapcsolatban a katolikus egyháznak nehézségei lettek. Minden állás, beosztás vagy kapcsolat esetében diszkriminációnak számít a nemek meghatározása. Magáról a házasságról nem beszélt a bíboros.

Szlovákia - A **szlovákiai** helyzetről Frantisek Tondra püspök tartott előadást. A katolikus vagy akatolikus közreműködő előtt tartott házasság államjogilag is érvényes. Új probléma az időre szóló előzetes együttélés (próbaházasság). A válások száma 48%-ra ugrott. A vallásos családokban kevesebb a válás és magasabb a gyermekáldás.

Szlovénia helyzetét Alojz Uran érsek ismertette. Szlovéniában is krízisben van a hagyományos család-modell. Ezer lakosra 2,9 házasság jut. Növekszik az élettársi viszony száma. A szlovén törvények a házasságot és az együttélést egyenlő szintre emelték. Homoszexuálisok nem házasodhatnak, de bejegyzett élettársi viszonyt alakíthatnak ki. A kánoni házasságnak nincs polgári értelemben vett jogkövetkezménye. Az alkotmány védi a családot, anyaságot, az apai jogokat, a gyermekeket és a fiatalokat. Ezen keresztül nyújt védelmet a különböző intézményeknek. A jog értelmében család akkor van, ha van már

---

²²³ AH 1424.

gyermek. A főtűsz nem jogi személy. A szülők joga és kötelessége a gyermekekért dolgozni, ha nem teszik, a gyermeknek joga van a szociális támogatásra. A szülők meggyőződésük szerint nevelhetik a gyermeket. Szabadon dönthetnek a gyermek születéséről, ezért joguk van kezelteni magukat, ha fogamzásteljenek, joguk van a fogamzásteljenek, a sterilizáláshoz és a magzatelhajtáshoz. Mivel ezek költségét a nőkre akarta hárítani a miniszter, és így a születések számát növelni, a miniszternek le kellett mondania.

A **Törökországban** élő keresztények esete problematikus, hiszen az ország lakosságának 99%-a muszlim és mindössze 30.000 katolikus él az országban (ők is a nagyvárosokba koncentrálva). Ezért utalnom kell rá – mondja Luigi Padovese, Anatólia apostoli vikáriusa –, hogy nagyon gyakoriak a vegyesvallású házasságok (katolikusok és megkeresztelt akatolikusok házassága), ám nagyon ritka a valláskülönbséggel kötött házasság, ugyanis mindkét család részéről nagy az ellenállás. A hagyomány értelmében, ha egy muszlim keresztény nőt vesz feleségül, az utódok muszlimok lesznek. Egy muszlím és egy keresztény között, ha jogilag lehetséges is, de a társadalom nem ismeri el a házasságot. Ezeknek a száma azonban egyre nő. Az együttélést a társadalmi kontroll szinte lehetetlenné teszi.

Ukrajna - helyzetéről Bohdan püspök adott képet. Az alkotmány a klasszikus szocialista megállapítást teszi: a legfőbb érték az ember (élete, egészsége, méltósága, sértetlensége és biztonsága). 1997-ben²²⁴ elfogadták az emberi jogok 1950-es²²⁵ nyilatkozatát, amely a magán- és családi életet tiszteletben tartja. Az „Ukrán Családjogi Kódex” tárgyalja ezeket a jogokat. A család az első és legfontosabb intézménye a társadalomnak. Leszögezi, hogy a házasság egy férfi és egy nő kapcsolata és az egyneműek nem köthetnek házasságot. Bár a jog minden szépet leír, más azonban a valóságos helyzet. A család Ukrajnában mélyeséges krízisben található. Évi 130.000 gyermeket traumatizál a szülők válása. A lakosság 27,5%-a fölbomlott kötelékben él. A „szaporulat” 2006-ban²²⁶ -1,3 (mínusz 1,3!), a disszidálók aránya 6,4% volt. Az utóbbi években az összlakosság száma 52,2 millióról 46,6 millióra csökkent.

---

²²⁴ AH 1417.

²²⁵ AH 1369.

²²⁶ AH 1426.

Ukrajnában kb. 1 millió sterilizált él. Az „utcagyerekek” száma, a bizonytalan családi háttér miatt rémisztően megnőtt. Mondhatni, hogy a szovjet mentalitás áll mögötte.²²⁷ Az abortusszal az ukrán nép genocídiumot hajtott végre. 2001-ben²²⁸ hivatalosan 350.000 abortuszt hajtottak végre, a nem hivatalos szám 2 millió (!). Nagyon elterjedt az ún. „nyitott házasság”. Az Európai Unió mellé akkreditált nunciatúra így összegezte a meglátásait: Az EU nem rendelkezik a házassággal kapcsolatos törvényekkel. Ám rendelkeznek áttételes normák, amelyek kihasználva a mások jóhiszeműségét, befolyásolják az egyes országok házassági és családjogi törvényeit. Ezt a beleszólásukat két úton gyakorolják. Először, amikor az alapvető jogokat ratifikáltatják, másodsor az adott ország legfelsőbb bíróságán és alkotmánybíróságán keresztül gyakorolnak nyomást. Két példa erre: Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2007/C 303/01) 9 cikkében ezt olvashatjuk „A házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogot, az e jogok gyakorlását szabályozó nemzeti törvények szerint, biztosítani kell.” Amint látható, a házasságkötés és a családalapítás két különböző, azonos szinten álló jog. Emögött az együttélés és az azonos neműek kapcsolata húzódik meg. A mini-alkotmánnyal szemben az Egyesült Királyság és Lengyelország mentességet „élveznek”, amely biztosította nekik az azonos nemű állampolgárok házasságának megakadályozását. A csúsztatás másik példája: a mozgás és tartózkodás szabadsága. „Minden uniós polgárnak joga van a tagállamok területén való szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz” (45. cikk). Ha tehát két azonos nemű egy országban „házasságot köt”, és egy olyan országba telepszik le, ahol ez tiltott, a házasság minden előnyét élvezheti. Az EU Parlament lassan rádöbbsent, hogy a demográfiai zuhanás oka a születések számának csökkenése és az öregek nagy száma. Ezért – mondták – rendkívül fontos a migráció kérdése. A másik kérdés, hogy a nőknek a munkát és a karriert kell biztosítani. Ám egy szót sem szóltak arról, hogy egy asszony szabadon választhasson a két nagy szociális kincs között: a munka és a gyermekének nevelése között. Az EU szövegében ilyesmi még javaslatként sem fordul elő. Nem csoda, ha a Szentatya újra és újra hangsúlyozza, hogy a keresztényeknek aktívan kellene részt venniük a politikában, felhasználva a kommunikáció minden lehetőségét. Néhány konkrét adat: az EU lakossága (Romániával és Bulgáriával együtt) 495 millió, 2004-

---

²²⁷ Vö. EHRENBURG, Ilja: *Moszkvai sikátor*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1984.

²²⁸ AH 1422.

ben²²⁹ a természetes szaporulat 2,3 millió, míg 2007-ben²³⁰ a szaporulat már csak 440.000 ember volt. A statisztikai számítások szerint 2060-ban²³¹ az USA lakosságának a száma 72%-al nő, míg Európa 8,5%-al csökken. Ez nem csak az abortusz következménye. A házasságok számának csökkenése is hozzájárul a problémához. 1980-2005²³² között a házasságok 3,1 milliőről 2,4 millióra csökkentek. Azt is szem előtt kell tartani, hogy a gyermekek közül 2 millió házasságon kívül született, míg 21 millió szülei elváltak.²³³

2.3 Házasság a három monoteista világvallásban

2.3.1 Házasságkötés a zsidóknál: *kiddusin*

2.3.1.1 A zsidó jogrend: a halacha

A halacha, amely a héber *h^alakah* (menni, haladni, úton járni) igéből származik, a teljes zsidó törvény általános megnevezése, és „magában foglalja a mértékadó végső döntéseket éppúgy, mint a legspecifikusabb kérdéseket. Mindenekelőtt az Írott és a Szóbeli Tórában szereplő bibliai jogszabályokkal és parancsolatokkal foglalkozik, ezenkívül a rabbinikus törvénykezéssel és jogalkotással, beleértve a vallási bírósági döntéseket, amelyeket az idők folyamán a nagy rabbinikus tudósok responsumok és kommentárok formájába öntöttek.”²³⁴ Másrészt külön-külön az egyes előírásokat is jelenti.²³⁵ A házassággal kapcsolatos előírásokat összefoglalva megtaláljuk Ganzfried rabbi *Kizzur Schulchan Aruch* (Hosszú terített asztal) c. könyvében.²³⁶

A zsidó jogrend elsősorban a héber Bibliára, a Tanach-ra épül. A Biblián belül kiemelkedő jelentősége van az írott Tórának, amelyet Mózes öt könyvének (Pentateuchus) is nevezünk. A hagyományos zsidó gondolkodás úgy tartja

---

²²⁹ AH 1424.

²³⁰ AH 1427.

²³¹ AH 1483.

²³² AH 1400-1425.

²³³ Az adatokat az EUROSTAT biztosította és a Sorbonne professzora Prof. Gérard-François Dumont állította össze.

²³⁴ DONIN, Hayim Halevy: *Háláchá: a zsidó út*. http://www.regi.zsido.com/books/donin/donin1/donin_halacha.htm – Letöltve 2009. 08. 26.

²³⁵ MAIER, Johann: *Judentum*. 191.

²³⁶ GANZFRIED, Schelomo: *Kizzur Schulchan Aruch*. Bd II., Basel: Victor Goldschmied Verlag, 1988, 857-936. Ganzfried Salamon rabbi Ungváron született (1804-1886).

számon, hogy Mózes könyvei 613 micvát tartalmaznak. A 613 törvényből 248 pozitív tartalmú előírás, arra irányuló utasítások, hogy mit és hogyan kell tenni, a fennmaradt 365 micva negatív előírás, amelyek arra utasítanak, hogy mit nem szabad tenni.²³⁷ Mivel egyes törvények a férfiaknak, mások a nőknek, ismét mások a papoknak vagy a levitáknak stb. szólnak, nyilvánvaló, hogy senki sem létezik, akire mind a 613 törvény vonatkozna. A következő nagy tekintéllyel rendelkező jogforrások a Tanach-ban a próféták (Neviim) és az írások (Ketuvim). Noha ez utóbbi kettő is tartalmaz rendelkezéseket, mégis a Tórához viszonyítva kevesebb jogi relevanciával rendelkeznek.

A második templom pusztulása utáni jogrend következő forrását, a szóbeli Tórát is írásban rögzítették.²³⁸ A misna és az azokhoz kapcsolódó arám nyelvű magyarázatok, a gemarák, együtt alkotják a palesztinai (jeruzsálemi) és a babiloni Talmudot. A *misna* (vallási) törvénygyűjtemény, amelyet Kr. u. 200 körül szerkesztett Jehuda ha-Nasi.²³⁹ A *gemara* a misnának mintegy 3000 palesztinai és babiloni törvénytudótól származó arám nyelvű értelmezése. A fenti jogforrásokhoz tartozik az ún. *halachikus midrás*. A midrás szó nyelvtanilag a *daras* igéből származik (=keresni, kérdezni, kutatni, tanulmányozni, feljegyezni). Ezt a szót olvashatjuk Ezdrás prófétánál: *Az Úr törvényét tanulmányozza* (Ezdr. 7, 10). Mint főnév, először a Krónikák könyvében szerepel: *Abija egyéb dolgai, tettei és szavai meg vannak írva Iddó próféta feljegyzéseiben* (2Krón 13, 22). A midrás a bibliai szövegek meghatározott rabbinikus formában, módszerrel és technikával történő spirituális értelmezése.²⁴⁰ A midrás két alapformája a haggadikus és a halachikus magyarázat. A haggadikus exegézis „a rabbik moralizáló biblikus exegézise”, míg a halachikus midrás rabbinikus törvénytudomány magyarázat.²⁴¹

2.3.1.2 A házasság formái: nőrablás, nővétel

---

²³⁷ Vö. KRAUS, Naftali: *A 613 – A zsidóság parancsolatai*. Budapest: PolgART, 2004.

²³⁸ Kb. Kr.u. 70-300.

²³⁹ Kr.u. 165-217.

²⁴⁰ Vö. STEMBERGER: *Midrasch*. 22;

²⁴¹ Vö. STEMBERGER: *Einleitung in Talmud...* 237-239; HOMOLKA: *Das jüdische Eherecht*. 3-4; *Zsidó lexikon*, 600.

Egy tanulmány kifejti, hogy az őskorban a házasságkötésnek két alapformája volt: a nőrablás és a nővétel.²⁴² A nőrablás egyik változata a hadizsákmány. *Ha hadba szállsz ellenséged ellen, s az Úr, a te Istened hatalmadba adja (ellenségedet) és foglyokat ejtesz, aztán a foglyok közt szép nőre lelsz, akit megszeretsz, feleségül veheted és házadba viheted* (MTörv 21, 10-11). Nem csak hadizsákmányként, de szó szerinti rablás útján is lehetséges volt az asszony megkaparintása. A házasságkötésnek ezt a formáját Benjamin törzsének történetjére vezeti vissza a Tanach. Egy levita a Benjaminhoz tartozó Gibeába ment a mellékfeleségével. Gibea lakói éjszaka körbevették a házat, megerőszakolták az asszonyt, úgy hogy az belehalt. Izrael törzsei követeket küldtek azzal, hogy adják ki a bűnösöket. Benjamin fiai megtagadták a kérés teljesítését. Izrael felvonult Gibea ellen és legyőzte Benjamin fiait. A győzelem után *Izrael férfiai megesküdtek Micpában: „Senki sem adja közülünk a lányát feleségül Benjaminhoz.”* Később megbánták esküjüket, mert féltek, hogy így kihal Izrael 12 törzse közül egy. Mit tegyenek? *A vének ezt a tanácsot adták Benjamin fiainak: Van az Úrnak egy ünnepe, amelyet minden esztendőben Silóban szokás megülni. „Menjetez és rejtőzsetek el a szőlőkben. Amikor észreveszitek, hogy kijönnek Silóban a lányok a körtánra, gyertek elő a szőlőkből, ragadjon meg ki-ki egyet feleségül Siló lányai közül, és térjetez vissza Benjamin földjére“* (vö. Bír 21, 15-25).

A rablás útján történő házasság lassan kikopott a népek szokásából. Ám ez sem történt máról-holnapra. Szent István királyunknak is még szigorú törvényt kellett hoznia: „Ha ki a vitézek közül rút szemérmertlenséggel, valamely leányt az ő szüleinek engedelmé nélkül rabolna feleségül magának, parancsoljuk, hogy adja vissza a leányt a szülőknek, ha mindjárt valami erőszakot művelt volna is rajta; és a rabló tíz tinóval fizessen a rablásért, jóllehet azután meg is békéljen a leány szüleiével. Ha pedig valamely szegény vagy közrendű ember indul ilyen cselekedetre, tegye jóvá a rablást öt tinóval.”²⁴³ A rendelkezést még Kálmán királynak is meg kellett ismételnie. „Asszonyok elrablóira a püspök vagy a főesperes lászon törvényt.”²⁴⁴ Még a 19. században is komolyan kellett venni

---

²⁴² Vö. LOEWE, Heinrich: *Jüdische Bräuche bei Verlöbniß und Heirat*. In: Gemeindeblatt der Jüdischen Gemeinde zu Berlin. Jg. 6. Berlin, 1928.

²⁴³ Szt. István II. dekrétuma, 25. art., 1. §.

²⁴⁴ Kálmán I. dekrétuma, 59. art.

Magyarországon is a kérdést. A büntető törvénykönyv így rendelkezett: „Aki fajtalanságra, vagy házasságkötésre irányzott célból valamely nőszemélyt, ennek akarata ellenére, erőszakkal, fenyegetéssel, vagy ravaszsággal hatalmába kerít, elvisz vagy letartóztat: öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.”²⁴⁵ Idővel a kultúrállamokban a nőrablás, mint a házasságkötés alapformája, megszűnt, és maradt a nővásárlás.²⁴⁶ Meir Lau Izrael akenázi főrabbi mára csak a nővásárlással való asszonyszerzést tartja elfogadhatónak.²⁴⁷

A Talmud szerint a férfi a nőt három módon tehetfe feleségévé. A férfi a nőt feleségévé teheti pénzzel,²⁴⁸ vagy házasságlevéllel,²⁴⁹ vagy tényleges együttéléssel.²⁵⁰ A zsidó jogrend a házasságkötésnek ma is ezt a három jogi eszközt tartja számon. A három eszköz: egy bizonyos értékkel bíró tárgy (*keszef*), az okirat (*star*) és együttélés (*biá*). Amint láttuk, ez eredetileg vagylagos volt, ma a háromnak együtt kell lennie. A házasságkötéshez továbbá elengedhetetlenül szükséges a két tanú, akik nem lehetnek a felek rokonai, valamint zsidó vallásukat gyakorló, kóser férfiakkal kell lenniük.²⁵¹

2.3.1.3 A kiddusin: heteroszexuális kapcsolat

A zsidóság alapállásában úgy tartja, hogy a házasság a férfi és a nő életközössége. Elutasítja a homoszexuális kapcsolatot, az írott Tórára, mint isteni törvényre utalva, ahol azt olvashatjuk: *Ne hálj férfivel, úgy, ahogy asszonnyal szokás hálni, ez gyalázatos dolog* (Lev 18, 22).²⁵² Ezt a gyalázatos tettet szankció követi: *Ha valaki férfivel hál együtt, úgy, ahogy asszonnyal szoktak együtt hálni, ez utálatosság, amelyben mindketten részesek, ezért meg*

²⁴⁵ A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről, 1878. évi V. trv. 321. §.

²⁴⁶ Ám ez sem egészen igaz. Róma, Nápoly stb. szerepelnek a Rota Romana pereit között. Csak 1974-ben Szardínia fővárosában Cagliari-ban (Calaritana) két házasságot kellett semmissé nyilvánítani raptus (CIC-1917 1074. kán.), vagyis nőrablás percímén (SRR egy Pompedda előtt hozott ítélet 1974. február 7-én; egy Pinto előtt hozott ítélet 1974. október 7-én).

²⁴⁷ Ma tilos az együttélés útján asszonyt szerezni (vö. MÉIR LAU: *A zsidó élet törvényei*. 438).

²⁴⁸ Egy pénzdarabot ad át a nőnek s azt mondja: *Te nekem jegyesem vagy!*

²⁴⁹ A házasságlevél szövege ugyanaz, mint amit a pénzdarab átadásánál élőszóval mond.

²⁵⁰ Pontosabban együtt hálással. Itt a formula: *Légy nekem jegyesemmé e hálás által.*

²⁵¹ Vö. DE VRIES: *A zsidó rítusok és jelképek*. 246.

²⁵² Ma már a rabbik között is vita tárgya, vajon megengedhető-e egynemű pároknak a chupá alatt áldásban részesülni vagy sem. Egyesek véleménye szerint igen, hiszen az ígélet arról szól, hogy „társamnak veszek oldalra” (Rab. David Lazar), mások szerint nem, hiszen az áldás éppen az első micváról szól „Szaporodjatok és sokasodjatok”, márpedig ennek megtartása kizárt dolog az egyneműek esetében (Rab. Baruch Rabinowitz). Vö. *Jüdische Allgemeine*, 2004. februári számában: *Soll es für homosexuelle Paare einen Segen unter der Chuppa geben?*

kell halniuk, vérük visszahull rájuk (Lev 20, 13). R. Jehuda így mondja: *két nőtlen ember nem aludhat egy takaró alatt*. A Talmud *Kiddusin* traktatusában egyenesen az áll, hogy egy zsidó nem is gyanúsítható homoszexualitással, mert ha valaki ilyen, akkor az nem zsidó.²⁵³

Ma azonban mégsem ilyen egyszerű a kérdés. Az egyneműek együttéléséről már hosszú évek óta vita folyik. Ám jó, ha előre hangsúlyozzuk, hogy ez a vita nem házasságról (kidusin v. kiddusin), hanem az együttélés egy más módjáról, egy életközösségről szól.

Az O.U. (Ortodox Union), a legnagyobb amerikai kasrut (kóser) szervezet 1999. december 20-án (AH 1420) kiadott nyilatkozatában elítéli az egyneműek házasságát. 2007. június 20-án (AH 1428) megerősítették a döntésüket. Ragaszkodnak az ősi hagyományhoz, amelynek értelmében az egyneműség abszolút házassági akadály. A házasság intézménye központi jelentőségű a társadalom és a gyermeknevelés szempontjából. Ezért kényszerítve érzik magukat, hogy fellépjenek New York állam ellen, amennyiben az újra próbálja meghatározni a család fogalmát. A kiddusin vallási szertartása csak két zsidó között elképzelhető.²⁵⁴

A liberális (reform) zsidóság a zsidó szempontokat tovább göngyölte. Az Amerikai Zsidó Közösségek Szövetsége (UAHC Union of American Hebrew Congregations) 1993-ban (AH 1413) tartott ülésén úgy vélekedett, hogy a homoszexuális és leszbikus párok kapcsolatának rendezését az állam rendezze el. Rá három évre az Amerikai Rabbik Központi Konferenciája (CCAR Central Conference of American Rabbis) kijelentette, hogy támogatják a homoszexuális és leszbikus párok *polgári* házasságát. Ez ugyanis egy civiljogi kérdés, aminek semmi köze ahhoz, hogy vajon a rabbi közreműködjek-e az ilyen házasságnál vagy sem. 1997-ben (AH 1418) az UAHC már kifejezte, hogy az ilyen élettársi kapcsolatoknál legyen lehetséges valamiféle vallási szertartás is. 1998-ban (AH 1419) a CCAR, az emberi szexualitás témájával foglalkozó munkabizottság már buzdítja a Konferenciát, hogy támogassa a rabbikat, akik egy homoszexuális

---

²⁵³ *Bávli* VI/798, Kiddusin 82a.

²⁵⁴ Vö. HOMOLKA: *Das jüdische* ...104-106.

kapcsolat létrejötténél közreműködni akarnak. Ám a CCAR Responsa Bizottsága úgy határozott, hogy rabbi ne működjön közre az ilyen formájú kapcsolatteremtésnél. Végül 2000. márciusában (AH 1421) a 111. évi közgyűlésen kimondták, hogy méltónak találják, hogy a rabbik egy sajátos zsidó szertartással részt vegyenek ilyen újfajta szövetségkötésénél, de egyúttal azt is tudomásul veszik, hogy más vélemények is vannak a közösség tagjai között. A döntés nagy ívben elkerülte a *kiddusin* (megszentelés, esküvő) szó használatát, és magának a szertartásnak menetét is nyitva hagyta. Mindenesetre még aznap nyilatkozott az UAHC elnöke, Rabbi Eric Yoffie, és finoman kijelentette, fontos ügyelni arra, hogy *mit mond* és *mit nem mond* a nyilatkozat.²⁵⁵

Nagy hatással volt a liberális zsidóság fent említett nyilatkozata még a konzervatív/maszorti zsidóság rabbijaira is. A CJLS (Committee on Jewish Law and Standards) 2006-ban (AH 1427) a helyi közösségek hatókörébe utalta a meleg zsidóknak a vallásos életben való részvételéről szóló döntést. A responsum, melyet Elliot N. Dorff, Daniel Nevis és Avram Reisner rabbik nevei fémjeleznek, hivatkozással az emberi méltóság elsődlegességére, feloldott szinte minden tilalmat az egyneműséggel kapcsolatban. Ám itt sincs szó *kiddusin*-ról. Mindenesetre lehetővé teszi a homoszexuális zsidóknak a vallásos életben való részvételt – tehát például lehetnek rabbik –, ám vallásos házasságot (*kiddusin*) nem köthetnek. Ennek ellenére, a nagyvilágban, az Egyesült Államok konzervatív rabbijait kivéve, a konzervatív rabbik a tradicionális álláspontokat teszik magukévá.²⁵⁶

Egyértelmű tehát, hogy sem az ortodox, sem a liberális, sem a konzervatív irányzat, miközben elismerik az együttlét valamilyen törvényileg jóváhagyott formáját, sőt ezt egyesek szertartással is kifejezésre juttatják, de az egyneműek kapcsolatát soha nem nevezik *kiddusin*-nak, azaz házasságnak.

2.3.1.4 Házassági akadályok a zsidóknál

2.3.1.4.1 Az abszolút akadályok

---

²⁵⁵ Vö. HOMOLKA: *Das jüdische* ...106-109.

²⁵⁶ Vö. HOMOLKA: *Das jüdische* ...109-110. Az eredeti szöveg: *Homosexuality, Human Dignity & Halakhah* 186-230.

A zsidó házasságjogban az akadályokat általában két csoportra osztják: az *abszolút* és a *relatív* akadályok. Az egyneműségen túl *abszolút* akadályok a vérrokonság és a sógorság bizonyos esetei. Ezekben az esetekben nem csak a házasság, hanem minden szexuális kapcsolat (koitus) tiltott. Tiltott a felmenő egyeneságú szexuális kapcsolat. A Tóra ezt így mondja: *Ne fedd föl apád (és anyád) meztelenségét* (vö. Lev 18, 3kk). A vérrokonság és a sógorság további akadályai:

- 1) az apa felesége (ha mostoha is), függetlenül attól, hogy az apa már meghalt, vagy elvált az asszonytól;
- 2) a testvér (akkor is, ha féltestvér);
- 3) unoka;
- 4) nagynéni (akár az apa, akár az anya testvére);
- 5) a testvér felesége (sógornő);
- 6) a meny;
- 7) az anyós (akár csak mostohaanyja is az asszonynak).²⁵⁷

A vándorlások korában még nem volt ilyen szigorú az *inceszt-tabu*. Gondoljunk Ábrahám történetére. Miután elvált Lóttól, letelepedett Gerárban. Mivel a felesége, Sára nagyon szép volt, tartott attól, hogy a pogányok abból a célból, hogy megszerezhessék a feleségét, megölik őt. Ezért inkább azt híresztelte Sáráról, hogy *a húgom ő*. Amikor kiderült a turpisság, Abimelek, Gerár királya, aki már magához kérette Sárát, de még nem hált vele, számon kérte a pátriárkát. Ábrahám azzal védekezett, hogy ő nem hazudott. *Ő valóban a húgom, az atyám leánya, de nem az anyám leánya, így lehetett a feleségem* (Ter 20,12).

Testvérpárt is feleségül lehetett venni. Közismert Jákob története. Jákob, aki megkaparintotta az elsőszülöttségi áldást, édesanyja testvéréhez menekült bátyja, Ézsau haragja elől (vö. Ter 28, 2). Megérkezve Háránba, Rebeka testvére, Lábán szolgálatába állt. Lábán megkérdezte, mi legyen a bére. Jákob Lábán fiatalabbik lányát, Ráheldt kérte feleségül. Eltelvén a hét esztendő szolgálati idő, Lábán azzal az indoklással, hogy az idősebb lánynak kell előbb

---

²⁵⁷ Vö. DONIN: *Zsidónak lenni*. 263.

férjhez menni, Leát adta neki feleségül. Jákob beletörődött abba, amit apósa akart. Még hét esztendő-t szolgált a másik unokatestvéréért (vö. Ter 29, 15-30).

Továbbmenve, Mózes és Áron apja, Amram a nagynénjét vette feleségül. *Amram Jokebedet, a nagynénjét vette feleségül. Ez Áront és Mózeszt szülte férjének* (Kiv 6, 20).

A Teremtés Könyvében arról hallunk, hogy Lót lányai felfedték apjuk *meztelenségét*. A lányok arra hivatkoztak, hogy *Apánk öreg, és nincs férfi a vidéken, aki hozzánk járna, ahogy ez az egész földön szokás*. Leitatták apjukat, majd mellé feküdtek és mindketten fogantak (vö. Ter 19, 31kk). A rabbinikus irodalom több oldalról is megkísérli megmagyarázni a történeteket. Lót oldaláról úgy mondják, hogy Lót az alkohol hatása alatt cselekedett, mintegy kényszer hatására.²⁵⁸ Mások egyenesen úgy gondolják, hogy Lót jószándékkal cselekedett, hiszen felesége meghalt, és az utódnemzés is parancs (eddig *csak* lányai voltak). A Talmud arra hivatkozik, hogy nem bűnös cselekedetet hajtott végre, hiszen teljesítette a *szaporodjatok és sokasodjatok* parancsot. Ezt a micvát másként nem teljesíthette volna, hiszen joggal gondolhatta, hogy Szodoma és Gomorra pusztulásával kihalt az egész világ.²⁵⁹ Így a lányok részéről érthető volt, hogy leitatták az apjukat. Ebből nyilvánvaló, hogy a lányok nem *élvezetből* cselekedtek, hanem egy kilátástalan szociális kényszerből. A patriarchális korban a társadalomban nem volt szociális háló, és így utódok nélkül lehetetlenné vált volna az életük. Nem volt még mesterséges megtermékenyítés, nem voltak műtéti beavatkozások, stb.

A talmudisták a Tóra előírásain túl újabb Incest-tilalmakat vezettek be. Ezeket a Jabmuth traktátusban találhatjuk meg: „Anyjának az anyja; apja feleségének az anyja; apja apjának a felesége, apja feleségének az anyja (a poligámia világában ez utóbbi három asszony nem szükségszerűen a nagymama); anyai ágon a fiútestvér feleségének az anyja; apai ágon a fiútestvér feleségének

---

²⁵⁸ Vö. ROTTZOLL, Dirk U.: *Rabbinischer Kommentar zum Buch Genesis*. Berlin: De Gruyter, 1994, 211.

²⁵⁹ Vö. *Bávli* Bd V/593, Nazir 23a.

az anyja; a fiának és a lányának a menyei; ... mindenkinek engedélyezett az após felesége és a mostoha fia felesége, de a mostoha fia lánya tilos.”²⁶⁰

Vannak más, a házasság tisztaságát őrző akadályok is. Így az *első ember, aki elbocsátotta, nem veheti el újra feleségül*, [az elbocsájtott asszonyt] mert tisztátalanná lett (MTörv. 34, 4).²⁶¹ Egy házasságtörő asszony, akire tettét rábizonyították, nem folytathatja a fennálló házasságát, a válás esetén pedig nem köthet házasságot azzal, akivel házasságot tört.²⁶² A nő oldaláról a fennálló házasság is akadály volt. Ma – a monogámia bevezetése miatt – ez a férfiakra is érvényes.

Származását tekintve házassági akadály, ha valaki mamzer. Mamzernak nevezzük azt, aki rokonnal való tiltott kapcsolatból vagy egy törvényes házasságban élő asszonytól (nem a férjtől) származik.²⁶³

A státust tekintve nincs csak a papot (kohen) illető tilalom. Nem vehet feleségül deflorált lányt, elvált asszonyt, prozelitát vagy prostituáltat.

2.3.1.4.2 Időleges akadályok

Az abszolút mellett vannak *időleges* akadályok is. Nem egyszerű a többi asszony közül kiválasztani az igazit. Könnyebb felmérni a fizikai érettséget, mint a személyiség érettségét. A fizikai érettséget rendszerint az életkorhoz kötik. *Bár micvá*, vagyis a törvény fiának nevezik a zsidóknál a 13. életévét betöltött fiút, kit ez időtől fogva nagykorúnak tekintenek vallási értelemben. Már a *minjá*hoz számítódik. A bár micvá kor elérését részben a zsinagógában, részben a családi körben megtartott ünnepséggel szokták megülni. A fiút ettől

---

²⁶⁰ Vö. *Bávli* Bd IV/381-383, Jabmuth 21a.

²⁶¹ Ennek a micvának az érdekessége, hogy az iszlámban, isteni törvényként, pont az ellenkezője tilos. *Ám ha [a férj harmadszorra is] elválk feleségétől, akkor az asszony nem megengedett számára, amíg feleségül nem megy valaki máshoz. Majd, ha [a következő férj] elválk tőle, akkor ők ketten [az előző férj és a nő] nem követnek el bűnt, ha visszatérnek egymáshoz, ha úgy vélik, hogy betartják Allah szabályait. Allah nyilvánvalóvá teszi ezeket az előírásokat egy népnek, akik tudnak* (2. szúra, 230. ája).

²⁶² MEHLITZ: *Die jüdische ...* 75.

²⁶³ A mamzer zsidónak minden zsidó férfit kötelező törvényt be kell tartania, fel kell raknia a tefillin-imaszíjat, be kell tartania az étkezési szabályokat, a szombat előírásait. Csak mamzerrel vagy prozelitával köthet házasságot. Utódaik is mamrim lesznek (vö. MAIER: *Judentum ...* 281; UJVÁRI: *Zsidó lexikon.* 571).

kezdve már felhívhatják a Tórához. A lányokat vallási értelemben akkortól tekintik nagykorúaknak, amikor a zsidó naptár szerint tizenkét évesek lesznek. Ettől kezdve *bát micvá*, azaz a törvény lányainak mondják őket.²⁶⁴

Ma azonban, a rabbinikus irodalom értelmében a férfiaknál a házasságkötés kötelezettsége a 18. életévvel kezdődik, ám hozzátesszik, hogy egy férfi ne várjon 20 éves koráig, illetve ezt a kort csak akkor szabad túllépni, ha „mindig a Tórával foglalkozik és a házasság megzavarná a stúdiumait.”²⁶⁵ A bölcsek azért kívánják a korai házasságot, mert a zsidóság ugyanúgy megköveteli a házasság előtti tiszta életet, mint az iszlám és a katolikus egyház.

A kor akadályán túlmenően ilyen időleges akadályok: az özvegyek és elvált asszonyok csak 90 nappal az esemény után házasodhatnak újra. Ennek a törvénynek magyarázata az, hogy az apaság bizonyíthatóságának minden kérdését tisztázza. A prozeliták 3 hónappal a megtérésük után házasodhatnak, hogy az utód hovatarozása ne legyen kétséges. Az elvált asszony, aki még szoptat, csak 24 hónappal a gyermek születése után mehet férjhez.²⁶⁶ A megözvegyült férfi a *slosim* (30 napos gyász) után köthet újabb házasságot.²⁶⁷

Régen tilalom állt fenn egy harmadik házasságra abban az esetben, ha a nőnek már volt két férje, akik szerencsétlenségben haltak meg.²⁶⁸

2.3.1.5 Kiddusin a chupá alatt

A zsidók közötti esküvő alaptételét az egyik legrégebb midrásim-exegézisben találjuk, a *Genesis Rabba*-ban. Ezt olvashatjuk benne: „Nincs férfi nő nélkül, sem asszony férj nélkül, egyikük sem lehet Isten nélkül.”²⁶⁹ A férfinak törekednie kell minél előbb *kiválasztani* azt a személyt, akit házastársul kíván. Ha megtörtént a kiválasztás, ezt az *éruszin* vagyis eljegyzés követi. Az *éruszin*

²⁶⁴ Vö. HOMOLKA: *Das Jüdische Eherecht*. 290.

²⁶⁵ *Kizzur*, 858. Elsősorban a Tóra-stúdiumról van szó.

²⁶⁶ *Bávli* Bd 4/454, *Jabmuth* 42a. Vö. Korán: *Az [elvált] szülőanyáknak két teljes évig kell szoptatniuk gyermekeiket!* (2. szúra, 233. ája).

²⁶⁷ Vö. HOMOLKA, Walter: *Das jüdische Eherecht*. Berlin: Walter de Grayter, 2008, 59.

²⁶⁸ *Bávli* Bd 4/540, *Jabmuth* 64b.

²⁶⁹ GenRab 8:9. In: STEMBERGER: *Midrasch ...* 96.

azért valamivel többet jelent, mint a mi kultúránkban az eljegyzés. Egy okmány, amely a házasságkötés bizonyos feltételeinek betartását rögzíti. Csak a családtagok szoktak összejönni ennek a dokumentumnak az aláírásához. Ilyen éruszin-kapcsolat volt Szűz Mária és Szent József között. Ugyanis egy teljesen téves hiedelem, hogy az eljegyzés már jogot biztosított az együttélésre. Nem szabad az asszonnyal még egy órácskát sem együtt lenni *ketuba* nélkül. Ezt pedig a chupá (vagy huppa) alatt írják alá.²⁷⁰

Az esküvő napját ki kell választani. Nem lehet akármikor házasodni. Ez részben az ünnepi naptártól függ, részben a menyasszony állapotától, ugyanis ha *nidda* (elkülönített), nem élhet házaseletet. Vallásos házaspároknál a férj és a feleség különleges havi ritmusban éli az életét. A menstruáció alatt, és utána azon a hét napon, amíg az asszony nem merítkezett meg a *mikvé*-ben (rituális fürdő), tilos a házaselet. Ez időszak alatt *nidda*, azaz elkülönített az asszony. Ilyenkor a pár külön ágyban alszik, és még csak egymás kezét sem fogják meg, nehogy kísértésbe essenek.

A nap kiválasztását illetően egyes zsidó körökben előszeretettel házasodnak kedden. Ennek indoka, mondja a rabbinikus irodalom, hogy a teremtés történetének elbeszélésekor a harmadik napon az Úr elkülöníti a vizeket és a szárazföldet, megteremti a föld zöldellő növényeit, amelyek gyümölcsöt érlelnek, amelyben magvak vannak, a fajtának megfelelően és kétszer mondja *Isten látta, hogy ez jó* (vö. Ter 1, 10-13). A zsidó naptárban a hét harmadik napja a kedd. Nem lehet azonban esküvőt tartani szombaton és bizonyos ünnepeken. A szombati esküvői tilalom érthető, hiszen számtalan elemmel megszegnék a szombati nyugalmat. Peszach és Sávuo, az omerszámlálás napjaiban sem szoktak házasságot kötni.²⁷¹ Ennek két magyarázata van. Az egyik egy népies babona, miszerint május hónapban a halottak lelkei visszatérnek a Földre, és kárt okoznak az élőknek. A másik indokolás: az egyiptomi kivonulás (Peszach) és a Tóraadás ünnepe (Sávuo) között gyászolja a zsidóság Akiva rabbi 24 ezer (12 ezer pár) tanítványát, akik mindig ellentétben

---

²⁷⁰ *Kizzur*, 860

²⁷¹ Keresztény időszámítás szerint nagyjából Húsvét és Pünkösöd között.

voltak egymással és ezért járvány pusztította el őket.²⁷² Omerszámlálás idején kivételt képez Lág BáOmer, azaz a 33. nap. A héber *lamed* és *gimmel* számértéke 33. Ezen a napon szünetelt a járvány, s így örömnep lett a zsidóság körében, ezért ez a nap kivétel az esküvői tilalom alól. Ugyancsak tiltott napoknak számítanak támuz 17-étől Tisá BeÁvig terjedő három hét. Támuz 17-e annak a gyászos évfordulója, hogy a rómaiak betörték Jeruzsálem falain. Tisá BeÁv pedig a második templom lerombolásának a napja.²⁷³ Ám más böjti napokon sem szabad menyegzőt ülni. Ros Hásáná a zsidó Újév napja. *Az Úr így szólt Mózeshez: „Szólj Izrael fiaihoz és mondd meg nekik: A hetedik hónap első napja legyen pihenőnap számotokra, harsonazengéssel és ünnepi összejövettel” (Lev23, 23–24).*²⁷⁴ Jom Kippur az engesztelés napja. Biblikus gyökerét abban látják, hogy *Az Úr ezt mondta Mózesnek: „Ennek a hónapnak a tizedik napja az engesztelés napja. Tartsatok rajta szent összejövettel. Böjtöljete, és mutassatok be áldozatot az Úrnak.” (Lev23, 26–27).* Ugyan nincs kifejezett tilalom, de a Ros Hásáná (zsidó újév) és Jom Kippur (böjti nap) közé eső tíz nap a belső megtérés ideje a hívő zsidók számára.

Megtörtént a kiválasztás, az éruszin és a nap kiválasztása. Mivel a házasság az egész zsidó közösség eseménye, ezért természetes, hogy egy héttel a házasságkötés előtt a vőlegény a zsinagógában *kihirdeti*, bejelenti a nagy eseményt.

Az előkészület után kezdődik a lelki felkészülés. A vőlegényt azon a szombaton, amely megelőzi a lakodalmát, *felhívják* (ezt jiddisül „aufruf”-nak mondják) a Tóra olvasásához. – Az esküvőt megelőző napon a jegyesek *böjtölnek*, ami az alkoholos italtól való megtartóztatást is jelenti, bűnbánatot tartanak és a nő mindenképpen, de gyakran a férfi is *megmerítkezik* a mikvében (ez a megtisztulást jelképezi). Ennek a felkészülésnek igen mély spirituális értelme van. Amint látni fogjuk, a házasság maga a chupá alatt történik. A chupá csodálatos jelkép. A Sinai hegyet jelképezi, ahol a Mindenható, mint vőlegény várta a népét, a menyasszonyát.²⁷⁵ Itt a chupá alatt találkoznak ismét – hiszen

---

²⁷² Bávli Bd 4/530, Jabmuth 62b.

²⁷³ Sokak szerint a két templom lerombolásának napja egybeesik. Vö. KOLATH: *Jüdische Welt...* 49.

²⁷⁴ Ros Hásána szeptember 6. és október 5. közé eshet.

²⁷⁵ Vö. *Kiv* 19,17.

álláspontjuk szerint minden zsidó jelen volt akkor a Sinai tövében – az Úrral. Erre a találkozásra készülve kell böjtölniük, bűnbánatot tartani és a rituális fürdőben megtisztulni. De a chupá egyúttal az ifjú pár első otthona.

Az esküvő előtt a vőlegényt gyertyás menetben kísérik az elé a helyiség elé, ahol a menyasszonyt öltöztetik. Mielőtt a fátylat az arcára borítanák, a vőlegény megtekinti a menyasszony arcát. Ez annak emlékére maradt meg, nehogy úgy járjon, mint Jákob járt Leával és mást kapjon feleségül, mint akit kiválasztott. A Tóra leírja: *Jákob így szólt Lábánhoz: „Add ki feleségemet, hogy elvegyem, az időm letelt.” Lábán összehívta a helység minden emberét, és ünnepi lakomát rendezett. Este azonban vette a lányát, Leát, és bevitte hozzá, s ő vele hált. Lábán a rabszolganőjét, Szilpát adta Leának szolgálóul. Reggel kiderült, hogy Lea volt. Jákob ezt mondta Lábánnak: „Miért szedtél rá?” Lábán így felelt: "Vidékünkön nem szokás a fiatalabbat férjhez adni az idősebb előtt (Ter 29, 21-26). – Mások úgy tudják, hogy ennek ellenkezője az igaz. A vőlegény lefátyolozza menyasszonya arcát, hogy ezáltal is kifejezze, hogy elsősorban nem a külsejéért veszi el, hanem a lelke az, ami számít. – A chupát lehetőleg a szabad ég alatt állítsák fel. Az égbolt jelképezze, hogy legyenek utódaik, mint égen a csillag. Szép szokás, hogy a lakóhely előkelői (közül) kendőt feszítenek a (szűz)menyasszony feje fölé és elmondják a Rebekkára adott áldás szavait *Nővérünk legyen ezerszer tízezerré, utódaid foglalják el ellenségeik kapuját (Ter 24, 60).**

A lefátyolozás után a vőlegényt égő gyertyával kísérik a chupá alá. Ez emlékeztet a Jézus által elmondott példabeszédre: *Hasonlít majd a mennyek országa tíz szűzhez, akik lámpával kezükben a vőlegény elé mentek. Öt közülük balga volt, öt pedig okos. A balgák elvitték ugyan lámpásaikat, de olajat nem vittek magukkal. Az okosak viszont lámpásaikkal együtt olajat is vittek korsóikban. Mivel a vőlegény késett, valamennyi elálmosodott és elaludt. Éjjélkor kiáltás hallatszott: jön a vőlegény! Menjetek ki elébe! Erre a szűzek mind fölkeltek és rendbe hozták lámpásaikat (Mt 25, 1-7).*

A vőlegényen fehér köpeny van. Aki a vőlegényt felvezeti, meghinti a vőlegény testét hamuval azon a helyen, ahová a tefilint (imaszíjat) szokás

rögzíteni. A köpeny és a hamu emlékeztesse arra a napra, amikor Teremtőjéhez meg kell térnie, hiszen most is a chupá alá készül, Izrael Szentjével való találkozásra.

A chupá alá érkezve a vőlegény kelet felé fordul. A férfi fölvezetője és más előkelők a menyasszony elé mennek. Amikor a közelébe érkeznek (az eléje menő emberek), hátramenetben a chupához vezetik, majd a felvezető nők kíséretében a menyasszony hétszer megkerüli a vőlegényt.²⁷⁶ Az asszonyt a férfi jobbjára állítják. A chupá alatt a fiataloktól oldalra, kelet felé nézve áll az, aki az áldásokat mondja.

A chupá alatt négy dolog történik. Egy pohár bor felett áldást mondanak, és a jegyesek isznak a borból. Ezután a vőlegény két tanú jelenlétében gyűrűt húz a menyasszony ujjára ezekkel a szavakkal:²⁷⁷ „Íme, nekem vagy szentelve e gyűrűvel Mózes és Izrael vallása szerint.”²⁷⁸ A gyűrű átadása nem ‚szimbolizálja’ a házasságot: hanem ez maga ‚a’ házasságkötés. Következik a *ketubá* felolvasása, ami egy házassági szerződés. A *ketubá* a férjnek nevével szemben elvállalt kötelezettségeit tartalmazza, másrészt pedig a nőnek beleegyezését a házasság megkötéséhez. Egy rövid szünetet a *nisszuin* követ. Egy újabb pohár borra mondanak áldást, vele együtt még h?t másik áldás is elhangzik. A szertartás azzal ér véget, hogy a vőlegény összetör egy poharat, ezzel emlékeztetve mindenkit a szomorúságra, amelyet a zsidók Jeruzsálem lerombolása miatt éreztek.

A szertartás újabb mozzanata a *jihud* (elkülönülés). Egy másik chupá (baldachin) alatt az ifjú párt hazakísérik.²⁷⁹ Huppának nevezik azt a helyiséget is, ahová a fiatal párt kísérik, és ahol először lesznek egyedül, kettesben. A

---

²⁷⁶ A Kabbala azt tartja, hogy a bünbeeséssel a férfi és a nő lelke kettéváltak. A körbejárás (a kör egyáltalán) azt jelképezi, hogy most újra egyesülnek (BISCHOFF, Erich / WINTER, Jakob / WÜNSCHE, August: Die Kabbala. Paderborn: Voltmedia, 2005).

²⁷⁷ „A menyasszonynak nem szabad kölcsöngyűrűt adni, csak olyant, ami a vőlegény tulajdona. A gyűrű ajándék a menyasszony számára, nem pedig egy jelképes aktus kelléke. A kölcsönkért holmit nem lehet elajándékozni” (vö. DONIN: *Zsidónak lenni*. Budapest: Göncöl Kiadó, 2003, 262).

²⁷⁸ MÉIR, LAU: *A zsidó élet törvényei*. 440-441.

²⁷⁹ Hazakísérése az azt értjük, hogy a fiatalokat egy különálló helyiségbe kísérik, ahol először lesznek egymás között. Ám ez sem minden esetben lehetséges, ti. akkor nem, ha az asszony nidda. Persze ez is csak jelkép, hiszen ez csak egy mozzanata a szertartásnak.

zsidó házasság csak akkor jön létre, amikor a házasságot a felek elhálták.²⁸⁰ Végül következik a lakodalom, amely hét napig tart. A fiatal férfinak ezen a hét napon nem szabad dolgozni, üzletet kötni.²⁸¹

2.3.1.6 Válás a zsidó vallásban

A Biblia olyan bensőséges kapcsolatnak tartja a házasságot, hogy a férfi és a nő kapcsolatának metaforájával mutat rá Isten és népe kapcsolatára. A Tóra elismeri és elfogadja a válást (*gêrusin*), hiszen a házasságban két embernek a kapcsolatáról van szó, s a nagyobb rossz elkerülése érdekében helyesnek találták a válást.²⁸² Ettől függetlenül a Talmud szavai szerint Isten nem kedveli a válást: „Ha valaki elválik a feleségétől, akkor még az oltár is könnyeket hullajt felette, mert így áll az Írásban: *egy másik dolog, amit elkövettetek: Könnyeitekkel árasztjátok el az Úr oltárát, sírással és jajgatással, amiért nem tekintek többé az áldozatra, és semmit sem fogadok kedvesen a kezetekből. S azt kérdezitek: "Miért?" Azért, mert az Úr a tanú közötted és ifjúkori feleséged között, akihez hűtlen lettél, noha ő volt a társad, a szövetséggel elkötelezett feleséged.*²⁸³ Mi lehet a válás oka? *Tegyük föl* – olvashatjuk a Tórában – , *hogy valaki feleséget vesz, együtt hál vele, de aztán nem talál tetszésre nála az asszony, mert valami taszítót fedez föl rajta. Válólevelet (get) ír hát neki, kezébe adja, és elbocsátja házából.*²⁸⁴ Erősen vitatott kérdés, hogy mit értsünk azon, hogy *valami taszítót fedez föl rajta*. Sámáj iskolája szerint a férfi csak házasságtörés esetén bocsájthatja el az asszonyt. Hillél szerint már az is válóok, ha az asszony elsózta az ételt.²⁸⁵ Akiba pedig kijelenti, „már az is elegendő ok, ha a férfi egy szebb nőt talált”²⁸⁶ A válás módját is meghatározza a Tóra. *Get* nélkül a házasság továbbra is fennáll, hiszen a felek kapcsolatát „Mózes és Izrael Törvénye szerint” szentelték meg, tehát ezt nem bonthatja fel a világi bíróság, csak „Mózes és

---

²⁸⁰ Tehát három jelentése van a huppának. Ami alatt az esküvőt tartják, ami alatt a különálló helyiségbe kísérik őket, és magát a helyiséget is huppának hívják, ahol először lesznek egyedül. Vö. DE VRIES: *A zsidó rítusok és jelképek*. 254. De a huppa szó számtalan jelentése mellett annyit is jelent, mint „szentség”.

²⁸¹ Ha a menyasszony nem hajadon volt, akkor csak három „örömnapot” kell megülni.

²⁸² DE VRIES: *Zsidó rítusok* 276.

²⁸³ Mal 2,13; Synhdin 22a. In: VIII/543-544.

²⁸⁴ MTörv 24, 1.

²⁸⁵ Vö. SAAR, Stepahn Chr.: *Ehe- Scheidung – Wiederheirat*. 6 Bd. Münster: LIT Verlag, 2002, 1-7.

²⁸⁶ Vö. Gittin 90a In: VI/499

Izrael Törvénye szerint” lefolytatott eljárás.²⁸⁷ Az eljárás a *bét din* három rabbiból álló rabbinikus bíróság felügyelete alatt folyik. A bírákon kívül egy *szofér* (jegyző) és két tanú jelenléte szükséges a *get* kibocsátásához. A *bét din* addig nem járulhat hozzá a *get* megírásához, míg meg nem vizsgálják, hogy eléggé indokolt-e a válás. Az okiratban szerepel minden szükséges adat, ám nem szerepel benne a válás oka. Az eljárás folyamán mindkét félnek számtalan rutinkérdést tesznek fel. A *get* nem lehet formanyomtatvány. Az eredeti okirat a *bét dinnél* marad örökös irattárazásra. A rabbinikus bíróság tagjai a legjártasabbak kell, hogy legyenek.²⁸⁸

2.3.2 Házasságkötés a katolikusoknál: *matrimonium*

2.3.2.1 Kánoni jogrend a katolikusoknál

A megismerés forrásait tekintve a keresztény házasságjog háttérében is az Ószövetség és az Újszövetség kinyilatkoztatása áll: *Azután az Úristen az emberből kivett oldalcsontból megalkotta az asszonyt, és az emberhez vezette. Az ember így szólt: „Ez már csont a csontomból és hús a húsemből. Asszony a neve, mivel a férfiből lett.” Ezért a férfi elhagyja apját és anyját és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz.* (Ter 2, 22-24). Ezt erősíti meg Jézus: *Nem olvastátok, hogy a Teremtő kezdetben férfinak és nőnek teremtette őket, és azt mondta: Ezért a férfi elhagyja apját, anyját, a feleségéhez ragaszkodik, és egy test lesz a kettő? Most már többé nem két test, hanem csak egy. Amit tehát Isten egybekötött, azt ember ne válassa szét.* (Mt 19, 4-6).

Jézus tanítását tovább értelmezték az apostolok. Különösen kiemelkedik a Szent Pál korintusiakhoz írt első levelében olvasható tanítás: *A nem házasoknak és az özvegyeknek ezt mondom: Jó, ha úgy maradnak, mint én is. De ha nem tartóztatják meg magukat, kössenek csak házasságot, mert jobb megházasodni, mint égni. A házasoknak meg nem én parancsolom, hanem az Úr: A feleség ne hagyja el férjét. Ha mégis elhagyná, maradjon férj nélkül, vagy béküljön ki férjével. A férfi se bocsássa el feleségét. A többieknek azonban én mondom, nem*

---

²⁸⁷ Vö. DONIN: *Zsidónak lenni*. 126.

²⁸⁸ Vö. DONIN: *Zsidónak lenni*. 267-269.

az Úr: Ha valamelyik testvérnek hitetlen felesége van, aki kész vele élni, ne küldje el. S ha valamelyik asszonynak hitetlen férje van, és az szívesen marad vele, ne hagyja el férjét. Mert a hitetlen férjet megszenteli felesége, és a hitetlen asszonyt megszenteli férje. Különben gyermekeitek tisztátalanok volnának, pedig szentek. De ha a nem hívő fél elválik, hadd válják el. Ilyen esetben a testvér vagy nővér nincs lekötve, hiszen Isten békességre hívott minket (1Kor 7, 8-15). Mindenesetre Szt. Pál a házasságban nem jogi, hanem elsősorban etikai kérdést látott. Tény, hogy ez idővel – főleg a neofiták között – olyan élesen aszketikus kérdés lett, hogy Szt. Pálnak kemény szavakkal kellett belenyúlni a házasságellenes ördögi tanításokba: A Lélek világosan állítja, hogy a végső időkben némelyek elpártolnak a hittől, megtévesztő szellemekre és sátáni tanításra hallgatnak. Ezek képmutató hazudozók, akiknek meg van a lelkiismeretük bélyegezve. Tiltják a házasságkötést és bizonyos ételek fogyasztását, jóllehet ezeket azért teremtette az Isten, hogy a hívő és igazságot ismerő ember hálaadással fogyassza (1Tim 4, 1-3). Ám a másik véglettel is találkozunk, olyanokkal, akik a keresztény szabadsággal visszaéltek. Olyanokkal, akik visszaéltek a szexualitás isteni ajándékával. Egyébként az a hír járja, hogy paráznaság fordul elő köztetek, mégpedig olyan, amilyen még a pogányok közt sincs, hogy tudniillik valaki apja feleségével él (1Kor 5, 1).

Továbbiakban nagyon fontosak a Tanítóhivatal megnyilatkozásai. Bár nyilvánvaló, hogy az önmagában a gyermekáldásra alkalmas testi kapcsolat alkotóeleme a házasságnak, de – tanítja XVI. Benedek pápa – a házasság nem pusztán testi kapcsolat. Az ember ugyanis lélek, amely testben nyilvánul meg, és test, amelyet a halhatatlan lélek éltet. Úgyis mondhatnánk, hogy a férfi és a nő testének is teológiai jellege van; nem csak test, és ami az emberben biológia, az nem csak biológia, hanem megjelenítője emberi mivoltának. Ugyanígy az ember szexualitása nem valami, ami a személyi mivoltunk mellett található, hanem belülről tartozik az emberhez. Csak, ha a szexualitás már magában a személyben integrálódott, akkor nyeri el igazi értelmét.

A férfi és a nő helyes kapcsolatának gyökere az emberi természet legmélyén rejtőzik, és ennek megfelelően választ is ott kell rá keresni. Ez annyit jelent, hogy nem választható el a régi és mégis mindig új kérdésektől: Ki vagyok

én? Mi az ember? De a kérdés nem szakítható el attól a fontos kérdéstől sem: Van-e Isten? Ki ez az Isten? Milyen az Isten igazi arca? A Szentírás válasza a kétirányú kérdésre egymásra épül és egymásból következik. Az ember Isten képére és hasonlatosságára alkotott teremtmény, és Isten maga a szeretet. Ennek megfelelően a szeretetre való meghivatottság az, ami az embert Isten képmásává teszi. Annak mértéke szerint lesz Istenhez hasonló, hogy milyen mértékben szeret.²⁸⁹

A Szentírás és a Tanítóhivatal tanítására épül a kánoni jog vagy más szóval az egyházjog. A görög kánon szó jelentése általános értelemben szabály, előírás, törvény, mérték. Az ókori és koraközépkori egyházjog sokszínű volt és nem volt egybehangzó. Különböző gyűjteményekben sok részleges és egyetemes zsinat döntéseivel találkozunk (canones), majd pápai határozatokkal (decretales), amelyek alkalmazásukat és jogkövetkezményüket tekintve sokszor térben és időben egyaránt ellentmondanak egymásnak. Ám nem egyszer hamis joggyűjteményekkel is találkozunk. Ilyen előzmények után jelenik meg (1140)²⁹⁰ Gratianus mester *Concordia discordantium canonum*-a, azaz a *Decretum Gratiani*, amely kísérletet tesz az ellentmondások feloldására, alkalmazva Chartres-i Szt. Ivo és Liège-i Alger leírt alapelveket.²⁹¹ A „Mester művében a Pars II, Causae XXVII-XXXVI-ig tárgyal a házassági jogról és az azzal kapcsolatos kérdésekről. Peniaforti Szt. Raimond (AD/AH 1175/570-1275/673) keze munkája a *Liber Extra* (1234), amely öt könyvre oszlik és a IV. könyvben van szó a házasságról.²⁹² Közel 64 évvel később (AD/AH 1298/697) VIII. Bonifác (AD/AH1294/693-1303/805) kihirdeti a *Liber Sextus* néven ismert gyűjteményt. A IV. könyv III. címében mindössze 3 rövid fejezetben beszél házassági kérdésről.²⁹³ A későbbiekben (AD/AH 1317/716) ezekhez kapcsolódik egy újabb gyűjtemény, amelyet XXII. János pápa hirdetett ki *Clementinae* néven. Ennek IV. könyvében egyetlen titulust találunk, amely a vérrokonságról és a

---

²⁸⁹Vö. Schreiben von Benedikt XVI. bei der Eröffnung der Pastoraltagung der Diözese Rom zum Thema Familie. In: www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2005/june/documents/hf_ben-xvi_spe_20050606_convegno-famiglia_ge.html – Letöltve: 2009. 08.30.

²⁹⁰ Stankiewicz véleménye szerint.

²⁹¹ Vö. VIEJO-XIMÉNEZ, Jose Miguel: *La composizione del Decreto di Graziano*, in SZUROMI, Szabolcs Anzelm (ed.), *Medieval Canon Law Collections and European Ius Commune* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/8), Budapest 2006. 97-169; vö. FRIEDBERG, Ae. (ed.), *Corpus iuris canonici*, I. Lipsiae 1879.

²⁹² *Liber Extra: De sponsalibus, et matrimoniis*. In: *Corpus Iuris Canonici*, II. coll. 537-596.

²⁹³ *Liber Sextus: De cognatione spirituali*. In: *Corpus Iuris Canonici*, II. coll. 131-132.

sógorságról szól.²⁹⁴ Az utolsó két egység az *Extravagantes Joannis XXII* (AD/AH 1325/725)²⁹⁵ és *Extravagantes Communes* (AD/AH 1500/905)²⁹⁶. A két Extravagantes nem tartalmaz házassággal kapcsolatos fegyelmi előírást.²⁹⁷ Gratianus Dekrétuma és a később csatolt gyűjtemények alkotják a *Corpus Iuris Canonici* néven ismert művet. A Corpus Iuris Canonici (AD/AH 1582/990) lett az egyik főforrása az első Codex Iuris Canonici kánonjainak (AD/AH 1917/1335). A forrásokat Serédi Jusztinián – későbbi esztergomi érsek – gyűjtötte egybe és nagyrészt Gasparri bíboros neve alatt jelent meg.²⁹⁸ Az úgy nevezett Codex Pii-Benedicti a III. könyv, I. részében a VII. címszó alatt 141 kánonban (CIC [1917] 1153-1012 kánn.) foglalkozik a latin katolikus egyház törvényeivel. A hatályos Egyházi Törvénykönyv IV. könyvében a VII. címszó tárgyal a házasságról, mindössze 110 kánonban (CIC 1055-1165 kánn.). Ezeket a törvényeket a Pápai Törvénymagyarázó Tanács, mostanra új néven, a *Törvénytövegek Pápai Tanácsa* értelmezi, illetve responsumokban kapunk kérdésekre bővebb magyarázatokat.

2.3.2.2 A házasság szerződő felek heteroszexuális közössége

Mivel a házasság természete szerint a házastársak közösségére és javára, valamint gyermekek nemzésére és nevelésére van rendelve,²⁹⁹ így érthető, hogy a katolikus egyház értelmezése szerint: „A házastársi sorsközösség a nemek különbözőségén és azok fizikai és pszichológiai komplementaritásán alapul.”³⁰⁰ Az elmondottakból következik a katolikus egyház elutasító álláspontja, hogy az egyneműek bármiféle érzelmi, gazdasági kapcsolatát házasságnak nevezze valaki.

Ha nem is azonos, de sok hasonlóságot találunk az ortodox és konzervatív zsidóság és a katolikus egyház tanítása között az egyneműek törekvéseit

---

²⁹⁴ *Clementinae: De consanguinitate et affinitate*. In: *Corpus Iuris Canonici*, II. coll. 243-244.

²⁹⁵ *Extravagantes Joannis XXII*, In: *Corpus Iuris Canonici*, II. coll. 271-310.

²⁹⁶ *Extravagantes Communes*, In: *Corpus Iuris Canonici*, II. coll. 309-404.

²⁹⁷ Vö.: STICKLER, Alfonsus: *Historia Iuris Canonici Latini*. Ed. 2., Roma: PAS-Verlag, 1974, 217-272.

²⁹⁸ GASPARRI, Pietro: *Codicis Iuris Canonici Fontes*. Vol. I-VI. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1923; SERÉDI, Justinianus: *Codicis Iuris Canonici Fontes*. Vol. VII-VIII. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1938.

²⁹⁹ Vö. KEKK 338.

³⁰⁰ KUMINECZ, Géza: *Katolikus házasságjog*. Budapest: Szent István Társulat, 2002, 38.

illetően. A Hittani Kongregáció 2003. június 3-án kiadott nyilatkozatában egyrészt megismétli a homoszexualitásról a Biblia alapján vallott – a bűnt és a gyakorlatot elítélő, de az abban részes személyt együttérzéssel kezelő – tanítását. Másrészt pedig biológiai, társadalmi és jogi érvekkel bizonyítja, hogy ezek az együttélések nem bírnak egyetlen olyan elemmel sem, mely a család lényegéhez tartozik. Éppen ezért a leghatározottabban emeli fel a szavát az ellen, hogy a homoszexuálisok élettársi kapcsolataira akár a házasság, akár a család fogalmát alkalmazzák, mint ahogy láttuk, a zsidóság sem hajlandó elfogadni, hogy az egyneműek kapcsolatát kiddusin-nak nevezzék.³⁰¹

Így és ilyen értelemben mondhatta XVI. Benedek pápa 2008. május 10-én a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia ad limina látogatásakor: „Jogos volt kritikátok a homoszexuálisok együttélésének polgárjogi elismerésével kapcsolatosan, mert az nemcsak az Egyház tanításával ellentétes, hanem a magyar Alkotmánnyal is.” Az Alkotmánybíróság döntése, amelyre a pápa szavai utalnak, így hangzanak: „Az Alkotmánybíróság az indítvány elbírálásakor³⁰² abból indult ki, hogy a házasság intézménye kultúránkban és jogunkban is hagyományosan férfi és nő életközössége. Ez az életközösség tipikusan közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza, amellett, hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete. A gyermekek nemzésére és szülésére való képesség nem fogalmi eleme és nem feltétele a házasságnak, de a házasság eredeti és tipikus rendeltetéséből folyóan a házastársak különműsége igen. A házasság intézményét az állam arra való tekintettel is részesíti alkotmányos védelemben, hogy elősegítse a házastársak számára a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását. Ez a magyarázata annak, hogy az Alkotmány 15. §-a együtt említi a védelem két tárgyát: „A Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.”³⁰³

Az Egyháznak ez a tanítása nem egyszerűen egy szép hagyomány, vagy szokásjogon alapuló dolog. XVI. Benedek pápa 2008. december 22-én a bíborosok testületéhez és a vatikáni alkalmazottakhoz intézett beszédében

---

³⁰¹ *Diverse questioni*. In: EV 22/371-387.

³⁰² Az indítvány lényege az volt, hogy egyneműek is köthessenek házasságot, élhessenek élettársi viszonyban, a házastársak előjogait élvezve.

³⁰³ 14/1995. (III. 13.) AB határozat II.

ezekkel a gondolatokkal érvelt: „Mivel a Teremtőbe vetett hit a keresztény hitvallás lényeges eleme, nem elégedhet meg az egyház azzal, hogy a híveknek az üdvösség hírét prédikálja. Felelősséggel tartozik a teremtett világ irányában, és ezt a felelősségét nyíltan meg kell vallja. Eközben azonban nem csak a szárazföldet, a vizet és a levegőt kell, mint Isten ajándékát és mint mindenki tulajdonát óvnia. Az embert is védenie kell az ellen, hogy önmagát elpusztítsa. Kell, hogy létezzen a leghelyesebb értelemben olyasmi is, mint az emberi ökológia. Nem egy túlhaladott metafizika, amikor az egyház az ember természetéről, mint férfiról és nőről beszél, és megköveteli a teremtés ilyen rendjét óvni és védeni. ... Az őserdők kiérdemlik a védelmünket, de nem kevésbé az ember, aki ugyancsak a Teremtő műve. ... A skolasztika nagy teológusai a házasságot, mint a *teremtés rendjének szentségét* a férfi és a nő életre szóló kapcsolatának mondták, amit a Teremtő maga alapított és a későbbiekben Krisztus Urunk, anélkül, hogy a teremtés rendjén változtatott volna, az üdvtörténet rendjében a házasságot a keresztények között az *újszövetség szentségévé* emelte.”³⁰⁴

2.3.2.3 Házassági akadályokról az Egyház Törvénykönyveiben

A heteroszexualitás nem akadály a házasságnak, hanem egyszerűen alkotóeleme. A katolikus egyház megkülönbözteti az isteni jogú akadályokat és azokat az akadályokat, amelyeket az egyház legfőbb hatósága állított fel (vö. CIC 1075. kán. 1-2 §§). Ezért találhatunk különbséget a latin és a keleti Kódexben. A keleti Kódexben a házassági akadályok némelyikének más a kiterjedése, mint a CIC-ben. Ez vonatkozik pl. a valláskülönbséggel kötött házasságra. A Keleti Egyházak Törvénykönyve nem ismeri az egyházból formális aktussal történő távozást (vö. CIC 1086. kán. 1.§; CCEO 803. kán. 1§), továbbá a Keleti Kódexben a sógorsági akadály kiterjed az oldalági másodfokú sógorságra (vö. CIC 1092. kán.; CIC [1917] 1077. kán. 1§; CCEO 809. kán. 2.§). Hasonlóképpen a köztisztesség akadály a keleti rítusban kiterjed mindazokra, akik, bár kánoni formára kötelezettek, mégis világi hivatalnok vagy nemkatolikus szolgálattevő előtt kíséreltek meg házasságot kötni és felvették az

---

³⁰⁴ In: Zenit e.V.; ZG08122312 - 23.12.2008.

életközösséget (vö. CIC 1093. kán.; CCEO 810. kán. 1.§, 3°). Eggyel több házassági akadály szerepel a Keleti Törvénykönyvben. A Keleti Kódex megtartotta a lelki rokonságot, mint akadályt (vö. CIC [1917] 1079. kán.; CCEO 811. kán. 1.§).

Akadályt a latin Egyházban csak a legfőbb egyházi hatóság állíthat fel (vö. CIC 1075. kán. 1§). Bizonyos megkötésekkel a sajátjogú Egyházak is állíthatnak fel új akadályt (CCEO 792. kán.). A házassági beleegyezés tekintetében a keleti jog nem ad lehetőséget a beleegyezés érvényének feltételhez kötésére (CCEO 826. kán.). A házasság létrejöttéhez nem elegendő a felek kánoni formában kinyilvánított beleegyezése (vö. CIC 1108. kán. 1.§), hanem az áldozópap közreműködése és konstitutív áldása is szükséges (vö. CCEO 828. kán.), azaz a házasság érvényességéhez nem elégséges diakónus vagy világi közreműködése.

1) Házassági tilalmak. A házassági akadályok jogkövetkezményét illetően változások történtek az 1917-es Kódexhez viszonyítva. Az első Kódex III. könyvének I. részében a VII. cím III. és IV. fejezetében tárgyal a tiltó (CIC [1917] 1058-1066. kánn.) és a bontó (CIC [1917] 1067-1080. kánn.) akadályokról. „A *tiltó* akadály a házasság megkötésének súlyos tilalmát jelenti; ami azonban nem érvényteleníti a házasságot, ha azt az akadály ellenére is megkötik” (CIC [1917] 1036. kán. 1.§). Noha megszűntek az ún. *tiltó akadályok*, de továbbra is léteznek házassági tilalmak, amely tilalom nem a feleket, hanem a közreműködőt érintik. Ahhoz, hogy az illetékes közreműködhessen, az ordinárius engedélyére van szükség (vö. CIC 1071. kán.).

A Kódex felsorolja az egyes tilalmakat. Engedély szükséges:

1. lakóhely nélküliek házasságánál;
2. olyan házasságnál, amelyet a polgári törvények szerint sem lehet elismerni vagy megkötni;
3. annak a házasságánál, aki az előző együttélésből származó természetes kötelezettségekkel tartozik a másik fél vagy gyermek iránt;
4. annak a házasságánál, aki a katolikus hitet közismerten elhagyta;
5. annak a házasságánál, akit cenzúrával sújtottak;

6. családhoz tartozó kiskorúak házasságánál szülei tudta nélkül vagy ésszerű ellenkezése ellenére;

7. képviselő útján kötendő házasságnál, amelyről az 1105. kán.-ban van szó.

2) Házassági akadályok. „A *bontó* akadály egyrészt súlyosan tiltja a házasságot, másrészt megakadályozza, hogy érvényesen kössék meg” (CIC [1917] 1036. kán. 2.§). Az 1983-as Egyházi Törvénykönyv a IV. könyvében, az I. rész VII. címe alatt a III. fejezetben sorolja fel az *érvénytelenítő* akadályokat. „Az érvénytelenítő akadály a személyt képtelenné teszi a házasság érvényes megkötésére.”(CIC 1073. kán.). Ezek az akadályok fennállnak az egész világ számára, függetlenül attól, hogy miképp rendelkezik adott helyen a világi törvény.³⁰⁵ A magyar családjog a következő érvénytelenítő akadályokat sorolja fel: „Érvénytelen a házasság, ha a házasulók valamelyikének korábbi házassága fennáll.”³⁰⁶ Továbbá: „Érvénytelen:

- a) az egyenes ági rokonok és
- b) testvérek házassága, továbbá
- c) testvérek testvére vér szerinti leszármazójával,
- d) a házastársnak volt házastársa egyenes ági rokonával, valamint
- e) az örökbefogadónak az örökbefogadottal kötött házassága.³⁰⁷

Ide kell még sorolnunk a házasságkötés korhatárát, amely a magyar jogrendben – engedély birtokában – a betöltött 16. életév.³⁰⁸

A kánoni akadályok a következők:

1. „A férfi a betöltött tizenhatodik, a nő a betöltött tizennegyedik életéve előtt nem köthet érvényes házasságot” (CIC 1083. kán. 1.§)

2. „A megelőző és örökös közösülési képtelenség, akár a férfi, akár a nő részéről, akár abszolút, akár relatív, a házasságot természetéből kifolyólag érvénytelenné teszi” (CIC 1084. kán. 1.§).

---

³⁰⁵ Vö. KUMINECZ: *Katolikus házasságjog*. 180-181. Ám a megengedettséget illetően szem előtt kell tartani a Kódex rendelkezését: *Szükség esetét kivéve a helyi ordinárius engedélye nélkül senki se működjék közre: olyan házasságnál, amelyet a polgári törvények szerint sem lehet elismerni vagy megkötni* CIC 1071. kán 1.§ (2).

³⁰⁶ Csjt. 7. § (1), Tehát függetlenül attól, hogy a férfinak vagy a nőnek áll fenn korábbi házassága (ld. alább az iszlám jogrendben).

³⁰⁷ Vö. Csjt. 8. § (1).

³⁰⁸ Vö. Csjt. 10. §.

3. „Érvénytelenül kísérli meg a házasságot az, akinek korábbi házassági köteléke fennáll, még ha az a házasság nincs is elhálva” (CIC 1085. kán. 1.§).

4. „Érvénytelen a házasság két olyan személy között, akiknek egyikét a katolikus egyházban keresztelték, vagy oda fölvtették, és abból formális aktussal nem távozott el, a másik pedig nincs megkeresztelve” (CIC 1086. kán. 1.§)

5. „Érvénytelenül kísérlik meg a házasságot azok, akik szent rendben vannak” (CIC 1087. kán.).

6. „Érvénytelenül kísérlik meg a házasságot azok, akiket szerzetes intézményben tett nyilvános, örök tisztasági fogadalom kötelez” (CIC 1088. kán.).

7. „Egy férfi és egy olyan nő között, akit azért raboltak el vagy tartottak legalábbis fogva, hogy vele házasságot kössenek, nem állhat fenn semmiféle házasság, hacsak a nő később, a rablótól elkülönítve, biztos, szabad helyen, önként nem választja a házasságot” (CIC 1089. kán.).

8. Aki egy bizonyos személlyel való házasságkötés szándékával, halálát okozza az illető személy házastársának, vagy a saját házastársának, érvénytelenül kísérli meg ezt a házasságot (CIC 1090. kán. 1.§).

Ugyancsak érvénytelenül kísérelnek meg házasságot egymással azok, akik fizikai vagy morális együttműködéssel egyikük házastársának a halálát okozták (CIC 1090. kán. 2. §).

9. Egyenes ágú vérrokonság esetében a házasság érvénytelen az összes akár törvényes, akár természetes felmenő és lemenő rokonok között (CIC 1091. kán. 1.§).

Oldalágon érvénytelen egészen a negyedik fokig bezárólag (CIC 1090. kán. 2.§).

10. Az egyenes ágú sógorság bármely fokon érvénytelenné teszi a házasságot (CIC 1092. kán.).

11. A köztisztesség akadálya vagy olyan érvénytelen házasságból fakad, amelyben az életközösség már létrejött, vagy közismert, illetve nyilvános ágyasságból. A házasságot érvényteleníti egyenes ágon első fokon a nő vérrokonai és a férfi között és megfordítva (CIC 1093. kán.).

12. Nem köthetnek egymással érvényes házasságot, akik között örökbefogadásból származó törvényes rokonság áll fenn egyenes ágon vagy az oldalág második fokán.

2.3.2.4 Házasságot az Egyház törvényei szerint kösd meg

Már a korai skolasztikus kor teológusai és jogtudósai választ kerestek arra a kérdésre, hogy mikor jön létre egy férfi és egy nő között a házasság. A korábbi korok töredékesen ránk maradt eszméi két irányzatban kristályosodtak ki. Az egyik a római jogra építve (*consensus facit nuptias*) azt vallotta, hogy a beleegyezés az egyedüli és kizárólagos létrehozója a házasságnak (teória *consensualistica*). A másik a germán jog alapján azt vallotta, hogy a beleegyezésen túl szükség van a belső kapcsolatra, az egyesülésre (*copula carnalis*), mert csak a reális önátadással (teória *realistica*) lesz teljessé a beleegyezés (*consensus traditione mulieris firmatus facit nuptias*). A két teóriát két iskola képviselte, a Petrus Lombardus által vezetett párizsi iskola, és a Gratianus által vezetett bolognai iskola. A XII. század végére a két irányzat szintézisre jutott. A szintézis egy lényeges pontja, hogy a beleegyezésnek *szereződés* jellege van, amely szerződés jogilag megfogalmazható jogokat és köteleességeket hárít a férfira és a nőre (*consensus contractualis*).³⁰⁹ A házassági szerződés témájában az Egyház ugyanazokat az eszközöket alkalmazza, mint általában a világi hatalom jogrendje.³¹⁰ Ennek egyszerű oka az, hogy Krisztus Urunk ugyan szentségi rangra emelte a házasságot, ám anélkül, hogy annak természetes mivoltán változtatott volna.³¹¹

Az Egyház már a kezdetekkor megkívánta, hogy a megkereszteltek a püspök jóváhagyásával kössenek házasságot. Antiochiai Szent Ignác írja Szent Polükarposzhoz: „Úgy illik, hogy a vőlegények és a menyasszonyok a püspök helybenhagyásával keljenek egybe,...”³¹² Hogy pontosan mit kell ezen érteni, azt nem tudjuk. A későbbiekben az Egyház bizonyos formásokat követelt meg a házasságkötéshez, ám azok megtartása csak a megengedettséget érintette (*forma accidentalis*).

---

³⁰⁹ SZUROMI Szabolcs Anzelm: *Az egyházi házasságra vonatkozó kánoni előírások történetének vázlatja*, in *Iustum Aequum Salutare* IV/3 (2008) 39-48.

³¹⁰ Pontosabban a legtöbb kultúrállam átvette az ún. tridentini formát.

³¹¹ Vö. NAVARRETE: *Matrimonio cristiano e sacramento*. 33-37; 87-89.

³¹² ANTIOCHIAI SZENT IGNÁC: *A Szent Polükarposzhoz írt levél*. V.2.

Caracalla császár Kr.u. 212-ben a római polgárjogot a birodalom minden szabad lakosára kiterjesztette, és így az Egyház tagjai a római jognak megfelelően köthettek házasságot. A római házasságot egy férfi és egy nő életközösségre lépése hozta létre (heteroszexuális), mely azzal a szándékkal történt, hogy tartósan házasságban fognak élni (*affectio maritalis*) és gyermekeket nemzenek, illetve nevelnek (*liberorum quaerendorum causa*). Mivel a házasság nem volt formához kötve, vagyis a klandesztin házasság is érvényes lehetett, a külsőségek pusztán a házasságkötésnek a külvilág felé való demonstrálására szolgáltak. A kereszténység elterjedésével egyre gyakoribb lett, hogy a templomban megjelenve Bibliára helyezett kézzel esküt tettek a felek. Az eljegyzés, amit a zsidóktól vettek át, már korán megtörténhetett. Amikor a felek elérték a házasságkötéshez szükséges kort (*aetas nubilis*), akkor történt a házasság megáldása (*benedictio*). A klerikusok házassága esetében, ahol az áldás kötelezőnek tűnik, az áldás szövegét már I. Szilveszter (Kr.u. 314-335) korában a *Liber Pontificalis*-ban megtalálhatjuk.³¹³ A laikusok közötti házasság megáldására csak a későbbi időkben rendelkeztek. A Wormsi Burchard Decretumában (1004 és 1022 között) szereplő Hormisdas pápának (Kr.u. 514-523) tulajdonított rendelkezés a nyilvánosság előtt kötendő házasságról és annak megáldásáról nem tekinthető autentikusnak.³¹⁴ Az V. században találkozunk a *velatio nuptialis*-nak egy nagyon bő leírásával. Nolai Szt. Pál (Kr.u. 353-431) esküvői költeményéről van szó, amelyet 403-ban Julianusz a későbbi eclanumi püspök és Titia esküvőjére írt. Eszerint a völegény apja (Memor püspök) az oltár elé vezette a jegyeseket, ahol Aemilius püspök (valószínűleg Titia apja) fogadta őket. Egy áldást adott és egy szabadon fogalmazott imát, miközben egyesek egy kendőt (*velum*) tartottak a jegyesek feje fölé (a római *velatio nuptialis*-sal azonosíthatjuk ezt).³¹⁵ Az egyházi áldás megszerzése végett kialakított benedictiós szertartásnak jogi szempontból ugyan nem volt jelentősége, de keresztényi kötelességnek tartották, és feltétele az volt, hogy a felek betöltsék a kánonjogi kívánalmakat. *Minden ilyen cselekményt az egyház a házasságot megerősítő, nem pedig létrehozó vallási aktusnak tekintett, hiszen a házasság*

---

³¹³ Vö. RITZER: *Formen, Riten und religiöses Brauchtum...* 169.

³¹⁴ Vö. RITZER: u.o. 171.

³¹⁵ STUDER, Basil: *Zur Hochzeitsfeier der Christen in den westlichen Kirchen*. In: FARNEDI, Giustrino: *La celebrazione cristiana del matrimonio*. Roma: Pontificio Ateneo S. Anselmo, 1986,75-77.

egyetlen és elégséges feltétele a két fél konszenzusa volt, melyet semmi más nem pótolhatott.

Döntő szemléletváltozás következett be az ezredforduló nagy egyházreformjai során, amikor *a házasságot, mint szentséget kizárólagosan az egyházjog uralma alá rendelték.* Az állam az egyház felfogását messzemenően tiszteletben tartva törvényeivel e területet csak kereteiben rendezte. Az 1215. évi IV. Lateráni Zsinat rendelkezett az egyházi házasságkötés módjáról. Kötelezővé tette a kihirdetést és az egyházi áldást, valamint büntetést szabott ki arra az esetre, ha ezeket elmulasztották (*cladestin*, azaz titokban történt házasság). Jogi hatályt azonban nem fűzött hozzá (tilos, de érvényes), azaz a házasság érvényességét továbbra is a házassági szándékkal történt elhálás adta meg. Ez a teljes nyugati kereszténységre érvényes házassági jog a Trienti Zsinatig (1545-1563) maradt érvényben.

Aquinói Tamás (1225-1274) szemlélete szerint a házasság intézményének egyik rendezési tartománya áll a világ jogalkotási hatáskörében. A középkori házassági szentségelmélet fő problémája az volt, hogy a házasság, bár Krisztus és az egyház *unio mystica*-jának jele, *funkciója szerint* nem erre hozták létre, hanem arra, hogy természetes célt töltsön be, azaz gondoskodjon az utódnemzéshez szükséges optimális feltételek meglétéről. *A házasság már létezett, mielőtt az sakramentummá vált volna.* Így Szent Tamásnál a házasság *sacramentum* és *officium* is, azonban jellegében különbözik a többi szentségtől. *De regimine principum* c. művében úgy írta le, mint amely először *officium naturae* (természetes intézmény), másodsor *officium spirituale* (azaz Isten népének a megőrzésére szolgáló intézmény), végül pedig *officium communitatis* (a földi társadalom megőrzésére szolgáló intézmény). E három intézményi jelző mellett negyedikként szerepelt a házasság szentség mivolta.³¹⁶

A IV. Lateráni Zsinat tilalmai és követelményei, Aquinói Szt. Tamás eszmefuttatása nem sok eredménnyel jártak. Erre utal a Trienti Zsinat (1545-1563) „Tametsi” kezdetű rendelete, amelyben az atyák megállapították: „a szent

---

³¹⁶ BOSONE, Cäsar August, *Der Aufsatz „De regimine principum“ von Thomas von Aquino. Ein Beitrag zur Kenntnis der Staatsphilosophie im Mittelalter* Bonn: Hauptmann, 1894, 36-40.

Zsinat figyelembe veszi, hogy a régi tilalmak az emberek engedetlensége miatt már nem használnak ...”.³¹⁷ Ez akkor minden megkeresztelt emberre érvényes volt, abból az elvből kiindulva, hogy a keresztség által minden ember az egyház tagjává lesz, az egyháznak, azaz a katolikus egyháznak tagjává. Bár a XVI. század elejétől már léteztek Nyugaton különböző protestáns felekezetek és gyülekezetek, de tanbelileg érvényes volt a szabály: „Semel catholicus – semper catholicus”, vagyis ebben a szemléletben az előírt kánoni forma minden megkeresztelt embert kötelezett.

A katolikus egyház álláspontja az volt, hogy a házasság szerződéses beleegyezés, amely jogokkal és kötelességekkel jár és ennek megfelelően a házasság egy jogcselekmény. Márpedig a jogcselekményről tudjuk, hogy érvényességéhez szükséges, hogy egy arra jogilag képes személy hajtsa végre, és hogy meglegyen benne mindaz, ami az illető cselekmény lényegéhez tartozik, *szükséges az is, hogy megtartsák azokat a formákat és követelményeket, melyeket a jog a cselekmény érvényességéhez előír* (vö. CIC 124. kán. 1.§). Mivel pedig a házasság olyan szerződés, amelyből nem csak testi, hanem lelki és természetfölötti kötelezettségek is fakadnak, logikus, hogy az Egyháznak jogában áll - a lelkek üdvössége érdekében - a házasságkötés érvényes megkötéséhez formákat és követelményeket előírni. Ezt így fogalmazta meg a Trienti Zsinat: „Noha nem kell kételkednünk, hogy a titkos házasságok, amelyeket a házasságot kötők szabad beleegyezéssel hoznak létre, érvényes és valódi házasságok ...” mégis az Egyháznak jogában áll előírni egy nyilvános forma betartását.³¹⁸ Az ún. tridentin formát a „Tametsi” büntető záradékában olvashatjuk: „Akik másképpen kísérelnek meg házasságot kötni, mint a plébános, ill. a főpásztornak az engedélyével más pap, és két vagy három tanú jelenlétében: az így kötött házasságot a szent zsinat teljesen törvénytelennek nyilvánítja, és kijelenti, hogy az ilyen kötések érvénytelenek és semmissek, amint azokat a jelen rendelkezéssel érvénytelenné is teszi és megsemmisíti.”³¹⁹

Ezt a formát fejlesztette tovább Szt. X. Pius (1903-1914),³²⁰ majd a CIC (1917) 1094. kánonja. „Csak azok a házasságok érvényesek, amelyeket a

---

³¹⁷ DSH 1814.

³¹⁸ Vö. DSH 1813-1816.

³¹⁹ DSH 1816.

³²⁰ X. Piusz pápa: *Provida* kezdetű apostoli levele (1906. január 18).

plébános vagy a helyi ordinárius, vagy a kettő közül valamelyik által megbízott pap és legalább két tanú előtt kötöttek, de a következő kánonokban kifejtett szabályok szerint: ...” A hatályos jog kibővítette az első Kódex rendelkezését. A törvény akkor kötelez, ha legalább az egyik fél a katolikus egyház tagja, vagyis formálisan nem hagyta el az egyházat. *Csak azok a házasságok érvényesek, amelyeket a helyi ordinárius vagy a plébános vagy a kettő közül valamelyik által megbízott pap vagy diakónus közreműködésével és két tanú előtt kötöttek ... kivéve azokat az eseteket, amelyekről a 144. kán., az 1112. kán. 1. §-a, az 1116. kán. és az 1127. kán. 1-2. §-a szól (CIC 1108. kán. 1.§).*

Az Egyház öt parancsának régi fogalmazásában előírta: „*Tiltott napon ne ülj menyegzőt!*”³²¹ Gondoljunk a zsidóknál előírt tiltott napokra. Később így fogalmazták meg: „Házasságot az Egyház *színe* előtt kösd meg!” A törvény mintegy hangsúlyozni kívánja, hogy a keresztények házassága ne legyen klandesztin házasság, hanem az egyház (a templom előtt, a templom előtti téren), esetleg az Egyház, mint közösség előtt, tanúk jelenlétében kötődjék meg. Aztán változott a szöveg: „Házasságot az Egyház *törvényei* szerint kösd meg és gyermekeidet katolikus módon neveld!”³²² Óhatatlanul visszacseng a kiddusin szövege: „Nekem vagy szentelve Mózes és Izrael törvénye (vallása) szerint.” Ma a Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiumából ennek az előírásnak az interpretációja kimaradt, arról azonban szó van, hogy „Lehetőségeid szerint segítsd az Egyházat anyagi szükségleteiben.”³²³ Ez is nagyon fontos, ám éppen a házasság szentségi jellege és az abból származó lényegi köteleességek és jogok hangsúlyozása miatt szükségesnek ítélnénk a klasszikus alapelve említését és magyarázatát.

2.3.2.5 Válás és semmissé nyilvánítás a kánoni jogban

Jézus kijelentette: *Amit tehát Isten egybekötött, azt ember ne válassa szét* (Mt 19, 6).³²⁴ A kánoni jog ezt így fogalmazza meg: *Érvényes házasságból a házastársak között természeténél fogva örökös és kizárólagos kötelék származik,*

³²¹ Az Egyház 5. parancsa. SAN PIO X.: *Cathehismo maggiore*. Ed. 4; Milano: Edizioni Ares, 1983.

³²² HAMVAS, Endre: *Katolikus erkölcsstan*. Budapest, 1963, 95; Az Egyház 4. parancsa. FILA, Béla: *Magyar katolikus katekizmus*. Budapest: Kucsák Gábor, 1995, 55.

³²³ Vö. KEKK 225. old.

³²⁴ Vö. Mk 10, 9.

ezenfelül a keresztény házasságban a felek az állapotukkal járó feladatokhoz és méltósághoz külön szentségben kapnak erőt, és mintegy megszentelődnek (CIC 1134. kán.) A Keleti Egyházak Törvénykönyvében így áll: „Krisztus rendelkezéséből a keresztények közötti érvényes házasság önmagánál fogva szentség, amelynek révén Isten a házastársakat egyesíti Krisztusnak az Egyházzal való fogyatkozhatatlan egyesülése képmására, és a szentségi kegyelemmel mintegy felszenteli és megerősíti.”³²⁵ A házasság szentségi mivoltát, két megkeresztelt között, a latin Kódex az 1055. kán. 1.§-ában szögezi le.

Hangsúlyozni kell, hogy itt szentségi házasságról van szó. Ha ugyanis egyszerűen *legitim* (törvényes) házasságról beszélünk, függetlenül attól, hogy azt kánoni formában kötötték vagy sem, bizonyos esetekben lehetséges a válás. Legitim házasság esetében lehetséges az ún. *privilegium paulinum*, amely a nevét onnan kapta, hogy Szent Pál ezeket írta a korintusi híveknek: *A többieknek azonban én mondom, nem az Úr: Ha valamelyik testvérnek hitetlen felesége van, aki kész vele élni, ne küldje el. S ha valamelyik asszonynak hitetlen férje van, és az szívesen marad vele, ne hagyja el férjét. Mert a hitetlen férjet megszenteli felesége, és a hitetlen asszonyt megszenteli férje. Különböen gyermekeitek tisztátalanok volnának, pedig szentek. De ha a nem hívő fél elválik, hadd válják el. Ilyen esetben a testvér vagy nővér nincs lekötve, hiszen Isten békességre hívott minket (1 Kor 7, 12-15).* A „hitetlen” kifejezésen a keresztség hiányát értjük. A *privilegium paulinum* jogi alapját a Kódex így fogalmazza meg: „Két meg nem keresztelt között kötött házasság felbomlik a *privilegium paulinum* alapján, a keresztséget felvett fél hitének nyújtott kedvezményként, magával azzal a ténnyel, hogy ez a fél új házasságot köt, amennyiben a meg nem keresztelt fél különválk.”³²⁶ Bonyolultabb eset az ún. *privilegium petrinum*, avagy a *hit javára* adott *privilegium* (*privilegium fidei*).³²⁷ Itt előfordulhat, hogy már *eo ipso* szentségi kötelékről van szó, ám mint olyan, nem teljesült.³²⁸

---

³²⁵ CCEO 776. kán. 2.§.

³²⁶ Vö. CIC 1143. kán.1.§; CCEO 854. kán. 1.§.

³²⁷ Vö. HOPFENBECK, Alfred: *Privilegium Petrinum*. St. Ottilien: EOS Verlag, 1976, 39-44;

³²⁸ Vö. CIC 1149. kán. (CCEO 860. kán.): „Az a meg nem keresztelt, aki a katolikus egyházban felvette a keresztséget, és ezután meg nem keresztelt házastársával -- fogság vagy üldözés miatt -- az együttélést helyreállítani nem tudja, a másik házasságot köthet, még ha közben a másik fél megkeresztelkedett is.”.

Másik eset a *megkötött, de el-nem-hált* házasság. Itt bizonyos értelemben szentségről is szó lehet, ha mindkét fél részesült az újjászületés fürdőjében, ám mégis egy olyan szerződés, amelyet megkötöttek ugyan, de nem realizáltak.³²⁹

A házasságot a beleegyezés hozza létre. „A házassági beleegyezés akarat cselekedet, amelyben a férfi és a nő visszavonhatatlan szövetségben kölcsönösen átadják és elfogadják egymást, házasság létesítése céljából.”³³⁰ A beleegyezés részéről is fennállhatnak hibák, hiányosságok, esetleg a megkívánt forma volt alkalmatlan a kánoni kötésre, vagy akadályok gátolták meg a házasság létrejöttét; ezekben az esetekben peres eljárással mondják ki a házasság *semmisségét*. Az eljárás hasonlít a rabbinikus eljáráshoz. Törvényes kánoni bizonyíték (ítélet) nélkül a házasság továbbra is fennáll, függetlenül a polgári válás erkölcsi illetve szellemi jelentőségét tekintve, hiszen a felek kapcsolatát az Egyház áldotta meg, vagy az új kötelékben az Egyház áldását fogják kérni. A szentszéki bíróság (a zsidóknál *bét din*) házassági ügyekben, minden ellentétes szokás elvetésével, három bíróból álló testületnek van fenntartva (a zsidóknál három rabbinikus bíró).³³¹ Kötelező a jegyző jelenléte (a rabbinikus eljárásban a *szofér*). „Minden eljárásban szerepeljen jegyző, és legyenek semmisek azok az iratok, amelyeket a jegyző nem írt alá.”³³² A semmissé nyilvánításnak megalapozottnak kell lennie. Nem állítható ki egy ítélet a vizsgálat nélkül. Az eljárás során ügyszófogató feladata a kérdéseket feltenni, a válaszok igazság voltát legalább két tanúnak kell igazolnia. A Teljes Szentháromság Nevében kiadott ítélet nem lehet formanyomtatvány. Az ítélet egy példánya a levéltárba kerül elhelyezésre. Amint a *bét din*-ben is megkívánt, hogy a legjáratosabb rabbik legyenek a bíróság tagjai, ugyanígy a kánoni jog előírja: „A bíróknak feddhetetlen hírűnek kell lenniük, és kánonjogi doktorátussal vagy legalábbis licenciátussal kell rendelkezniük.”³³³

---

³²⁹ Vö. MARCHETTA, Benedetto: *Scioglimento del matrimonio canonico per inconsumazione e clausole proibitive die nuove nozze*. Padova: CEDAM, 1981.

³³⁰ CIC 1057. kán. 2. §; CCEO 817. kán. §.1.

³³¹ Vö. CIC 1425. kán. §.1, 1° a.; CCEO 1084. kán. 1.§, 1°.

³³² CIC 1437. kán. 1.§; CCEO 1101. kán. 1§.

³³³ CIC 1421. kán. 3.§; CCEI 1087. kán. 1.§.

2.3.3 Házasságkötés az iszlámban: *nikāh*

2.3.3.1 Az iszlám vallási normarendszere: a saría

A mindennapi életben a *saría*-t az iszlám jogrenddel azonosítják, pedig a saría sokkal tágabb értelmű. Magának a Koránnak a terminológiájában is találkozunk vele, és ott annyit jelent, hogy az Istentől kijelölt út. *Aztán a vallás dolgában saját útra helyeztünk téged (te Mohamed). Kövesd hát azt és ne kövesd azoknak az önkényességeit, akiknek nincsen tudásuk* (Korán 45:18). A saría magába foglal minden vallási és világi értelemben vett jogi szabályzót, az iszlám minden jogi mechanizmusát és értelmezését, tehát az ima előírásait,³³⁴ a böjtöt, bizonyos ételek és italok tilalmát (disznóhús, alkohol),³³⁵ a mekkai zarándoklatot³³⁶ ugyanúgy, mint szerződés-, család- és házasságjogot. A saría nem egy egyértelműen megfogalmazott törvénykönyv. Ezért a saría-t egyszerűen iszlám jogrendnek mondani, igen megkurtítaná annak értelmét. Amennyiben vallási előírásokról is szó van, amelyeknek betartását csak bizonyos spirituális nyomásra, a jövőben elnyerhető jutalommal vagy büntetéssel lehet kicsikarni, világossá lesz, hogy nem annyira az a kérdés, hogy kit és mennyire kötelez a saría, hanem miként lehet be nem tartását szankcionálni. A saría a megengedettségnek és meg-nem-engedettségnek különböző fokozatait ismeri. Az Egyesült Államokban tanító egyik legismertebb muszlim jogász Al-Na'im Abdullahi elutasítja annak lehetőségét, hogy a saría előírásait egy társadalomban, mint civil jogrendet bevezessék. Pontosítva hozzátette: „A saría alatt az iszlám vallási normarendszert kell érteni.”³³⁷

A fenti értelemben vett vallási normarendszer kialakulásának kezdeti története elég hiányos. Szakemberek szerint a III./IX. századra vezethető vissza. A jogi írásokat többnyire a szerzőként megnevezettek tanítványai foglalták írásba. A saría elsődleges jogforrása maga a Korán.

---

³³⁴ Vö. RASSOUL, Abū-r-Riḥā' Muḥammad Ibn Aḥmad Ibn: *Aḥ-ḥalāh – Das Gebet im Islam*. Ed⁷ Köln: Islamische Bibliothek, 1999, 21-23.

³³⁵ LECH, Klaus: *Geschichte des islamischen Kultus. Rechtshistorische und hadith-kritische Untersuchungen zur Entwicklung und Systematik der 'Ibādāt*. Band I. *Das ramadān-Fasten*. Erster Teil. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1979.

³³⁶ HAMMOUDI, Abdellah: *Saison in Mekka*. München: C.H. Beck, 2007.

³³⁷ ROHE, Matthias: *Das islamische Recht*. München: Verlag C.H. Beck, 2009, 11.

1) A Korán, a saría első forrása. A Korán a muszlimok szent könyve. A szent könyv előírásait és tanítását tekintve a muszlimoknak van egy „teológiája”, amit „kalâm” néven emlegetnek és értekezést jelent. Ez a teológia azt tanítja, hogy a Korán mennyei Könyv, amelyet Isten Mohamednek küldött le. A kinyilatkoztatás, a „wahy”, mindig „leereszkedés” (tanzîl) hangsúlyozva, hogy egy folyamatról van szó, amely a magasból indul és lent, a földön végződik. Az ortodox muszlim számára a Korán ugyanazzal a méltósággal rendelkezik, mint a keresztények számára az Ige, Isten teremtetlen Igéje. Így nem szabad piszkos kézzel érinteni a Koránt, nem szabad jegyzeteket írni a lap szélére. Mindez a tiszteletlenség jele lenne. A kereszténység azt tanítja, hogy Isten emberré lett. Ezzel kapcsolatban megtestesülésről beszélünk. A muszlimok hitét tekintve a Koránnal kapcsolatban – hogy egy keresztény ember megérthesse – azt kell mondani, hogy Isten könyvvé lett, és ez a könyv a Korán. Egyes teológiai irányzatok úgy tartják, hogy még a tintát is, amivel a Koránt írták, úgy kell tekinteni, mint isteni anyagot. Ez azt akarja jelezni, hogy az egész Korán és minden, ami benne van, Istentől származik. Ebből számunkra egy párhuzam megállapítása következik, hogy az igazi párhuzam nem Jézus és Mohamed személye között állítható fel, hanem Jézus és a Korán között. A Korán törvényeket is tartalmaz. Ezek isteni törvények.

Az iszlám úgy mutatja be a zsidóságot és a kereszténységet, mint a Könyv vallását. A zsidóságnak van egy könyve, amely Istentől van, a kereszténységnek van egy könyve, amelyet Jézus Krisztus hagyott ránk. Vagyis a zsidók is, a keresztények is úgy tekintik a Szentírást, mint Isten Igéjét, amely testet öltött a biblikus szövegekben, de soha nem úgy, mint a Korán szövegei. A különbség abban rejlik, hogy a Biblia világában Isten szól és kinyilatkoztatja magát közvetítők útján, a Koránban Isten ezt közvetlenül teszi. A Biblia világában azzal kell számolnunk, hogy Istentől sugalmazott emberi szerzők beszélnek és írnak, de semmiképpen sem maga az Isten közvetlenül. Természetesen a Bibliában a keresztények számára Isten a szerző, és bár ezen túlmenően sok szerzője van a Biblia könyveinek, de mindegyik a maga szintjén a szerző. Az isteni és emberi szerző között bizonyos „együtműködés” van, közösen végzett tevékenység. A Koránban Isten „közvetlenül” nyilvánítja ki magát. A Korán szerzője nem Mohamed, hanem maga az Isten. Ezért soha nem mondhatja egy

muszlim, hogy Mohamed a Korán szerzője. Mohamed csak közvetítő csatorna, semmit nem tesz hozzá és semmit sem rejt el az üzenetből, amely előre megállapított és egybehangzó azzal, ami az „um al-kitâb” vagyis az „anya könyvben”, az Ősírásban van, amely a magasságban, Istennél levő prototípus: *Allah eltörli, vagy megerősíti azt, amit akar, és nála van az Ősírás.* (Korán 13:39). Hogy érthető legyen ez az elgondolás Isten megnyilatkozását illetően, fel kell nyitnunk a Koránt: *Az ember számára lehetetlen az, hogy Allah beszéljen vele - ha csak nem sugallat útján, vagy függöny mögött, vagy úgy, hogy követet küld, aki az Ő engedelmével sugallatot ad neki, amit Ő akar. Ő Magasságos és Bölcs* (Korán 42:51). Vagyis Isten háromféle módon beszél az emberekkel: 1) sugallat útján (wahy), 2.) „függöny mögött” 3.) követ útján (rasûl), akinek sugallatot ad. Vizsgáljuk meg ezt a három módot. Az első ilyen a Biblia világában, amikor Simeon a templomba megy a Lélek indítására. Ez a sugallat nem kapcsolódik össze szükségszerűen szóbeli üzenettel, még kevésbé egy olyan üzenettel, amelyet tovább kellene adni. A kommunikálásnak ezt a típusát a Korán úgy jellemzi, mint nem szóbeli és nem hallható, magán és titkos, fenntartott Istennek és az érintett személynek, általánosságban arra vonatkozik, hogy az érintett személy tegyen meg valamit. A második esettel Mózesnél találkozunk, amikor az Úr az égő csipkebokorból szól hozzá, általában egy hívás kezdetén találkozunk vele. A harmadik az indirekt kinyilatkoztatás angyali hírnök útján, aki ezt Isten parancsára teszi. Isten angyalt küld, és az angyal átadta az üzenetet Mohamednek. Ezt az üzenetet tartalmazza a Korán. Amint tehát látjuk, a Koránban nem az első vagy második, hanem kifejezetten a harmadik módról van szó.

A Korán eredeti példányát aranytáblákon a mennyországban őrzik (vö. pre-egzisztens Korán). Allah szavairól van szó, melyeket Gábor angyal hozott le földre, hogy Allah parancsára Mohamed adja át a hívőknek. *Te pedig, ó Mohamed hozz jó hírt a hívők számára!* (Korán 2:223). Tartalmát tekintve szigorú monoteizmus jellemzi és *útmutatás az istenfélők számára* (Korán 2:1). Az útmutatás földi és lelki dolgokra egyaránt vonatkozik.

Az irodalomkritikai módszert tekintve a modern kritikai módszerek nem jutottak el a Korán világába. Mohamed halálakor 4-8 „hafíz” volt, akik kívülről

megtanulták a Koránt, emlékezetből tudták az egész szöveget. Bár már akadtak pergamenre, bőrre, pálmafa-háncsra feljegyzett fóliánsok, ám komoly eltérések akadtak a szövegekben, ez pedig veszélyeztette a közösség egységét. Hozzá kell tenni, hogy a Yamamah-i ütközetben³³⁸ sokan meghaltak Mohamed társai közül, köztük „hafiz”-ok is.³³⁹ Abu Bakr az első kalifa³⁴⁰ elrendelte a szövegek összegyűjtését. A kalifa halála után ezeket a fóliákat átadták 'Umarnak, a második kalifának.³⁴¹ 'Umar megbízta Zayd Ibn Thâbit,³⁴² aki egy bizottság élén könyvbe gyűjtötte össze a fellelt lapokat. Egyetlen kötetbe összegyűjtve „al-Mushaf” kialakult a corpus, az ún. „Vulgata”, amelyet hivatalosnak fogadtak el. 'Umar halála után Hafsa, 'Umar lánya, Mohamed özvegye³⁴³ őrizte a „mushaf”-ot. Uthman, a harmadik kalifa³⁴⁴ másolatot készített erről a „Vulgátáról”, és ezt terjesztette. Minden más szöveget megsemmisíttetett. Így kialakult egy egységes Korán szöveg, kevés és lényegtelen változattal. 'Uthman ezt azért tette, hogy a közösség egységét megóvja. Az 'Uthman féle szöveget Kufában (Irak), ahol sok követője volt Alinak, sok bírálata érte. Ennek háttérében az áll, hogy úgy vélték, kimaradtak azok a szövegek, amelyek Ali leszármazottainak javára szóltak, ezzel szemben megőrizték mindazokat, amelyek Umayyadi javára voltak. Ez az állítás nem bizonyított. Ennek ellenére a Korán szövege a muszlimok számára egységes maradt mindmáig. 'Uthman Mushaf-jának egy-egy másolatát őrzik Isztambulban és Taskentben. Párizsban a Nemzeti Könyvtárban is őriznek egy kézirat-fragmentumot, amely a 7 szúrából a 154-158. verseket tartalmazza. Fordítások: perzsa, berber, hindu. Az első latin fordítás Tiszteletreméltó Péter Cluny apáttól, a XII. századból való.

Terjedelmét tekintve a Korán hosszabb, mint az Újszövetségi Szentírás. A muszlimoknak arab nyelven kötelező recitálni, hiszen arab nyelven íródott. Régen, egészen az utóbbi évekig tilos volt lefordítani. A Korán szúrákra, azaz fejezetekre van osztva. A Korán 114 különböző hosszúságú szúrából áll. Keletkezésének időrendiségét tekintve a szúrák egy része 610-622/1 közöttiek

---

³³⁸ AD/AH 633/11.

³³⁹ Vö. RADDATZ: *Von Gott ...* 116.

³⁴⁰ AD 573-AD/AH 634/12.

³⁴¹ AD 592-AD/AH 644/22.

³⁴² Mohamed társa volt és az a kb. 40 jegyző között az egyik legkiemelkedőbb személy volt.

³⁴³ AD 606-AD/AH cc. 665/44.

³⁴⁴ AD 569-AD/AH 656/35.

(mekkai korszak), míg másik része 622-632/10 közötti (medinai korszak). A szúrák versekre oszlanak (aya). Van még egy másik, harmincas (30 „guz”) felosztás. Ez arra szolgál, hogy Ramadam hónapban minden nap egy guz-t elrecitálva, az egész Koránt elimádkozzák. Keresztények és nem-muszlimok néha felteszik a kérdést, hogyan lehetséges, hogy Isten végtelen Igéje a véges, mintegy 114 szúrában szállt le a földre. Muszlim ilyen kérdést nem tesz fel. A számára ez van és kész. Isten ezt tette. Isten szabad, mindenható, fölötte áll mindennek és azt tesz, amit akar. Nem áll az ember jogában vitába szállni vele. A Korán recitálása előtt, azaz az imádság előtt az embernek meg kell tisztítania magát. Ez a rituális megtisztulás az „al-tawadu”. Két formulával kezdődik az imádság: „A démonoktól menedékem az Istennél van.”, majd ezt követi a „basmala”, amellyel a koráni versek kezdődnek: „Allah, a könyörületes és irgalmas nevében”.³⁴⁵

2) A szunna, a saría második forrása. A Korán szavait a *hadíth* követi, amely arról számol be, hogy a Próféta mit mondott és mit tett, vagy pedig az ő hallgatóságos beleegyezésével és jelenlétében a „társak” mit mondtak, mit tettek. Ezek a hadíthok hamarosan összeszövődtek a Próféta „szokásaival” a *szunna*-val, és így együtt alkotják a saría második alapelvét, gyökerét. Mohamed szavainak követése és példája nyomán járni isteni parancs. *Ti hívők! Engedelmeskedjete Allahnak és az Ő küldöttének, és ne forduljatok el tőle, amikor hallgatjátok.* (Korán 8:21), majd máshol: *Allah küldöttében pedig szép példaképek van - annak, aki reményét Allahba és a Végső Napba vetette és gyakorta megemlékezik Allahról* (Korán 3:21). Az iszlám ortodoxia kialakulása során a hadíthok és a szunna szorosan összefonódott és ma a hadíthok összességét nevezzük szunnának.³⁴⁶

A Korán hitelességét az iszlámban senki sem kérdőjelezi meg. Az egyes hadíthok hitelessége a hagyománylánc (*isnad*) természete szerint különböző minősítést kap. Ha az áthagyományozók láncolata folyamatosan vezethető vissza Mohamedre, akkor musnad (elégségesen alátámasztott), és magát a hagyományt *kiemelkedőnek* (*marfu'*) tekintjük. Ha a láncból egy vagy akár több szem

---

³⁴⁵ Vö. KHOURY, Adel Theodor: *Der Koran*. Az 1. szúra 1. verse, majd a többi szúra nyitó verse.

³⁴⁶ Vö. DUTTON, Yasin: *Sunna, hadith and Madinan 'amal*. In: *Journal of Islamic Studies*. 4/1993, S. 1-31.

hiányzik, akkor *megszakított* hagyomány (munqa□a□) a minősítése. Több olyan hadíth is van, amelyet a Prófétát követő második generáció adott tovább, mint Mohamedtől származót, anélkül, hogy a szem- és fültanút megneveznék. Ilyen esetben a hagyománylánc *kétes* (mardúd). Ezeket a hadíthokat még így is egészségesnek (sahih) mondjuk.³⁴⁷

2.3.3.2 Egy férfi és (egy) nő kapcsolata

A muszlimok szemében a házasság konkrétan annyit jelent, hogy egy férfi és egy nő szerződésben rögzíti a szexuális kapcsolathoz való jogukat arra az időre, amíg a szerződés fennáll. Ez idő alatt a nő köteles férjének vágyait kielégíteni, és kedvére rendelkezésére állni. „Ha a férfi ágyába hívja a feleségét, aki nem engedelmeskedik és (ezzel) férjét felzaklatja, akkor az angyalok a napfelkeltéig (egész éjszaka) átkozni fogják (a feleséget).”³⁴⁸ Az élvezetek szempontjából joga van az asszonyhoz. Nem az asszony az övé, csak a jog arra, hogy örömét lelje benne (kivéve a menstruációt, a gyermekágyas napokat és a ramadán idején napközben, illetve a mekkai zarándoklat egyes szakaszaiban). Már a Korán a férjek korlátlan szexuális jogáról beszél: *Az asszonyaitok szántóföld nektek. Menjetek a szántóföldekre, ahogyan csak akartok!* (Korán 2:223). A nő engedelmességének kötelezettsége a férj eltartási kötelezettségéből fakad. Így érthető, hogy vannak országok, ahol a férfi fent leírt jogait rendőrségi segítséggel érvényre juttathatja.³⁴⁹

Az asszony a legkisebb engedetlenség esetében annak a veszélynek teszi ki magát, hogy a férjének haragját fölszítja, akinek jogában áll ezt veréssel vagy elhagyással megbüntetni. *A férfiak gondoskodnak a nőkről, mivel Allah előnyben részesített közülük egyeseket másokkal szemben, s amiatt, amit javaikból a nőkre költenek. A jóra való asszonyok engedelmesek és vigyáznak arra, ami a kívülállók számára rejtve van, mivel Allah vigyáz arra. Akiknek nyakaskodó természetét féltitek, azokat intsetek meg, kerüljétek őket a házastársi ágyakban és lássátok el a bajukat!* (Korán 4:34). Ehhez az ájához írt kommentár kifejti, hogy csak abban

³⁴⁷ Vö. SIMON, Róbert: *Iszlám kulturális lexikon*. Budapest: Corvina, 2009, 166.

³⁴⁸ Al-Buh□a□ryy 3065 In: RASSOUL: *Sunna des Propheten*. 288; vö. AL-HADSCHDSCHADSCH, Muslim ibn (AD/AH 821/201-875/261): *Sahih*. 1026.

³⁴⁹ Vö. RADDATZ: *Allahs Schleier* 324.

az esetben nem szabad az asszonynak engedelmeskedni a férjének, ha az Allah parancsa ellenében kér valamit, vagy utasítja őt.³⁵⁰

A homoszexuális kapcsolat veszélye az iszlámban sem fenyeget senkit. Ugyanis az iszlám keményen fellép az egyneműek házasságával szemben. A Korán szintén Lót történetére utal, amikor a homoszexualitást utálatos dolognak mondja.³⁵¹ Az iszlámban az egyes országoktól és azok bírósági gyakorlatától függően ma is a megostorozástól a halálbüntetésig, valamint a megkövezés különböző formáig terjedhet a homoszexuálisok és leszbikusok büntetése. Az *Al-Fatiha* (az első szúráról elnevezett szervezet) számításai szerint az 1979. évi forradalom óta (AH 1399) négyezer homoszexuálist végeztek ki Iránban. A *talibánok* (a legharciasabb és legszigorúbb iszlám fundamentalista irányzat) Afganisztánban 10 nyilvános kivégzést hajtottak végre. Az *Amnesty International* legújabb felmérése szerint 57 ország van, ahol a homoszexualitást kifejezetten tiltják. Ezek közé tartozik 22 iszlám állam, beleértve a muszlimok által liberálisnak tekintett Tunéziát, vagy a diktatórikus rendszerű Szudánt. Halálbüntetéssel kell számolniuk a homoszexuálisoknak és leszbikusoknak Afganisztánban, Szaúd-Arábiában, Iránban, Mauritániában, Szudánban, Csecsenföldön, és Jemenben.³⁵² A legtöbb országban a *saría* úgy tekinti a homoszexualitást, mint Allah akarata ellen elkövetett *huddud* bűncselekményt, amit szélsőséges esetben halállal büntetnek.³⁵³

---

³⁵⁰ Vö. RASSOUI: *Tafsír*. 238.

³⁵¹ Korán 7:81-83; 11:77-83.

³⁵² GUNDERMANN, *Das Schweigen brechen*. 20.

³⁵³ A *saría* arab szó és eredetileg annyit jelent, hogy „út a vízforráshoz”. Ezt az utat Allah írta elő az embereknek, és az ember köteles ezt az utat követni. A klasszikus iszlám büntetőjog a büntetéseket három kategóriába sorolja. 1) A *kijász* bűncselekmények (életellenes bűncselekmények, amelyeket az ősi „szemet szemért, fogat fogért” elv alapján büntetnek). „És ne oltsatok ki jogtalanul emberéletet, ezt Allah tilalmasnak nyilvánította. Ha valakit szándékosan és jogtalanul ölnek meg, akkor a legközelebbi rokonának (jogai védelmezője gyanánt) hatalmat adunk a megtorlásra vagy kártérítés követelésére, de megbocsájtást is gyakorolhat. Am az elégtétel során tartson mértéket! A jog e rendelkezéseivel már elég segítséget kapott.” (vö. Korán 17:33) 2) A *huddud* (többes szám: *hodud*), amelyekhez a Korán meghatározott büntetéseket rendel. Ezek: - házasságon kívüli nemi kapcsolat ill. házasságtörés (házasember esetén megkövezés, nem házasság esetén 100 korbács (vö. Korán 24:1-5); - valakit megrágalmazni házasságtöréssel vagy paráznasággal – 80 korbácsütés (vö. Korán 24:4); - bor vagy más alkoholos ital élvezete 40-től 80 ostorcsapásig (vö. Korán 5. szúra); - lopás (első esetben a jobb, második esetben a bal lábat kell levágni (vö. Korán 5:38-39); - útonállás (szabadságvesztéstől a keresztre feszítésig (vö. Korán 5:33-34); - A hitehagyás és lázítás esetében a büntetés nem kétséges. 3) A *tazír* bűncselekmények, amelyek minden más büntetett magukba foglalnak (pl. csalás, sikkasztás stb.). A büntetés mértéke a bírákra van hagyva a tett súlyát, körülményeit illetően. A *huddud* és *kijász* törvényeket 1991-ben, a *tazír* törvényeket 1996-ban (AH 1416) szabályozták átfogóan „Az iszlám büntetőtörvények” című jogszabálygyűjteményben.

Az iszlámban a saría aprólékos előírásokat tartalmaz, nem ugyan a házasságkötés formájáról, hanem a házasságról magáról. A szunna így rendelkezik: „Az Áldott azt mondta: 'A házasodás a hagyományomhoz tartozik, aki a hagyományom ellen van, az ellenem van.' Továbbá: 'Szaporodjatok és sokasodjatok, mert az utolsó napon a többi népek előtt egy országot akarok veletek, a koraszülöttekkel együtt.'”³⁵⁴ Egy Aisától származó hadíth szerint az „Áldott” egyszer azt mondta: *Semmi sem jobb egy asszonynak, mint a férje vagy a sír.*³⁵⁵ Hogy mennyire fontos az iszlámban a házasság, azt szépen illusztrálja Abd Allah ibn Mas'ud³⁵⁶ egyik mondása: *Még ha csak tíz napom lenne hátra az életből, akkor is megházasodnék, nehogy nőtlenül kelljen Isten előtt megjelennem.*³⁵⁷ Az iszlám alapállásként elveti a szerzetesi életet és a cölibátust. A férfi és a nő szexuális kapcsolatát, az arra rendelt módon és helyen természetesnek veszi. Ezt azonban kizárólag csak a házasságban ismeri el. Egy hadíth így fogalmaz: „Egy férfi soha nem lehet kettesben egy nővel anélkül, hogy az ördög harmadikként közéjük ne állna.” Az elgondolás éppen a házasságon kívüli szexuális kapcsolat kizárásának erkölcsi alapállásából fakad. Az ilyen jellegű kísértések kezdeményezője a muszlim teológusok értelmezése szerint mindig a nő. Ennek megfelelően hölgyek ilyen jellegű cselekedeteit és irányultságát a családnak és a társadalomnak kontrollálni kell és semmiféle kapcsolatot nem szabad nekik megengedni a családon kívül.³⁵⁸ Ezért is fontos a házasság, különösen a nők számára. Ezzel szemben a Biblia a férfi és a nő egyenlő (noha nem azonos!) jogairól tesz említést. Kapcsolatuk a szeretetre épül, amelynek egyik megnyilvánulási formája a szexuális vonzalmuk.³⁵⁹

Az iszlám jogban a házasságkötés kellékei nagyon egyszerűek. A saría tanítása szerint a házasságkötés egy magánszerződés. Ám maga Allah nyilatkoztatta ki, hogy a házasság a szerződések közt az egyik legfontosabb szövetség. Három szövetség van. Az első az Allah és a zsidók közötti szövetség: *Emlékezzetek arra, amikor szövetséget kötöttünk veletek és felemeltük fölétek a*

---

³⁵⁴ AL-GHAZĀLĪ: *Das Buch der Ehe*. 26.

³⁵⁵ AL-DJAUZĪ: *Das Buch der Weisungen...* 101.

³⁵⁶ Abd Allah ibn Mas'ud Mohamed egyik kortársa és az iszlám hagyomány szerint a hatodik muszlim. Fontos szerepet tölt be a hadíthok áthagyományozásában.

³⁵⁷ Abū Hamid AL-GHAZĀLĪ, *Das Buch der Ehe*, Hildesheim, 2005, 29.

³⁵⁸ Idézi: SCHIRMACHER: *Kleines Lexikon...* 144.

³⁵⁹ Vö. 1Kor 7, 3-5; 1Pt 3, 7.

hegyet.... (Korán 2:93) A második Allah és a próféták közötti szövetség: *Emlékezzetek arra, amikor Allah szövetséget kötött a prófétákkal....* (Korán 3:81) Végül a harmadik szövetség a házasság. Allah mondja, nem engedi meg, hogy váláskor a jegyajándékot visszavegyék, ugyanis *Hogyan vehetnétek vissza azt, amikor egymással háltatok és erős szövetséget vettek tőletek?* (Korán 4:21) Mindenesetre itt elsősorban muszlim férfi és muszlim nő házasságáról van szó.

A szövetségkötés kellékei:

- a képviselő (*wali*)
- a két házassági tanú
- maga a szerződés (*mahr*)
- a kádi
- a vőlegény meg a menyasszony

A *wali* jelenléte hadíth, vagyis nem történhet meg a házasság egy képviselő, az ún. *wali* nélkül. A hagyományközlő Aisha, Mohamed egyik kedvenc felesége.³⁶⁰ „A Próféta mondja: Az asszony képviselője útján házasodik. Az asszony, aki képviselő nélkül házasodik, annak a házassága *batil*, annak a házassága *batil*, a házassága *batil* (= érvénytelen).”³⁶¹ – Bár a sííták szerint nem, de valójában minden esetben szükség van két tanúra. Ugyanis hadíth, hogy a házasságnál két tanúnak jelen kell lenni. Ez a hadíth is Aishától származik. „A Próféta mondta, hogy nincs nikah (házasságkötés) két igaz tanú nélkül.” A tanúnak két felnőtt férfinak kell lenni, vagy egy férfi és két nő.³⁶² Az „igaz” jelző pedig arra utal, hogy muszlimról van szó. – A házassági kellékek egy fontos része a szerződés. A szerződés rendelkezik a jegyajándékról (*mahr*).³⁶³ Az

---

³⁶⁰ Aisha bint Abi Bakr (*?; † AD/AH 678/ 57 Medina) Mohamed 9. felesége. Aisha 6 éves volt, amikor feleségül ment a prófétához és 9, amikor elhálták a házasságot. Ezután még 9 évet élt Mohameddel, annak haláláig. Aishat az egyik legjobb hagyomány közlőként tisztelik. – Mohamed feleségei: 1) *Khadidscha* (*AD 555 k. †AD 619), 2) *Sauda Bint Zamà* (*AD 590 k.), 3) *Aisha* (*AD 614/615 k. †AD/AH 678/56), 4) *Hafsa bint Umar* (*AD. 607 k.) 5), *Zainab bint Gahs* (*AD 589), 6) *Umm Salama bint Abi Umayya* (*AD 597 k.) 7), *Umm Habiba bint Abi Sufyan* (*AD 593 k.) 8), *Safiya Bint Huyayy ibn Ahtab* (- zsidó nő *AD 611) 9), *Maymuna bint al-Harith* (*AD. 602 k.), 10) *Mariya* (kopt asszony, mellékefeleség maradt), 11) *Zainab bint Huzayma al-Hilaliyya* (*AD 596 k.), 12) *Djuwayria bint al-Harith* (*AD 607 k.), (13?) 14) *Zainab bint Djash* (*AD 589 k.), 15) *Rayhana bint Zayd*, egy zsidó asszony, aki mindvégig mellékefeleség maradt. (vö. SCHIRMACHER: *Kleines Lexikon* 137-138). Mohamed engedélyt kapott, és csak ő, hogy minden hívő asszony felesége lehet, ha odaajándékozta magát a prófétának, és ő feleségül akarja venni (vö. Korán 33:50).

³⁶¹ Al-Tirmidhi –től származó hadíth (Nr. 1021).

³⁶² Vö. Korán 2:282.

³⁶³ A *mahr* biztosításának módja országoként változó. Van, ahol írásban kell rögzíteni. A *mahr* nagyjából megfelel a zsidó „mohar”-nak.

európai országokban már nincs olyan nagy jelentősége, hiszen a szociális háló már biztonságot nyújt az elhagyott asszonynak.³⁶⁴ Mégis, az ilyen országokban is, az asszony megtagadhatja a házastársi együttlétet mindaddig, amíg kézhez nem kapja a megállapított összeget.³⁶⁵ Ám valójában Mohamed korában sem vették olyan szigorúan a jegyajándékot.³⁶⁶ Egyéb feltételeket is meg lehet fogalmazni a szerződésben, mindaddig, amíg azok az iszlám tanításával összhangban vannak. Bár szokatlan, de némely országban az asszony is kiköthet néhány feltételt a szerződésben, pl. a monogámiát.³⁶⁷ A szerződés megkötésénél is közreműködik a wali.³⁶⁸ – A kádi vagy, ahogy a törökök mondják: a „kazi”. Egyes iszlám népeknél a saría szerint ítélő bíró. A legtöbb országban előírás egy kádi, vagy egy jegyző, esetleg valamilyen állami hivatalnok jelenléte. – Továbbá a házasságkötéshez szükséges egy vőlegény és menyasszony, vagyis *egy férfi és a nő*,³⁶⁹ ugyanis az iszlám nem ismeri el az egyneműek házasságát, másrészt a Korán, – amint láttuk – utalva Lót történetére, a homoszexualitást utálatos dolognak mondja.³⁷⁰

2.3.3.3 Az iszlám házasság

A muszlim ember életét a legapróbb részletekig a törvényekből álló rendszer, a saría szabályozza.³⁷¹ A saría *Allah előírásainak összessége az emberek tevékenységére vonatkozóan*.³⁷² A saría az élet aprólékos szabályozása terén egészen addig a kérdésig elmegy, hogy melyik evőeszközzel esznek, és közben melyik kezüket használják, de a házasság elhálásának részletes leírását is

---

³⁶⁴ A mahr jelentősége az volt, hogy válás esetén az asszonynak legalább három hónapig megélhetést biztosítson. A válás után három hónapig kell gondoskodni a férfinak a nőről, ez az *'idda* (vö. AHMAD RASSOU, *Die Scheidung nach islamischem Recht*. 59).

³⁶⁵ PRADER: *Il matrimonio nel mondo*. 22.

³⁶⁶ Sahl Ibn Sa'd elmondja, hogy valaki asszonyt kért Mohamedtől. A Próféta rákérdezett, mit tud jegyajándékként adni. Miután az embernek nem volt semmije, Mohamed azt mondta neki, hozzon egy vasból való gyűrűt. Azt sem tudott szerezni. Akkor rákérdezett a Próféta, hogy mi az, amit már a Koránból kívülről megtanult? Az ember azt válaszolta, hogy ezt és ezt a szúrát. Mire a Küldött így felelt: „Neked adjuk őt (feleségül) azért, amit a Koránból megjegyeztél” (Az 5126. hadíth).

³⁶⁷ PRADER: *Il matrimonio nel mondo*. 19-20.

³⁶⁸ A malikita, hanbalita és a sciafiita iskolák szerint.

³⁶⁹ A poligámia miatt tudatosan nem „egy férfi és egy nőt” említünk.

³⁷⁰ Korán 7:81-83; 11:77-83.

³⁷¹ A Korán 114 fejezetre (szúra), ezen belül 6230 versre oszlik. Ezekből mintegy 500 vers az, melyeknek jogi jellegük van. Ezek a versek adják az iszlám saría alapját. Nagyjából tizenkét és fél százalék tehát az, ami a saríára vonatkozik. A Korán előírásaihoz kapcsolódik a szunna, vagyis a hagyomány. A későbbiekben ez kiegészül a tudósok konszenzusával és az analógiával. Ezek összessége adja a saríát.

³⁷² SCHIMMEL Annemarie, *Die Religion des Islam*, Stuttgart, 1990, 54.

tartalmazza. Az imádságnak nem csak a szavai, hanem a közben végzendő mozdulatai is szabályozva vannak, stb.³⁷³

Az iszlám tanítása szerint a Paradicsomba az jut el, aki betartja Allah törvényeit. Minél inkább betartja, annál kedvezőbb sorsa lesz a Paradicsomban. Ám a megtartandó törvények nem mind találhatóak meg a Koránban. Ugyan a Korán sok parancsot és tilalmat tartalmaz, de ezek legtöbbször nem alkalmas arra, hogy belőlük egyszerű emberek számára is érthető törvényt lehessen levezetni. A probléma úgy oldódott meg, hogy mivel Allah prófétája, Mohamed, tökéletes ember volt, ezért az ő példáját kell követni a törvények teljesítésében. Erre maga a Korán buzdít ezekkel a szavakkal: „Allah küldöttében pedig szép példaképek van”.³⁷⁴ Ezért dicséri a Korán azokat, akik követik Mohamedet, a küldöttet, „aki megparancsolja nekik, ami helyénvaló, és megtiltja nekik, ami elvetendő”.³⁷⁵ Tehát meg kellett vizsgálni, miként vetette alá magát Mohamed Allah akaratának. Erre úgy derült fény, hogy Mohamed halála után rögtön nekiláttak összegyűjteni Mohamed tetteit, parancsait és mondásait.³⁷⁶ A gyűjtemény egy-egy részét *hadíth*-nak nevezzük.³⁷⁷ A hadíth-ok összessége adja a *szunna*-t.³⁷⁸ A muszlimok nagyobb része, az ún. szunniták, a szunna-t Mohamed próféta cselekedeteinek és tanításának összességéként ismerik el.³⁷⁹ Ezzel szemben a *sííta* irányzatban³⁸⁰ a szunna kibővül az imámok tanításával és cselekedetével.³⁸¹

---

³⁷³ AL-SAIN Johanna – SCHRUPP Ernst, *Allahért harcoltam*, Budapest, 2002,123.

³⁷⁴ *A szövetségesek* 33. szúra/21.

³⁷⁵ *A magaslátok* 7. szúra/157.

³⁷⁶ Akik Mohamed mondásait és a tetteiről szóló hagyományokat gyűjtötték, azok nagy segítséget kaptak feleségeitől és lányától Fatimától, valamint közelebbi munkatársaitól és barátaitól. A gyűjtők felkutatják, hogyan viselkedett a próféta kínos helyzetekben. A hadíthok közé tartozik a Ramadán havi böjt, a Mekkába történő zarándoklat, stb.

³⁷⁷ A hadíth hierarchiája hasonlít a katolikus egyház hitjelzéseéhez. Ez utóbbiak: hittétel, majdnem hittétel, katolikus hitigazság, biztos vélemény, általános nézet, többségi vélemény, valószínű vélemény, jámbor vélemény stb. (vö. CSORDÁS Eörs, *Bevezetés a Krisztus misztériumba*, Budapest, 2003, 68). A hadíthok hierarchiája: autentikusak (sahih), szépek (hasan) és gyengécskék (da'if). Ahhoz, hogy a hadíth autentikus legyen, ki kell mutatni a folyamatos hagyományláncot (KHOURY – HAGEMANN – HEINE, *Islam-Lexikon A-Z*, Freiburg im Breisgau, 2006, 256-257). - A hadíth két részre osztható. Az egyik a hadíth tartalma (arabul: *matn*), a másik a hagyománylánc, a hadíth-közlők lánc (arabul: *isnad*). A hagyománylánc időrendben a prófétáig megy vissza. Az utolsó tagja ennek a láncolatnak mindig Mohamed egy kortársa, aki először idézi a prófétát.

³⁷⁸ A Szunna közel 6000 hadíth-ot tartalmaz.

³⁷⁹ Érdemes párhuzamot vonni a Szunna és a Szent Hagymány között. Itt a Szent Hagymány kapja a magasabb minősítést. A Szent Hagymányról tanítja a II. Vatikáni Zsinat, hogy „a Szent Hagymány pedig Isten szavát, melyet Krisztus Urunk és a Szentlélek bízott az apostolokra, sértetlenül származtatja át ezek utódaira, hogy igehirdetésükkel az igazság Lelkének fényénél hűségesen őrizzék, kifejtsék és terjesszék” (*Dei Verbum* nr.9). Az Egyház tanítása értelmében a Szent Hagymány a Bibliához viszonyítva nem másodrangú valami. „Mindkettőt egyforma áhítattal és megbecsüléssel kell tehát elfogadni és tisztelni” (DV uo.).

³⁸⁰ Ali ibn Abí Tálib (Mekka 599. július 29 - Kúfa 661. január 24) volt az iszlám negyedik kalifája. Mohamed unokatestvére és veje. A síiták azok, akik őt tekintik az egyetlen jogos kalifának, illetve az első imámnak. Egy

Az Olasz Püspöki Konferencia (CEI) így tájékoztatja a papságot az iszlám házasságról:

a) Az iszlámban a házasság *magánszerződés*.³⁸² Ennek megfelelően nem szükségszerű a nyilvános forma.³⁸³ A házasság vallási kötelezettség: *És házasodjatok azokkal, akik magányosak közöttetek és rabszolgáitok és rabszolganőitek között azokkal, akik jóra valóok. Ha szegények - Allah gazdaggá teszi őket kegye révén. Allah [mindent] magában foglal és [mindent] tud* (Korán 24:32). Az egyetlen hely, ahol engedélyezett a szexuális kapcsolat. –

b) A házasság az az intézmény, amely a családfő (a rangidős férfi) hatalma alatt a *családot* hozza létre. Az ideális család a Korán értelmében a patriarkális család, ahol mindenkinek pontosan megszabott szerepe van. Azért napjainkban, ha marad is a patriarkális család-szemlélet (a nő örökösödési joga, stb.), mégis bizonyos változások tanúi lehetünk. A nő jogait bizonyos értelemben korlátozza a poligámia. *Ha attól féltek, hogy nem tudtok méltányosan bánni a női árvákkal, akkor házasodjatok meg a néktek tetsző nőekkel: kettesével, hármával, négyesével! Ám ha féltek, hogy nem tudtok igazságosak lenni egyszerre többhöz, akkor vegyetek feleségül csak egyet, vagy elégedjete meg azzal, ami rabszolganőt a jobbotok birtokol. Ezzel tudjátok leginkább elkerülni azt, hogy igazságtalanul cselekedjete* (Korán 4:4)

c) A feleségek jogai a poligámia esetében azonosak. Meglátogathatja a szüleit és fogadhatja őket. A saját vagyonát kezelheti. A gyermekek gondozása, de mindig a férj, ill. a törvényes gyám felügyelete alatt. A nevelés az apa

---

síta hadíth szerint a Próféta azt mondta Alinak: „*Ó, Ali! Te és a síád (pártod) a Paradicsomba fog kerülni!*” A hadíth áthagyományozója Umm Szalama, Mohamed felesége.

³⁸¹ A síták szerint az imám olyan szellemi vezető, aki tudását Mohamedtől kapta, és így egyedül az imámok képesek a Korán mélyebb szintű értelmezésére. A síták között megoszlik a vélemény arról, hogy hány valódi imám volt az iszlám történelmében: a zajditák szerint öt, az iszmáiliták szerint hét, míg az iszná-asaríja (azaz „tizenkettesek”) szerint tizenkettő.

³⁸² Egészen pontosan: két nagycsalád szerződése!

³⁸³ Fatwa a házasságról. „*Kérdés: Mikortól számít az iszlámban a házasság házasságnak?*”

Válasz: Minden dicséret Allahot illet, a mindenhatót. Az iszlámban akkortól számítódik a házasság, amint a lány apja hozzájárulását adta, amelyet a vőlegény tanúk jelenlétében tudomásul vesz és a jegyadományt kifizeti. Ezzel a házasság érvénybelépett, Allah előtt érvényes minden állami hivatali aktus nélkül! Mivel azonban egyes muszlimok manapság adott szavukat hamar megszegik és megfélemeznek róla, ezért javaslom a mennyasszonynak okvetlenül az állami hivatalban a házasságot megkötni, hogy így a jogait biztosítsa.” (http://islam-fetwa.de/index.php?option=com_content&task=view&id=31&Itemid=39 – Lehívva: 2009.10.12).

jogköre, amit az anya útján gyakorolhat bizonyos korig (ez csak az iszlám vallásban történhet). Válás esetén a gyermekgondozás az anyát illeti. A fiú felügyelete a pubertásig, a lányoké a házasságig tart. – A férj jogai a nő részéről a hűséget és az engedelmességet elfogadni, joga van arra, hogy felesége táplálja a gyermekeit, felügyelni a háza jó hírnevét, megkövetelni a férj szülei iránti tiszteletet, csak az apát illeti meg az örökösödés kérdésében dönteni.

d) A válásról a Korán így rendelkezik: *Azoknak a házasembereknek, akik megesküdtek, hogy tartózkodnak a feleségüktől, négy hónapig kell várakozniuk. Ha e négy hónap során esküjüket semmisnek tekintik, - akkor Allah Megbocsátó, és Könyörületes. Ha azonban a végleges válást határoztátok el, akkor úgy lesz. Allah Halló és Tudó.* – *A poligámiával kapcsolatban (Korán 2:226-227):* A nő részéről a válás akkor kezdeményezhető, ha a férfi nem gondoskodik az ellátásáról, vagy legalább három hónapja megtagadta a házastársi belső kapcsolatot. Ezekben az esetekben a nő bíróhoz fordulhat. A válást csak a bíró mondhatja ki. A férfi részéről két módja van a válásnak: vagy elzavarja az asszonyt, vagy elválík tőle. Mivel a házasság magánszerződés, tehát magán úton fel is oldható, legalábbis a férfi részéről.³⁸⁴ Vannak államok, ahol a bíró állapítja meg, hogy képes-e eltartani a férfi több asszonyt.

e) *Az erkölcsiséget* tekintve a nő részéről a házasságtörés megbocsájthatatlan súlyos vétek. Bár az utódnemzés fontos elv, ám a fogamzásgátlásnak bizonyos módjai engedélyezettek. Inkább az államok állítják előtérbe a fogamzásgátlást a népszaporulat szabályozása érdekében. Ellenben a sterilizáció jogilag tilos. Az abortusz csak az asszony egészsége miatt engedélyezett. A heterolog beültetés tilos, ám engedélyezett a homolog.

f) A szülők és a gyermekek kapcsolatát tekintve alapállás, hogy az apa a nevelő. A gyermekek engedelmességre kötelezettek. Az apa engedélyére van szükségük komolyabb lépés esetében, így a házasságkötéshez is. Más és más a szerepe a leány- és a fiúgyermeknek.³⁸⁵

---

³⁸⁴ Vö. RASSOUL: *Die Scheidung*, 67-68.

³⁸⁵ Vö. CEI: *I matrimoni tra cattolici e musulmani in Italia* (2005. április 29).

2.3.3.4 A házassági szövetségkötés kellékei

A szövetségkötés kellékei természetesen a vőlegény meg a menyasszony, a gyám (*wali*), a két házassági tanú, maga a szerződés, esetleg a kádi.³⁸⁶

A házasságkötéshez szükséges egy vőlegény és menyasszony, vagyis egy férfi és a nő,³⁸⁷ ugyanis – amint már láttuk – az iszlám nem ismeri el az egyneműek házasságát, sőt a Korán, utalva Lót történetére a homoszexualitást utálatos dolognak mondja.³⁸⁸

A Korán értelmében nem mindenki házasodhat mindenkivel. *A parázna férfi csak parázna nővel, vagy társító nővel házasodhat! És a parázna nő ugyanígy csak parázna férfival, vagy társítóval házasodhat! Ez tilalmas a hívőknek.* (Korán 24, 3). Allah üzenetét így jegyezték fel: *Hitvány nők a hitvány férfiakkal, a hitvány férfiak a hitvány nőkhez tartoznak. A derék nők pedig a derék férfiakkal, a derék férfiak pedig a derék nőkhez tartoznak* (Korán 2, 26). Zsidó és keresztény nőt is feleségül lehet venni: *s megengedettet nektek az, hogy megházasodjatok tisztas hívő asszonyokkal és tisztas asszonyokkal azok közül, akik előttetek kapták az Írást, ha megadjátok nekik a jegyajándékukat, és tisztas házasemberek módjára éltek velük, nem pedig úgy, mint azok, akik paráználkodnak, vagy szeretőket tartanak* (Korán 5, 5). Pogánnyal azonban ne házasodjanak: *Ne házasodjatok pogány asszonyokkal, amíg nem lesznek hívők! Egy hívő rabszolganő bizony jobb egy pogány asszonynál - még akkor is, ha ez tetszik nektek. És ne adjatok feleségül hívő asszonyokat pogányhoz, amíg nem lesznek hívők! Egy hívő rabszolga bizony jobb egy pogány férfinél, még akkor is, ha ez tetszene nektek. A pogányok a Pokol tüzéhez hívnak* (Korán 2, 221). A szegényebbek szükség esetén szolgálólányukat is feleségül vehetik. Mindenesetre a kapcsolat közöttük csak házasságban van megengedve. *Aki nem elég tehetős közöttetek ahhoz, hogy tisztas hívő asszonyokkal házasodhasson, az házasodjon azok közül a hívő szolgálóleányaitok közül, akiket mint rabszolganőket a jobbotok birtokol. Allah nagyonis jól ismeri a ti hiteteket. Egyikőtök a másiktól származik. Házasodjatok hát meg velük házuk népe engedélyével! Adjátok meg nekik a fizetségüket illendő módon, ahogyan az*

³⁸⁶ A törökök „kazi”-nak mondják. Egyes iszlám népeknél a saría szerint ítélő bíró.

³⁸⁷ A poligámia miatt tudatosan nem „egy férfi és nőt” említünk.

³⁸⁸ *A magaslatok* 7. szúra/81-83; *Hüd* 11. szúra/77-83.

tisztas asszonyoknak jár, nem pedig parázna nőknek, sem pedig olyanoknak, akik szeretőket tartanak! Ha a házasságkötés által tisztas asszonyok lettek, és akkor paráználkodnak, úgy az ő büntetésük a fele annak, amivel a szabad férjes asszonyok sújtandók! Ez a házasság a rabszolganőkkel könnyítés azoknak, akik félnek közöttetek, hogy bűnbe esnek. Ám jobb nektek, ha állhatatosak vagytok és lemondotok az ilyen házasságról (Korán 4, 25).

Mindenesetre, egy hadíth értelmében, ha a nőre már szemet vetett (meg akarja venni) valaki a társak közül (muszlim férfi), akkor tilos őt, akár drágább pénzért is, megvenni. Ám ez a hadíth a nőknek is szól: „És a nő nem okozhatja a nővéreinek (muszlím) a válását, hogy aztán elfoglalja a helyét.”³⁸⁹

Látszólag nagyon etikus, hogy az iszlámban házasság nélkül nem szabad egy férfinak és nőnek kapcsolatba lépni. Ám van megoldás, az ún. □urf-házasság.³⁹⁰ Az □urf-házasságot az iszlám jog szerint kötik meg. A jegyesek egy egyszerű szerződést írnak, amit két tanú ellenjegyez. Esetleg tájékoztatják a rokonságot is. Ha ehhez még elmennek az illetékes hivatalba is, akkor már jogilag is érvényes a házasság. Csakhogy az ilyen kötelékből származó gyermeknek nincs születési anyakönyvi kivonata, azonban anélkül nem járhat iskolába, nem kaphat útlevelet, hogy külföldre utazhasson. Az anya még azt sem tudja igazolni, hogy a gyermekéről van szó. Csak előneve van, amit az apjától kapott, de már családi neve nincs. □Urf-házasságok ennek ellenére nagyon közkedveltek. Megközelítően 700.000 □urf-házasság létezik Egyiptomban.

A *wali* jelenléte hadíth, vagyis nem történhet meg a házasság a nő részéről, ill. egy cselekvőképtelen férfi részéről egy gyám, az ún. *wali* nélkül. A hagyományközlő Aisha, Mohamed egyik kedvenc felesége. A *Próféta mondja: Az asszony képviselője útján házasodik. Az asszony, aki képviselő nélkül házasodik, annak a házassága batil, annak a házassága batil, a házassága batil* (= érvénytelen). A *wali* szerepét a legközelebbi férfi rokon tölti be föl- vagy lefelé tartó ágon. Ha a menyasszonynak nincsen megfelelő muszlim vérrokona, akkor

³⁸⁹ Al-Buhāri 2104. In: RASSOUL: *Sunna des Propheten*. Aufl.5. Düsseldorf: Islamische Bibliothek, 2007, 273.

³⁹⁰ □Urf = szokásjog. Csak annyiban ismerik el, amennyiben nem mond ellent a saría kötelező előírásaival. A jogtudósok szerint a szokásjog a 7. szúra 199. áyan alapszik: *Gyakorold a megbocsátást, rendeld el azt, ami állandó, és fordulj el a tudatlanoktól!* (vö. ROHE: *Das islamische Recht*. 68-70).

az iszlám hatóságot képviselő uralkodó vagy bíró jelöl ki számára wali-t. Nem muszlim területen a helyi imám feladata a wali kijelölése.

A wali-t illetően vitatott kérdés, hogy ha özvegy vagy elvált asszony házasságáról van szó, akkor a fia (ha az már meghalt, akkor az ő fia) vagy az apát illeti-e meg az elsőbbség. Az apai ágon a nagyapa stb. felmenők, majd ezután következnek a fivérek, akik wali-k lehetnek. Ám nem-muszlim soha nem lehet egy muszlimának a gyámja. A gyámi hatalom gyakorlása tovább delegálható alkalmas személynek. A wali útján kötött házasság még azt is lehetővé teszi, hogy a felek ne legyenek jelen a házasságkötéskor. Egyes jogi iskolák úgy vélik, így a hanafíták³⁹¹ és a tizenkettes-síiták,³⁹² hogy nagykorú nő esetében nincs szükség gyámra. A gyám azonban nem jelenti azt, (hacsak nem kiskorúról van szó), hogy a felek beleegyezését pótolná a wadi jelenléte.

Bár a síiták szerint nem, de valójában minden esetben szükség van két tanúra. Ugyanis hadíth, hogy a házasságnál két tanúnak jelen kell lenni. Ez a hadíth is Aishától származik. *A Próféta mondta, hogy nincs nikah (házasságkötés) két igaz tanú nélkül.* A tanúnak két felnőtt férfinak kell lenni, vagy egy férfi és két nő. *Felnőtt férfaitok közül két tanút kérjeteek föl tanúságtételre! Ha nem lenne két férfi, akkor legyen egy férfi és két nő, olyanok, akiket alkalmasnak találtok tanúnak - hogyha a két női tanú közül az egyik elfelejt, akkor a másik emlékeztesse őt a valóságos helyzetre! A tanúk pedig nem vonakodhatnak, ha tanúságtételre szólítják föl őket!*³⁹³ Az „igaz” jelző pedig arra utal, hogy muszlimról ill. muszlimákról van szó.³⁹⁴ Elméletileg azonban, ha valláskülönbségről van szó, akkor az egyik tanú lehet zsidó vagy keresztény. A síiták ugyan tanácsolják a tanúk jelenlétét, de szerintük ez a szerződés érvényességét nem érinti.

---

³⁹¹ A legelső hanafita jogtudós Abu Hanafita, (AD/AH 699/79-767//149) volt. A hanafita iskola eredetileg a kúfai kalmár köré szerveződött. A muszlim jogtudomány (*fikh*) elismert szakértőjeként síkraszállt az Omajjádok legitimitása mellett. Úgy vélte, az alattvalói részről tanúsított jámborság és a vallási türelem az uralkodókat is megilleti, amennyiben azok "megérdemlik". Tanításának központi eleme a közösség és az uralkodó viszonya, amelynek vonatkozásait szörszálhasogatásig menő vitákban finomítottak, amíg az igazságos társadalomról alkotott Korán-képet a valós viszonyokhoz igazították.

³⁹² A legelterjedtebb síita irányzat, a síiták mintegy 80%-a ehhez az irányzathoz tartozik. Nevüket (*iszná asarijja* – azaz tizenkettesek) az általuk tisztelt imámok száma után kapták. Felfogásukban az utolsó imám Muhamed al-Mahdi (AD/AH 868/254 - ?) rejtőzködik, és Allah parancsára vár, hogy helyreállítsa az igazságot a világban.

³⁹³ Vö. Korán 2:282.

³⁹⁴ Vö. a zsidó házassági tanúk tulajdonságát.

A házassági kellékek egy fontos része, ám nem alkotóeleme, a szerződés. A szerződés rendelkezik a jegyajándékról (*mahr*).³⁹⁵ A mahr nem vételár, hanem jegyajándék. *Adjátok oda az asszonyoknak hozományukat ajándék gyanánt! Ha pedig úgy tetszik nekik, hogy önként átengednek nektek abból egy részt, akkor használjátok azt tetszésetekre és hasznotokra!* (Korán 4:4). Még a Prófétának is fizetnie kellett: *Próféta! Megengedtük, hogy a feleségeid legyenek: azok, akiknek a fizetségét odaadtad és akiket a jobbold birtokol a zsákmányból, amit Allah juttatott neked, és a te apai nagybátyád, és apai nagynénéid leányai, és az anyai nagybátyád és anyai nagynénéid leányai (Unoka testvéreid), akik veled együtt vándoroltak, és minden hívő asszony, ha odaajándékozza magát a prófétának és a próféta is feleségül akarja őt venni; ez a hívők közül kizárólag téged illet meg - tudjuk, hogy mit róttunk ki rájuk feleségeiket és azokat illetően, akiket jobbjuk birtokol-, hogy ne legyen előtted akadály.*(Korán 33:50). Azért létezik még olyan állam (pl. Törökország, Jemen stb.), ahol ma is érvényben van az ún. „fejpénz” (ba $\square$ lik, šart).

A mahr-ra kizárólag a feleségnek van joga, és engedélye nélkül senki sem nyúlhat hozzá – még a szülei sem. Lehet pénz, ékszer, ruha vagy más – anyagi vagy nem anyagi – ajándék is.

A saría nem írja elő a mahr összegét, de akkorának kell lennie, amely a férj anyagi és a feleség társadalmi helyzetének egyaránt megfelel. Mértékét általában a vőlegény és a menyasszony – vagy annak wali-ja – megállapodása határozza meg. Egyszer egy nő odament a Prófétához, és házasságot ajánlott Neki. A Próféta visszautasította, és ekkor egy férfi a jelenlévők közül megkérte: „Ó Allah Küldötte, vedd el őt nekem.” A Próféta megkérdezte őt: „Van valamid, amit neki tudsz adni?” „Nincsen” válaszolta a férfi. A Próféta azt mondta: „Adj neki egy vasgyűrűt.” De a férfinak még ennyije sem volt. A Próféta ekkor azt kérdezte: „Tudod kívülről a Korán valamelyik részét?” „Ezt és ezt a szúrát tudom” válaszolta a férfi. „Elveszem neked azért a Korán-részért, amelyet megtanultál” szólt a Próféta. Ez azt jelenti, hogy a férfi jegyajándékkul meg

---

³⁹⁵ A *mahr* biztosításának módja országoként változó. Van, ahol írásban kell rögzíteni. A mahr nagyjából megfelel a zsidó „mohar”-nak.

kellott tanítsa a nőt az általa ismert Korán-részekre, és e részek fényében kedvesen kell vele bánnia. Ez hasznosabb a menyasszony számára az anyagi ajándékok sokaságánál. A legjobb jegyajándék az, amelyik kicsi, és a férj által könnyen teljesíthető. Ez az áldás egyik jele a menyasszony számára, ahogyan Allah Küldötte tanította: „*Bizony, a könnyen előteremtett jegyajándék és a könnyű szülés áldás a nőnek*” Omar ibn Al-Khattab egyszer azt tanította, hogy „Ne adjatok túl nagy jegyajándékot.” A jegyajándékot rögtön a házassági szerződés megkötése után ajánlott átadni. Igen elterjedt gyakorlat azonban, hogy a mahr-t két részletben adják át. Ezáltal éppen az ajándék igazi értelme vész el, hiszen azt a menyasszony érintése előtt kellene átadni.³⁹⁶

A legtöbb országban előírás egy kádi,³⁹⁷ vagy egy jegyző esetleg egy állami hivatalnok jelenléte.

2.3.3.5 Házassági akadályok az iszlámban

Az iszlám házasságban a nő részéről megkülönböztetjük a boldog házasság és az érvényes házasság feltételeit. A menyasszony, azaz a nő részéről elsődleges követelmény, hogy ment legyen bizonyos akadályoktól. Másodszor bizonyos pozitív tulajdonságokat is elvárnak a menyasszonytól. Az akadályok az *érvényes házasság* megkötését gátolják meg, míg a pozitív tulajdonságok a *boldog házasság* feltételei.

A) Házassági akadályok a nő részéről. A saría tizenkilenc akadályt említ a menyasszony részéről:

1. Ha férjnél van, vagyis a kötelék akadály³⁹⁸

---

³⁹⁶ Vö. www.iszlam.com/iszlam-az-elet-vallasa/csalad-az-iszlamban/a-hazassagi-szerzodes-legfontosabb-elemei.

³⁹⁷ A törökök „kazi”-nak mondják. Egyes iszlám népeknél az saría szerint ítélő bíró.

³⁹⁸ Az iszlámban tilos a poliandria (többférjűség), nem azonban a poligámia (többnejűség). A Korán előírása szerint akár négy felesége is lehet egy muszlimnak (Korán 4:3). A Próféta azonban kinyilatkoztatást kapott, hogy ez alól a törvény alól ő kivétel (vö. Korán 33:50). Aki ezt csak a szexualitás szemével nézi, az téves úton van, ugyanis szigorú előírása, hogy az asszonyokat egyenlőképpen kell kezelni (vö. AL-GHAZĀLĪ: *Das Buch der Ehe*. 126-127). – A 20. század egyik legkiemelkedőbb muszlim teológusa így magyarázza meg a többnejűség engedélyét és a többférjűség tilalmát. Az engedélynek, ill. tilalomnak biológiai okai vannak, ti. a fajfenntartás ösztöne. Ez a házasság lényege, függetlenül attól, hogy a századok során a testi ösztönök megéléséhez a lelki értelemben vett szeretet is hozzákapcsolódott. Egy asszony egyszerre csak egy férfitől foganhat és kilenc hónapig kell hordja, mielőtt ismét foganhatna. A férfi azonban úgy alkottatott, hogy valahányszor egy nőt átöl

2. A várakozási idő (*idda*)³⁹⁹
3. Ha elszakadt az iszlámtól és olyan kijelentést tett, amely elárulja hitetlenségét.⁴⁰⁰
4. Ha valamilyen mágikus valláshoz tartozik.⁴⁰¹
5. Ha bálványimádó vagy szabadelvű, vagyis valamely nem kinyilatkoztatott vallás követője.⁴⁰²
6. Ha ugyan kinyilatkoztatott valláshoz tartozik, ám csak miután a Könyveket meghamisították, vagy Mohamed fellépése után lépett közéjük, és nem tartozik a zsidó törzsek egyikéhez sem.⁴⁰³
7. Ha az asszony rabszolga és a férfi szabad, aki képes lenne egy szabad asszonyt hazavinni, hacsak nem félő, hogy erkölcstelenkedésre adja a fejét.⁴⁰⁴
8. Ha az asszony részben vagy egészen a férfi tulajdonában van.⁴⁰⁵
9. Ha az asszony egyenes ági rokonságban van a férfival, vagy az egyenes ági rokonok első leszármazottaival.⁴⁰⁶
10. A tejtestvérrel ill. a szoptatóval.⁴⁰⁷

---

képes gyermeket nemzeni. A természet részéről tehát pazarlás lenne, ha a nőbe a többférjűség vágyát beleoltaná, ezzel szemben maga a természet oltotta bele a férfibe a poligámia vágyát. Világos, hogy nem csak a biológiai momentum vezérjellegű, ám mégis rendkívül fontos a házasság intézményében. A törvény tehát a többnejűséggel a házasság társadalmi-biológiai szerepét védelmezi. A lelki oldalát a kérdésnek a törvény az egyénekre bízta és nem foglalkozik vele. Ahol a szeretet teljességében kibontakozik, ott egyik fél sem vágyódik újabb kötelékre. Ha azonban a férfi a feleségét nem teljes szívből szereti, mégis eléggé szereti, semhogy elveszítse, akkor jogában van egy másikat is feleségül venni, bizva abban, hogy az első asszony ehhez hozzájárul. Ha nem járul hozzá, akkor lehetőség van a válásra, és ő is szabaddá lesz újabb házasságra. Az, hogy az iszlámban olyan könnyű házasságot kötni és elválni, magyarázza meg azt, miért veszik az iszlámban olyan súlyos bűnnek a házasságtörést (ASAD: *Der Weg nach Mekka*, 337-338)..

³⁹⁹ A várakozási idő jelentősége, hogy az elvált asszonynál nyilvánvalóvá legyen, hogy nem terhes. A várakozási idő alatt a volt férj köteles gondoskodni az asszonyról (vö. AL-GHAZÁLI: *Das Buch der Ehe*. 157).

⁴⁰⁰ Vö. SOOKHDEO: *Warum Frauen zum Islam übertreten?* 89-90.

⁴⁰¹ A szektákra kell gondolnunk, ugyanis ezeknél nem biztos, hogy valamilyen kinyilatkoztatott valláshoz tartoznak. Mágia (a görög *μαγεί* azaz varázslás, illetve az óperzsa mágus, azaz pap szóból ered) kísérlet arra, hogy eseményeket, embereket, dolgokat természetfeletti erővel befolyásoljon. A mágus ezt természetfeletti erővel, szellemekkel vagy démonok segítségével, különböző szertartásokkal, esküformulákkal igyekszik elérni.

⁴⁰² Ide tartoznak a különböző iszlám szekták is, amelyek bizonyos tiltott dolgokat megengednek.

⁴⁰³ Murtada al-Zabidi (AD/AH 1732-1790/1145-1205) szerint Jákob nem minden leszármazottja „lépett be” Mózes vallásába, hanem egyesek pogányok maradtak, vagy prozelita, azaz nem Jákob leszármazottai közül tért be a zsidó vallásba. A házasság akkor tilos, ha mindkét tulajdonság hiányzik, tehát nem Jákob leszármazottja, és nem tért be.

⁴⁰⁴ Szabad asszonyt vihet haza, ha van 10 dirhem-je. Vannak, akik 3 sőt 2 dirhem-ről beszélnek. A dirhem régi arab pénzrendszer ezüst pénzegysége, súlya 2,79 g.

⁴⁰⁵ Ebben az esetben csak ágyas lehet, de a született gyermekek szabadok. A rabszolgaság ma is él. 2006-ban a *Terre des hommes* (egy svájci újságíró, Edmond Kaiser által 1960-ban alapított gyermekeket segélyező mű) arról szól, hogy több mint 12 millió ember él a világban rabszolgasorban. Ezt a számot megerősítette az ENSZ. Főleg Indiában, Bangladesben és Pakisztánban (vö. Vatikáni Rádió 2007. március 26-i adás). Ma a legolcsóbb a rabszolga: mindössze 90 \$.

⁴⁰⁶ Korán 4:23 - Tehát nem veheti feleségül az anyját, nagyanyját, lányát, unokáját, továbbá ezeknek gyermekeit. De már nem számítanak ide az unokatestvérek.

11. A sógorság bizonyos eseteiben.⁴⁰⁸
12. Ha a férfinak már van négy felesége, és a jelölt az ötödik lenne. Ide számít az is, aki a várakozási időt tölti (*iddat*), hacsak nem visszavonhatatlan volt a válás (*iddat bainūna*).⁴⁰⁹
13. Ha a férfi ép házasságban él az asszony testvérével, apai vagy anyai nagynénjével.
14. Ha a férfi már háromszor elküldte az asszonyt. Ebben az esetben csak akkor térhet vissza, ha közben volt egy másik férfival törvényes és elhált házassága.⁴¹⁰
15. Ha a férfi az „átok” formulával küldte el egyszer az asszonyt, akkor soha többé nem lehet a felesége.⁴¹¹
16. Ha a férfi vagy a nő *ihram* állapotában van. Ez az állapot annyit jelent, hogy felöltötte a zarándok ruhát és ez az állapot addig tart, amíg azt le nem vetette.⁴¹²
17. Ha a kiskorú leányt defloráltak, csak a nagykorúság elérésével köthet házasságot.
18. Hasonlóképpen egy árva kislány is csak nagykorúként mehet férjhez.
19. Ha az asszony felesége volt a Prófétának, vagy együtt halt vele, ugyanis ezek a személyek a hívők ősanjának számítanak. Nyilvánvaló, hogy ez az akadály ma már nem áll fenn.

B) A boldog házasság hét feltétele:

1. a nő legyen vallásos
2. jó karaktere legyen
3. a szépség
4. megfelelő hozománnyal rendelkezék

---

⁴⁰⁷ A tejtetvérség ugyanúgy számít, mint a vérokonság, de csak akkor áll fenn, ha legalább ötször szoptatták a gyermeket.

⁴⁰⁸ Ha pl. korábban az asszony anyjával vagy lányával házasságban élt. Akkor is fennáll a sógorság, ha szerződés vagy öröklés útján megszerezte az anyját. A lány csak akkor tilos ilyen esetben, ha együtt is laktak.

⁴⁰⁹ A férfi kijelenti: olyan vagy számomra, mint az anyám.

⁴¹⁰ Vö. Korán 2:230.

⁴¹¹ Vö. Korán 24:6-9. „Átok alatt”, azaz a férfi négyszer ünnepélyesen megesküdött, hogy az asszony hűtlen lett hozzá és ötdöször Allah átkát hívta le magára, ha hazudott volna.

⁴¹² A nagy zarándoklat a *hadzs* – akik ezt teljesítették, megkapják a *hadzsi* (férfiak) illetve a *hadzsah* (nők) nevet. A házassági akadály a kis zarándoklat, az *umra* esetében is érvényes.

5. szűzen menjen a házasságba
6. megfelelő származása legyen
7. ne legyen a férfinak közeli rokona

Noha a férfi részéről is fennállnak bizonyos követelmények, ám ezek nem érintik a házasság érvényét. Kivéve, ha már van négy felesége, és ötödikkel szeretne házasságot kötni. Mindenesetre, aki a nő részéről eljár, a wadi, annak ügyelnie kell arra, hogy

1. a férfi ne legyen alacsonyabb rangú
2. megfelelő jövedelme legyen,
3. egyéniségét tekintve is elfogadható legyen, hiszen – mondja a Próféta: – „A házasság szolgasors, ezért ügyeljen jól mindenki, hová adja a lányát.” Ezt a szolgasorsot az asszony el nem hagyhatja, miközben a férfi bármikor elbocsáthatja a nőt.⁴¹³ Az elbocsátásnak három fokozata van. A férfi előbb intse az asszonyt, másodsor, ha nem engedelmeskedik, akkor ne éljen vele házaseletet, a harmadik fokozat, hogy verje meg.⁴¹⁴ Persze végső soron az asszony is kérheti a válást, ám az ő kérésének hármas fokozata így néz ki: türelemmel intse a férjét a súlyos következményekre, amelyek a családot érhetik. Ha ez nem használ, akkor intse, emlékeztesse az isteni büntetésre. Ha ez sem segít, akkor meg kell hívnia a férj családtagjait. Ha azok intésére sem hallgat a férj, akkor jogosult a bíróhoz fordulni.⁴¹⁵

Aki figyelmesen átnézi a nők részéről fennálló 19 akadályt, annak rögtön feltűnik, hogy ezek közül négy esetben (3-6) valójában a valláskülönbség akadályáról van szó.⁴¹⁶ Ezek: 1) hitehagyás, 2) mágikus vallás követője, 3) nem kinyilatkoztatott vallás követője vagy szabadelvű, 4) későn más kinyilatkoztatott vallásba betérő.

2.3.3.6 Válás az iszlámban

⁴¹³ Vö. AL-GHAZĀLĪ, Abu Hamid: *Das Buch der Ehe*. Hildesheim: Salim Spohr, 2005, 104. (Vö. *Korán*, 4:34).

⁴¹⁴ Vö. AHMAD IBN RASSOUL: *Die Scheidung nach islamischem Recht*. 41-51.

⁴¹⁵ A bíró elrendelheti a férj testi fenyítését.

⁴¹⁶ Vö. SCHIRRMACHER / SPULER-STEGEMANN: *Frauen und die Scharia*.

A házasság alapvetően három módon fejeződhet be. Elsősorban a halál okán, majd a válás a második mód, végül a váláshoz hasonló módon meg lehet támadni a házasságkötést magát (fas□).⁴¹⁷

Ha az asszony fellázad a férji hatalom ellen, amelyet a férfi Alláhtól kapott, akkor meg kell fegyelmezni. Így olvashatjuk a Koránban: *A férfiak gondoskodnak a nőkről, mivel Allah előnyben részesített közülük egyeseket másokkal szemben, s amiatt, amit javaikból a nőkre költenek. A jóra való asszonyok engedelmesek és vigyáznak arra, ami a kívülállók számára rejtve van, mivel Allah vigyáz arra. Akiknek nyakaskodó természetét féltitek, azokat intsétek meg, kerüljétek őket a házastársi ágyakban és lássátok el a bajukat! Ha már engedelmeskednek nektek, ne keressétek ellenük a kényszerítés más útját!* (Korán 4:34). Tehát három szakaszból van szó.

Első szakasz: Figyelmeztetés és jóságos megfeddése az asszonynak. A férfi kötelessége nő lelkiismeretére apellálni és Allah iránti hűségre buzdítani. Emlékeztesse a törvényekre, amiket Allah adott. Bánatra és életének megjavítására kell buzdítani. Ha ennek ellenére sem engedelmeskedne az asszony, a férfinak nem szabad feladni, hanem érdemes megismételni intelmeit. Ha ezek mind eredménytelenek maradtak, akkor jön a következő lépés.

Második szakasz: a *hağr*, vagyis a házastársi ágy elhagyása. Maga Allah adja ezt a receptet: *kerüljétek őket a házastársi ágyakban*. Ez nem jelenti azt, hogy elhagyhatja a közös otthont, hiszen kötelessége gondoskodni az asszonyról. A *hağr* maximum 4 hétig tarthat. Természetesen a poligámiában ez a kérdés egyszerűbb, hiszen a *hağr* idején a férfinak is önmegtagadó életet kell folytatnia. Ha a férfi továbbra is megtagadja a házaseletet, akkor az asszonynak áll jogában a válást kérni. *Allah nem büntet meg benneteket az esküvéseitekben található üres fecsegésért. Ám megbüntet benneteket azért, amire a szívetekkel tettetek szert. Allah Megbocsátó, Kegyes. Azoknak a házasembereknek, akik megesküdtek, hogy tartózkodnak a feleségüktől, négy hónapig kell várakozniuk.*

---

⁴¹⁷ Mindkét családból két-két, a vizályt elsimító személyt jelölnek ki, akik a megbeszélések végén megállapíthatják, hogy megvannak a feltételei, hogy a házasságnak véget vessenek (vö.: ROHE: *Das islamische Recht*, 91.).

Ha e négy hónap során esküjüket semmisnek tekintik, - akkor Allah Megbocsátó, és Könyörületes. (Korán 2: 226-227).

Harmadik szakasz: a *reménytelenség*. Jelen esetben a reménytelenség annyit jelent, mint hajszálnyira lenni egy családi katasztrófától. A Korán jóváhagyja, hogy a férfi ezt a katasztrófát megelőzze, akkor is, ha közben a fizikai megfenyítésig jut el: *lássátok el a bajukat!* Ez egy érzékeny fordítás. Mások így fordítják: *verjétek meg őket*. A brutalitás és a sérülések kerülendők. Maga Mohamed így cselekedett: egy asszony engedetlen volt, mire a Próféta ezt mondta: „Ha nem lenne túlvilági számonkérés, akkor ezzel a pálcával okoztam volna neked fájdalmat.”

A nő részéről is három szakasz van, csak a második szakaszban intenie kell a férjét az isteni igazságosságra és arra, hogy földi igazságszolgáltatás is létezik. A harmadik szakasz abból áll, hogy összehívja a férj rokonságát, és elsírja nekik bánatát. Ha ezek nem képesek neki segítségére lenni, akkor a bíróhoz fordulhat, akinek kötelessége figyelmeztetni a férfit, majd (ha anyagilag elhanyagolja a családot) pénzbüntetésre ítélni, amely pénzt az asszonynak kell átadni, majd verésre vagy börtönre büntetheti.

Végül következik a válás, amelynek négy változata van:

1) Egyoldali akarati döntés a férfi részéről (a nő csak abban az esetben, ha a férfi nem tartotta be a szerződésben lefektetetteket); A szunniták szerint még oka sem kell legyen a válásnak. A síiták ebben szigorúbbak és tanúkat is követelnek. A klasszikus hanafita jog értelmében még értesíteni sem kell a válásról az asszonyt; 2) Közös megegyezéssel (ha mindkét fél jogképes). 3) A bíró által kimondott válás; 4) Ha házassági akadályok állnak fenn: a) *ilā'* azaz a férfi esküszik, hogy többé nem közelít az asszonyhoz; b) *ridda*: valamelyik fél hitehagyott lett, vagy azzá nyilvánították;⁴¹⁸ c) *raā'a*: kiderül, hogy

---

⁴¹⁸ Nas Hamid Abu Zaid az egyik legkiemelkedőbb muszlim tudós. *Ein Leben mit dem Islam* c. könyvében (Freiburg: Herder, 2001) elmeséli az életét. A tudós szerette volna megnyitni a Koránt a modern világ előtt. Ezért egy fatwaban hitehagyóvá nyilvánították, (Fatwa: a törvény betűje, azaz maguk a jogszabályok összessége a *fiqh* (iszlámjog) nevet viseli. Ez az a mód, ahogy egy iszlámjogban képzett ember ezt gyakorlati útmutatássá formálja. Ennek a joggyakorlatnak van négy nagy és több kisebb iskolája, egy döntés meghozatalánál tekintetbe kell venni a Koránt, a hadíth-ot, a tudósok közmegegyezését, a természetes értelmet és a szokásokat. A döntés

tejttestvérek; d) *Li'ān*: a férfi eskü terhe mellett vallja, hogy a nő házasságot tört. ⁴¹⁹

A válásnak van egy *visszavonható* és egy *visszavonhatatlan* formája. Ma egységesen csak a visszavonhatatlan formát fogadják el az iszlám világában. Ez a válás az *idda* elmúltával a válás megtörténtének kinyilvánítása szerint történik. A visszavonhatatlan forma esetében azonnal beáll a válás.

---

maga lesz a *fatwafetwa*, ami egyszeri jogi döntés, és csak ajánlott, nem kötelező. A saría változhatatlan, de megértésre szorul, a fiqh (iszlámjog) érthető, de változhat, függ a vallástudósok megértésétől, értelmezésétől. A fatwa egy bizonyos jogi problémára egy adott helyen és időben adott jogtanács), egyúttal a házasságát is felbontották (noha Hollandiába menekült és még mindig a feleségével él).

⁴¹⁹ RASSOUL: *Die Scheidung nach islamischem Recht*.

3 A VEGYESHÁZASSÁGOK

3.1 Endogamia, exogamia

A házasság természetjogi intézmény, a Teremtő Isten műve. Közelebbről így írhatjuk le: egy férfi és egy nő életre szóló szövetsége, amely természeténél fogva az utód nemzésére irányul.⁴²⁰ Alapszabály, hogy „mindenki köthet házasságot, akit ettől a jog el nem tilt.”⁴²¹ A történelem folyamán a vegyes házasságoknak két szabályzója volt az *endogamia* és az *exogamia*.⁴²² Az endogamia olyan házassági előírás, amely csak egy adott csoporton, kaszton belüli, vagyis jogok vagy előjogok öröklődésén alapuló, zárt társadalmi csoport tagjai közötti házasságkötést engedélyezi. Ennek ellentéte az exogamia, amely megtiltja a saját társadalmi csoporton belüli házasságot. Mégsem mondhatjuk, hogy az endogamia és az exogamia minden esetben szigorúan elkülönül. A hindu kasztrendszerben például a vérrokonságon kívül (exogamia), de a saját kasztján belül (endogamia) kell házasodni.

Bizonyos értelemben endogám előírásokkal találkozunk a római házasságjogban.⁴²³ Csak a római polgárokat (és egyes latin városok lakóit) illette meg a házasodási jog (*ius conubii*). A római jog a polgárjoggal nem rendelkező idegenek (*peregrinusok*), a *colonusok* és a rabszolgák „házasságát” még akkor sem ismerte el érvényes házasságnak, ha az egyik fél római polgár volt. Sőt, a más rabszolgájával viszonyt folytató római nőt a császárkori jogszabályok büntették is (a férfit hasonló esetben azonban nem). Az endogám házasság egyik szűkített fajtája volt a *populus romanuson* belül a patríciusok és plebejusok közt

---

⁴²⁰ Vö. CIC 1055. kán. 1.§; CIC (1917) 1012 kán. 1.§, 1013. kán. 1. §; CCEO 776. kán. 1-2 §§.

⁴²¹ CIC 1058. kán.; CIC (1917) 1035. kán.; CA 25. kán.; CCEO 778. kán.; A házasság nem emberi találmány (DzH 1801). A leprások is köthetnek házasságot (X. IV. 8. c. 2). Mégis meg kell vizsgálni, nem gátolja-e valami a házasság létrejöttét (XIV. Benedek *Nimiam licentiam* kezdetű enciklikája, 10. pont in: *Fontes I/793*). A házasságkötéshez való jogtól még a diktatúrák sem foszthatják meg az embert. Ez a lényege a Szent Officium 1949. január 27-én és 1949. február 21-én Brellinger Leopold kinghsieni püspöknek adott válaszainak (vö. LE1/1071; 2/2021; 2/2028).

⁴²² Az endogamia ill. az exogamia a görög *endo* /belső/ ill. *exo* /kívül/ és a *gamos* /házasság/ szavakból tevődik össze.

⁴²³ A rómaiak kétféle házasságot ismertek el. A civiljogi házasságot (*connubiummal* rendelkező római polgárok között), és az idegenek házasságát (római polgár és *connubiummal* nem bíró latinjogú személy ill. *peregrinusokkal* vagy *peregrinusok* egymás között) (vö. FÖLDI – HAMZA: nm. 832-842).

fennálló házassági tilalom. Ám Kr.e. 445-től a plebejusok már érvényes házasságot köthettek patríciusokkal a *Lex Canuleia*, a Canuleius néptribunus által elfogadtatott törvény alapján.⁴²⁴

Az európai uralkodóházak családjában a korra jellemző dinasztikus érdekházasságokat kötöttek. Ezek az endogam házasságok inkább a hatalom kiterjesztésének a kérdései voltak, mint azt egy híres disztichon megfogalmazta: „Bella gerant alii, tu felix Austria nube. Nam quae Mars aliis, dat tibi diva Venus.”⁴²⁵ Színesen írja le Leitner ezt az egész históriát a Habsburg-Lotharinigiai uralkodóházra vonatkozóan.⁴²⁶

Bár a házasságkötésnek ez a hátsó célja szinte az egész nemességre jellemző volt, sőt a jobbágyság és a parasztság világában is találkozunk ezekkel az érdekházasságokkal,⁴²⁷ ám tagadhatatlan, hogy a nemességen belül a rangon aluli házasság, a morganikus házasság, elítélt dolog volt, még abban az esetben is, ha a „címer bearanyozása” volt a cél. Noha az ilyen házasságokat a társadalom megszólta, ennek ellenére nem egyszer előfordult.⁴²⁸ Ehhez hasonló kérdéssel találkozunk még ma is Indiában a kasztrendszerrel illetően. Ez a rendszer szigorúan felosztja a társadalmat és kizárólag az egyes kasztokon belül engedélyezi a házasságot.⁴²⁹ Természetesen a különbség mégis abban rejlik, hogy az előző esetben, ha mégis megszólalt valakit a morganikus házasság miatt, ám az érvényes volt, nem így a kasztrendszer világában. Ázsia világában maradvá,

---

⁴²⁴ Vö. LIVIUS, Titus: *Ab urbe condita*. Göttingen: Vanderchoeck & Ruprecht, 1998. 4,1-6. (Livius Kr.e. 59 – Kr.u. 17).

⁴²⁵ „Háborúzzanak mások, te csak házasodj boldog Ausztria! Mert, amit másoknak Mars juttat, azt neked megadja, az isteni Vénusz.”

⁴²⁶ Vö. LEITNER, Thea: *Hozományvadász Habsburgok*. Budapest: Gabo Könyvkiadó, 2007.

⁴²⁷ A 16-19. században a Prímási Bíróságon 75 %-ban *vis et metus* címen futottak a köteléki perek.

⁴²⁸ *Matrimonium morganicum* középkori képződmény a német „Morgengabe”-ből (amellyel a nászéjszaka utáni reggelen az ifjú férj az asszonyt megajándékozta) származtatják. Vö. RITZER, Korbinian: *Formen, Riten und religiöses Brauchtum der Eheschließung in den christlichen Kirchen des ersten Jahrtausends*. Aflg. 2. Münster: Aschendorfsche Verlagsbuchhandlung, 1982, 158.

⁴²⁹ Vö. *Harenberg*. 578-579.

szigorú endogam előírásokkal találkozunk a jesideknél,⁴³⁰ a párszicznál⁴³¹ és a zsidóknál is.⁴³²

3.2 A vegyes házasság fogalmáról általában

Egy zárt társadalmi csoporton és nembeli különbségen túl, amely utóbbi ti. a kétneműség, végülis alkotóeleme a házasságnak, más különbségek is felmerülhetnek a házasfelek között. Ha házasságot kötő férfi és nő más és más nemzetiségű, különböző társadalmi osztály tagja, esetleg különböző vallást követnek, akkor *vegyesházasságról* beszélünk.

A más nemzetiségű házasságokról szólva felemlíthetjük példaként Romániát, ahol a székelység vegyes házasságaként emlegetik, ha az egyik fél magyar, a másik román nemzetiségű.⁴³³ A különböző társadalmi osztályok kapcsolatáról szólva közismert Róma történelméből, hogy a rómaiaknál sokáig csak egyenrangúak köthettek házasságot, vagyis a patríciusok is és a plebejusok is csak maguk között.⁴³⁴ Ez Kr.e. 445-ben változott meg, amikor a *lex Canuleja de connubio patrum et plebis* folytán a patríciusok és plebejusok közti házasság is *justum matrimonium* lett.⁴³⁵ Hozzá kell tennünk azonban, hogy a római jog különböző szintű házassági kötelékekről beszél, amit alapvetően befolyásol a házasukó felek római jog szerinti státusza.⁴³⁶ Ezzel a kérdéssel a zsidó jogrendben is találkozunk. Hillel, aki Kr.e. 30 és Kr.u. 10 között állt a Szánhedrin élén, azt tanította, hogy Bábelből a zsidó családok 10 különböző osztálya tért haza. Ezek: 1) papok, 2) leviták, 3) törzsgyökeres zsidók

---

⁴³⁰ A jesidizmus egy kurd népcsoport sajátos monogám vallása. Alapelv, hogy a gyermekeik születésük alapján jesidek. Másvallásúval kötött házasság alapján automatikusan kizáródnak a nevezett vallási közösségből (vö. *Harenberg*. 467).

⁴³¹ A párszizmus Zarathusztra követőinek a vallása. Hitük alapjában véve etikai jellegű. Lényege a választás lehetősége a jó és a rossz, a „Fény birodalma” és a „Sötétség birodalma” között (vö. *Harenberg*. 859-877;).

⁴³² DONIN, Chajim Halevy: *Jüdisches Leben: eine Einführung zum jüdischen Wandel in der modernen Welt*. Jerusalem: Zionistische Weltorganisation, 1987=5747, 298.

⁴³³ BENEDEK Gyula, *Az asszimilációról mint statisztikus*, in: *Magyar kisebbség*, Új sorozat, VIII. évfolyam, Kolozsvár, 2003[27]1.

⁴³⁴ FÖLDI András – HAMZA Gábor, *A római jog története és intézményei*, Budapest, 1996, nm. 848.

⁴³⁵ Különböző szociális helyzetűek között nem létezett a házasságra való jogképesség (*connubium*). Így pl. a patrícius és plebejus, a felszabadító úr és a felszabadított nő között, stb. (vö. VÉCSEY Tamás, *A római jog intézményei*, Ed⁶, Budapest, 1902, 438).

⁴³⁶ SZUROMI: *Az egyházi házasságra vonatkozó kánoni előírások*, 39.

(egyszerűen az „izraeliták”), 4) profánok vagy más néven chalalim,⁴³⁷ 5) prozeliták,⁴³⁸ 6) felszabadultak, 7) fattyúk, 8) nethin (nátin),⁴³⁹ 9) setukim,⁴⁴⁰ 10) lelencek.⁴⁴¹ – Törvényes volt az első három osztály közötti házasság, továbbá a leviták és az izraeliták a 4-6. osztály tagjaival kötött házassága, végül az 5-10. osztály tagjai egymás között kötött házassága. – Törvénytelen házasságnak tekintették azt a házasságot, melyet egy pap a 4-10. osztály tagjával kötött, és levitáknak meg a zsidóknak 7-10. osztálybelivel megkísérelt házasságát. – Érvénytelen volt a főpap házassága egy özvegyvel vagy elvált asszonnyal. Pap általában nem házasodhatott elvált asszonnyal. Bizonyos rokonok között is tiltva volt a házasság.⁴⁴² Tilos volt a házasság a heréltekkel.⁴⁴³

3.3 A vegyesházasság sajátos fajtájáról: a valláskülönbségről

A vegyes házasságok különböző fajtái közül kiemelném azt az esetet, amikor a házasulandók vagy a házastársak különböző vallási közösségekhez tartoznak. A valláskülönbség akadályának értelme a katolikusoknál sajátosan azt jelenti, hogy egy katolikus köt, vagy kísérel meg házasságot kötni egy meg nem keresztelttel. Tovább szűkítve a *valláskülönbség* akadályát (disparitas cultus) a három ábrahámi világvallás előírásait venném szemügyre.

Úgy tűnik, mindhárom monoteista világvallás ősi szakrális jogrendje lényegileg eltérő talajon áll, mint az Emberi Jogok Nyilatkozata. Ezt látszik megfogalmazni a katolikus egyház hatályos törvénykönyve, a Codex Juris Canonici is, amikor kimondja: *Mindenki köthet házasságot, akit ettől a jog el*

---

⁴³⁷ Pap gyermeke a törvényben tiltott asszonytól (vö. Kiddusin 75a). Egy rabbi találkozik Akkóban egy fiatalemberrel. Rákérdez: nem ennek és ennek a papnak a fia vagy? Hogyan tartózkodhatsz hát egy pogány, azaz tisztátalan területen? A fiatalember megmagyarázta, hogy apja a nősüléskor nem tartotta be a rávonatközö előírásokat és így egy megszenteltelenített (profán) családot hozott létre.

⁴³⁸ Az Ószövetségben a „jövevényt” értették rajta (vö. Ex 23,12). A későbbiekben a rabbinikus nyelvben azok a jövevények, akik betértek (Vö. STRACK Hermann L. – BILLERBECK Paul, *Das Evangelium nach Markus, Lukas und Johannes und die Apostelgeschichte*, Ed³, im *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, II. Band, München 1961, 715).

⁴³⁹ A gibeoniták leszármazottja. „Nethinim” a neve azoknak a segédmunkásoknak, akiket Józsué a templomba (azaz a Szent Sátorba) vízfordásra és favágásra rendelt (vö. Józ 9,3 kk.).

⁴⁴⁰ „Setukim” a neve azoknak, akik ismerik az anyjukat, de az apjuk ismeretlen.

⁴⁴¹ Talált gyermekek, akiknek sem az anyjuk, sem az apjuk nem ismert.

⁴⁴² A Leviták Könyve felsorolja ezeket: apa, anya, mostoha, a féltestvér, unoka, nagynéni, nagybácsi. A felsorolt személyekkel való közösködést vérfertőzésnek nevezi (Vö. Lev 18,6-18).

⁴⁴³ Vö. *MTörv* 23,2. A heréltek köthettek házasságot egy prozelitával vagy egy felszabadítottal, azok ugyanis nem tartoztak a zsidó néphez.

nem tilt. Szó szerint ismétli ezt meg a Keleti Egyházak Törvénykönyve.⁴⁴⁴ Ilyen tilalmak a házassági akadályok, amelyek közé tartozik a zsidó, a keresztény és az iszlám vallásban egyaránt ismert *valláskülönbség* akadály.⁴⁴⁵

Rövid áttekintés érdekében érdemes összefoglalni a valláskülönbség akadályát a három ábrahámi vallásnál. Zsidó csak zsidóval köthet rabbinikus házasságot. Ha zsidó nem zsidóval szeretne chupá alatt házasságot kötni, úgy az egyetlen megoldás lenne, a nem zsidó részéről a betérés. Muszlim muszlimával, zsidóval és kereszténnyel köthet házasságot. Pogányokkal csak akkor, ha a pogány hajlandó letenni a hitvallást és elfogadni a Koránt, mint Allahtól adott könyvet. Ám egy muszlím csak muszlimmal köthet házasságot. A legnagyobb szabadságot a kereszténység adja ebben a kérdésben. Keresztények esetében leszűkítjük a kört és csak a katolikusok oldaláról beszélünk. Alapállás, hogy katolikus katolikussal kössön házasságot. De lehetséges a vegyes házasság is (*matrimonium mixtum*).⁴⁴⁶ Erre utal Szent Pál a korinthusiakhoz írt első levelében.⁴⁴⁷ Ezt hangsúlyozzák a francia püspökök, amikor kijelentik, az egyház igen is respektálja, ha két ember Isten színe előtt akarja összekötni az életét.⁴⁴⁸ Végül a vegyes házasságok lehetősége kifejezésre jut az Egyházi Törvénykönyvben is. A Kódex IV. könyvének I. részében, a VII. címszó VI. fejezete tárgyát *De matrimoniis mixtis* azaz a vegyes házasságokról. Azt azonban

---

⁴⁴⁴ CIC (1917) 1035. kán., CIC 1058. kán., CCEO 778. kán.

⁴⁴⁵ A *vegyes házasság* kifejezés először a Pius-Benedek féle Kódexben jelenik meg, ám ott is csak egyszer szerepel abban az összefüggésben, hogy „*Katolikusok, akik bár érvényes vegyes házasságot merészelték kötni, az Egyház felmentése nélkül, azon nyomban ki vannak zárva az egyházi jogi cselekményekből, amíg az ordinárius fel nem menti őket*” (CIC [1917] 2375. kán.). Ebben az összefüggésben a vegyes házasságon a *vegyes vallás* tiltó akadályát kell érteni, amelyről az említett Kódex így rendelkezik: „*Az Egyház mindenütt a legszigorúbban tiltja, hogy két megkeresztelt személy házasságot kössön, akik közül az egyik katolikus, a másik pedig eretnek, vagy szakadár felekezetnek a tagja*” (CIC [1917] 1060. kán.). A rákövetkező kánon pedig megnevezi ezt a tiltó akadályt és kimondja: „*Az Egyház a vegyes vallás akadályát alól nem ment fel, csak akkor ha...*” és itt felsorolja a felmentés feltételeit. A hatályos Kódexben a *vegyes házasság* kifejezés hét alkalommal fordul elő (CIC 112.1,3; tac. 1124; 1127.1; 1128; 1147; 1148.2; 1165.2 kánn., vö. Xaverius OCHOA, *Index verborum ad locutionum Codicis Iuris Canonici*, Roma, 1983, 252). A Keleti Egyházak Törvénykönyvében (Hollós János fordításában) a *vegyes házasság* kifejezés mindössze négyszer fordul elő: 34, 813, 816, 858 kánn.

⁴⁴⁶ A *vegyes házasság* kifejezés a régi Kódexhez viszonyítva elég tág értelmet kapott (DE PAOLIS Velasio, *Matrimonio misto*, in AAVV, *Nouvo Dizionario di Diritto Canonico*, Milano, 1993, 668-673). Ennek okát Erdő Péter bíboros a *Matrimonia mixta* kezdetű motu proprio szóhasználatában látja (ERDŐ Péter, *Egyházjog*, Ed⁴, Budapest, 2005, 577). Az említett apostoli levél ugyanis ezekkel a szavakkal kezdődik *A vegyes házasságokra* –, vagyis azok a házasságok, amelyeket katolikus kötött akár megkeresztelt, akár megkeresztetlen nem-katolikussal – küldetésének megfelelően az Egyház mindig különös gondot fordított (EV 3/2415). A dokumentum tehát ugyanazt a szakkifejezést használja két tényállásra, ti. a katolikus és megkeresztelt nem-katolikus (*mixta religio*, *vegyes vallás*) valamint a katolikus és a megkeresztetlen (*disparitas cultus*, *valláskülönbség*) közötti házasságra.

⁴⁴⁷ 1Kor 7, 13-16.

⁴⁴⁸ CEF, *I matrimoni islamo-cristiani*, 113.

meg kell jegyezni, hogy a hatályos Kódex nem túl szerencsésen ugyanazt az általános szakkifejezést használja két tényállásra, ti. a katolikus és megkeresztelt nem-katolikus (mixta religio, vegyes vallás) valamint a katolikus és a megkeresztetlen (disparitas cultus, valláskülönbség) közötti házasságra. Ez azért is problematikus, hiszen míg a disparitas cultus házassági akadály –így a felekre vonatkozik –, addig a mixta religio esketési tilalom – azaz az eskető számára tiltja a közreműködést –. Nem lett volna szabad megfeledkezni a keresztség és a szentségi házasság ontológiai gazdagságáról, és így arról a jelentős különbségről, ami a vegyes vallással és valláskülönbséggel kötött házasság között fennáll. A keresztények közötti házasságban ugyanis nem csak azok az elemek vannak jelen, amelyek a házasságnak, mint természeti intézménynek a sajátjai. Azok is, de ezeket Krisztus Urunk Megváltó erejével és az Egyház üdvözítő tevékenységével a megkereszteltek egymás közötti házasságában természetfeletti szintre, azaz szentségi rangra emelte.⁴⁴⁹ Kapcsolatukat „beemelte” az isteni szeretetbe és a II. Vatikáni Zsinat szavaival élve: Krisztus és az Egyház szeretetszövetségében részesíti őket.⁴⁵⁰

3.3.1 Valláskülönbség akadály a zsidóknál

A zsidóságot a világvallások között emlegetjük, még akkor is, ha létszámukat tekintve mindössze 13,5 millió embert sorolhatunk közéjük (összehasonlítva: a kereszténység 2,1 milliárd, az iszlám 1,3 milliárd).⁴⁵¹ Két értelemben is világvallás. Egyrészt mi keresztények, de az iszlám is (mint a Könyv népére) a zsidóságra hivatkozik, mint eredetére. Az ENSZ 2002. évi statisztikája szerint a világ lakossága 6,4 milliárd. Vagyis az emberiség fele vallásának gyökereit ehhez a kis néphez vezeti vissza. Másrészt a zsidóság világvallás, elterjedését tekintve is, mégpedig az első világvallás, hiszen az antik világ végén a római és görög világon túlmenően már Kínában, Indiában és Afrikában is találkozunk zsidó vallású közösségekkel.

---

⁴⁴⁹ Vö. CIC 1055. kán. 1.§.

⁴⁵⁰ Urbano NAVARRETE, *L'impedimento di „disparitas cultus” (can. 1086)*, in AAVV, *I matrimoni misti*, Città del Vaticano, 1998, 117.

⁴⁵¹ A zsidóság elnevezésén a zsidó nép történelemének, kultúrájának, vallásának és hagyományának összességét kell érteni. De ez a kifejezés sajátosan a zsidó vallást is jelenti, mégpedig két értelemben. Egyrészt minden zsidót, akik együtt egy népet alkotnak, másrészt az embereknek egy szűkebb csoportját, akik vallási közösséget alkotnak.

Fontos volt ezt a pár közismert tényt elmondani, ugyanis a valláskülönbség akadályá is a zsidóság történelmében találja meg a gyökereit.

3.3.1.1 Valláskülönbség kérdése az Ószövetségben

Már az Írott Tóra említést tesz a vegyes házasság tilalmáról.⁴⁵² Ábrahám megeskette legidősebb szolgáját, hogy nem vesz feleséget fia, Izsák számára a kánaániták lányai közül.⁴⁵³ Izsák is megáldja Jákobot, és ezt az utasítást adja neki: *Ne végy magadnak feleséget Kánaán leányai közül.*⁴⁵⁴ Első hallásra ennek semmi köze a valláskülönbség akadályához, és inkább hasonlít a vegyes házasságnak ahhoz a fajtájához, amikor a férfi és a nő más nemzetiségű. Ám tovább lapozva az Írásokban felfigyelhetünk az Úr ígéretére. Isten a maga részéről kijelenti Mózesnek: *elűzöm előled az amoritákat,⁴⁵⁵ a kánaániakat,⁴⁵⁶ a hettitákat,⁴⁵⁷ a perizitákat,⁴⁵⁸ a hivvitákat⁴⁵⁹ és a jebuzitákat⁴⁶⁰.* Cserébe a választott nép fiainak ígéretet kellett tenni, hogy óvakodni fognak attól, hogy szövetséget kössenek ennek a földnek lakóival, nehogy véletlenül lányaik közül vegyenek feleséget fiaik számára, *mert – szól az indokolás – ha ezek isteneik előtt hódolnak, elcsábíthatják fiaitokat, hogy isteneiket imádják.*⁴⁶¹ Tehát nem etnikai problémáról volt szó, hanem a vallás tisztaságának megőrzéséről.

---

⁴⁵² Írott Tóra alatt értjük az Ószövetség első öt könyvét vagyis Mózes öt könyvét.

⁴⁵³ *Ter* 24,3.

⁴⁵⁴ *Ter* 28,1.

⁴⁵⁵ Az amoriták, vagy amurruk, ókori sémi nép, királyuk Hammurápi (Kr.e. 1792-1750) az Óbabiloni Birodalom alapítója.

⁴⁵⁶ Kánaán egy terület ókori neve, ami magában foglalja a mai Izrael, Palesztina, Jordánia, Libanon területét, Szíria nyugati részét, valamint az egyiptomi Sínai-félszigetet. Az ókorban a területet a sémi nyelvek családjába tartozó kánaánita nyelveket beszélő népek lakták.

⁴⁵⁷ A hettiták ókori anatóliai nép voltak, akik Hatti történelmi régióban (a mai Közép-Törökország területén) éltek. A hettiták elsőként egyesítették Anatólia területének nagy részét. A hettita nyelv az első ismert indoeurópai nyelvként vonult be a történelembe.

⁴⁵⁸ A perizitákat a Jordántól Keletre fekvő erdővidék lakóiként emlegetik. Nevük valószínűleg „a sík vidék lakói” értelmű szemita szóval függ össze (vö. Magyar Katolikus Lexikon X/841).

⁴⁵⁹ A hegyvidéket népesítették be, a Hermon lábáig és Libanont. A *Ter* 34,2: Szichem lakói; *Józs* 9,1: Gibeon lakói. Utoljára a Dávid által elrendelt népszámlálásáról szóló beszámolóban találkozunk velük (vö. Magyar Katolikus Lexikon IV/900).

⁴⁶⁰ Az Ószövetség ismételtén Jeruzsálem városállam polgáraiként említi őket; ezért Jeruzsálem a jebuziták városa, melyet olykor népiesen Jebuznak is neveznek. A jebuziták azután is Jeruzsálemben éltek, hogy Dávid meghódította a várost. Nevük nem értelmezhető, etnikai hovatartozásuk is bizonytalan (vö. Magyar Katolikus Lexikon V/704).

⁴⁶¹ *Kiv* 34, 11-16.

Ez a tilalom akkor még nem érintette a házasság érvényességét. Visszatérve Ábrahám és szolgálja közötti párbeszédhez, a szolgálta rákérdezett urára, mi legyen, ha a lány nem akar vele jönni az Ígéret földjére? Ábrahám válasza ez volt: *Ha pedig a lány nem akar követni, akkor fel vagy mentve ez alól az eskü alól. De a fiamat nem szabad oda visszavinned* (Ter 24,8). Így érthető, hogy a korai időszakban még az ígéret előtt, avagy éppenséggel minden ígéret ellenére, előfordultak olyan vegyes házasságok, melyeket mégsem néztek ferde szemmel. Gondoljunk az egyiptomi József történetére. A pátriárkát kb. Kr.e. 1728-ban eladták testvérei. *Potifár*, az uralkodó kincstárnokának és testőrsége parancsnokának felesége szemet vetett Józsefere, aki szép termetű és szép arcú ifjú volt. József ellenáll az asszonynak, aki ezért meghurcoltatta. Börtönbe került, de mert megfejtette a fáraó álmát, amellyel Egyiptomot megmentette egy gazdasági összeomlástól, nagy tisztségre emelték. *A fáraó a Cofnát-Paneach nevet adta Józsefnek és feleségül adta neki Asznátot, Poti-Ferásznak, az oni papnak a lányát* (Ter 41,45). De magának Mózesnek a példáját is említhetjük. Amikor Egyiptomból Midián földjére menekült, megismerkedett egy midianita pappal,⁴⁶² aki feleségül adta hozzá a leányát, Cipporát.⁴⁶³ Ezzel szemben a pusztai vándorlás idején a Számok könyve már azért dicsőíti Pinchász papot, Áron unokáját, mert megölt egy izraelita férfit és egy midianita nőt, ugyanis a férfi a nép szeme láttára rokonaihoz vezette a midianita nőt, azaz házasságot kötött vele. A dicsőítés okaként azt említi a szent szerző, hogy a midianita nők veszélyesek, mert Baal szolgálatára csábítják az izraelita férfiakat.⁴⁶⁴

A pusztai vándorlás végén, a negyvenedik évben, Mózes az Úrra hivatkozva megerősíti az ősatyák tilalmát.⁴⁶⁵ *Ha az Úr, a te Istened elvezérel arra a földre, ahova most bevonulsz, hogy birtokodba vedd, s ha kiűzi előled mind a népeket, a hettitákat, a girgasitákat,⁴⁶⁶ az amoritákat, a kánaániakat, a*

---

⁴⁶² A midianiták egy nomád arab törzsszövetség Midián területén. - A tevéikkel olykor portyázni indultak és megtámadták a Jordántól Nyugatra eső országrészt, és egészen Jiszreel síkságáig előnyomultak. A pusztában jól ismerték a járást, és vezették az Egyiptomba ill. a Palesztinába tartó karavánokat (vö. Magyar Katolikus Lexikon IX/122).

⁴⁶³ Vö. Kiv 2,21.

⁴⁶⁴ Vö. Szám 7,6-9.

⁴⁶⁵ Vö. MTörv 1,1-5

⁴⁶⁶ A girgasiták az izraeliták előtt Kánaánt benépesítő népcsoportok egyike. A Jordántól Nyugatra laktak; a Kánaántól származtatja őket. A zsidó hagyomány, amely a girgasitákat a föníciaiak Észak Afrikába való benyomulásával hozza összefüggésbe, föltehetően a Karthágóban ismételtelen előforduló *grgsi* és *girgasm* névre

perizitákat, a hivvitákat és a jebuzitákat – hét nálad népesebb és nagyobb népet –,ha az Úr, a te Istened majd kiszolgáltatja neked, s te legyőzöd őket, akkor töltsd be rajtuk az átkot, ne köss velük szövetséget és ne könyörülj meg rajtuk. Ne köss velük házasságot, lányodat ne add egyhez sem feleségül közülük, és egyikük lányát se vedd fiadnak feleségül. Mert fiad elidegenedik tőlem, s más isteneket fog imádni (MTörv 7,3k).

Eljött az idő, hogy a választott nép Józsué vezetésével elfoglalja az Ígéret földjét. Az ott lakó népekről így rendelkezett az Úr: *veszítsd el őket mind egy szálig.*⁴⁶⁷ Majd megismétli a már korábban elhangzott parancsot: *Ne lépj velük házasságra: lányodat ne add oda fiának, és az ő lányát el ne vedd fiadnak, mert eltéríti fiadat, hogy ne engem kövessen, hanem inkább más isteneknek szolgáljon...* (MTörv 7,3-4).

Minden tilalom ellenére a Bírák könyve már felpanaszolja, hogy Izrael fiai, bár Isten elvezette őket az Ígéret Földjére, mégis azt tették, ami gonosznak számít az Úr szemében. Izrael fiai a kánaániak, hettiták, amoriták, periziták, hivviták és jebuziták között laktak, feleségül vették lányaikat, fiaikhoz hozzáadták lányaikat és szolgáltak az isteneiknek.⁴⁶⁸

Nem változott a helyzet a királyok korában. *Salamon király* (Kr.e. 965-926) *számtalan idegenből való asszonyt szeretett, mégpedig a fáraó lányán kívül moábita, ammonita, edomita, szidoni és hettita asszonyokat, tehát pogány népből valókat is, akikről az Úr azt mondta Izrael fiainak: „Ne adjátok össze velük magatokat, s ők se házasodjanak össze veletek, mert elcsábítják szíveteket, s isteneikhez pártoltok.” Ám Salamon csüggött rajtuk. Hétszáz fejedelmi asszonya volt és háromszáz ágyasa. Történt, hogy amikor Salamon megöregedett, szívét asszonyai más istenekhez fordították, szíve nem volt többé mindenestül az Úré, az ő Istenéé, mint atyjának, Dávidnak a szíve. Így Salamon a szidoniak istennőjéhez, Astartéhez szegődött,⁴⁶⁹ majd Milkomhoz, az ammoniták*

épül. Az ugariti szövegekben is szerepel a *grgs* név. Valószínűleg a hettiták közé tartoztak, s Kánaánba is akkor kerültek, amikor a hettiták bevándoroltak (vö. Magyar Katolikus Lexikon IV/109).

⁴⁶⁷ MTörv 7,2.

⁴⁶⁸ Bír 3,6.

⁴⁶⁹ IKir 11,5. *Astarté* (görögül Αστάρτη) a sémi népeknél a termékenység istennője. Hasonló szerepet töltöttek be *Isis* az egyiptomiaknál, *Istar* a babilóniaiaknál és *Demeter* a görögöknél.

szörnyéhez.⁴⁷⁰ *Salamon tehát olyat tett, ami gonosznak számít az Úr szemében, és nem követte hűségesen az Urat, mint atyja, Dávid. Akkoriban épített Salamon Kamosnak,⁴⁷¹ a moábiták istenének egy szentélyt arra a hegyre, amely Jeruzsálemmel szemközt emelkedik, aztán ugyanígy Milkomnak is, az ammoniták istenének. S ezt minden idegenből való asszonyának megtette, aki tömjént és véres áldozatot mutatott be isteneinek.*⁴⁷²

Artaxerxész király⁴⁷³ uralkodása idején, visszatérve a babiloni fogságból,⁴⁷⁴ a főemberek Ezdrás elé járultak és így panaszkodtak: *Izrael népe, a papok és a leviták nem különültek el a földnek undokságaiba süllyedt népeitől, a kánaániaktól, hettitáktól, perizitáktól, jebuzitáktól, ammonitáktól, moabitáktól, egyiptomiaktól és amoritáktól. Ehelyett lányaik közül vettek maguknak és fiaiknak feleséget, s így a szent faj összekeveredett a pogány népekkel. S ebben a törvénszegésben a vezetők és előljárók voltak az elsők. Ezekre a szavakra Ezdrás így reagált: Amikor ezt megtudtam, megszagattam ruhámat és köntösömet, téptem fejemen a haját meg a szakállamat, és csak ültem magamba roskadva.*⁴⁷⁵

3.3.1.2 A valláskülönbség kérdése a Talmudban

A Szóbeli Tóra, a Talmud, Kr.u. a II. és VI. század között keletkezett, ószövetségi magyarázatokat és zsidó vallási törvényeket tartalmazó mű. A Talmud 6 rendjének 63 traktátusa van. Az első rend egyik traktátusa a *Kiddusin* (Qiddusin vagy Kiddusin), amelyben az eljegyzésről, a házasságról és többek között a vegyes házasság tilalmáról van szó. Ám a vegyes házasság a felsorolt esetekben többnyire társadalmi, származást érintő vegyes házasság.⁴⁷⁶ A valláskülönbség itt annyit jelent, hogy egy zsidó és egy goj között tilos a

---

⁴⁷⁰ *IKir* 11,3-8.

⁴⁷¹ A mágia és a boszorkányság istene. Jadis und Werges fia. Többnyire gyertyával vagy lámpással a kezében ábrázolják.

⁴⁷² *IKir* 11,1-8.

⁴⁷³ Kr.e. 465-424.

⁴⁷⁴ Kr.e. 597-536.

⁴⁷⁵ *Ezd* 9,1-4.

⁴⁷⁶ *Kiddusin* 67a részletesen felsorolja, hogy ki kivel nem házasodhat, ill. ha mégis házasságot kötnének, annak milyen jogkövetkezményei lennének.

házasság, ugyanis minden törvényes zsidó házasságnak előfeltétele, hogy mindkét fél Izrael közösségéhez tartozzon.⁴⁷⁷

Ha egy zsidó és egy goj mégis házasságot akar kötni, akkor a gojnak előbb be kell térni. A betérésnek megvannak a maga szabályai.⁴⁷⁸ A Talmud *Kiddusin* c. traktatusában olvashatjuk, hogy minden esetben, ha egy nő egy zsidóval érvényesen köthetne házasságot, a születendő gyermek annak ellenére, hogy az apa zsidó, olyan lenne, mint az anya. „*Milyen gyermek tehát?*” – kérdezi a rabbi. És rögtön válaszol is: egy rabszolgának számít és nem-zsidó gyermeknek. Így tehát egy nem-zsidó nő nem köthet érvényes házasságot egy zsidóval. Ha mégis egy tiltott házasságra kerülne sor, a gyermek a *megszentségtelenítő* státusát követné.⁴⁷⁹ Egy zsidó egy nem-zsidó rabszolganővel nem köthet házasságot.⁴⁸⁰ A Talmud ezeket a nőket rabszolgának nevezi, ugyanis ilyen goj nőhöz vagy úgy jutott a zsidó ember, hogy a hadban ő maga ejtette rabságba, nyilvánvalóan az ellenséges nép lányai közül, vagy mástól vásárolt egy fogságba esett nőt. A rabszolgát tehát itt elsősorban úgy kell értelmezni, hogy „nem szabad ember”. Maga a Tóra is így értelmezi, mert amikor arról beszél, hogy miként vehetné mégis feleségül ezt a nőt, aki annyira megtetszett neki, a Tóra szavai szerint: *ha hadba szállsz ellenséged ellen, s az Úr, a te Istened hatalmadba adja (ellenségedet) és foglyokat ejtesz, aztán a foglyok közt szép nőre lelsz, akit megszeretsz, feleségül veheted és házádba viheted,*⁴⁸¹ a következő teendőket sorolja fel: első feltételként azt szabja meg *tegye le ruháját, amelyben fogságba esett, s maradjon házában.*⁴⁸² Az, hogy leteszi a ruhát, amelyben fogságba esett, a felszabadítást jelképezi. A házba való bevezetés úgy történik, hogy a mikvában merítkezzen meg az asszony, azaz

---

⁴⁷⁷ A *goj* — *nem zsidó* értelmű — *jiddis* (voltaképpen héber) szó, melyről sokan abban a téves tudatban vannak, hogy az valamelyest pejoratív jelentéssel bír. A héber Bibliában a *goj* egyértelműen népet, méghozzá akármilyen népet jelenthet, sőt, a Kivonulások könyvében (közvetlenül a Tízparancsolat elhangzása előtt) Isten egyenesen így szól a zsidókhöz: *Ti pedig legyetek számomra papi birodalom és szent nép*, lesztek (héberül: *goj kados*). Nem valószínű, hogy a Mindenható az adott történelmi pillanatban sértő kijelentést tett volna a választott népre. A *goj* csupán a római elnyomás idején (Kr.u. első évszázadokban) nyerte el mai jelentését, s akkor is általában csak többes számú alakjával (*gojim* = népek) találkozhatunk. A rómaiakat, elsősorban a római légión katonáit nevezték így a zsidók: Ezek a katonák ugyanis a legkülönbözőbb *népek* ivadékaik voltak: akadtak köztük dákok, trákok, illírek, észak-afrikai feketék, szőke britek és kemény hispániaiak, a parancsnokaik pedig latinul vagy inkább görögül beszéltek.

⁴⁷⁸ Vö. *Hogyan [nem] lehet betérni a zsidóságba?* in: *Egység* 10. szám (1992. június, Sziván 5752).

⁴⁷⁹ Olyan esetről van szó, amikor maga a szövetség érvényes, ám „bűnben” történt (vö. *Kiddusin* III/12).

⁴⁸⁰ Vö. *Kiddusin* 66b.

⁴⁸¹ *Mtörv.* 21, 10-11.

⁴⁸² Vö. *Mtörv.* 21,13.

vegyen egy rituális fürdőt, és ha emellett elfogadta a Tórát is (az írott és szóbeli Tant), úgy a zsidóságnak is tagjává lett. Persze ezzel még mindig nem lehet a zsidó ember felesége. *Aztán* – folytatja a Tóra – *egy hónapig gyászolja apját és anyját*. Ez mit jelent? Első gondolatunk talán az lenne, hogy sirassa meg azt, hogy elkerült a szülői házból. Ám nem erről van szó. A Talmud értelmezése szerint a szülői házban lévők bálványimádását kell megsiratnia.⁴⁸³ Ilyen előzmények után a betért asszony most már felesége lehet a zsidó férfinak. Ennek, az 532. micvának célja bizonyos gyakorlatot helyes mederbe terelni abban a korban, amikor még nem volt genfi konvenció. A múltból, ám a jelenben is tudjuk, miként viselkedtek a győztes katonák a nőkkel.⁴⁸⁴

A zsidók számára a vegyes házasságról a zsidó jogrendszer, a *háláchá* rendelkezik. A *háláchá* a zsidó törvény általános megnevezése: magában foglalja a mértékadó végső döntéseket éppúgy, mint a legspecifikusabb kérdéseket. A *háláchá* mindenekelőtt az Írott és a Szóbeli Tórában szereplő bibliai jogszabályokkal és parancsolatokkal foglalkozik,⁴⁸⁵ ezenkívül a rabbinikus törvénykezéssel és jogalkotással,⁴⁸⁶ beleértve a vallási bíróságok döntéseit, amelyeket az idők folyamán a nagy rabbinikus tudósok *responzumok*⁴⁸⁷ és kommentárok formájába öntöttek, de a *háláchá* ugyancsak magába foglalja a

---

⁴⁸³ Vö. STRACK Hermann L. – BILLERBECK Paul, *Exkurse zu einzelnen Stellen des Neuen Testament*, Ed3, in *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, IV. Band, Erster Teil, München 1961,379-380.

⁴⁸⁴ Vö. DJILAS, Milovan: *Gespräche mit Stalin*. Gütersloh: Fischer Verlag, 1962.

⁴⁸⁵ Zsidó felfogás szerint Isten a Sinai hegyen két formában nyilatkoztatta ki Mózesnek a Tórát. Az egyik az *írott Tóra*, vagyis a Biblia első részét képező Mózes öt könyve, a másik a *szóbeli Tóra*, amely az írott Tóra értelmezésével foglalkozik.

⁴⁸⁶ A szóbeli Tórát a zsidó bölcsek szájhagyományként adták tovább. Miután a római légiók megszállták Júdeát (AD 6-66), de különösen Jeruzsálem pusztulása után (AD 70) a rabbik felismerték annak veszélyét, hogy a zsidóság szétszóródik és diaszpórában fog élni, és ezért okvetlenül szükséges a hagyományokat írásban rögzíteni. Több generáció (AD 40-220) rabbinikus munkájának gyümölcsei a midrások, Misna és a Toszefta. A midrások bibliai szövegekből kiinduló jogi kérdéseket boncolgatnak. A Misna tematikusan „misnákból” (paragrafusokból) szerkesztett törvénygyűjtemény. Ennek kiegészítése a Toszefta.

⁴⁸⁷ Responzum: Halachikus tehát zsidó jogi problémával foglalkozó szöveg, amelyben egy személy vagy közösség olyan esetben, amikor nem tud, vagy nem akar önállóan dönteni, kérdést intéz egy halachikus szaktekinthelyhez, azzal kapcsolatban, hogy egy adott helyzetben a halacha alapján hogyan kell dönteni. A döntés nehézsége adódhat a helyzet speciális voltából, különböző halachikus előírások konfliktusából, vagy esetleg olyan helyzetből, amelyre a meglévő halachikus előírások nem adnak egyértelmű választ. A responzum írója az eddigi források alapján, valamint a helyzet ismeretében mérlegeli a szempontokat, és döntést hoz. Döntése többnyire egy adott helyzetre illetve személyre vagy közösségre vonatkozik, máskor viszont, főként olyan esetekben, amikor alapelvek kialakításáról van szó, mint esetünkben is, egy-egy responzum könnyen precedenssé válhat (in *Marom*, 2006. szeptember 22).

bölcsek vitáit is.⁴⁸⁸ Mindez mérvadó alappal és törvényi precedensekkel szolgál a vallási törvénykezés folyamatos működéséhez.

A háláchá szó azt jelenti: *járt út*. A háláchá nem elmélet, hanem gyakorlat. A háláchá nem filozófia, hanem jog. Bár a hit alapján fejlődött ki, a hangsúlyt a cselekvésre helyezi. A háláchá a parancsolatok – *micvot (micvák)* – minden helyzetnek és körülménynek megfelelő alkalmazásával foglalkozik. A bibliai eredetű micvák megváltoztathatatlanok.⁴⁸⁹ A rabbinikus eredetűek bizonyos körülmények és feltételek között módosíthatók, de csak tekintélyes és erre felhatalmazott rabbik által. A háláchá elkötelezett magatartást kíván. Az etikai kötelességekkel és a vallási engedelmességgel foglalkozik. Mint zsidó jogrend, a háláchá felöleli az élet minden aspektusát és viszonylatát, az ember és ember közötti kapcsolatokat éppúgy, mint az ember és Isten közöttieket. Ily módon a háláchá nemcsak olyasmivel foglalkozik, amiről általában úgy vélik, hogy a rituálé és a vallás területéhez tartozik, hanem azokkal a dolgokkal is, amelyeket a nem zsidó tudósok többnyire az erkölcs és az etika, vagy a polgári és büntetőjog szférájába sorolnak.⁴⁹⁰ Így és ebben az értelemben foglalkozik a vegyes házasság kérdésével is.⁴⁹¹

3.3.1.3 Valláskülönbség a zsidóknál napjainkban

Palesztina 1516-tól az Oszmán birodalom része volt, majd az I. világháború és 1947-között angol gyarmat lett. 1922-ben a „King’s Order in His Council” (ami gyakorlatilag Palesztina alkotmánya lett) úgy rendelkezett, hogy mindenki az eddigi vallási közösségének családjogát köteles követni. 1948. május 14-én megalakult Izrael állam. Ám a brit mandátum alatt történt megegyezésen senki nem változtatott. Így gyakorlatilag Izraelben a házassági törvények sem sokat változtak mind a mai napig, legalábbis abban az

---

⁴⁸⁸ Mindezeket a vitákat rögzíti a Talmud, amely formailag nézve nem más, mint egy terjedelmes kommentár a Misna traktátusainak a többségéhez. Az egy-egy misnához tartozó diszkussziót "gemara"-nak nevezzük, és így a "Gemara" szó egyben a Talmud szinonimájává is vált.

⁴⁸⁹ Vö. KRAUS, Naftali: *A 613 parancsolat*. Budapest: PolgART, 2004, 23-25.

⁴⁹⁰ Nagyon jó példa erre a 260. micvá: *Ne legyetek igazságtalanok az ítékezésben, a hossz mérték, a súly mérték és az űrmérték használatában. Legyen hiteles a mérleged, hiteles a súlyod, hiteles a mértéked, hiteles a vékád* (Lev 19, 35).

⁴⁹¹ Vö. DONIN Hayim Halevy, *Háláchá: a zsidó út* (The Jewish Heritage Center of Hungary), Budapest, 2007.

értelemben, hogy polgári házasság ma sem létezik Izraelben.⁴⁹² Csakhogy 1950 óta Izrael államban a *Kiddusin* által szabályozott privát formában, ti. csak két tanú jelenlétében, nem lehet érvényes házasságot kötni.⁴⁹³ Házasságot a felek vallása által előírt eljáró színe előtt kell kötni.⁴⁹⁴

Ez annyit jelent, hogy Izraelben a zsidók házasságkötését (és a válását) ma is a zsidó vallás hagyományai, intézményei és törvényei szabályozzák.⁴⁹⁵ Azért a dolog annyiban bonyolult, hogy az anyagi kérdésekbe az állami bíróság is beleszól. 1980-ban az Izraeli Legfőbb Rabbinátus megkapta azt az állami felhatalmazást, hogy kijelölje az esketésnél közreműködésre alkalmas rabbikat. Ezzel természetesen gyakorlatilag a tradicionális és progresszív irányzat rabbijait kizárták azok sorából, akik az esketésnél közreműködhetnek.

A diaszpórában élő, házasuló zsidókat kötelezik ugyan a világi törvények, de egyúttal a zsidó jog előírásai is.

Röviden összefoglalva: a zsidó és nem zsidó között kötött „házasság” a zsidó törvény szerint nem bír összekötő erővel, és a vallás szempontjából nem tekinthető érvényesnek, akkor sem, ha ezt a kapcsolatot rabbi áldotta meg. Témánkat tekintve a valláskülönbség akadály a abszolút, sem egy katolikus, sem egy muszlim nem köthet zsidóval érvényes házasságot. A 427-es micvá így szól: *Ne köss velük házasságot, lányodat ne add egyhez sem feleségül közülük, és egyikük lányát se vedd fiadnak feleségül.*⁴⁹⁶ A micvához fűzött kommentár

---

⁴⁹² Vö. EPSTEIN, L.M. *Marriage Law in the Bible and the Talmud*, Cambridge, 1942.; KORNFIELD W., *Studien zum Heiligkeitsgesetz*, Wien, 1952. FALK, Z.W., *Religious Law and the modern family in Israel*, in: *Family in Asia and Africa*, London 1968, 235-254.

⁴⁹³ *A Talmud könyvei in A hagyomány gyöngyei* (az eredeti Talmud szöveg alapján: Dr. MOLNÁR Ernő) Budapest, 1997. 242. Vö. A Jeruzsálemi Legfőbb Bíróság 150/1966 sz. ítélete, amely elutasította egy házasság elismerését, amelyet két tanú jelenlétében kötöttek egy kibuchban (Jerusalem Post am 30. 11. 1967).

⁴⁹⁴ Hivatalosan elismert vallások: a zsidó vallás, görög-keleti, latin-katolikus, örmény-ortodox, örmény-katolikus, szír-katolikus, kald-katolikus, maronita (katolikus), melkita (katolikus), szír-ortodox, és az evangélikusok közül episzkopális közösség, a drúz vallási közösség (közel-keleti vallási szekta, mintegy félmillió taggal; tanításuk, hogy az utolsó fatimida kalifa Isten, akinek visszajöttét várják; szent irataikat részben a Bibliából, részben a Koránból állították össze, főleg Libanonban élnek), a Bahái hit (A bahái vallás /bahái, bahaizmus/ a Bahá'u'lláh /1819–1850/, arabul: „Isten fényessége”, néven ismert *Mirzá Hoszein Alí Núrí* által, a XIX. század közepén, Perzsiában alapított Haifa-központú, egyistenhívő vallás. A bahaizmus alapvető tanítása az, hogy az egyházak és az emberek egyenlők, ezért a vallás nyitva áll mindenki előtt, aki hajlandó követni Bahá Ulláh tanításait).

⁴⁹⁵ Ludwig BLAU, *Die jüdische Ehescheidung und der jüdische Scheidenbrief*, Erster Teil, Budapest, 1911.

⁴⁹⁶ MTörv 7, 3.

megmagyarázza, hogy itt nem csak a már emlegetett ókori népek tagjairól van szó, hanem minden nem-zsidóról.⁴⁹⁷

3.3.2 Valláskülönbség akadály a katolikusoknál

A kereszténység, protestáns testvéreink nyelvhasználatában *keresztényiség*, a legerjedtebb világvallás. Gyökerei a zsidósághoz nyúlnak vissza. Az Ószövetség jövendöléseinek beteljesedésén, Jézus és tanítványainak az Újszövetségben leírt életén és tanításaikon alapszik. A kereszténység három főága a katolikus egyház, az ortodox egyházak és a protestáns egyházas jellegű közösségek.⁴⁹⁸ Ez utóbbiak elismerik a házasság szent voltát, de nem ismerik a valláskülönbség akadályát. Ennek nyilván az áll a háttérében, hogy a protestánsoknak nincs házassági jogrendjük, hiszen Luther a házasságot az állam hatáskörébe utalta.⁴⁹⁹ A házasság az anyakönyvvezető előtt jön létre (*in fieri*), és a megkötött házasságot áldja meg a lelkész.

A katolikus egyház és az ortodox egyházak fenntartják a valláskülönbség akadályát, jóllehet más és más kiterjedéssel. Az ortodoxok *koronázás*-nak nevezik a házasságkötést.⁵⁰⁰ Koronázásban csak ortodoxok részesülhetnek, de legalábbis ígéretet kell tenni a megtérésre.⁵⁰¹ A görögkeletiekénél a házasságkötésnek nyolc pozitív és tizenkét negatív (akadályok) előfeltétele van. A valláskülönbség (*disparitas cultus*) és a vegyesvallás (*mixta religio*) egyaránt házassági akadály.⁵⁰² Ezt értelmezni a laodikeai zsinat kánonjaira hivatkoznak.⁵⁰³

---

⁴⁹⁷ KRAUS: A 613, 466-467.

⁴⁹⁸ CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Declaratio Dominus Jesus*, de Jesu Christi atque Ecclesiae unicitate et universalitate salvifica, 6 agosto 2000, in EV 19/1184.

⁴⁹⁹ *Es kann ja niemand leucknen, das die Ehe ein eusserlich, weltlich Ding ist, wie Kleider und Speise, Haus und Hoff weltlicher Oberkeit unterworfen.* Martin LUTHER, *Von Ehesachen*, 1530. in: *Martin Luthers Werke*, Kritische Gesamtausgabe XXX, Weimar, 1910, 205.

⁵⁰⁰ Az orosz ortodox egyház alapításának azt tekintik, amikor I. Vlagyimir 988-ban Kijevben, alattvalóival együtt fölvette a keresztiséget. Konstantinápoly-lyal történt szakítást 1488-ra datálják. Kijevtől szakadt el Moszkva, amely 1590-ben nyerte el a pátriárkátust.

⁵⁰¹ Vö. LORGUS, Andrej / DUDKO, Michail: *Orthodoxes Glaubensbuch*. Hrsg. 2., Würzburg: Verlag „Der christliche Osten”, 2001, 116; Wilhelm NYSSSEN / Hans-Joachim SCHULZ, / Paul WIERTZ, *Handbuch der Ostkirchenkunde*, Bd. III, Düsseldorf 1997, 167. 267.

⁵⁰² A régi Kódexben a latin egyházban is, ám csak tiltó akadályként szerepelt a vegyesvallás. „Az Egyház mindenütt a legszigoróbban tiltja, hogy két megkeresztelt személy házasságot kössön, akik közül az egyik katolikus, a másik pedig eretnek, vagy szakadár felekezetnek a tagja; hogyha a katolikus házastárs és a gyermek hittagadásának veszélye fennállna, a házasságot az isteni törvény tiltaná.” (CIC [1917] 1060. kán.).

⁵⁰³ A frigiai Laidikeiában Nagy Theodósziusz (AD 379-395) alatt, a IV. század 2. felében.

A zsinat 10. kánonja így szól: „Az egyház tagjai gyermekeiket közömbös módon ne házasítsák össze eretnekekkel.”⁵⁰⁴ Majd a 31. kánon szavai így hangzanak: „Keresztény embernek nem szabad semmiféle eretnekkal házasságot kötnie, sem fiát vagy leányát eretnekekkel összeházasítania, kivéve, ha megígérik, hogy keresztények lesznek.”⁵⁰⁵

A továbbiakban a keresztények közül csak a katolikus Egyház álláspontját vizsgáljuk. A hit közösségének fontosságát gyönyörűen írja le Tertullianus (160 k.- 230 k.). *Mily nagyszerű az iga, amelyet a hívő pár visel. Egy a reményük, egy a fegyelmük és ugyanaz a szolgálatuk. Testvérek ők mindketten, szolgatársak mindketten, sem testben sem lélekben nincsen különbség közöttük. Valóban ketten egy testben élnek ők. Ahol egy a test, egy a lélek is. Együtt imádkoznak, együtt borulnak térdre, együtt böjtölnek. Tanítják egymást kölcsönösen... Hasonló módon viselkednek az Isten egyházában, hasonlóképpen az Isten lakómáján, egyazon lelkülettel a szorongatásokban, az üldözések idején s a verőfényes napok nyugalmán... Örül Krisztus, ha lát és hall ilyeneket s békéjét küldi rájuk. Ahol ketten vannak, ő is ott van s ahol ő van, ott a gonosznak helye nincsen.*⁵⁰⁶

3.3.2.1 Valláskülönbség akadály a Újszövetségben

Szent Pál említést tesz a hívő és a hitetlen közötti házasságról, és azt tanácsolja, ha képesek együtt élni, maradjanak együtt, mert *a hitetlen férjet megszenteli felesége, és a hitetlen asszonyt megszenteli férje.*⁵⁰⁷ A hitetlen kifejezésen a pogányt kell érteni. Az apostol állásfoglalása érthető volt, hiszen a kereszténység még nem volt annyira elterjedve, és szinte lehetetlenné tette volna sok tagjának, hogy megházasodjon, másrészt, amint azt az Apostol is hangsúlyozza, ez a kapcsolat a hittérítésnek is eszköze lehetett.

---

⁵⁰⁴ ERDŐ, Péter: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*. In: *Ókeresztény írók* V. kötet (szerk.: VANYÓ László). Budapest: Szent István Társulat, 1983, 320.

⁵⁰⁵ ERDŐ: uo. 324.

⁵⁰⁶ TERTULLIANUS, *Ad uxorem* II, IX, 7-9 in: *Ókeresztény írók* XX. kötet, *Tertullianus művei* (szerk.: VANYÓ László), Budapest, 1986, 225.

⁵⁰⁷ Itt találkozunk a zsidó gondolattal, amely szerint az asszony a férfinak van szentelve; 1Kor 7,14.

3.3.2.2 Az egyházatyák korában

Kezdetben tehát a valláskülönbséget nem tekintették bontóakadálynak. Sőt a szakkönyvek gyakran hivatkoznak Szent Mónika (332-387) esetére, aki egy pogány patríciussal kötött házasságot, vagy a későbbi korokban Szent Klotild (470-545) példájára, aki a pogány Klodvig (466-511) frank királyhoz ment feleségül.⁵⁰⁸ Ezek a példák úgy jelennek meg az Egyház történelmében, mint a házasságban való misszionálás kiemelkedő példái.

Amikor a kánonjogban vegyes házasságról beszélünk, akkor – mivel Szent Pál apostol tanítása szerint *nincs többé zsidó vagy görög, rabszolga vagy szabad*⁵⁰⁹ – csak a különböző vallási közösségekhez tartozó és a felekezeten kívüli személyek házasságára kell gondolunk. Ebben az értelemben azonban magát a *vegyes házasság* kifejezését sem a Szentírás,⁵¹⁰ sem az ókeresztény kor egyházfegyelme,⁵¹¹ de Gratianus mesterműve sem ismerte, sőt először a 19. században a civil jogban jelent meg.⁵¹²

Ám már korábban egy szigorúbb irányzatnak is tanúi lehetünk. Tertullianus így fogalmazott: *nyilvánvaló dolog, hogy a pogányokkal házasságra lépő hívők a fajtalanság vádjá alá esnek és távol kell tartanunk őket a testvéri közösség minden érintkezésétől.*⁵¹³ Ugyancsak ez idő tájt Szent Cyprianus (200/210 k. – 258) az ilyen kapcsolatokról azt írja: *Hitetlenekkel kötöttek házasságot, kiszolgáltatták Krisztus tagját a pogányoknak.*⁵¹⁴ A bizonyítékok három könyve *Quirinushoz* c. írásában pedig Szent Pálra hivatkozva egyenesen azt írja, hogy az ilyen ember leválasztja Krisztus tagját és a parázna nő tagjává teszi.⁵¹⁵

---

⁵⁰⁸ Joseph HELFERT, *Handbuch des Kirchenrechts*, Prag, 1849, 468.

⁵⁰⁹ Gal 3,28.

⁵¹⁰ Vö. AAVV, *Concordantiarum SS. Scripturae manuale*, Ed²⁰ Parisiis, 1929, 443.

⁵¹¹ Vö. ERDŐ Péter, *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*, Budapest, 1983.

⁵¹² Jo. Pauli LANCELOTTI, *Corpus Juris Canonici*, Augustae Taurinorum, 1745.

⁵¹³ Tertullianus, *Ad uxorem*, lib. II, 3, 1. in VANYÓ László, *Tertullianus művei*, Budapest, 1986, 219.

⁵¹⁴ *Iungere cum infidelibus vinculum matrimonii prostituere gentilibus membra Christi*. Vö. CYPRIANUS, *De lapsis* c.6 in VANYÓ, László: *Szent Cyprianus művei*, Budapest, 1999, 215-216.

⁵¹⁵ Vö. CYPRIANUS: *Testimoniorum libri tres ad Quirinum*, III, 62. In VANYÓ, László: *Szent Cyprianus művei*, 143.

Nem véletlen tehát, ha a régi időkben, amikor a kiházasítás a szülők, a szülők hiányában a gyám illetve a gondnok feladata volt,⁵¹⁶ az ősegyház zsinatai kemény büntetést helyeztek kilátásba azokkal a szülőkkel szemben, akik leányukat zsidókhöz vagy eretnekekhez adják férjhez, mert – indokolják tilalmukat – a *hívőnek a hitetlennel nem lehet semmi közössége*.⁵¹⁷ Vagyis a III-VIII. században már nem csak pogányokról volt szó, hanem a zsidókról és az eretnekekről is.⁵¹⁸ A zsinati döntésekből egyértelműen kitetszik, hogy egyáltalán nem antiszemitizmusról, más kultúrkörök lenézéséről volt szó, – amint ez sajnos a zsidósággal szemben számos esetben a történelmében sajnálatosan megtörtént –, hanem az Egyház egyszerűen a katolikus fél és az utódok hitét és annak megőrzését védte intézkedésein keresztül. Az Egyház az izraelitával kötött házasságot nem tekintette érvénytelennek, fordítva azonban nem így állt a helyzet. A rabbinátus érvénytelennek tartotta és tartja a nem-zsidóval kötött házasságot.

A penitenciárius könyvek nem tesznek említést a vegyes házasságról, ill. csak annyiban, hogy a *privilegium paulinumra* utalva kijelentik, hogy a megkeresztelt fél kizárólagos jogában áll a megkereszteletlen felet megtartani vagy elhagyni.⁵¹⁹

Az igaz viszont, hogy már korábban, a római Egyház jogrendjétől függetlenül a világi jogrendben a monofizitizmust támogató hírhedt rablőzsinatot⁵²⁰ is összehívó II. Teodoziusz császár⁵²¹ törvényben tiltotta meg, hogy keresztény és zsidó házasságot kössön.⁵²² Fontos hangsúlyozni a császár

---

⁵¹⁶ Vö.: RITZER, Korbinian: *Formen, Riten und religiöses Brauchtum der Eheschließung in den christlichen Kirchen des ersten Jahrtausends*, Ed² Münster, 1962, 30-33.

⁵¹⁷ Elvirai zsinat (AD 300?), XVI. kánon, továbbá Laodikeai zsinat (IV.sz. 2. fele)X. és XXXI. kánon in: ERDŐ, Péter: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*. Budapest, 1983, 250, 320, 324.; a II. Orleans-i zsinat 533-ban (vö. Vö. HEFELE, Carl Joseph von: *Conciliengeschichte*. Bd. II, Ed² Freiburg Br 1879, S. 758); a III. Orleans-i zsinat 538-ban; a III. Toledói zsinat [589] (vö. Vö. HEFELE, Carl Joseph von: *Conciliengeschichte*. Bd. II, Ed² Freiburg Br.: Herder, 1879, S. 776); a 743-as Római Zsinat (vö. Vö. HEFELE, Carl Joseph von: *Conciliengeschichte*. Bd. III, Ed² Freiburg Br.: Herder 1879 S. 516).

⁵¹⁸ Vö. ERDŐ Péter: *A valláskülönbség házassági akadály a kánonjogban*. In *Szombat* 8/2 (1996) 26-28.

⁵¹⁹ Vö. FREISEN, Josephí. *Geschichte des kanonischen Eherechts bis zum Verfall der Glossenliteratur*. (a második kiadás 1893, változatlan utánnomása), Paderborn, 1963, 639-640.

⁵²⁰ AD 499.

⁵²¹ AD 408–450.

⁵²² *Ne quis christianam mulierem in matrimonium iudaeus accipiat neque iudaeae christianus coniugium sortiatur. Nam si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterii vicem commissi huius crimen obtinebit, libertate in accusandum publicis quoque vocibus relaxata* (Codex Theodosianus 1, 9, 6).

monofizita beállítást, hiszen így gyakorlatilag tagadta Jézus emberi mivoltát és ezzel zsidó származását is.⁵²³

3.3.2.3 *Corpus Juris Canonici*

Visszatérve azonban a kánoni joghoz, Gratianus Dekrétuma két cikkelyében foglalkozik a valláskülönbséggel kötött házassággal. Az elsőben Szt. Ambrus⁵²⁴ *De Patriarchis* c. könyvét⁵²⁵ idézi, aki ezeket írta: *őrizkedj keresztény ember attól, hogy leányodat pogánynak vagy zsidónak add feleségül. Őrizkedj, mondom, pogányt, vagy zsidót, vagy elidegenedettet, azaz eretneket és minden más a hitedtől eltérőt feleségül venni.*⁵²⁶ Ismét hangsúlyozni szeretném, hogy nincs szó antiszemitizmusról. Arról van szó, hogy a pogány is, a zsidó is megkereszteletlen. Az egyházatya nem akarta a zsidókat a pogányokkal egy kalap alá venni.

A következő cikkelyben Gratianus az Arles-i Szt. Caesarius püspök⁵²⁷ pápai legátus által vezetett Agdei zsinatra⁵²⁸ hivatkozik, ahol az atyák úgy rendelkeztek, hogy *Keresztény embernek nem szabad semmiféle eretnekekkel házasságot kötni, sem fiát vagy leányát eretnekekkel összeházasítani, kivéve, ha megígérik, hogy keresztények illetve katolikusok lesznek.*⁵²⁹ A tilalom ellenére a házasság érvénytelenségéről nem esett szó sem az eretnekekkel vagy szakadórokkal, sem a zsidókkal vagy pogányokkal kötött házasság esetében, az iszlám pedig ezen rendelkezések korában még nem létezett.

---

⁵²³ A monofizitizmus (görög: egy természetet valló tan) ősegyházi eretnokség, amely szerint Krisztusban csak egy természet van, mégpedig az istenség. Krisztus nem Istenember, csak Isten. Az V. század elején *Eutychész* (380 k.- 456 k.) bizánci archimandrita (a görög rítusban egy vagy több kolostor elöljárója) tanította, a khalcedoni zsinat (451) azonban elítélte. A monofizitizmus máig megmaradt az abesszinekénél, a szír jakobitáknál, a nem egyesült örményeknél.

⁵²⁴ AD 333-397.

⁵²⁵ AD 324-339 k.

⁵²⁶ C. 28 q. 1 c. 15.

⁵²⁷ AD 469-542.

⁵²⁸ AD 506.

⁵²⁹ C. 28 q. 1 c. 16.

Először a 12/7. század végén jelentek meg Petrus Lombardus⁵³⁰, Paviai Bernárd⁵³¹ és a bolognai dekretalista Tankred (12/7. sz.) munkái nyomán olyan vélemények, hogy a megkeresztelt és a megkereszteletlen közötti házasság érvénytelen.⁵³² Ezek nyomán lassan kialakul az Egyházban egy jogszokás, amely az ilyen házasságokat érvénytelennek nyilvánította.

Pontosabban XIV. Benedek pápa⁵³³ az, aki *Singulari* kezdetű apostoli levelében említést tesz egyes, Gratianus által idézett, tartományi zsinatokról, amelyek érvénytelennek mondják a valláskülönbséggel kötött házasságokat,⁵³⁴ ám a pápa hozzáteszi, hogy ezeknek a határozatoknak a dolog természeténél fogva nem volt kényszerítő ereje az egyetemes Egyházban.⁵³⁵ Az apostoli levél folytatásában azonban megállapítja, hogy az elmondottak ellenére a valláskülönbséggel kötött házasság az Egyház több évszázados jogszokása értelmében érvénytelen.⁵³⁶ Megjegyzendő, hogy a valláskülönbség akadályát úgy tekintették, mint ami a megkeresztelt nem-katolikusokra is érvényes.⁵³⁷ A kánonjogászok a következőképpen érveltek: a valláskülönbséget illetően csak a keresztség felvétele az egyik fél részéről és a keresztség hiánya a másik fél részéről érdekes, függetlenül attól, hogy a megkeresztelt fél melyik keresztény egyházhoz vagy közösséghez tartozik.⁵³⁸ Ugyanakkor a keresztség hiányát illetően ugyancsak nem számított, hogy milyen vallásúnak vallja magát a megkereszteletlen fél, tehát zsidó, muszlim, vagy pogány.⁵³⁹

A XVIII/XII. század második felétől a XX/XIV. század elejéig a kánonjogászok egybehangzóan XIV. Benedek apostoli levelére hivatkoztak, és a

---

⁵³⁰ AD/AH 1100/493 k.-1160/555; Petrus Lombardus részletesen felsorolja az Ó- és Újszövetség vegyesházasságról szóló részeit, majd összefoglalja: *Ex his aliisque pluribus testimoniis apparet, non posse contrahi conjugium ab his, qui sunt diversae religionis et fidei* (Lib. IV D 39 § a).

⁵³¹ AD/AH +1213/609.

⁵³² Vö. FREISEN, Joseph: *Geschichte des kanonischen Eherechts bis zum Verfall der Glossenliteratur*. Ed² Paderborn, 1893, 640.

⁵³³ AD/AH 1740/1154-1758/1171.

⁵³⁴ Vö. C. 28 q. 1 c. 10.

⁵³⁵ BENEDICTUS XIV, ep. *Singulari* § 9. In: GASPARRI, Pietro: *Codicis Iuris Canonici Fontes*. vol. II. Romae, 1924, 196.

⁵³⁶ „...omnes sentiunt, ob cultus disparitatem irrita matrimonia esse, non quidem iure sacrorum Canonum, sed generali Ecclesiae more, qui pluribus abhinc saeculis viget, ac vim legis obtinet.” BENEDICTUS XIV, ep. *Singulari* § 10, in: GASPARRI, *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. II. Romae, 1924, 196.

⁵³⁷ Vö. BENEDICTUS XIV, ep. *Singulari* § 11.

⁵³⁸ Alapállás ugyanis, hogy a keresztség által az ember a katolikus egyház tagjává lesz, függetlenül attól, hogy annak tanítását elfogadja vagy sem.

⁵³⁹ Vö. SCHNITZER, Joseph: *Katholisches Eherecht*, Freiburg im Br.: Herder, 1898, 476.

valláskülönbség akadálya ellenére megkísérelt házasságokat semmisnek mondták.⁵⁴⁰ Az akadály alól felmentést csak a Szentszék adhatott, illetve missziósterületeken egyes püspökök megkapták a jogot felmentést adni.

3.3.2.4 Codex Pii-Benedicti

Az első törvénykönyvet XV. Benedek pápa hirdette ki 1917-ben.⁵⁴¹ A *Kódex* a valláskülönbségről így rendelkezett. „Semmis a meg nem keresztelt személynek házassága a katolikus Egyházban megkeresztelt személlyel, vagy olyannal, aki oda eretnekségből vagy szakadásból tért meg.”⁵⁴² A régi *Kódex* a vegyes vallás tiltó akadályát negatív törvényként úgy fogalmazta meg, hogy a tisztán egyházi törvényeket csak azoknak *nem kellett betartani*, akik nincsenek megkeresztelve.⁵⁴³ A kánont úgy kellett értelmezni, hogy a tisztán egyházi törvények minden megkereszteltet köteleznek.⁵⁴⁴ Legfőbb Törvényhozó a törvény megfogalmazásakor a keresztség teológiai hatását tartotta szem előtt, vagyis a keresztség által mindenki Krisztus Titokzatos Testének, az egy, szent, katolikus és apostoli egyháznak a tagjává lesz.⁵⁴⁵ Az akadály alól, halálveszélyen kívül, csak az Apostoli Szentszék adhatott felmentést.⁵⁴⁶ A felmentés feltételei voltak: 1)Jogos és súlyos okok sürgetik; 2) A nemkatolikus fél biztosítékot ad arra nézve, hogy a katolikus házastárs számára nem áll fenn a hittagadás veszélye és mind a két házastárs arra nézve, hogy az összes gyermeküket csak katolikus módon keresztelik és nevelik; 3) Erkölcseleg biztos, hogy betartják a biztosítékokat.⁵⁴⁷

3.3.2.5 A II. Vatikáni Zsinat kora

---

⁵⁴⁰ Vö. SZOKOLOCZY, Joannis Wenceslai: *Tribunal ecclesiasticum, Posonii*: Landerer, 1762, 268-269.

⁵⁴¹ AD/AH 1917. május 27. – 1335. Sha'ban 5. Vö. SZUROMI Szabolcs Anzelm: *Kánonjogtudomány és kodifikáció* (Megjegyzések a latin egyházjog kodifikációjához), in *Iustum Aequum Salutare* IV/2 (2008) 83-92.

⁵⁴² CIC (1917) 1070. kán. 1.§.

⁵⁴³ CIC (1917) 12. kán.

⁵⁴⁴ Vö. Resp. die 3 Jan. 1918 in: OCHOA, Xaverius: *Leges Ecclesiae* (továbbiakban LE) I, Roma, 1966, n.70.

⁵⁴⁵ Vö. DENZINGER Heinrich – HÜNERMANN Peter, *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, Budapest, 2004, (továbbiakban DS) 150 (konstantinápolyi Hitvallás), 1314 („Exultate Deo” bulla), 4188 (II. Vatikáni Zsinat, „Unitatis reintegratio” kezdetű határozata).

⁵⁴⁶ SIPOS, Stephanus: *Enchiridion Iuris Canonici*. Romae: Herder, 1954,457.

⁵⁴⁷ CIC (1917) 1061. kán. 1.§.

Ezen a megszorításon változtatott az 1963-ban⁵⁴⁸ kiadott *Pastorale munus* kezdetű motu proprio, amikor általános felhatalmazást adott a püspököknek, hogy súlyos és sürgős ok esetén felmentést adhassanak.⁵⁴⁹

Az ugyancsak VI. Pál pápa (1963-1978)⁵⁵⁰ által kiadott *Matrimonia mixta* kezdetű motu proprio a *Pastorale munus* és az ökumené jegyében fogalmazta meg a valláskülönbség akadályát. Eszerint *A helyi ordinárius előzetes felmentése nélkül érvénytelen a házasság két olyan személy között, akiknek egyikét a katolikus egyházban keresztelték, vagy oda fölvtették, és a másika pedig nincs megkeresztelve.*⁵⁵¹

3.3.2.6 A hatályos Egyházi Törvénykönyv

Az 1983. január 25-én kihirdertt és ugyanazon év november 27-én hatályba lépett⁵⁵² hatályos latin Egyházi Törvénykönyv így fogalmaz: *Érvénytelen a házasság két olyan személy között, akiknek egyikét a katolikus egyházban keresztelték, vagy oda fölvtették, és abból formális aktussal nem távozott el, másika pedig nincs megkeresztelve.*⁵⁵³ A II. János Pál pápa⁵⁵⁴ által kihirdetett Kódex – szemben az első törvénykönyvvel – pozitív törvényt fogalmaz meg, abban az értelemben, hogy a tisztán egyházi törvények csak a katolikus egyházban keresztelteket vagy az oda fölvtetteket kötelezi.⁵⁵⁵ Mivel a keresztség teológiai hatásáról szóló tanítás semmit sem változott, ám jogi értelemben változott a törvény címzetteinek a köre, jogos a kérdés, hogy mit is jelent a címzettek körének szűkítése? A Törvényhozó kiváltságot vagy felmentést adott azoknak, akiket nem a katolikus egyházban kereszteltek meg? Esetleg arról van szó, hogy tudomásul veszi, hogy a jogalany egyoldalúan kivonja magát a törvény hatálya alól? Elképzelhető lenne, hogy Törvényhozó

---

⁵⁴⁸ AH 1383.

⁵⁴⁹ Vö. EV 2/106.

⁵⁵⁰ AD/AH 1963-1978 / 1383-1398.

⁵⁵¹ Vö. EV 3/2432.

⁵⁵² AH 1404.

⁵⁵³ CIC 1086. kán. 1.§.

⁵⁵⁴ AD/AH 1978-2005 / 1398-1426.

⁵⁵⁵ Vö. CIC 11. kán.

egyszerűen nem akarja, hogy őket is kötelezze a tisztán egyházi törvény?⁵⁵⁶ Úgy tűnik, a helyes választ II. János Pál pápa a Kódex-et kihirdető *Sacrae disciplinae leges* kezdetű apostoli rendelkezése adja meg. A pápa kijelenti, hogy ez a törvénykönyv *teljességgel megfelel a II. Vatikáni Zsinat tanítóhivatalának és jellegének.*⁵⁵⁷ A Zsinat pedig az ökumené szellemében így tanít: *Akik azonban most ilyen közösségekben születnek és részesülnek Krisztus hitében, nem vádolhatók az elkülönülés bűnével, s a katolikus Egyház testvéri tisztelettel és szeretettel öleli át őket. Azok ugyanis, akik hisznek Krisztusban és szabályszerűen részesültek a keresztség szentségében, már bizonyos – jóllehet nem tökéletes – közösségbe kerültek a katolikus Egyházzal. Azonban köztük és a katolikus Egyház között mind a tanítás és a fegyelem dolgában, mind az Egyház szervezetét illetően több eltérés van, ami nem kevés, s olykor súlyos akadályt jelent a teljes egyházi közösség útjában; az ökumenikus mozgalom ezeket az akadályokat akarja leküzdeni.*⁵⁵⁸

A kötelezetteket tekintve az ezt követő fordulat azoknak a csoportját említi, akik a keresztség után a katolikus egyházba fölvételt nyertek. Világos és nem szükséges részletesen elemezni, hogy csakis érvényes keresztségről lehet szó. Ha ugyanis a keresztség nem volt érvényes (pl. az unitáriusoknál),⁵⁵⁹ akkor nyilvánvaló, hogy nem a „keresztség után” nyertek felvételt a katolikus egyházba, hanem magával a katolikus egyházban elnyert keresztséggel és így ebben az értelemben kötelezettek a tisztán egyházi törvények betartására.

A hatályos törvény kialakulásának rövid vázlata ez:⁵⁶⁰ néhány hónappal a II. Vatikáni Zsinat befejezése után⁵⁶¹ a Hittani Kongregáció egy instrukciót adott ki, amely az ökumené szellemében immár nem az akatolikus félhez szól, hanem a felmentés feltételeként a katolikus felet arra figyelmezteti, hogy hitét megőrizze és születendő gyermekeit a katolikus egyházban kereszteltesse meg és

---

⁵⁵⁶ Vö. URRUTIA, Francisco Javier: *De normis generalibus adnotationes in Codicem Liber I*, Romae: PUG, 1983, 15.

⁵⁵⁷ Vö. II. János Pál: *A szent fegyelem törvényeit* kezdetű apostoli rendelkezés, in: ERDŐ, Péter: *Az Egyházi Törvénykönyv*, Ed.⁴, Budapest.: Szt. István Társulat 2001, 35.

⁵⁵⁸ II. Vatikáni Zsinat, *Unitatis redintegratio* kezdetű dekrétum az ökumenizmusról (Továbbiakban UR) 3,1, Roma, 1964. november 21, in *EV/1* 503.

⁵⁵⁹ Vö. SZABÓ, Péter: *A magyar unitárius keresztség érvényességének mai megítélése és ennek kihatása a katolikus házasságjogi gyakorlatra*, in: *Kánonjog* 8(2006) 39-48.

⁵⁶⁰ LÜDICKE, Klaus: *Münsterische Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, Bd 5, 1125/1-2.

⁵⁶¹ A II. Vatikáni Zsinat időtartama: 1962. október 11 – 1965. december 8.

nevelje.⁵⁶² A nemkatolikus felet tisztelettel, de világos szavakkal ki kell oktatni a házasság méltóságáról és lényeges tulajdonságairól, a katolikus fél ígéretéről. Ha a katolikus fél ezt összeegyeztethetetlennek tartja a lelkiismeretével, úgy az ügyet fel kell terjeszteni az Apostoli Szentszékhez.⁵⁶³ VI. Pál pápa 1970-ben úgy rendelkezett, hogy a nyilatkozatot a katolikus félnek kell tennie, megígérve, hogy minden erejével mindent megtesz (se omnia pro viribus facturam esse), hogy minden gyermekét a katolikus egyházban kereszteltethesse meg és nevelhesse. Ehhez kapcsolódik, hogy mindkét felet meg kell tanítani a házasság céljaira és lényegi tulajdonságaira, melyeket egyik fél sem zárhat ki.⁵⁶⁴

Ez a motu proprio lett egyik forrása a ma hatályos kánonnak, amely a feltételeket így szabta meg:

1. a katolikus fél nyilvánítsa ki, hogy kész a hittől való eltávolodás veszélyeit elhárítani, továbbá ígérje meg őszintén, hogy erejéhez képest mindent megtesz azért, hogy minden gyermeke a katolikus egyházban keresztelkedjen és nevelődjék;
2. ezekről a katolikus fél által teendő ígéretekről a másik felet idejében értesítsék, hogy biztos legyen, hogy ő valóban tudatában van a katolikus fél ígéretének és kötelezettségének;
3. mindkét felet meg kell tanítani a házasság céljaira és lényegi tulajdonságaira, melyeket egyik fél sem zárhat ki.⁵⁶⁵

3.3.3 Valláskülönbség akadálya az iszlámban

A vegyes házassággal kapcsolatban, az iszlámban mások a nők és mások a férfiak jogai. Ennek hátterében a Korán szavai állnak: *A férfiak fölötté állnak a nőknek,*⁵⁶⁶ *mivel Allah előnyben részesített közülünk egyeseket másokkal*

---

⁵⁶² Ennek másrészt az a magyarázata, hogy a régi Kódex egyházképe értelmében minden megkeresztelt tartozott a katolikus egyház törvényeit betartani.

⁵⁶³ SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI: Instructio *Matrimonii sacramentum de matrimonii mixtis*, 18 martii 1966 in EV 2/662.

⁵⁶⁴ PAULUS PP. VI: Litterae apostolicae motu proprio datae *Matrimonia mixta* quibus Normae de matrimoniis mixtis statuuntur, 31 martii 1970. in EV 3/2434-2436.

⁵⁶⁵ CIC 1125. kán.

⁵⁶⁶ Simon Róbert fordítása (Korán, 60). Az újabb fordítások németben, magyarban egyaránt *A férfiak gondoskodnak a nőkről, mivel Allah előnyben részesített közülük egyeseket másokkal szemben, ... - Die Männer stehen den Frauen in Verantwortung vor ...* (vö. RASSOUL: *Tafsīr Al-Qur'an*, 238). Az angol szövegben? *Men*

szemben... (Korán 4:34). A férfiak egy fokkal fölöttük állnak (Korán 2:228). Ibn Kathir⁵⁶⁷ neves Korán kommentátor így értelmezte ezeket a szavakat: „A férfiak fölötté állnak a nőknek és egy férfi jobb, mint egy nő.” Abu Bakr ar Rasi⁵⁶⁸ így kommentálta a szúra szavait: „A férfi minden tekintetben tökéletesebb, mint a nő: alakjában, intelligenciáját tekintve és a vallásosság területén is, alkalmasabb a bírói hivatal betöltésére, a híveknek az imádságot bevezetni. Ennek megfelelően a férfi tanúvallomása kétszer annyit ér, mint egy nőé. Akire tehát ilyen nagy felelősséget ruháztak rá, az joggal követelheti a megfelelő előjogokat.”⁵⁶⁹

Ám az iszlám nem csak a férfi és a nő között tesz ilyen különbséget. Az iszlám megkülönbözteti a muszlim embereket és a nem-muszlim embereket, akik közül a muszlimok kiemelkednek, mint a „legjobb közösség” tagjai. A nem-muszlim embereket két nagy csoportra osztja: a könyvek népe (a zsidók és a keresztények), valamint a pogányok. Mindkét felosztás rendkívül fontos a muszlim vegyes házasság kérdésében.

a) Az iszlám alapállása az, hogy egy muszlim muszlimát vegyen feleségül.

b) Mégis előfordulhat, hogy egy muszlim zsidó vagy keresztény nőt vesz feleségül, hiszen magának Mohamednek is volt keresztény felesége.⁵⁷⁰ Erről – ahogyan arra már korábban is utaltunk – maga a Korán is kifejezett formában trendelkezik (Korán 5:5). A hivatkozott helye szereplő „Ezen a napon ...” úgy értendő, hogy mivel Mohamed az utolsó próféta és több kinyilatkoztatás már nem lesz, ezért „mától az utolsó napig”. Másrészt egyértelmű „isteni” törvény, hogy muszlim kereszténnyel vagy zsidóval házasodhat. Ám a férfi

---

are the maintainers (gondozója) of women because Allah has made some of them to excel others and because they spend out of their property (vö. *The Holy Qur'an*. <http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/HolKora.html> Lehívva: 2009. október 19.). Az olasz szövegben nem találjuk ezt a betoldást: *Gli uomini sono preposti alle donne, a causa della preferenza che Allah concede agli uni rispetto alle altre e perché spendono [per esse] i loro beni*. (vö. *Il Sacro Corano*. http://www.corano.it/menu_sx.html Lehívva: 2009. október 19.).

⁵⁶⁷ AD/AH 1300/699 – 1373/774.

⁵⁶⁸ AD/AH 1460/865 – 1518/925.

⁵⁶⁹ Kommentár a Korán 4:11-hez.

⁵⁷⁰ Maria al-Qibtiyya egy kopt keresztény nő volt. Kadidzsa, Mohamed első felesége pedig zsidó volt.

felsőbbrendűsége miatt egy muszlimala nem mehet férjhez a könyv népei közül való férfihoz, hacsak az le nem teszi a sahadát.⁵⁷¹

c) Ugyanakkor a muszlimnak tilos pogány asszonyt feleségül venni. Kinyilatkoztatott igazságként kezelik a parancsot: *Ne házasodjatok pogány asszonyokkal, amíg nem lesznek hívők. Egy hívő rabszolganő bizony jobb egy pogány asszonynál – még akkor is, ha ez tetszik nektek* (Korán 2:221). Ez már a Magyarországon tartózkodó közel 30.000 muszlimnak problémát jelenthet, hiszen egy muszlim ma már több olyan magyar lánnyal találkozhat, aki sem nem zsidó, sem nem keresztény és nem tagja egy keresztény közösségnek.⁵⁷² Az ilyen nők, akik nem keresztények és liberális szemléletben nőttek fel, szüleik elgondolása szerint majd eldöntik, milyen valláshoz kívánnak csatlakozni, beleszeretve egy muszlim férfiba (többnyire más kultúrkörből való férfiba), könnyen leteszik a sahadát, nem tudva, hogy onnan nincs visszaút.⁵⁷³

A nők részéről vallásilag hasonló a házasságkötés alapja, mint a férfiaknál.

a) Az iszlám alapállása az, hogy egy muszlimala muszlimhoz menjen feleségül.

b) Ám ellentétben a férfiakkal, muszlimala nem mehet feleségül sem zsidóhoz, sem keresztényhez, hacsak ezek nem térnek át muszlimnak.

Ennek azt a magyarázatot adják, hogy a férfi védelmezője a nőnek. A nő, mintegy a férfi gondnoksága alatt áll. Ez a férfi kötelességét jelenti és a nő jogát – fogalmazzák a muszlimok. A férfinak a nő személyét, vagyonát, hírnevét, becsületét óvnia kell minden anyagi és szellemi kártól, bajtól, szenvedéstől. Ezekhez a kötelességekhez kell sorolni azt is, hogy a férfinak védenie kell a nő vallását. A férfi azonban csak azt a vallást védheti, amelyet az iszlám elismer (zsidó, keresztény) és amelyre a Korán is kötelezi, hiszen a Korán Mózes és Jézust egyaránt prófétaként tiszteli. Mózesről ezeket mondja: *És miután elpusztítottuk a korábbi nemzetségeket, adtuk hajdan Mózesnek az Írást nyilvánvaló bizonyítékok gyanánt az embereknek és útmutatásnak és irgalomnak, hogy talán hallgatnak az intő szóra* (Korán 28:43). Jézusról így ír: *Elment akkor Mária véle az ő népéhez, karján víve őt. Azok azt mondták: „Mária! Hallatlan dolgot cselekedtél! Áron leánytestvére! Pedig a te atyád nem volt rossz ember, s*

⁵⁷¹ Vö. RASSOUL: *Tafsīr Al-Qur'an*, 284

⁵⁷² Pl. valaki tagja lehet egy baptista közösségnek, mielőtt megkeresztelkedett volna.

⁵⁷³ Vö. SOOKHDEO: *Warum Frauen zum Islam...* 10-13.

*az anyád sem volt céda!" Mária akkor a gyermek Jézusra mutatott. Azok azt mondták: „Hogyan beszélhetnék egy kisgyermekkel, aki még a bölcsőben fekszik?" A gyermek azt mondta: „Allah szolgája vagyok! Odaadta nékem az írást és prófétává tett. És áldottá tett engem, legyek bárhol is, és elrendelte nekem az imádkozást és a zakátot ameddig csak élek, és hogy az anyám iránt üdvösséget gyakoroljak. És nem tett engem hatalmaskodóvá és szerencsétlenné. És békesség legyen velem azon a napon, amikor megszülettem, és azon a napon, amikor meghalok, és azon a napon, amikor új életre támadok föl” (Korán 19, 27-23). A zsidók (Mózesen keresztül) és a keresztények (Jézus útján) könyvet kaptak Allahtól, ezek tehát Allah népei, noha elferdültek az igaz úttól. Egy pogány nő vallását vagy vallástalanságát a muszlim férfi nem védheti. A Korán többször is említi, hogy védelmi jog nem adható egy nem-muszlimnak egy muszlímra fölött. Ennek magyarázata az, hogy a férfi az, aki a családban a vallást meghatározza, a gyerekeknek a vallási kérdésekben eligazítást adhat. A valláskülönbséggel kötött házasságból született gyermekek automatikusan muszlimok és, mint ilyeneket, kell őket felnevelni. Lehetetlen, hogy a vegyes házasságból született gyermekeket megkereszteljék, ez ugyanis az *umma* megrövidítését és hitehagyást jelentene, annak minden következményével.⁵⁷⁴*

Mindez azt mutatja, hogy a muszlim férfi a házába beengedheti ezeket az idegen elemeket, de a muszlímra nem viheti az iszlám „igazgyöngyeit” egy nem-muszlim házába.

A keresztény tanítás értelmében Jézus életével, halálával és feltámadásával az *emberiség* kiengesztelődött Istennel. A kinyilatkoztatás, amely a keresztény hit tárgyát képezi, az apostoli időkkel lezárult.⁵⁷⁵ *Mindent, amit hallottam Atyámtól, tudtul adtam nektek* (Jn 15,15).⁵⁷⁶ Ez azonban semmiképpen sem jelenti azt, hogy Istennek nem állna jogában és módjában ma is szólni az emberekhez. A magánkinyilatkoztatás nem tesz hozzá, és nem vesz el semmit a Szentírás és a Szenthagyomány tanításából ill. tanításához, hanem bizonyos értelemben ezeket a tanításokat erősíti meg, teszi érthetőbbé, az ember számára világosabbá. Ezzel szemben az iszlámban, sőt magában a Koránban is találunk

---

⁵⁷⁴ SCHIRMACHER, Christina: *Kleines Lexikon zur islamischen Familie*. Holzgerlingen: Hänssler, 2002, 42-43.

⁵⁷⁵ Vö. DS 3421.

⁵⁷⁶ Jn 15, 15.

egymásnak ellentmondó tételeket. Azaz, a Korán egyes kinyilatkoztatásait egy újabb kinyilatkoztatás követte, amely az előzőt megváltoztatta vagy relativizálta. Úgy tűnik tehát, hogy az első kinyilatkoztatások csak ideiglenesen voltak érvényesek. A muszlimok az ilyen egymással ellentétes állításokat, amelyek teljes mértékben ellentétesek, úgy értelmezik, mint „Allah átdolgozott szavait”. Egyik másik megváltoztatott áját ma is megtaláljuk a Koránban. Érdeemes néhány esetet szemügyre venni:

1) Kezdetben a muszlimok is Jeruzsálem felé fordulva imádkoztak. Ezt a *qiblát*, (imairány) változtatta meg a Korán 2. szúrája.⁵⁷⁷ *Az emberek között az ostobák majd mondani fogják: „Mi fordította el őket a Qiblától, amely felé eddig fordultak?” Mondd: „Allahé a Napkelet és a Napnyugat. Azt vezeti Ő az egyenes úton, akit akar.” Középen álló néppé tettelek benneteket, hogy az Utolsó ítélet napján tanúk legyetek a többi emberrel szemben és a küldött tanú legyen veletek szemben. A Qiblát, amely felé fordultál, csak azért rendeltük el, hogy megtudjuk, ki követi a küldöttet és ki tántorodik vissza. Bizony, súlyos próba ez az emberek számára, kivéve azoknak, akiket Allah vezet a helyes úton. Allah nem olyasvalaki, aki elprédálná a hiteteket (imátokat). Bizony, Allah Gyengéd és Könyörületes az emberek iránt. Gyakran látjuk orcád fordulását az ég felé, ezért mi olyan imairány (Qibla) felé fordítunk téged, ami megnyeri tetszésed. Fordítsd hát orcádat a Szent Mecset felé! Bárhol is legyetek, fordítsátok orcátokat az ő irányába! Azok, akiknek megadatott az Írás, jól tudják, hogy ez az igazság, amely az Uruktól ered. Bizony Allah nem tudatlan abban, amit cselekszetek (Korán 2: 142-143).*

2) Az örökösödés kérdése. Kezdetben egyenlő részről volt szó, majd a későbbiekben a férfiakat dupla rész illette meg.⁵⁷⁸

3) Az éjszakai imát eredetileg „az éjszaka nagy részében,” kellett elvégezni.⁵⁷⁹ Ez azonban a 20. ájában már relatív lesz. Mindenki annyit imádkozik, amennyire elhatározza magát. *A te Urad tudja, hogy te és a veled tartók egy csoportja az éjszaka csaknem kétharmadában, és a felében, és a harmadában imára serken föl. Ám Allah szabja meg az éjszaka és a nappal mértékét. Ő tudja, hogy ti nem számoljátok azt pontosan és kiengesztelődve fordul felétek. Adjátok hát elő a Koránból azt, ami nem esik nehezetekre. Ő*

⁵⁷⁷ „A tehén” vagyis a 2. szúra már medinai kinyilatkoztatás volt!

⁵⁷⁸ Vö. Korán 4: 8 és 12.

⁵⁷⁹ Vö. Korán 73: 2. Mekkai kinyilatkoztatás.

tudja, hogy vannak közöttetek betegek, mások pedig a földet járják, hogy Allah kegyét keressék, ismét mások Allah útján harcolnak. Olvassatok hát annyit, ami nem esik nehezetekre (Korán 73:20).

4) Kezdetben a házasságtörő asszonyt, ha valami gonoszságot hajtott végre (pl. házasságtörés), életfogytiglani házfogságra ítélték. Ezt egyedül Allah oldhatta fel. *Azok ellen, akik asszonyaitok közül paráználkodnak, hívjatok négy tanút közületek. Ha ők a valóságnak megfelelően tanúskodnak, akkor őrizzétek őket erősen a házaikban, amíg el nem szólítja őket a halál, vagy amíg Allah valami más utat nem jelöl ki nekik!* (Korán 4:15). Ez a büntetés idővel 100 korbácsütésre változott: *Ha egy férfi és egy nő paráználkodik, mindegyiküket száz korbácsütéssel korbácsoljátok meg! És Allah vallására való tekintettel ne fogjon el titeket könnyörület irántuk, ha hisztek Allahban és a Végső napban! És a büntetésnél jelen kell lennie a hívők egy csoportjának!* (Korán 24:2).

Maga a Korán három okát látja a későbbi változtatásnak:

a) Mohamed elfelejtett valamit Allah akaratából, hiszen a Korán szavaival élve: *Elmondadjuk veled, úgy hogy nem felejtet el – kivéve azt, amit Allah akar* (Korán 87: 6-7).

b) A sátán egy hamis kinyilatkoztatást csempészett be. Ezeket azonban Allah majd kitörli. *Nem küldtünk teelőtted küldöttet vagy prófétát anélkül, hogyha kívánt valamit, ne vetett volna a sátán valamit a vágyába. Ám Allah eltörli azt, amit a sátán vet oda. Aztán Allah egyértelműen rögzíti az Ő jeleit/verseit. Allah Tudó és Bölcs.*

c) Allah maga cserél ki olyan szakaszokat, amelyeket ő maga korrigált. *És ha egy verset egy másikkal cserélnénk ki - és Allah a legjobb tudója annak, amit leküld -, azt mondanák: „Te csak olyasvalaki vagy, aki kohol.” A legtöbben azonban nem tudnak. Mondd: „A Szent Lélek küldte le azt a te Uradtól az Igazsággal, hogy megerősítse azokat, akik hisznek, és hogy útmutatás és örömhír legyen a muszlimoknak”* (Korán 16:101-102). A 2. szúra 106. verse erről kifejezetten beszél: *Ha egy Korán verset átírunk, vagy feledésre kárhoztatunk, egy jobbat, vagy hozzá hasonlót hozunk helyette. Vajon nem tudod, hogy Allah mindenre képes?* (Korán 2:106).

4 A valláskülönbség akadályai katolikus és muszlim között

A zsidó jogrend biblikus alapú és elsősorban a Tóra 613 törvényére épül, majd a biblikus kort követően ehhez kapcsolódnak a halachikus Midrasim-ok a Talmudban.⁵⁸⁰ A katolikus Egyházban a tanítás a Bibliára és a Szentagyományra épül, és ezekből forrászik a latin és az egyesült keleti egyházak Törvénykönyve.⁵⁸¹ Az iszlám jogrendje a Korán, a szunna,⁵⁸² a jogtudósok konszenzusa és az analógia (qiyās), „jobbnak tartandó vélelem” (istiḥsān)⁵⁸³ a közjó (istiḥlāh), a Próféta társainak véleménye (maḏhab al-ṣaḥābī), szokásjog (‘urf) és hagyomány (‘āda), eszközök zárolása (sadd al-ḍarā’i),⁵⁸⁴ hatályosság (istiḥāb).⁵⁸⁵ Közismert jogforrás a jogi szakvélemény (fatwā). A jogi szakvéleményt konkrét megkeresésre adják. Igazából nem jogforrások és nem is köteleznek. Hatásuk a szerző tekintélyétől (al-muftī) eredeztethető. A muftik legtöbbször nem voltak jogban képzett emberek, de úgy tekintették őket, mint a Próféta helytartóit. Igazi jelentősége abban rejlik, hogy az adott korhoz és körülményekhez igazodik. Elméletileg a fatwa csak arra a területre vonatkozik, amely fölött szerzőjének iurisdikciója volt. Természetesen vannak olyan szakvélemények, amelyek általános érvényűek.⁵⁸⁶

A zsidó és a keresztény vallás szorosan kapcsolódik egymáshoz, amennyiben Jézus nem megszüntetni, hanem beteljesíteni jött a törvényt. Ő maga mondta a Hegyi beszédben: *Ne gondoljátok, hogy megszüntetni jöttem a törvényt vagy a prófétákat. Nem megszüntetni jöttem, hanem teljessé tenni* (Mt 5, 17). Jogos

---

⁵⁸⁰ ELON, Menachem: *The Principles of Jewish Law*, Philadelphia: The Jewish Publication Society, 1994.

⁵⁸¹ CIC és CCEO.

⁵⁸² Vö. REIDELGELD: *Handbuch Islam*, 103.

⁵⁸³ Ha pl. egy fal ráomlott a szomszéd udvarára, akkor kártérítéssel tartozik a fal tulajdonosa, de csak akkor, ha bizonyított, hogy a fal nem volt szabályosan megépítve (vö. ROHE: *Das islamische Recht*, 64).

⁵⁸⁴ Minden eszköz, amely egy tiltott dologhoz vezet, szintén tiltva van.

⁵⁸⁵ Egy előírás, amely (a Tórából, a Bibliából) továbbra is hatályban van. Úgy is nevezik, hogy „a tőlünk származó normák”. A bibliai szabályok annyiban érvényesek, amennyiben az iszlám átvette. Ma a Szaud-Arábia-i fatwák világszerte éreztetik hatásukat. Ezeket a fatvákat mind lefordítják angol nyelvre. A fatwák hasonlítanak a Szentszékhez intézett kérdésekre és az azokra adott responzumokra.

⁵⁸⁶ Shaykh Ibn Baaz (vö. <http://www.fatwa-online.com/>).

tehát, hogy nem két különböző vallásról beszélünk. Ők az idősebb testvérek, ők azok, akikhez Isten előbb szólt.⁵⁸⁷ Természetesen, mivel a zsidó emberek többnyire nincsenek megkeresztelve, ezért a katolikusokkal kapcsolatos házasságban az ő esetükben is a valláskülönbségről van szó. Témánkat azonban a továbbiakban a katolikus-muszlim vegyes házasságra szűkítjük.

4.1 A keresztény-muszlim házasság kérdése a magyar jogrendben

A valláskülönbség kérdése időszerű, ám nem új keletű probléma Magyarországon. Már Szent László király⁵⁸⁸ úgy rendelkezett: *Ha zsidó keresztyén asszonyt vesz társul, vagy valamely keresztyén személyt szolgaságban tart, vegyék el tőle és adják vissza szabadságát; a ki pedig eladta, attól az árát vegyék el és legyen az a püspökök jövedelme.*⁵⁸⁹ Mivel Szt. László korában már túl vagyunk a nagy egyházszakadáson,⁵⁹⁰ a „keresztény személy” megjelölésen nyugati és keleti keresztényt egyaránt értenünk kell. Noha gyakran holmi antiszemita felhangot adnak ennek a törvénynek, ismételten és újra hangsúlyoznunk kell, a királyi törvény ugyanúgy védte a zsidó embert, mint a keresztényt, hiszen a zsidó jog szerint zsidó ember nem vehetett érvényesen feleségül egy keresztény leányt. Az csak ágyasa lehetett volna a zsidó embernek.

Szent László utódának, Kálmán királynak⁵⁹¹ törvényhozásában találkozunk először az izmaeliták házasságát érintő törvénnyel.⁵⁹² A törvény így szól: *az izmaeliták⁵⁹³ közül senki ne merje a leányát valakihez a maga nemzetéből házastársul adni, hanem csak a mi nemzetünkből való emberhez.*⁵⁹⁴ Ennek a rendeletnek hátterében nyilvánvalóan az iszlám patriarkális családképe áll. A férfi a családfő, aki a családban a vallást is meghatározza. Ez már a görög-római kultúrkörben is így volt. Otthon, a családi oltár előtt a családfő gyakorolta a

---

⁵⁸⁷ Vö. nagypénteki liturgia.

⁵⁸⁸ AD/AH 1048/439-1095/488.

⁵⁸⁹ SZT. LÁSZLÓ, *Első könyv*, 10. fej.

⁵⁹⁰ AD/AH 1054/445.

⁵⁹¹ AD/AH 1095/488-1116/510.

⁵⁹² Izmael Ábrahám és Hágár fia (vö. *Ter* 16,1-16).

⁵⁹³ Izmaelitának nevezték az Árpád-kori Magyarország déli részein lakó, és általában kereskedelemmel foglalkozó muszlim népcsoportok tagjait (vö.

⁵⁹⁴ *Ismaelitarum vero nullus audeat filiam suam jungere matrimonio alicujus de gente sua, sed nostra.* KÁLMÁN, *Első könyv*, 48. fej. in: *Magyar Törvénytár, 1000-1526. évi törvényczikkek*, Budapest, 1899, 111.

papi funkciókat és a családba betérő asszony (feleség) természetesen követte a férj házi isteneinek tiszteletét.

A Beregi Egyezmény⁵⁹⁵ már nem csak szaracén lányok házasságáról rendelkezik, hanem egyszerűen megtiltja, hogy szaracének⁵⁹⁶ keresztényekkel házasodjanak.⁵⁹⁷

A magyar magánjog egészen a XIX. századi rendezésig⁵⁹⁸ a valláskülönbséget (disparitas cultus) bontóakadálynak tartotta.⁵⁹⁹

El kell ismernünk, hogy a XVI. századtól a házasságkötés kérdésében komoly problémák voltak Magyarországon. Katolikusok (olyan területei az országnak, ahol kihirdették a Trienti Zsinatot és olyan területek, ahol nem hirdették ki), ortodoxok, evangélikusok, reformátusok, unitáriusok, zsidók és muszlimok más és más követelményekkel álltak elő. A legtöbb problémát a vegyes házasság okozta. Ám a vegyes házasságon a vitát folytatók csak a vegyes vallást (mixta religio) értették, azaz a megkeresztelt katolikus és megkeresztelt akatolikus közötti házasságot. A nehézség gyakran abban mutatkozott, hogy a helyi plébános nem volt hajlandó közreműködni, mert az akatolikus fél nem vállalta a gyermekek katolikus keresztségét.⁶⁰⁰ Nem csoda, ha már a XVIII. században felvetődött a gondolat, hogy a házasság kérdését vegye át a polgári jog.⁶⁰¹

---

⁵⁹⁵ AD/AH 1233/630.

⁵⁹⁶ Szaracén vagy szerecsen: az Árpád-kori Magyarországon a latin szövegekben az iszlám híveinek neve az izmaeliták mellett. - A szó arab eredetre megy vissza: a keleti arab tájszólásokban a *szardzsiijn* keletieket, azaz keleti arabokat jelentett. A keresztes háborúk idején ebből keletkezett az olasz *saraceno* szó, ami a magyarban szaracén ill. szerecsen lett (MKL XII/575).

⁵⁹⁷ *Et siqui inuenti fuerint contra hoc xpiani cohabitantes sarracensis, uel sarracaeni mancipia xpisna habentes, Item xpiani sarracenorum, uel sarraceni xpianorum quomodocumque mulieribus copulati, siue sub specie matrimonij, siue alio modo; bonorum omnium publicacionw tam christiani, quam iudei uel pagani mulctentur, et nichilominus in seruitutem christianorum per regem perpetuo deputentur.* (Beregi egyezmény, 12. pont in KNAUZ, *Monumenta ecclesiae Strigoniensis* I. Budapest, 1874, 293).

⁵⁹⁸ AD/AH 1894./1312, vö. 1894: XXXI. tc. II. fejezet, házassági akadályok.

⁵⁹⁹ Vö. Emericus KELEMEN: *Institutiones iuris privati Hungarici*. lib. I., *De personis*, Pestini, 1814, 364-365; Paolo SZLEMENICS: *Elementa iuris Hungarici iudiciarii civilis*, Ed3, tom. I, lib. I, *De personis*, Posonii, 1837, 137-138.

⁶⁰⁰ A nyitrai szentszék a plébános döntését 1973. augusztus 16-án kelt ítéletével jóváhagyta, hivatkozással az 1790/91. évi XXVI. törvénycikk 13. szakaszára, amely szerint: „senki se merjen egy katolikuszt bármilyen eszközzel az evangéliumi vallás követésére csábítani.”

⁶⁰¹ GROSSCHMID: *A házasságjogi törvény*, I. kötet. 295-297.

A XIX. században a házassági jogról szóló törvény megalkotásának vitájában sok javaslat született a valláskülönbséggel kapcsolatban. Az egyik törvénytervezet kizárólag a keresztények és a megkereszteletlenek házasságáról értekezett, mégpedig az 1562. évi debreceni hitvallás értelmében, és azt javasolta, hogy ilyen esetben ne legyen egyházi közreműködés, hanem az alispánt javallja a házasságnál közreműködőnek.⁶⁰² A magyar magánjog egészen az 1894-es rendezésig⁶⁰³ a valláskülönbséget (disparitas cultus) bontóakadálynak tartotta.⁶⁰⁴ A házasságjogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk a vallásszabadságra hivatkozva – amelyet már Irányi Dániel 1873-ban előterjesztett a képviselőházban⁶⁰⁵ – megszüntette a valláskülönbség akadályát.

4.2 A katolikus-muszlim házasság kérdése az egyházi jogban

Noha az iszlám már a VIII. század óta sok ősi keresztény területet kebelezett be, nem nagyon találkozunk egyházi törvényekkel, amelyek keresztények és muszlimok közötti házasságról rendelkeztek volna. Igaz, erre így külön nem is lett volna nagy szükség, hiszen voltak rendelkezések a megkereszteltek és a kereszteletlenek házasságáról, s ezek magukba foglalták a zsidókkal, a muszlimokkal és a pogányokkal kötendő házasságokat.

Rövid áttekintés érdekében érdemes összefoglalni a valláskülönbség akadályáról már elmondottakat a három ábrahámi vallásban.

Zsidó csak zsidóval köthet rabbinikus házasságot. Ha zsidó nem zsidóval szeretne chupá alatt házasságot kötni, úgy az egyetlen megoldás lenne a nem zsidó részéről a betérés. Ha külföldön kötnek polgári házasságot, azt Izrael állam ugyan elismeri, de a rabbinátus nem. Aki ma polgári házasságkötés szerint és nem a zsidó vallási hagyomány meghatározta házasságban szeretne élni, az

---

⁶⁰² Vö. KOVÁCS, Gyula: *Házasságkötés Magyarországon*. 325-326.

⁶⁰³ Vö. 1894: XXXI. tc. II. fejezet, házassági akadályok.

⁶⁰⁴ Vö. KELEMEN, Emericus: *Institutiones iuris privati Hungarici*, lib. I., *De personis*, Pestini: Trattner 1814, 364-365; SZLEMENICS, Paolo: *Elementa iuris Hungarici iudiciarii civilis*, Ed3, tom. I, lib. I, *De personis*, Posonii: Snischek, 1837, 137-138.

⁶⁰⁵ GROSSCHMID: *A házasságjogi törvény*, I. kötet. 7.

külföldön esküszik; - a közeli Cipruson egyre nagyobb mértékben virágzik a „házassági turizmus”.⁶⁰⁶

Muszlim muszlimával, zsidóval és kereszténnyel köthet házasságot. Pogányokkal csak akkor, ha a pogány hajlandó letenni a hitvallást és elfogadni a Koránt, mint Allahtól adott könyvet. Ám egy muszlima csak muszlimmal köthet házasságot. Ellenkező esetben veszélyben van az élete.

Keresztények esetében leszűkítjük a kört és csak a katolikusok oldaláról beszélünk.⁶⁰⁷ Nyilvánvaló, hogy nálunk is alapállás, hogy a katolikus katolikussal kössön házasságot. De lehetséges a vegyes házasság is (matrimonium mixtum). Amint láttuk, erre utal Szent Pál a Korintusiakhoz írt első levelében.⁶⁰⁸ Ezt hangsúlyozzák a francia püspökök, amikor kijelentik: az egyház igen is respektálja, ha két ember Isten színe előtt akarja összekötni az életét.⁶⁰⁹ Végül a vegyes házasságok lehetősége kifejezésre jut az Egyházi Törvénykönyvben is. A Kódex IV. könyvének I. részében, a VII. címszó VI. fejezete tárgyal *De matrimoniis mixtis*, azaz a vegyes házasságokról.

Minden missziós vallás célja mindenkit megtéríteni. Ez így igaz a kereszténységre is. Az apostolok ezt a parancsot kapták: *Tegyétek tanítványommá mind a népeket* (Mt 28, 19a). Az iszlám végcélja is az, hogy mindenki muszlimmá legyen. Minden ezzel ellentétes állítás hamis. A különbség legfeljebb az, hogy a muszlimok mindmáig komolyan veszik missziós, térítő kötelezettségüket (*dawa*), hiszen csak így lehet meg mindenhol Allah akarata. A Koránra hivatkoznak, amely így szól: *Akik hisznek és elvégzik a hidzsrát,⁶¹⁰ és harcba szállnak Allah útján, azok reménykedhetnek Allah könyörületében. Allah megbocsátó és könyörületes* (Korán 2:218). Először meg kell győzni a másikat. *Hívjál a te Urad útjára bölcsességgel és szép buzdítással! És szállj perbe velük úgy, ahogy az a legjobb...* (Korán 16:125). Ám jaj annak, aki nem hallgat a szép

---

⁶⁰⁶ Vö. <http://www.tusarok.org/rovatok/cikk.php?id=1090> – Lehívva: 2009. 10. 23.

⁶⁰⁷ Protestánsoknál nem kérdés, hiszen ők csak megáldják a már korábban megkötött házasságot. Az ortodoxoknál egyszerűen nem lehet megkereszteletlenül házasságot kötni. Felmentés sincs alóla.

⁶⁰⁸ Vö. 1Kor 7, 13-16.

⁶⁰⁹ CEF: *I matrimoni islamo-cristiani*, 113.

⁶¹⁰ A hidzsrát (higra) az európai nyelvekre többnyire átvonulással, kivonulással fordítják. Értelme: elhagyni a téves utat.

szóra! Allah szava világos: *Harcoljatok azok ellen – azok között, akiknek az Írás adatott –, akik nem hisznek Allahban és a Végső Napban és nem tekintik tilalmasnak azt, amit Allah és az ő küldötte megtiltott és nem vallja az igazság vallását – [harcoljatok ellenük] ...* (Korán 9:29). Ennek megvan az anyagi háttere is. Mert igaz ugyan, hogy az iszlám negyedik oszlopa a szegényadó (*zakát*), mely eredetileg a szűkölködők ellátásának fedezésére, segítésére szolgált, ám a Korán kifejezetten megengedi, hogy – bár a *zakát* a szegényeket illeti, de – azoknak is juttatni lehet belőle, *akiknek szívét barátságra kell hangolni [az iszlám iránt]* (Korán 9:60), azaz jut belőle a missziós tevékenységre is.

Mivel muszlim felfogás szerint a *saríá* Isten akarata, így ahol ez nincs érvényben, ott Isten akaratát sem veszik figyelembe. Így a muszlimok szemében a világ három területre oszlik: az Iszlám Háza (*dár al-Iszlám*) az iszlám államok, amelyekben a muszlimok szabadon és békében élhetnek, a Háború Háza (*dár al-Harb*) az iszlámmal ellenséges országok, amelyekben a muszlimok élete és vagyona veszélyben van, illetve a kettő közötti Megegyezés Háza (*dár al-Ahd*), azok a nem muszlim államok, amelyek az iszlámot nem tekintik ellenségnek, és a muszlimok békében élhetnek, noha az ott élő nem muszlimok még nem fizetik a *dzsízja* nevű védelmi adót.

A legújabbkor népvándorlása következtében igen sok muszlim telepedett le, de legalábbis vállalt munkát a már, vagy még keresztény Európában. 1975 és 2000 között 24 millió muszlim volt Európában, ezek közül megközelítőleg 6 millió volt, aki valamelyik európai országban állampolgárságot szerzett. Érthető, hogy ezek a tények magukkal hozták a katolikus-muszlim vegyes házasság problémáját⁶¹¹, és egyben a válások számának megnövekedését is.⁶¹²

---

⁶¹¹ 1975-1985 között vegyes házasságok - Franciaország: 7.000 algériai férfi és francia nő, 1.400 algériai nő és francia férfi; Belgium: 1.718 házasság belga és muszlim; Németország: 60.000! ilyen házasság volt. Svájc: 3.500; Spanyolország 841 (ebből 79 muszlíma); Olaszország: Egyedül 1996-ban 12.000 vegyes házasság. Ám itt hozzá kell tenni, hogy nagyobb részt Itáliában tanuló egyetemisták között jött létre a kapcsolat, akik visszatértek hazájukba (Közép-Európából származó nők 40 % - Közép-Amerikai nők 25% - Kelet-Ázsia 5,6 % - Afrika 27% - USA és Nyugat Európa 2,4%).

⁶¹² 1995-ben Olaszországban minden 27. házasságkötésből egy valláskülönbséggel kötött házasság volt és minden 13. válásból egy ilyen házasság felbomlása.

A problémák növekedése arra indította egyes országok egyházi hatóságait, hogy eligazításokat adjanak ki a katolikus-muszlim házasságokkal kapcsolatban. Elsősorban azokon a területeken, ahol jelentős volt, vagy ugrásszerűen megnövekedett a valláskülönbséggel kötött házasságok száma. Az alábbi helyeken adtak ki ilyen eligazításokat:⁶¹³ Senegal-Mauritania,⁶¹⁴ Belgium,⁶¹⁵ California,⁶¹⁶ Kuwait,⁶¹⁷ Spanyolország,⁶¹⁸ Anglia és Wales⁶¹⁹, Itália,⁶²⁰ Németország,⁶²¹ Brescia,⁶²² Franciaország,⁶²³ Észak Afrika⁶²⁴ Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa,⁶²⁵ Kanada középső vidékén.⁶²⁶

4.3 A valláskülönbség akadályja

A valláskülönbség (disparitas cultus) akadály alól felmentést kell kérni. A felmentés nem a közreműködőnek, hanem a feleknek szól, és elnyerése a szerződés érvényességét (ad validitatem) érinti. Az Egyházi Törvénykönyv kimondja: *Érvénytelen a házasság két olyan személy között, akiknek egyikét a katolikus egyházban keresztelték, vagy oda fölvtették, és abból formális aktussal nem távozott el, másika pedig nincs megkeresztelve.* (CIC 1086. kán. 1.§) A Keleti Egyházak Törvénykönyve röviden fogalmaz: *Kereszteleetlenekkel nem lehet érvényesen házasságot kötni.* (CCEO 803. kán. 1.§) *Ez alól az akadály alól csakis az 1125. és 1126. kánonokban – resp. CCEO 814. kán. – előírt feltételek teljesítése után adjanak felmentést.* (CIC 1086. kán. 2.§; CCEO 803. kán. 3.).⁶²⁷

---

⁶¹³ MONTAN, Agostino: *Disciplina canonica particolare circa il matrimonio tra cattolici e islamici.* 121-122.

⁶¹⁴ AD/AH 1972/1391.

⁶¹⁵ COMMISSION INTERDIOCESAINE POUR LES RELATIONS AVEC L'ISLAM: *Les mariages islamo-chrétiens.* 211-222 (AD/AH 1983/1403).

⁶¹⁶ AD/AH 1983/1403.

⁶¹⁷ AD/AH 1986/1406.

⁶¹⁸ CONFERENCIA EPISCOPAL ESPAÑOLA: *Orientaciones para la celebración de los matrimonios entre católicos y musulmanes en España* 223-240 (AD/AH 1987/1407).

⁶¹⁹ AD/AH 1990/1410.

⁶²⁰ AD/AH 1990/1410.

⁶²¹ AD/AH 1993/1413.

⁶²² DIOCESI DI BRESCIA (DB): *I matrimoni tra cattolici e musulmani*, Istruzione. 241-270, (AD/AH 1995/1415).

⁶²³ CONFERENZA EPISCOPALE FRANCESE (CEF): *I matrimoni islamo-cristiani.* 111-157, (AD/AH 1996/1416)

⁶²⁴ AD/AH 1998/1418.

⁶²⁵ CONFERENZA DELLE CHIESE EUROPEE-CONSIGLIO DELLE CONFERENZE EPISCOPALI D'EUROPA: *I matrimoni islamo-cristiani.* 317-356, (AD/AH 1997/1417).

⁶²⁶ CENTRE CANADIEN D'OECUMENISME (Montreal, QC): *Guide pastorale des mariages islamo-chrétiens.* 357-444, (AD/AH 2001/1421).

⁶²⁷ Az elmondottakból következik, hogy az akadály eo ipso megszűnik, ha a megkereszteleetlen fél megkeresztelekedik. Vö. KUMINETZ, Géza: *Katolikus házasságjog.* Budapest: Szent István Társulat, 2002, 152-155.

a) A kánon első paragrafusát elemezve katolikus részről az akadály akkor áll fenn, ha a házasulandó felek közül az egyik az alábbi három csoport egyikéhez tartozik: 1) *a katolikus egyházban keresztkedett meg*, 2) vagy ha nem ott keresztkették, de keresztség után *oda fölvették*, 3) *és abból* (ti. a katolikus Egyházból) *formális aktussal nem távozott el*,⁶²⁸ míg a másik fél nincs megkereszelve. A 3. pontot illetően hangsúlyoznunk kell, hogy az nem érvényes az egyesült keleti egyházak tagjaira (vö. CCEO 834. kán. 1.§). Az első latin Kódexben sem szerepelt a *formális aktussal való távozás* kitétel. A hatályos Kódex kihirdetése után hosszú éveken keresztül vita tárgya volt, hogy mit is jelent ez a kifejezés, „az egyházat *formális aktussal* elhagyni.”⁶²⁹ Az egyházat legfeljebb jogi értelemben lehet elhagyni.⁶³⁰ Mára a vitát lezárta a Törvényszövegek Pápai Tanácsa, amikor XVI. Benedek pápa jóváhagyásával tájékoztatta a világ püspöki konferenciáit, hogy a formális aktusnak három összetevője van:

- aa) az illető belső döntése, hogy a katolikus egyházat el kívánja hagyni;
- ab) e döntés megvalósítása és külső formában történő kinyilvánítása;
- ac) e döntés illetékes egyházi tekintély részéről történő tudomásul vétele.⁶³¹

b) A megkereszteletlen felet illetően, az egyház részéről elméletileg nincs jelentősége annak, hogy az illető zsidó, muszlim, hogy olyan vallási közösség tagja, ahol nincs keresztyén értelemben vett keresztség, vagy éppen felekezeten kívüli személyről van szó.⁶³² Hangsúlyozzuk, hogy az Egyház részéről, hiszen láttuk: más a helyzet a muszlim és a muszlíma esetében. A muszlíma nem köthet vegyes házasságot, a muszlim is csak zsidóval vagy keresztyénnel.

c) Ahhoz, hogy a muszlim férfi valláskülönbséggel kössön házasságot, szüksége van a nagycsalád hozzájárulására. Ahhoz pedig, hogy a

---

⁶²⁸ CIC 1117. kán. A *formális aktussal való távozás* kifejezés háromszor fordul elő a hatályos Kódexben (1086 § 1, 1117 és 1124 kánonok).

⁶²⁹ Kuminetz u.o.

⁶³⁰ Teológiaiilag az ember a keresztség által lesz az egyház tagjává, és csak a keresztség elvesztésével szűnhet meg az egyház tagjának lenni (vö. LG 11, 14). Ám a keresztség eltörölhetetlen jegyet hagy az ember lelkében (vö. DSH-2004, 781). Ebből következik, hogy a megkereszelt ember örökre tagja marad Krisztus Titokzatos Testének, az Egyháznak.

⁶³¹ *Actus formalis defectionis ab ecclesia catholica*, Prot. n. 10279/2006, 13.03.2006.

⁶³² Talán érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy ez érvényes a katekumenekre is, hiszen még nincsenek megkereszelve (vö. CIC 206. kán.; CCEO 9. kán. 1.§).

valláskülönbséggel kötött házasságot az egyház érvényesnek tekintse, szükség van a felmentésre. A felmentés megadása a helyi ordinárius jogkörébe tartozik, ugyanis *A helyi ordinárius a saját alárendeltjeinek, akárhol tartózkodnak is, és a saját területén mindenkinek, aki éppen ott tartózkodik, az összes egyházi akadály alól felmentést adhat.* (CIC 1078. kán. 1. §) A helyi Ordinárius fogalmát az Egyházi Törvénykönyv így határozza meg: *A jogban az ordinárius név jelöli a római pápát, a megyéspüspököket és azokat is, akik -- még ha csak ideiglenesen is -- valamely részegyház vagy a 368. kán. szerint azzal egyenrangú közösség élén állnak, valamint azokat, akik ezekben általános, rendes végrehajtó hatalommal rendelkeznek, vagyis az általános és a püspöki helynököket, továbbá a tagok vonatkozásában a pápai jogú klerikusi szerzetes intézmények és az apostoli élet pápai jogú klerikusi társaságai nagyobb elöljáróit, akik legalább rendes végrehajtói hatalommal rendelkeznek.* (CIC 134. kán. 1.§). *Helyi ordináriusnak nevezzük mindazokat, akik az 1. §-ban szerepelnek, kivéve a szerzetes intézmények és az apostoli élet társaságai nagyobb elöljáróit* (CIC 134. kán. 2.§). A felmentés fogalmából kifolyólag nem lehetséges (akár pozitív, akár természeti) felmentés az isteni törvény alól.⁶³³

Nincs jelentősége, hogy a felmentést kérelmező fél a férfi vagy a nő, tekintettel arra, hogy a kánonjog értelmében *Mindkét házaspárnak egyenlő kötelezettségei és jogai vannak mindahhoz, ami a házastársi életközösséggel együtt jár* (CIC 1135. kán.; CCEO 777. kán.) Nem egészen így van ez az iszlám családban. Az iszlám család felépítése hierarchikus. A csúcson az apa, mint *paterfamilias* áll. A feleség, a gyermekek és más családtagok (pl. meny) engedelmisséggel tartoznak neki.⁶³⁴ A mindennapi életben az a gyakorlat, hogy katolikus nő kéri az akadály alóli felmentést, hiszen egy muszlim nem mehet férjhez egy zsidóhoz vagy keresztényhez anélkül, hogy az életét ne kockáztatná. Csak a közelmúltban öt ilyen becsületgyilkosság történt Németországban.⁶³⁵ Mindegyiküknek a család „tisztességének megőrzése” miatt kellett meghalnia. A valós számadatok pedig jóval magasabbak lehetnek: a tübingeni *Terre des*

---

⁶³³ ERDO: *Egyházi jog*. 123.

⁶³⁴ Az engedelmisséget olyan mértékben megkövetelheti, hogy akár halállal is büntetheti a család női tagjainak engedetlenségét (vö. UDINK: *Allah & Eva*, 44-47).

⁶³⁵ Ezzel kapcsolatban Mohamed utóda, Dr. Syed Mehdi Imam Razdi, azt mondja, hogy ezeknek a gyilkosságoknak nincs semmi köze a Koránhoz. A szekularizált muszlimok között terjedt el. Szokás, de nem isteni parancs; törzsi szokások, de nem vallási törvények; a kultúrához tartozó kérdések.

Femmes nőszervezet jelentése szerint az áldozatok nagy részét be sem jelentik. Ők 1996 óta 40 ilyen esetről tudnak.⁶³⁶

4.3.1 A valláskülönbség akadályának kiterjedése

A régi, azaz kodifikálatlan jogban – tehát 1918. május 19-ig, az első Kódex hatálybalépéséig⁶³⁷ – minden megkeresztelt és minden megkereszteletlen között fennállt a valláskülönbség bontó akadály. Vagyis az akadály fennállt egy (érvényesen) megkeresztelt eretnek, hitehagyó vagy szakadár,⁶³⁸ és egy megkereszteletlen között is.⁶³⁹ Itt a tanbeli háttér az volt, hogy akit megkereszteltek, az mindörökké a katolikus egyház tagja marad.

A valláskülönbség akadályának kiterjedését változtatta meg az Egyház a CIC (1917)-ben. *Semmis a meg nem keresztelt személy házassága a katolikus egyházban megkeresztelt személlyel, vagy olyannal, aki oda az eretnekségből, vagy a szakadárságból tért meg* (CIC [1917] 1070. kán. 1.§). A kánon semmisnek, nem létezőnek (*nullum*) mondja a megkeresztelt és megkereszteletlen között megkísérelt házasságot. A megkeresztelt személy hiletét a katolikus egyház tagjaira szűkítette a törvény, ami teljesen logikus volt, hiszen az első kánon rögtön kifejtette, hogy a Kódex az Egyház tagjaira, azon belül is elsősorban a latin egyházra vonatkozik (... *ipse tamen unam respicit Latinam Ecclesiam, neque Orientalem obligat, nisi de iis agatur, quae ex ipsa rei natura etiam Orientalem afficiunt*).⁶⁴⁰ A kiterjedés szűkítésének értelmi háttere az volt, hogy az Anyaszentegyház nem akarta törvényeivel megkötni az eretnekeket és a szakadókat. Ám a törvény szövegéből világosan kicseng, hogy a felmentés nem vonatkozott a hitehagyókra, aminek pedig az az értelme, hogy az ember nem húzhatja ki magát kénye-kedve szerint a törvényes előjáró rendelkezései alól.

---

⁶³⁶ Index.hu politika. Internet.

⁶³⁷ AH 1336. Sha'ban 6.

⁶³⁸ *Az eretnekség valamely isteni és katolikus hittelt elfogadandó igazságnak a keresztség felvétele után való makacs tagadása vagy a róla való makacs kételkedés; a hitehagyás a keresztség hit teljes elutasítása; a szakadás a pápának való alárendeltség vagy a neki alárendelt egyháztaggal való közösség megtagadása.*(CIC 751. kán.).

⁶³⁹ Vö. XIV Benedek: *Singulari Nobis*. 1. §.

⁶⁴⁰ Vö. CIC (1917) 1. kán.; vö. BENEDICTUS XIV, const. *Etsi pastoralis*, 1742. május 26.

A II. Vatikáni Zsinat utáni kódexrevízió ugyancsak változtatott az akadály kiterjedésén. Az új Egyházi Törvényvénykönyv ennek fényében kijelenti: *Érvénytelen a házasság két olyan személy között, akiknek egyikét a katolikus egyházban keresztelték, vagy oda fölvtették, és abból formális aktussal nem távozott el, másika pedig nincs megkeresztelve* (CIC 1086. kán. 1.§). Már nem semmis, hanem érvénytelen házasságról beszél tehát a jogalkotó. Mivel egyházi törvényről van szó, megengedhette, hogy a törvény alanya csak az legyen, aki formálisan is tagja a katolikus egyháznak. Nem vonatkozik tehát a törvény arra, aki „formális aktussal távozott”, vagyis formálisan is hitehagyó lett. A törvény már nem mérlegeli tovább, hogy a hitehagyó egy más egyházba vagy egyházas jellegű közösségbe nyert felvételt, vagy éppen „felekezeten kívülé” vált.

Van azonban a hitehagyásnak egy „enyhébb” formája, ti. ha valaki „pusztán” közismerten elhagyta a katolikus hitet.⁶⁴¹ Őrá továbbra is érvényes a *disparitas cultus* akadály. Ám az ilyen esetben kettős probléma előtt áll a közreműködő. Neki szüksége van az ordinárius engedélyére: *Szükség esetét kivéve a helyi ordinárius engedélye nélkül senki se működjék közre: annak a házasságánál, aki a katolikus hitet közismerten elhagyta* (CIC 1071. kán. 1.§, 4°). A házasulandóknak pedig szükségük van az ordinárius felmentésére: *A helyi ordinárius a saját alárendeltjeinek, akárhol tartózkodnak is, és a saját területén mindenkinek, aki éppen ott tartózkodik, az összes egyházbiztonsági akadály alól felmentést adhat, kivéve azokat, amelyek alól a felmentés az Apostoli Szentszéknek van fenntartva* (CIC 1078. kán. 1.§).

Nyilvánvalóan felvetődik a kérdés, hogy ilyen esetben ki és miért akar kánoni házasságot kötni. A válasz egyrészt az, hogy abban az esetben, ha valakit ugyan a katolikus egyházban kereszteltek, de ma a *katolikus hitet közismerten elhagyta* (ami semmiképpen sem egyenlő azzal, hogy a katolikus vallást közismerten nem gyakorolja!), érvényesen házasságot csak a CIC 1108. kán. 1.§-ának előírásai értelmében köthet. Márpedig a házasságkötéshez a természet törvénye alapján van joga. Másrészt azonban a kánoni házasságkötés formáját tekintve csak annak a külsőségeit, pompáját igényli. Ez esetben a kánoni kötés vészesen súrolja a színlelést. Önmagában persze még nem mondható ki ilyenkor

---

⁶⁴¹ Vö. CIC 1071. kán. 1.§, 4°.

a házasság semmissége, hiszen ezzel csak a házasságekötés okát állapítottuk meg, és nem a semmisség okát, mégis találkozunk a Rota Romana ítéletei között olyanal, amely hasonló (!) esetben kimondta a házasság semmisségét.⁶⁴²

4.3.2 A valláskülönbség akadályá megszőnésének feltételei

4.3.2.1 Akatolikus fél keresztsége által

Az akadály természetsszerűen megszőnik, ha a megkereszteletlen fél a keresztség szentségében érvényesen részesült. Hangsúlyozni kell, hogy a keresztségben *részesült*, mégpedig a vízkeresztségben,⁶⁴³ ugyanis a vágy keresztséggel, a katekumen különleges módon kapcsolódik ugyan az egyházhoz,⁶⁴⁴ ám más szentséget még nem vehet fel. Alapjában véve a kánoni házassághoz („egyházi házassághoz”, amint azt a kánoni jogban járatlan emberek nevezik) nem szükséges a keresztség. A keresztség kieroszakolása visszaüthet, amint azt Fagiolo előtt 1968. november 22-én⁶⁴⁵ hozott ítéletben olvashatjuk: *A szabályosan elénk terjesztett ügyben az egész kérdés akörül forog, hogy az asszonynak meg volt-e a helyes szándéka a keresztség pillanatában vagy sem. Felperesnő ugyanis azt állítja, hogy semmiféle szándéka nem volt, mindenekelőtt a nem is sejtett szertartás miatt és a szükséges oktatás hiánya miatt. Kizáródik tehát minden kétség a keresztség tényét illetően, és csak az vitatható, hogy ezt a szentséget érvényesen szolgáltatták ki vagy sem; ebben a kétségben sem a szentség anyagát, sem az alkalmazott formát illetően nincs vita, és egyedül a felperes szándékát illetően vetődik fel a kérdés, hogy vajon az érvényes volt vagy sem?* Az ítélet pozitív volt, vagyis bebizonyosodott a keresztség érvénytelensége és így a házasság érvénytelensége is. Hasonló eszmefuttatást olvashatunk egy Mundy előtt 1970. február 24-én hozott ítéletben.⁶⁴⁶

---

⁶⁴² Vö. SRR egy Mattioli előtt 1953. február 12-én hozott ítélete.

⁶⁴³ Vö. CIC 96. kán.; *Kompendium* 263.

⁶⁴⁴ Vö. CIC 206. kán. 1.§.

⁶⁴⁵ AH 1388. Ramadan 1.

⁶⁴⁶ AH 1389 Dhu'l-Hijja 17.

4.3.2.2 Felmentés által

Az Egyház a dolog természeténél fogva nem örvend, ha valaki valláskülönbséggel szeretne házasságot kötni. Ezért kimondja, hogy az így megkísérelt házasság a jog értelmében semmis. Ám az Egyház által felállított akadályok alól a korokat, a vidékeket és a személyeket tekintve, ha ezáltal Isten Országá nem szenved csorbát, felmentést ad.⁶⁴⁷ *A felmentés a tisztán egyházi törvény kötelező erejének részleges esetre való felfüggesztése. Megadására illetékességi körén belül az jogosult, aki végrehajtó hatalommal rendelkezik, valamint akit a felmentésre maga a jog vagy törvényes megbízás kifejezetten vagy bennfoglaltan felhatalmaz* (CIC 85. kán.; CCEO 1536. kán. 1.§). Mivel a valláskülönbség akadályá sem nem isteni- sem nem természetjogi akadály, ezért felmentés adható alóla. Megszűnik tehát az akadály abban az esetben is, ha felek felmentést kapnak.

A kodifikációt megelőző kánoni jogban (Corpus Juris Canonici korában) a vegyes vallás és a valláskülönbség alóli felmentés a Szentszéknek volt fenntartva, de mivel a valláskülönbség kérdése gyakori probléma volt azokon a területeken, ahol a katolikusok kisebbségben éltek, a misszionáriusok a felmentéshez felhatalmazást kaptak. A régi jog viszonylatában a doktorok általános véleménye az volt, hogy az akadályt tekintve egyházi törvényről van szó, és a házassághoz való természeti jog megelőzi ezt az egyházi törvényt.⁶⁴⁸ Nem csoda, hogy a kanonisták a XIX. század végén már azon a véleményen voltak, hogy tulajdonképpen a legritkább esetben kell a pápának közbelépni, ugyanis egyszerűen *sürgősségi esetet* kell a dologból csinálni.⁶⁴⁹ A halálveszély és súlyos, sürgős esetekben a felmentést megadhatta az alsóbb hatóság is.⁶⁵⁰ Valójában a Szent Officium, XIII. Leó pápa⁶⁵¹ jóváhagyásával, már 1888. február 20.-án⁶⁵² kiadott körlevelében átruházta a kérelmezőnek a saját, vagy a házasságkötés helye szerint illetékes főpásztornak a felmentés jogát.

---

⁶⁴⁷ *Acta Synodalia III/VIII/1071.*

⁶⁴⁸ CAPPELLO: *De matrimonio.* nr. 199.

⁶⁴⁹ SCHNITZER: *Eherecht*, 482.

⁶⁵⁰ Vö. S.C.S. Off., 18 mart. 1891. (AH 1308. Sha'ban 7). In: *Fontes*, Vol. IV. 459.

⁶⁵¹ AD/AH 1878-1903 / 1294-1320.

⁶⁵² Vö. *Fontes*, Vol. IV. 434; AH 1305 Jumada II 7.

A kauciókat a felmentés feltételeként kellett megkövetelni. A kauciókat a Szent Officium egy 1888. december 12-én⁶⁵³ az egyesült keleti püspököknek adott instrukciójában részletesen felsorolta. Ezek: mindenekelőtt kerülni kell a keresztény fél hittől való eltávolodásának minden veszélyét. A keresztény fél törekedjen minden erejével a „hitetlen” fél megtérítésére, mindkét nemen lévő gyermekek katolikus nevelésére. „Mivel ezeket a kauciókat maga az isteni- és természetjog követeli meg, ezért ezen kauciók hiányában a vegyes vallás (*mixta religio!*) akadály alól semmiféle emberi hatalom felmentést nem adhat.”⁶⁵⁴

Ennek egyik jogforrása VI. Pius pápa 1782. július 13-án⁶⁵⁵ kelt és Mechelen bíboros-érsekéhez címzett leirat. A pápa tájékoztatja a főpásztort, hogy a közreműködő a valláskülönbséggel kötött házasság esetében azon túl, hogy a) semmi szín alatt se történjék szent helyen a házasságkötés, és a közreműködő ne vegyen fel liturgikus öltözéket, továbbá a pap ne mondjon felettük könyörgést és ne áldja meg házasságukat; b) második pontként a nem-katolikus féltől kívánják meg, hogy *írásban és eskü terhe mellett nyilatkozzék*, és nyilatkozatát személyesen írja alá, hogy a katolikus felet szabadon engedi a vallását gyakorolni és a születendő utódoknak, azok nemétől függetlenül, katolikus nevelést biztosít. Ez az eskü két tanú jelenlétében történjék, akiknek az aktát szintén alá kell írni; c) a harmadik pontban úgy rendelkezik a pápa, hogy a katolikus fél eskü terhe mellett *írásban nyilatkozzék*, hogy soha nem fogja a hitét elhagyni és a gyermekeket katolikus módon neveli. Ő is, valamint a két jelenlévő tanu személyesen írják alá a dokumentumot.⁶⁵⁶

A CIC (1917) normái szerint a főpásztor csak abban az esetben adhatott felmentést a vegyes vallás *tiltó*⁶⁵⁷ és a valláskülönbség *bontó akadály* alól, ha: 1) *a nem-katolikus fél biztosítékot adott arra, hogy a katolikus fél részére nem áll fenn a hittagadás veszélye*; 2) *vállalják, hogy az összes gyermeket csak katolikus módon keresztelik és nevelik.*⁶⁵⁸ 3) *Mindezek betartására erkölcsi bizonyosság legyen.*

---

⁶⁵³ AH 1306. Rabi II 8.

⁶⁵⁴ Vö. *Fontes*, Vol. IV. 442.

⁶⁵⁵ AH 1196. Sha'ban 2.

⁶⁵⁶ Vö. *Fontes*, 2/ 657.

⁶⁵⁷ „Ecclesia super *impedimento* mixtae religionis non *dispensat* ...” CIC (1917) 1061 kán. 1.§.

⁶⁵⁸ Vö.CIC (1917) 1061 kán. 1.§. 2°; 1071. kán.

Az első Kódex még biztosítékot követel. Érthető tehát, hogy írást kértek a felektől. Mégis az első Kódex már nem beszél esküről, nem rendelkezik a tanukról, csak arról, hogy a nem-katolikus fél nyilatkozzék, általában írásban, hogy a katolikus félnek engedi a vallását szabadon gyakorolni. Igaz, az 1917-es Kódex értelmében a gyermekek katolikus egyházban történő kereszteléséről és neveléséről még mindkét félnek kauciót kellett adnia.

A hatályos jog további enyhítést vezetett be. *A katolikus fél nyilvánítsa ki, hogy kész a hittől való eltávolodás veszélyeit elhárítani, továbbá ígérje meg őszintén, hogy erejéhez képest mindent megtesz azért, hogy minden gyermeke a katolikus egyházban keresztkedjen és nevelődjék* (CIC 1125. kán. 1°). Az akatolikus fél már csak passzív tagja az egyezésnek. Az akatolikus felet „csak” értesíteni kell a katolikus fél nyilatkozatáról, hogy ezekről tudomása legyen.

Már az első Kódexben sem volt szó *esküről*, mint a régi jogban,⁶⁵⁹ hanem csak *biztosítékok adásáról*.⁶⁶⁰ Az 1983-as Kódex pedig már nem szól biztosíték adásról, csak arról beszél, hogy a katolikus fél *nyilatkozzon*.⁶⁶¹ Az is érdekes, hogy a hatályos jog már nem a kauciókat, hanem feltételeket említi. Márpedig úgy tűnik, a kaució más, mint a feltétel. A biztosítékon (cautio) óvadékot, anyagi biztosítékot értünk (pl. írásban adott ígéretet),⁶⁶² ezzel szemben a feltétel valaminek a megvalósulásához, létrejöttéhez szükséges körülmény.⁶⁶³ Tehát az irány: eskü, biztosítékadás, őszinte ígéret.

Nagyon alá kell azonban húzni, hogy a hitehagyás veszélyét és az utódok keresztségét illetően nem változhatott és nem is változott az Egyház tanítása, hiszen itt isteni jogról van szó. A zsinati atyák 1963. július 19-én⁶⁶⁴ VI. Pál pápa által jóváhagyott dekrétumának értelmében „a) az isteni jog tiltja a házasságkötést egy katolikus és egy nem-katolikus között, ha fennáll a veszély,

---

⁶⁵⁹ „Exigat et recipiat [sc. parochus] a contrahente haeretico [sc.a parte acatholico] declarationem in scriptis, qua cum iuramento, praesentibus duobus testibus, qui debebunt et ipsis subscribere ...” (*Fontes* 2/657).

⁶⁶⁰ „Cautionem praestiterit coniux acatholicus ...” (CIC [1917] 1061. §. 1 2°).

⁶⁶¹ „Pars catholica declaret...” (CIC 1125. kán. 1°).

⁶⁶² *Magyar Értelmező* 633.

⁶⁶³ *Magyar Értelmező* 379.

⁶⁶⁴ AH 1383. Rabi I. 28.

hogy a katolikus fél elhagyja a hitét. Ipsa quoque divina lex catholicum urget coniugem ne suo desit officio prolem baptizandi et educandi in fide catholica.”⁶⁶⁵

4.3.2.3 Egy sajátságos eset kérdése: felmentés vagy engedély által?

*Az Egyház megbecsüléssel tekint az iszlám követőire is, akik az egy élő és önmagában létező, irgalmas és mindenható Istent imádják, ki a mennynek és a földnek Teremtője – tanítja a II. Vatikáni Zsinat.*⁶⁶⁶ Ám komoly ellentétek vannak a kereszténység és az iszlám között erkölcsi és társadalmi kérdésekben, különösen a házasság területén. Az ellentétek mögött egy más erkölcsi világkép és egy más jogrend (a saría) áll.⁶⁶⁷ Az ellentétek egészen világosan a vegyes házasság esetében mutatkoznak meg a legkirívóbban.

A vegyes házasságnak két változata van: a valláskülönbség és a vegyes vallás. Érdemes mindig újra aláhúzni, hogy *valláskülönbségről* akkor van szó, ha egy katolikus és egy meg-nem-keresztelt (vagy érvénytelenül megkeresztelt)⁶⁶⁸ óhajt házasságra lépni.⁶⁶⁹ *Vegyes vallásnak* azt nevezzük, ha egy katolikus és egy érvényesen megkeresztelt nem-katolikus kíván házasságot kötni.⁶⁷⁰

A valláskülönbség érvénytelenítő akadály, amely a személyt teszi képtelenné a házasság érvényes megkötésére.⁶⁷¹ Ha a valláskülönbség akadály a áll fenn, akkor a feleknek *felmentésre* van szükségük. A felmentést vagy a házasságkötés helye szerint illetékes helyi ordinárius, vagy a katolikus fél saját ordináriusa adhatja meg.⁶⁷²

Vegyes vallás esetében a kánonjog megtiltja, hogy valaki a helyi ordinárius *engedélye* nélkül a házasságkötésnél közreműködjön. Az engedélyre a

---

⁶⁶⁵ „Ipsa lex divina coniugium inter partem catholicam et non catholicam vetat, si inde periculum immineat ne pars catholica a fide deficiat.” (*Acta Synodalia III/VIII/1071*).

⁶⁶⁶ *Nostrae Aetate* kezdetű nyilatkozat az Egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról, nr. 3.

⁶⁶⁷ Vö. SRR egy Palazzini előtt 1971. július 7-én hozott ítélete.

⁶⁶⁸ Pl. az unitárius, a mormon, a jehovista kereszttség.

⁶⁶⁹ Vö. CIC 1086. kán. 1.§.

⁶⁷⁰ Vö. CIC 1124. kán.

⁶⁷¹ Vö. CIC 1073. kán.; 15. kán. 1.§.

⁶⁷² Vö. CIC 1078. kán. 1.§.

házasságnál közreműködőnek van szüksége, és megadása a közreműködés megengedettségét érinti. Ilyen engedélyre van szüksége a közreműködőnek annak a házasságánál is, aki a katolikus hitet közismerten elhagyta.⁶⁷³ Az engedélyt a házasságkötés helye szerint illetékes ordinárius adja.

Mindezt meg kellett ismételni, hogy felfigyeljünk a vegyes házasság egy *különleges* esetére. Ha a jegyesek közül az egyik katolikus és a másik muszlim, akkor *általában* a valláskülönbség akadályá áll fenn, és felmentésre van szükség. A szűkítő szó használatának háttérében az áll, hogy napjaink népvándorlása nyomán nagyon sok muszlim telepedett le Nyugaton, aminek természetes következménye lett, hogy egyre több párkapcsolat alakult ki keresztények és muszlimok között. Csakhogy az említett párkapcsolatokban a muszlim fél nem minden esetben nem-megkeresztelt. Egyre több olyan eset fordul elő, hogy egy keresztény személy letette a *sahada*-t, vagyis az iszlám hitvallást. Ha ez az ember a sahada letételével formális aktussal távozott a katolikus egyházból, vagyis *a katolikus hitet közismerten elhagyta*, akkor az 1071. kán. 1.§. 4 pontja értelmében a kánoni kötésnél közreműködőnek engedélyre van szüksége.⁶⁷⁴ Úgy tűnik, ugyancsak engedélyre van szüksége abban az esetben, ha a nem-katolikus fél megkeresztelt-nem-katolikusként tette le a sahadá-t. Igaz, jogilag nem világos, hogy melyik kánon alapján, hiszen az 1024. kánon a vegyes házasság olyan esetéről szól, ahol a másik fél *olyan egyháznak vagy egyházi közösségnek a tagja, amely nincs teljes közösségben a katolikus egyházzal*. Csakhogy az elmondott esetben az illető már – jogilag – nem tagja semmilyen *egyháznak vagy egyházi közösségnek*. Megjegyzendő persze, hogy az „igazhitűvé” lett keresztény bármit tesz is, örökre meg van jelölve Krisztus eltörölhetetlen pecsétjével,⁶⁷⁵ és így – tanbelileg – nem hagyhatta el Krisztus egyházát.⁶⁷⁶

Felhatalmazás az engedély megadására. Amint láttuk, az engedélyt a házasságkötés helye szerint illetékes ordinárius adhatja meg. Az Esztergom-

---

⁶⁷³ Vö. CIC 1071. kán. 1.§, 4°.

⁶⁷⁴ A formális aktusnak három összetevője van: a) az illető belső döntése, hogy a katolikus egyházat el kívánja hagyni; b) e döntés megvalósítása és külső formában történő kinyilvánítása; c) e döntés illetékes egyházi tekintély részéről történő tudomásul vétele (vö. PONTIFICIA COMMISSIO CIC AUTHENTICE INTERPRETANDO: *Actus formalis defectionis ab ecclesia catholica*, Prot. n. 10279/2006, 13.03.2006).

⁶⁷⁵ Vö. *Kompendium* 263.

⁶⁷⁶ Vö. ERDŐ, Péter: *Egyházjog*. Ed. 4., Budapest: Szent István Társulat, 2005, 534.

Budapesti Főegyházmegye főpásztora 2009. évi I. körlevél 20-1. számú rendelkezésével a felelős lelkipásztoroknak visszavonásig a Főpásztor engedélyezte, hogy a vegyes vallású jegyesek házasságkötéséhez az engedélyt megadják, ha megvannak az Egyházi Törvénykönyv 1124-1129. kánonjaiban megállapított *feltételek*. Felelős lelkipásztornak számít a helyi plébános, plébániai kormányzó és az ordinárius által kinevezett plébános-helyettes.⁶⁷⁷

A felhatalmazás terjedelme. Mivel itt a tartós felhatalmazásokra vonatkozóan a megbízotti hatalomról szóló előírások érvényesek (CIC 132. kán. 1.§), ezért ha valaki túllépi megbízása határait, érvénytelenül jár el.⁶⁷⁸ A felhatalmazás vegyes vallású jegyesek házasságkötésére való engedély megadására vonatkozik, de nem tartalmazza a házasságkötésre való engedély megadását olyan esetben, amikor a másik fél a katolikus hitet közismerten elhagyta. Továbbá a Főpásztor engedélye nem ment fel az 1125. kánonban felsorolt feltételek teljesítése alól, vagyis nincs a felelős lelkipásztor kényérekedvére bízva a feltételek teljesítésére való ígéret megadásának kérése, ill. a katolikus fél részéről az ígéretek megadása. A Legfőbb Törvényhozó a kánon bekezdésében kifejezetten kimondja, hogy a helyi ordinárius az engedélyt *ne adja meg*, hacsak nem teljesítik a kánon 1-3 pontjaiban foglaltakat. Ezt a Prímás által adott felhatalmazás is tartalmazza. Márpedig olyan esetben, ha a másik fél muszlimmá lett, az ígéretek föl vállalása, ill. azok megtartása eleve reménytelennek tűnik. Mire építhetjük tehát ezt a megállapítást, azaz hogy az ígéretek teljesítése eleve reménytelennek tűnik?

4.3.3 A felmentés megadásának feltételei

Vegyes házasság, azaz a vegyes vallás és a valláskülönbség esetén szükséges engedélyhez ill. felmentéshez szükséges feltételekről a 1125. kánon így rendelkezik:

---

⁶⁷⁷ Az 516. kán. 1. §-ában szereplő *kváziplébánia* lelkipásztora csak azokkal a plébánosi jogokkal rendelkezik, amelyeket a kinevező okirata kifejezetten tartalmaz (vö. *Münsterischer Kommentar* 3/516).

⁶⁷⁸ Vö. CIC 133. kán. 1.§.

A helyi ordinárius az engedélyt (resp. felmentést) megfelelő és ésszerű okból megadhatja; de ne adja meg, hacsak nem teljesítik az itt következő feltételeket:

1. a katolikus fél nyilvánítsa ki, hogy kész a hittől való eltávolodás veszélyeit elhárítani, továbbá ígérje meg őszintén, hogy erejéhez képest mindent megtesz azért, hogy minden gyermeke a katolikus egyházban keresztkeljen és nevelődjék;

2. ezekről a katolikus fél által teendő ígéretekéről a másik felet idejében értesítsék, hogy biztos legyen, hogy ő valóban tudatában van a katolikus fél ígéretének és kötelezettségének;

3. mindkét felet meg kell tanítani a házasság céljaira és lényegi tulajdonságaira, melyeket egyik fél sem zárhat ki.”

A feltételek a 18. századi előírásokhoz viszonyítva hangnemeket tekintve sokat, de tartalmukat tekintve semmit sem változtak.

A kánon bevezető része az *ordináriusnak* szól. A kánon első pontja a *katolikus fél* részéről teendő ígéretek tartalmazza, a második pontban a *nem-katolikus fél* értesítéséről rendelkezik a törvényhozó, végül a harmadik pont arra figyelmeztet, hogy milyen kötelezettségei vannak a házasságra *felkészítőnek*.

4.3.3.1 Az ordinárius részéről: megfelelő és ésszerű ok

Úgy tűnik, hogy az ordinárius részéről az engedély érvényes megadásának feltétele, hogy *megfelelő és ésszerű okból* történjék,⁶⁷⁹ míg a többi feltétel teljesítése a megengedettséget érinti. A házasság hozza létre a családot. A család egyik szépséges vonása a testi, lelki, szellemi és vallási egység. Ebben az értelemben a vegyes házasság az Egyház élő sejtjeiben, a családban bizonyos értelemben szakadást és sebet jelent. Ezért az Egyház, küldetésének tudatában, igyekszik lebeszélni híveit a vegyes házasság mindkét fajtájáról. Másrészt az ember természet adta joga házasságot kötni és utódoknak életet adni.⁶⁸⁰ Ezt a természet adta jogot ugyan számtalanszor hangsúlyozzák, ám éppen, mert a

---

⁶⁷⁹ Vö. CIC 90. kán.

⁶⁸⁰ Vö. CIC 1058. kán.; 1055. kán. 1.§.

házasság nem pusztán egy biológiai kapcsolat, bizonyos korlátok (akadályok) igenis felállíthatók, anélkül, hogy ezzel sérülne bárkinek a joga. Így a missziókban könnyebben adják a felmentéseket, hiszen ott, főleg ha közelben-távolban nem élnek keresztények, a katolikus fél valóban abban az emberi jogában lenne gátolva, hogy *házasságot kössön*.

Az Egyház igyekszik törvénykezésével világosan kifejezésre juttatni lelkipásztori gondoskodását az olyan esetekre, ha mégis vegyes házasságot köt valaki. Törvényeiben egyrészt az isteni jogot védelmezi, másrészt az emberek említett jogait biztosítja.⁶⁸¹ Az engedély megadásával kapcsolatban a régi Kódex feltételként szabta meg, hogy *erkölcsileg legyen biztos, hogy [ilyen esetben a felek] betartják a biztosítékokat* (CIC-1917 1061. kán. 1.§ 3 pont). „Nem egy esetben – állapítja meg Navarrete bíboros – lelkipásztori szempontból előnyösebb lenne a pusztán polgári házasságot tolerálni, mint engedélyezni a kánoni házasságot, és ezzel a katolikus felet egy visszafordíthatatlan házassági közösségbe bocsátani.”⁶⁸² A felbonthatatlanság ugyanis a házasság természetéhez tartozik.⁶⁸³

4.3.3.2 A katolikus fél részéről: ígérek

A katolikus fél tulajdonképpen három ígéretet tesz: 1) elhárítja a hittől való eltávolodás veszélyét; 2) minden (született és születendő) gyermekeknek a katolikus egyházban történő keresztelésére; 3) az említett gyermekeknek a katolikus egyházban történő nevelésére.

A katolikus fél részéről tett első ígéret, hogy elhárítja a hittől való eltávolodás veszélyét. Muszlim férfi és nem-muszlim (katolikus) közötti házasság sokkal gyakoribb, mint egy muszlim és egy nem-muszlim (katolikus) közötti házasság. A muszlim férfinak az ilyen vegyes házasságra kifejezett

---

⁶⁸¹ Vö. VI. Pál: *Matrimonia mixta*, MP., 1970. március 31. Bevezető.

⁶⁸² NAVARRETE, Urbano: *L'impedimento di „disparitas cultus” (can. 1086)*. In: AAVV, *Matrimoni mixti*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1998, 131. Noha itt a valláskülönbségről van szó, de értelemszerűen a bíboros szavai a vegyes házasságok más eseteire is vonatkoznak.

⁶⁸³ Vö. SRR egy Monier előtt 1996. június 21-én hozott ítélet.

engedélye van.⁶⁸⁴ Mégsem javasolják az iszlám teológusok még ezt a megengedett vegyes házasságot sem. Félőnek tarják, hogy a nyugati stílusban és gondolkodásban nevelkedett asszony rossz hatással lenne a férjére.

Ám muszlima nem köthet házasságot egy nem-muszlimmal.⁶⁸⁵ Ennek okai:
a) Nem állhat egy nem-muszlim az igazhitű nő fölött, márpedig *A férfiak fölötté állnak a nőknek ...* (Korán 4:34).
b) Az iszlám család patriarchálisan-hierarchikus felépítésű. A család irányítója (*amīr*) a férfi.⁶⁸⁶ A nő nem kaphat irányító szerepet, hiszen értelmileg és vallásilag is elmaradottabb, mint a férfi.⁶⁸⁷
c) Az asszony engedelmisséggel tartozik a férjének. Ez vallási kérdésekre is vonatkozik. *A jóra való asszonyok engedelmesek...* (Korán 4:34).⁶⁸⁸ Az

---

⁶⁸⁴ A muszlim férfiak házasságáról találunk egy pozitív és egy negatív előírást a Koránban. Pozitív értelemben ezt olvashatjuk: És [megengedettetett nektek az, hogy megházasodjatok] tisztos hívő asszonyokkal azok közül, akik előtte kapták az Írást, ha megadjátok nekik a fizetségüket, és tisztos házasemberek módjára [éltek velük], nem pedig úgy, mint azok, akik paráználkodnak, vagy szeretőket tartanak! (Korán 5:5). A fordítottja nincs engedélyezve. A Korán kommentárban Ibn Rassoul ezt azzal magyarázza, hogy a családban a férfinak domináló szerepe van (Vö. IBN RASSOUL: *Tafsīr Al-Qur'ān Al-Karīm*. Ed. 27., Köln: IB. 2008, 284). A Korán negatív rendelkezése így szól: Ne házasodjatok pogány asszonyokkal, amíg nem lesznek hívők. Egy hívő rabszolganő bizony jobb egy pogány asszonynál – még akkor is, ha ez tetszik nektek (Korán 2:221). A „pogány” fogalmat itt tágan kell értelmezni. Egy muszlimnak tilos olyan keresztény (vagy zsidó) nőt feleségül venni, aki nem gyakorolja a vallását, esetleg ateista vagy buddhista lett. A Próféta megmondta, hogy „aki a lányát egy bűnösnek adja feleségül, az elszakította vele a rokonsági szálakat.” (AL-GHAZALI, *Das Buch der Ehe*. Düsseldorf: Spohr Verlag, 2008. 143). Fokozottan tilos olyan nőt feleségül venni, aki muszlima volt és keresztény lett, ugyanis a hitehagyás súlyosabb bűnnek számít, mint a hitetlenség. Hitetlennek számít mindenki, aki nem fogadja el, hogy csak egy Isten van, ezzel szemben Szentháromságról beszél és ezért politeista (vö. IBN RASSOUL: *Der deutsche Mufti*. Köln: IB. 1997, 523). A Korán szavai: »Hitetlenek azok, akik azt mondják: „Allah a három közül a harmadik.”« (Korán 5:73). A vallás jelentős szerepet játszik a családban. Mindkét fél legyen vallásos. Erre azonban a bálványimádók alkalmatlanok (vö. *Tafsīr ...* 138). Muszlim ember ne vegyen feleségül olyanokat, akik az iszlám ellen harcolnak. Napjainkban a zsidóval kötött házasság is tiltott listán van, ugyanis Izrael háborúban áll az iszlámmal, és a dolog természeténél fogva a világ zsidósága Izraelt anyagilag is támogatja (Vö. *Der deutsche Mufti*, 523).

⁶⁸⁵ Ha mégis megtenné ezt Magyarországon, iszlám országban nem ismernék el ezt a házasságot.

⁶⁸⁶ Vö. *Der deutsche Mufti*. 68.

⁶⁸⁷ „Allah küldötte egy alkalommal elmenve az asszonyok mellett azt mondta nekik: »Ó asszonyok! Osztoгassatok alamizsnát! Mert nekem megmutatták, hogy a pokol lakóinak többségét ti teszitek ki«. Ők azt mondták: »Miért, ó Allah küldötte?« Ő azt válaszolta: »Mert sokat szitkozódtok és elhanyagoljátok a nagycsaládot. Azok között, akiknek hiányos a hitük és korlátozott az értelmük, egyet sem ismerek, aki egy bölcs férfinak képes elvenni az eszét.« Az asszonyok rákérdeztek: »Miben mutatkozik meg a hitünk és az értelmünk hiányossága?« Allah küldötte így válaszolt: »Nemde egy nő tanúskodása csak egy fél tanúskodást jelent?« Ők így feleltek: »Igen!« Ő pedig folytatta: »Ez hát az értelmük hiányossága. És nem úgy van, hogy nem imádkozhatnak és böjtölhetnek a havi vérzés idején?« Ők így feleltek: »Igen!« »Ez hitük hiányosságát jelenti.« (SOOKHDEO, Rosemary: *Warum Frauen zum Islam übertreten*. Holzgerlingen: Hänssler Verlag, 2006, 80).

⁶⁸⁸ Ha az asszony ennek ellenére nem engedelmeskedne, akkor a férfi hármas fokozatban kényszerítheti engedelmisségre : a) intse meg, b) kerülje a házastársi ágyban, c) lássa el a baját (azaz fizikailag fenyítse meg) (vö. Korán 4:34). Lassan belopakodik a saría az európai joggyakorlatba is. 2006. június 20-án egy frankfurti bírónő megtagadta az azonnali válás lehetőségét egy asszonytól, akit a férje brutálisan megvert. A bírónő ítéletében kijelentette, hogy a Koránban kapott joga a férfinak (a férj marokkói), hogy *fegyelmezze* a feleségét, nem ütközik a német büntető törvénykönyv 1565. §-ába (OSWALD, Andreas: *Scharia in Deutschland?* In: *Der Tagesspiegel* 21.03.2007).

engedelmességet olyan mértékben megkövetelheti a férj, hogy akár halállal is büntetheti a család női tagjainak engedetlenségét.⁶⁸⁹

Nem csak az iszlám tartja helytelennek a valláskülönbséggel kötött házasságot, hanem az Egyház is.⁶⁹⁰ A hittől való eltávolodás veszélyének elhárítása elsősorban abból állna, hogy a keresztény asszony gyakorolhassa a vallását. Egy konzervatív iszlám családban az asszony kétszer hagyhatja el az otthonát: az esküvő napján és a koporsóban. Mégis a muszlim férfinak a „Könyvek népeihez” (keresztény, zsidó) tartozó feleségének meg kellene engednie, hogy vallását gyakorolja, vagyis elmehessen a templomba, a zsinagógába. Ehhez külön engedélyt kellene kérnie: az asszony nem hagyhatja el az otthonát, csak a férje engedelmével.⁶⁹¹ Ennek hátterében egy hadit áll: „Isten küldötte, Allah áldása rá, és adjon neki üdvösséget, azt mondta: 'Egy asszony gyenge és erőtlén. Ha a házat elhagyja, a sátán rögtön felfigyel rá. Egy asszony seholy sem lehet olyan közel Istenhez, mint az otthonában.'”⁶⁹² „A legjobb mecset az asszony részére otthonának a padlózata.”⁶⁹³ Különbö is általános „kijárási tilalom” érvényes az asszonyokra, amit több hadit is tartalmaz.⁶⁹⁴

A templomba járás a keresztény világban még csak-csak elképzelhető, ám iszlám országokban többnyire nem is lenne hová szentmisére menni a katolikus asszonynak. Márpedig az asszonynak semmi biztosítéka sincs arra, hogy mindig keresztény környezetben, egy Szerződés házában (*dâr al-'ahd*) élhet.⁶⁹⁵ Bár sok millió muszlim él ma nem-iszlám uralom alatt lévő országban, a Háború házában (*dâr al-harb*), mégis iszlám teológusok között erősen vitatott kérdés, hogy egyáltalán mennyi ideig élhet egy muszlim máshitűek és hitetlenek között? Ha pedig a férj úgy dönt, hogy hazatérnek (akár csak egy „látogatás erejéig”) egy, az Iszlám háza alá tartozó területre, amelyet a Behódolás Házának (*dâr r al-islam*) neveznek, ott már templomot sem nagyon találna. Ez egyúttal azt is

---

⁶⁸⁹ Vö. UDINK, BETSY: *Allah & Eva*. München: Beck Verlag, 2007, 44-47.

⁶⁹⁰ A zsinati atyák a házasság archetípusaként Krisztus és az Egyház kapcsolatára hivatkoztak. Ez és az ebből fakadó kegyelem hiányzik a valláskülönbséggel kötött házasságban (vö. *Acta Synodalia III/VIII/1070*).

⁶⁹¹ Nincs akadálya, hogy ezt az engedélyt általánosságban megadja.

⁶⁹² AL-DJAUZI: *Das Buch für Frauen...* 12.

⁶⁹³ T.i. ott boruljon le Allah előtt.

⁶⁹⁴ Vö. AL-DJAUZI: *Das Buch für Frauen...* 54-55.

⁶⁹⁵ A Szerződés háza, ahová vízumot, tartózkodási engedélyt kaphatnak a muszlimok, és szabadon gyakorolhatják a vallásukat.

jelentené, hogy a katolikus asszony távol lenne a szentségek vételének lehetőségétől.

Az iszlám megköveteli, hogy az asszony vallásos legyen. Csakhogy ez a vallásosság az iszlám életforma betartásában kell megnyilvánuljon. Ennek megfelelően a közös otthonban keresztény jelképek nem szerepelhetnek. A családban az iszlám ünnepeket kell megtartani. Az iszlámban alapvetően két ünnep van. A böjt megtörésének ünnepe (*'Īdu-l-fiṭr*), ami a ramadán végét jelzi (van, ahol nagy lakomát rendeznek, és édességet ajándékoznak egymásnak), és az ún. Áldozat ünnepe (*'Īdu-l-aḏḩā*), az iszlám legfontosabb ünnepe. Arra emlékeznek, hogy Ábrahám kész volt a fiát feláldozni Istennek (a muszlimok egy része úgy tartja, hogy Isten nem Izsákot kérte áldozatként Ábrahámtól, hanem Izmaelt, Hágár fiát).⁶⁹⁶ Aki csak mecsetben járt, és így nem látott soha az imaházban oltárt, általában abban a tévhitben leledzik, hogy az iszlámban nem létezik áldozat. Az állatáldozatot szerte a világban Dhu'l-Hijja hónap 10-én mutatják be.⁶⁹⁷ Újabb keletű ünnep az Elrendelés Éjszakája, amely mindig a ramadán utolsó tíz napjának valamelyikére esik. Ez a ramadán legszentebb éjszakája, amikor arra emlékeznek, hogy a Korán leszállt a hetedik égből az első égbe, majd Gábriel főangyal kinyilatkoztatta Allah küldöttének. Úgy tartják, ekkor imádkozni többet ér, mint 1000 hónapon át imádkozni. De senki se gondolja, hogy Ásura ünnepe valami új keletű ünnep lenne. Ásura ünnepe a muszlim naptár szerinti Muharram hónap tizedik napja.⁶⁹⁸ A muszlim tradíció szerint az emberi történelem során az Ásúra napján sok minden történt. Ezek közé tartozik ősszüleink, Ádám és Éva teremtése, élethez és halálhoz, mennyhez és pokolhoz fűződő egyéb események, Ábrahám megmentése a tüztől, Jákob és József újbóli találkozása, Mózes és népének megszabadítása a fáraó zsarnoksága alól.⁶⁹⁹ Mohamed medinai száműzetésének első időszakában megparancsolta a muszlimoknak, hogy az ásúra napját egynapos böjttel ünnepeljék, hogy ezzel gesztust tegyen a városi zsidók felé. Bár ezt később feleslegessé tette a ramadán

---

⁶⁹⁶ Vö. Ibn RASSOUL: *Der deutscher Mufti*. 275.

⁶⁹⁷ AD 2009-ben november 28-án. Más alkalmi eseményeknél (pl. mekkai zarándoklat) is mutatnak be véres áldozatot. Az áldozatokat többnyire a dzsineknek mutatják be. Gyakori a „haj-áldozat”. A gyerekek a névadás napján (7. nap) leborotválják a haját és ezt az áldozati állat vérével összevegyítve mutatják be. Ilyen áldozatok kiterjedhetnek az első termésre is (vö. *Islam lexikon* 479-480).

⁶⁹⁸ AH 1431 Muharram 10 keresztény naptár szerint 2009. december 27-ére esik.

⁶⁹⁹ A zsidó paszka ünnepe, amely része a keresztény húsvétnek is.

egy hónapos böjtje, a próféta tovább folytatta a böjtölést ásúrá napján és tanácsolta a muszlimoknak, hogy ők is így tegyenek, valamint imádkozzanak, hogy Isten megbocsássa a vétkesek bűneit.⁷⁰⁰ A legismertebb „ünnep” a ramadán. Idézőjelbe tesszük, mert igazából nem ünnep, hanem böjt, amely az iszlám 5 oszlopának egyike.⁷⁰¹

Az ünneplés módját egy hadit így írja le: „Mi [asszonyok] az ünnep napján felszólítást kaptunk, hogy hagyjuk el lakásainkat. Ez a szüzekre is vonatkozott, akik rejtett kamráikat elhagyták. Sőt kivételesen a menstruáló asszonyok is.⁷⁰² Együtt mondták az imádságot, abban a meggyőződésben, hogy az ünnep áldást és boldogságot hoz.”⁷⁰³ Az imádság után az asszonyok muzsikáltak, a férfiak harcias ügyességüket fitogtatták.⁷⁰⁴

Az otthonát tekintve a keresztény asszonynak el kell hagynia a keresztény jelképeket. Még az olyan szőnyeget sem teheti be a lakásba, amelyen a kereszt alakja formálódik ki. Egy haditban olvashatjuk, hogy Mohamed mindent eltávolíttatott a házából, aminek kereszt alakja volt.⁷⁰⁵

Noha a 2. szúra 240. ája úgy rendelkezik, hogy *Akiket Allah elszólít közületek és feleségeket hagynak hátra, azoknak kötelességük feleségeik ellátásáról egy évre szólóan hagyatkozniuk ...* - csakhogy a legtöbb muszlim anyagi helyzete ezt nem teszi lehetővé, az igényjogosultság pedig nem örökletes, vagyis az idézett kötelezettség a férj halálával megszűnik. Mindenesetre jó időben gondolni arra, hogy egy autentikus hadit szerint a nem-muszlim nem is örökölhet a muszlim férje után.⁷⁰⁶

---

⁷⁰⁰ Ezek között az ünnepek között nincs helye a keresztény ünnepeknek. „Egy muszlim számára tilos keresztény ünnepeket megülni, és egészen sajtóosan tiltva van karácsonyt megülni.” (IBN RSOUL: *Der deutsche Mufti*. 792).

⁷⁰¹ Öregek, betegek, nehéz fizikai munkát végzők megtörhetik a böjtöt, és helyette szegényeket kell táplálniuk (vö. Korán 2:184).

⁷⁰² Mivel egy menstruáló asszony nem léphet be a mecsetbe, ezért Mohamed az ünnepeket a szabadban tartotta meg.

⁷⁰³ AL-BUHĀRY: 971. sz. hadit.

⁷⁰⁴ Vö. AL-BUHĀRY: 949. sz. és 950. sz. hadit.

⁷⁰⁵ Vö. AL-BUHĀRY, hadit 5952.

⁷⁰⁶ Vö. AL-BUHĀRY, hadit 6464. Ez persze Nyugaton másként működik.

Egészen naiv keresztény lányok úgy gondolják, hogy majd a házasságban párbeszédet folytatnak muszlim férjükkel.⁷⁰⁷ Ebben *hamis keresztény toleranciától* átítatott, hiszékeny, és a kérdésben teljesen járatlan emberek, lelkipvezetők, még meg is erősítik őket.⁷⁰⁸ A „párbeszéd” avagy a „dialógus” kérdése muszlim részről fel sem vetődik, sőt az iszlám nagyon veszélyesnek tartja. A „dialógus” mögött térítési szándékot vélnek felfedezni. Véleményük szerint az ő vallásuk az utolsó monoteista vallás. Ez után már új nem jöhet. Az iszlám a kinyilatkoztatás végső verziójának a letéteményese: *Mohamed ... Allah küldötte és a próféták pecsétje!* (Korán 33:40).⁷⁰⁹ Ha párbeszédről egyáltalán szó lehet, úgy ez a párbeszéd egy egyirányú utca. A saría értelmében az iszlámból való áttérés más vallásba tabu, és szigorúan nézve halállal büntetendő.⁷¹⁰

Az elmélet után érdemes a hitehagyás veszélyének egy konkrét példáját megemlíteni. Hogy mennyire valóságos veszélyről van szó, arról már hírt adnak a legfrissebb jelentések. A hitehagyásra történő kényszer veszélye már gyakran a megismerkedés szándékában ott rejlik. Legújabbán a Vatikáni Rádió volt kénytelen felhívni a figyelmet az Indiában, Kerala szövetségi államban dívó ún. „szerelmi dzsihád”-ra. Radikális muszlim csoportok keresztény lányokra férfiakat vetnek be. Szerelmi vallomással rászedik őket a házasságra, majd a feleségeiket rákényszerítik, hogy tegyék le a muszlim hitvallást. Az ezt követő válás már nem problematikus. A „szerelmi harcosok” elsősorban az egyetemeken jelennek meg, jelzi az *UCA News* ázsiai katolikus hírszolgálati iroda a Püspöki Konferencia egy munkatársának tájékoztatása alapján. Ezzel a kérdéssel foglalkozni kell. 2005 óta⁷¹¹ kb. 4.000 leány lépett át az iszlámba ilyen módon. Nem csak keresztény, de hindu lányok is érintettek az ügyben. A rendőrség elmondása szerint egy kiterjedt szervezet működéséről van szó. A felelős muszlim szervek a dologba való beavatkozást azzal utasítják el, hogy a vallás

---

⁷⁰⁷ Általában összekeverik a vallások közötti párbeszédet és az ökumenét. Úgy tűnik, hogy sajnos az egész nyugati világ teljes tévhitben él ezzel a kérdéssel kapcsolatban (vö. FÜRLINGER, Ernst: *Der Dialog muss weitergehen*. Freiburg i.B.: Herder, 2009).

⁷⁰⁸ Vö. AL-BUHĀRY, hadit 3336; SCHWARZER, Alice: *Die Gotteskrieger und die falsche Toleranz*, Ed⁵. Köln: Kiwi, 2004.

⁷⁰⁹ Mohamednek nem volt a felnőttkort megélt fiú utóda, aki próféta lett volna. Így ő az utolsó próféta, a próféták pecsétje. Vele befejeződött a kinyilatkoztatás (vö. *Tafsīr* 967).

⁷¹⁰ Abdullahtól származó haditban olvashatjuk: „Egy muszlim vérét ... nem szabad kiontani, három esetet kivéve: ... ha a hitét elhagyta és a közösséggel (a muszlim közösséggel) a kapcsolatot megszakította” (AL-BUHĀRY, 6878).

⁷¹¹ AH 1425.

megváltoztatását, ellentétben az iszlámmal, sem a hinduizmus, sem a kereszténység nem tartja bűncselekménynek. Nem lehet minden szerelmi kapcsolat mögött bűncselekményt gyanítani.⁷¹²

A katolikus fél (gyakorlatilag az asszony) második ígérete, hogy a gyermekeit a katolikus egyházban keresztelteti meg és a katolikus hitben neveli. *A keresztség a szentségek ajtaja, mely tényleges alakjában vagy legalább vágy formájában szükséges az üdvösségre; általa az emberek megszabadulnak a bűnöktől, Isten gyermekeivé születnek újjá, és eltörölhetetlen jeggyel Krisztushoz hasonlónak válnak az egyház tagjai lesznek. Érvényesen csakis valódi vízzel való lemosás és megfelelő formájú szavak útján lehet kiszolgáltatni* (CIC 849. kán). Tekintettel arra, hogy mindenki keresztelhet, ennek megfelelően az anya (resp. az apa) akár otthon is, megkeresztelheti a gyermeket. Megtörténhet tehát titokban a keresztelés.⁷¹³ Másik kérdés, hogy problematikus lesz a keresztelés igazolása, bizonyítása.

Annak ellenére, hogy a gyermekkeresztség mind a latin, mind a keleti egyházakban emberemlékezet óta élő szokás,⁷¹⁴ az elmúlt években mégis azzal a jelenséggel találkozunk, hogy a keresztséget – mind a szentség kiszolgáltatója, mind a szülők – későbbre akarják halasztani, noha Legfőbb Törvényhozó egyértelműen sürgeti: *A szülők kötelesek gondoskodni arról, hogy a gyermekek már az első hetekben megkapják a keresztséget; a születés után mielőbb, sőt már a szülés előtt forduljanak a plébánoshoz, hogy gyermekük számára kérjék a szentséget, és hogy erre kellő felkészítést kapjanak* (CIC 867. kán. §.1).

A kiszolgáltató részéről a halogatást általában a nem megalapozott családi háttérrel, esetleg a szülők egyházilag rendezetlen együttélésével szokták indokolni, a szülők pedig a gyermekek szabadságára hivatkozva mondják: „meg

---

⁷¹² [http://www.missio.at/no_cache/news/aktuelles/detail/article/liebes-djihad-in-indien.html?tx_ttnews\[backPid\]=226&cHash=4928600b8b](http://www.missio.at/no_cache/news/aktuelles/detail/article/liebes-djihad-in-indien.html?tx_ttnews[backPid]=226&cHash=4928600b8b).

⁷¹³ Ez nem csak a vegyes vallás esetén súlyos kérdés. Az idősebbek még rendszeresen tanultak hittant, nem egy olyan esetről tudok, ahol a plébános hivatkozással a Kódex 868. kán. 1.§. 2. pontjára „elhalasztotta” a keresztséget, - ráadásul az egyetemes egyházi normával szemben, ugyanis a legtöbb magyar egyházmegyében hiányzik a részleges jog előírása a keresztelés kiszolgáltatásával kapcsolatban, és ahol van, ott sajnos a keresztelésre kötelezett számos esetben nem veszi azt figyelembe – és így akár a rokonság is, otthoni környezetben kereszteli meg a gyermeket. Ismert olyan eset is, ahol a plébános ezután megtagadja az anyakönyvbe történő bejegyzést.

⁷¹⁴ Vö. MARTINELLI, R.: *Il battesimo dei bambini*. In: *Monitor Ecclesiasticus*, 25 (1990) 68.

kell hagyni a gyermeknek, hogy majd felnőtt korában szabadon döntsön, hogy keresztény akar-e lenni”.⁷¹⁵

Ha az anya titokban mégis megkereszteltetné a gyermeket, vagy az később a keresztény hitet választaná, mindkettő az életével játszana. Az iszlám rendelkezései ezzel kapcsolatban világosak. Al-Buhāryy híres hadit gyűjteményében olvashatjuk: *»Hallottam a Prófétát mondani: „A világ utolsó napjaiban megjelennek majd fiatal emberek, akiknek ostoba gondolataik és elképzeléseik vannak. Jól beszélnek majd, de elhagyják az iszlámot, mint egy nyíl, amely eltéveszti a célját. De a hitük nem terjed tovább a torkuknál (értsd: csak beszélnek). Öljétek hát meg őket, bárhol is találtok rájuk. Akik ilyen embereket megöltek, az utolsó ítéleten megkapják jutalmukat.»*⁷¹⁶ *»Ali megégettetett néhány embert és ennek híre eljutott Ibn’Abbas-hoz, aki így szólt: „Ha az ő helyében lettem volna, nem égettem volna el őket, hiszen a Próféta azt mondta ’Ne büntessél meg senkit Allah büntetésével’ (ti. a pokolban égnek majd). De kétségkívül megöltem volna őket, hiszen a Próféta mondta ’Ha valaki (egy muszlim) elhagyja a hitét, azt öljétek meg.’»*⁷¹⁷

Amikor az Egyházi Törvénykönyv megfogalmazza a házasság alkotóelemeit, azon túl, hogy a házasságot a felek javára történő életszövetségnek mondja, kijelenti, hogy a szövetség egyik lényeges alkotóeleme az utódok nemzésére és nevelésére irányul.⁷¹⁸ Ezt már Aquinói Szt. Tamás⁷¹⁹ is tanította, amikor ezeket írta: „A természet nem csak a [gyermek] nemzésére irányul, hanem a [a megszületett gyermek] fönntartására és nevelésére mindaddig, amíg el nem éri a kifejlett emberi állapotot.”⁷²⁰ A Angyali Doktor szavait a II. Vatikáni Zsinat Kódexe így adja vissza: *A szülők, mivel életet adtak gyermekeiknek, súlyosan kötelesek és jogosultak is nevelésükre; ezért elsősorban a keresztény szülők feladata, hogy gyermekeik keresztény neveléséről az egyház által adott tanítás szerint gondoskodjanak (CIC 226. kán. 2.§).* Más szavakkal

---

⁷¹⁵ UJHÁZI, Lóránd: *Gyermekek keresztelése és a kerzstség „elhalasztásának” kérdése az Egyház hatályos jogában.* In: *Kánonjog* 10 (2008) 57-58.

⁷¹⁶ AL-BUHĀRYY: 577. sz. hadit.

⁷¹⁷ AL-BUHĀRYY: 260. sz. hadit.

⁷¹⁸ Vö. CIC 1055. kán. 1.§.

⁷¹⁹ AD/AH 1224-1274 / 620-672.

⁷²⁰ AQUINÓI SZT. TAMÁS in: *IV Sent.*, dist. XXVI, q. 1, art. 1, solut.

élve, a szülők nevelése nem merülhet ki a gyermekek fizikai szükségleteinek kielégítésében, hanem olyan elemeket is tartalmaznia kell, mint a lelki felkészítés, a hit átadása, emberi értékek megalapozása, apostolkodásra való nevelés.

Ez tehát a katolikus tanítás, amellyel szöges ellentétben áll az iszlám tanítás. A katolikus félnek tisztában kell lennie azzal, hogy vallási kérdésekben is a férfinak kell engedelmessé válnia és szó sem lehet arról, hogy megkereszteltethesse a gyermekeit. Az iszlám teológiában a hagyomány (*sunna*) azt tanítja, hogy: „Minden gyermek a természet rendje szerint muszlimnak születik (*fitra*)⁷²¹ és a szülei csinálnak belőle vagy egy zsidót, vagy egy keresztényt, vagy egy szábeítát.⁷²² Pont úgy, ahogy egy állat, amely egy utódot hoz a világra: Látsz köztük különbséget?”⁷²³

Az iszlám a legtökéletesebb vallás. *Ezen a napon kiteljesítettem nektek a vallásokat, teljessé tettem számotokra a kegyelmemet és kiválasztottam nektek vallásokat gyanánt az Iszlámot* (Korán 5:3). Csak a tökéletlenből lehet a tökéletesbe átmenni. Keresztényből, zsidóból, pogányból lehet muszlim, nem azonban fordítva. Amint a felek házasságából gyermek születik, egy Abu Rafi-tól áthagyományozott hadit értelmében a jobb fülébe súgják a *sahada*-t, az iszlám hitvallást: *Tanúsítom, hogy nincs más isten Istenen kívül, és tanúsítom, hogy Mohamed Isten Prófétája.* Ám egy másik, Mohamednek tulajdonított mondás szerint „Ha egy gyermek megszületik, annak jobb fülébe súgjátok az *adan*-t⁷²⁴, imádságra hívást, a bal fülébe az *iqama*-t,⁷²⁵ az imádság kezdetét kell

---

⁷²¹ A *fitra* annyit jelent, hogy valami az ember természetéhez tartozik. Így pl. AL-BUHĀRY, 5888. haditjában azt olvashatjuk, hogy a Próféta véleménye szerint „A bajusz rövidre nyírása a *fitrához* tartozik.” IBN RASSOUL: *Auszüge aus dem Sahih Al-Buhary*. Ed.8. Hamburg: Buchhandlung Attawhid. 1996, 568.

⁷²² A Koránban háromszor fordul elő (vö. *Lan Tabur* 857 old.; Korán 2:62; 5:69; 22:17). A „szábeita” szó jelentése bizonytalan. Simon Róbert kutatásai szerint valószínűleg egy arab törzs, amely nem lett ugyan muszlim, ám fejadó szolgáltatásával megszerezte a jogot a „védelemre”, mint a zsidók és a keresztények (vö. SIMON, Róbert: *Mutató*. 3. kiadás. Budapest: Helikon, 25-26).

⁷²³ Al-BuĀry 1385. sz. hadit.

⁷²⁴ Allah mindennél nagyobb, Allah mindennél nagyobb, Allah mindennél nagyobb, Allah mindennél nagyobb; Tanúsítom, hogy nincs más Isten, csak Allah, Tanúsítom, hogy nincs más Isten, csak Allah; Tanúsítom, hogy Mohammed Allah küldötte, Tanúsítom, hogy Mohammed Allah küldötte; Gyertek az imára, gyertek az imára, Gyertek a boldogulásra, Gyertek a boldogulásra; Jobb az ima, mint az alvás, Jobb az ima, mint az alvás Allah mindennél nagyobb, Allah mindennél nagyobb, Nincs más Isten, csak Allah.

⁷²⁵ Allah mindennél nagyobb, Allah mindennél nagyobb; Tanúsítom, hogy nincs más Isten, csak Allah; Tanúsítom, hogy Mohammed Allah küldötte; Gyertek az imára, Gyertek a boldogulásra; Már elkezdődött az ima, Már elkezdődött az ima; Allah mindennél nagyobb, Allah mindennél nagyobb; Nincs más Isten, csak Allah.

súgni.”⁷²⁶ Ezekkel a szavakkal,⁷²⁷ elűzték a gyermektől a „csecsemő-boszorkányt”,⁷²⁸ a gyermek muszlim, és minden kísérlet a gyermeket elidegeníteni az iszlámtól, büntetendő cselekmény, hiszen ezzel az ummát kisebbítené meg valaki. A hitehagyásnak, és így a keresztségnek következményei vannak. Az aposztatát meg kell ölni, amint azt al-Buhari egyik haditjában olvastuk, noha manapság egyes muszlim teológusok a Koránra hivatkozva azt állítják, hogy a büntetés Allah dolga a végítéletkor (vö. Korán 3:91; 6:93 stb.).⁷²⁹

Az utódok katolikus nevelése is az ígéretek közé tartozik. Erről a fentiek tükrében nyilvánvaló, hogy szó sem lehet. A születés után a gyermek nevet kap. Ez az első, amit a fülébe súgnak. A nevet is az apa vagy a nagypapa határozza meg. Egyes vidékeken, főleg a lányokat illetően ugyan az anya is beleszólhat a kérdésbe, ám keresztény nevet (pl. Krisztián, Krisztina, István stb.) semmi szín alatt nem kaphat a gyermek. A kánon egyértelműen többesszámot használ és szülőkről beszél, nem kizárólag az apáról vagy anyáról. A kánon 1. §-a a házastársak kötelességét emlegeti, amennyiben az életadáshoz a férfi és a nő egyaránt szükséges.⁷³⁰

Igaz, hogy a saría a kisgyermek gondozását az anyára bízta, amennyiben előírja, hogy a gyermeket, ha lehet, két évig szoptassa az anya, és ez idő alatt *A gyermek apjának kötelessége megfelelő módon eltartani és ruházattal ellátni az anyákat!* (Korán 2: 233). A muszlim szakemberek a Korán szavaival érvelnek: *A lehetőségeitekhez mértén hagyjátok, hadd lakjanak ott, ahol ti laktok. Ne zaklassátok őket azért, hogy szűkös helyzetbe hozzátok őket! Ha viselősek, akkor addig viseljétek a költségeiket, amíg a terhüket világra hozzák. Ha pedig szoptatnak nektek, akkor adjátok oda nekik a fizetségüket! És illendő módon tanácskozzatok erről egymás között! Ám ha nehézség merül föl közöttetek, akkor egy másik nő szoptasson* (Korán 65:6). Ezzel azt kívánják bizonyítani, hogy az iszlám milyen előírásokkal gondoskodni az anyákról.

---

⁷²⁶ Vö. *Das Buch der Ehe*. 149.

⁷²⁷ KSIKS, Fadallah: *Wie man das Gebet verrichtet*. Köln: Islamische Bibliothek, 2008, 31-34.

⁷²⁸ Vö. *Das Buch der Ehe*. 150.

⁷²⁹ Vö. AL-BUHARĪYY, hadit 3017.

⁷³⁰ UJHÁZI, Lóránd: *Il diritto naturale...* 354.

Ezzel az érveléssel szemben meg kell jegyeznünk, hogy az anyai jog kimerül a fizikai gondoskodással, az etetéssel, mosdatással, öltöztetéssel. A saríja előírásai szerint a gyermek (válás esetén is) törvényes képviselője az apát, ill. az apa családját illeti. A gondoskodás (*hadana*) egy darabig – amíg a gyermekek kicsinyek – még az anyához tartozhat, de utána mindenképpen az apa családjához kerülnek az utódok. A szigorú irányzatú hanafita iskola tanítása szerint ez a gondozás fiúk esetében a 7. életévükig tart, míg a lányoknál a betöltött 9. életévig (abból kiindulva, hogy a lány ettől kezdve biológiailag érettnak számít). Ez ma is érvényes törvény pl. Szudánban.⁷³¹

A gyermek nevelése két részből áll. Egyrészt gondoskodni róla fizikailag, másrészt szellemi neveléséről gondoskodni. A szellemi nevelésen elsősorban a vallási nevelését kell érteni. Ez az apa jog-kötelessége. A Korán és a sunna tanítása értelmében a muszlim apának automatikusan muszlimok a gyermekei. A muszlim gyermeknek joga van ahhoz, hogy az iszlám vallásban nőjön fel. Alapállás, hogy a gyermek 7-9 éves korában már különbséget tud tenni a jó és a rossz között (vö. az ezzel párhuzamos *aetas discretionis*-t). Ettől kezdve a vallási kötelezettségek őt is érintik. A nevelés szempontjából az apa tekintélye töretlen és akár fizikai eszközökkel is rákényszerítheti akaratát a gyermekekre és a felelősségére.

Az iskoláskort elérve a gyermeknek tanulnia kell a Koránt, méghozzá olyan értelemben, hogy ez a tanulmány mindent megelőz, hiszen a kinyilatkoztatás minden lényeges dolgot tartalmaz. Mivel a nyugati országokban koedukáció az általános, a muszlim gyerekeknek pedig sajátosan a nemük szerinti nevelésben kell részesülniük, ezért nagy gondot jelent, hogy az általános iskolakötelezettséget illetően sok dologban felmentést kell kapjanak a muszlim gyerekek.⁷³² Mindenesetre az iskolának és az otthoni nevelésnek elsődleges feladata, hogy a hagyományos feladataikra készítsék fel a gyermekeket. Az azonban abszolút kizárt, hogy a gyermeket katolikus hittanra oktassák.

---

⁷³¹ FLUEEHR-LOBBAN: *Islamic Law*, 155.

⁷³² Így például egy muszlim lány nem mehet iskolai kirándulásra, ha az az otthonától 81 km-nél továbbra történik (egy tevé-járásnyira), csak ha egy *mahram* elkíséri.

Nagykorúvá a pubertásban, a testi érettséggel lesznek a gyerekek. A lányok 9-13 életév, míg a fiúk 11-15. életév között. Az iszlámban a nagykorúság nem meghatározott korhoz kötődik.⁷³³ Ettől kezdve a saría teljessége kötelezi őket, mindhalálíg, hiszen az iszlámban nincs hitehagyás, formális aktussal vagy anélkül az umma elhagyása. De egyes országokban más és más a korhatár, amelytől kezdve az anya nem gondozhatja a fiait. Vannak országok, ahol ez a kor 7-10 év között van (Egyiptom, Algéria, Jemen, Jordánia, Szíria).⁷³⁴ Lányoknál néhány országban 11-15 éves korig terjed ki a gondozási időhatár (Egyiptom, Jemen, Jordánia, Marokkó). Másutt a lányok esetében a házasságig tart ez az időszak (Kuvait, Líbia, Egyesült Arab Emírátság).⁷³⁵

A nyugati világ kezébe adott iszlám tanulmányok, írások, cikkek és könyvek a nőknek a nevelésben való kiemelkedő feladatát hirdetik. Hangsúlyozzák, hogy mindaz rágalom, amit a zsidó-kereszténység hirdet. A muszlim apologéták egyenesen abból indulnak ki, hogy az iszlám az egyetlen vallás, amelyben a férfiak és a nők egyenjogúsága isteni alapokon nyugszik. Így olvasható ugyanis a Koránban: *Ti emberek! Férfiből és nőből teremtettünk benneteket s népekké és törzsekké tettünk benneteket, hogy ismerkedjete, és ismerjéte meg egymást!* (Korán 49:13). Semmilyen utalás sem történik rá, hogy a nő alacsonyabb rendű lenne a férfinál – mondják a muszlim szakemberek –, mint az Ószövetségben, ahol a nő, diszkrimináló módon, a férfi oldalbordájából alkottatott: *És az Örökkévaló Isten mély álmat bocsátott az emberre, és ő elaludt; ekkor kivett bordáiból egyet és húst zárt helyébe. És az Örökkévaló Isten asszonnyá alakította a bordát, melyet az emberből kivett és odavitte az emberhez* (Ter 2, 21-22).⁷³⁶ Az iszlám értelmezés szerint a nő ugyan a férfiből származik, de nem oldalbordaként, hanem a párjaként. *Egyetlen személyből teremtett benneteket, aztán létrehozta belőle a párját* (Korán 39:6).⁷³⁷ Ennek ellenére a Koránból kicseng, hogy a fiú nagyobb érték, mint a leány: *Ő az, aki egyetlen személyből teremtett benneteket és akiből létrehozta a párját, hogy nála lakozzék. Miután véle hált, az asszony könnyű teherrel teherbe esett. És így tartott nála egy ideig. Amikor aztán elnehezedett, mindketten Allahhoz, az ő Urukhoz fohászkodtak:*

⁷³³ A lányok azonban továbbra is gyámság alatt állnak, mindaddig, amíg férjhez nem mennek.

⁷³⁴ Egyiptomban a bíró dönthet úgy, hogy egy fiú 15 éves koráig az anya gondozásában maradhat.

⁷³⁵ EBERT, Georg-Hans: *Personalstatus*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2001, 125-126.

⁷³⁶ HERTZ, J.H.: *Mózes öt könyve és a haftarák*. Ed² Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984, 23.

⁷³⁷ Vö. Tafsír 1051.

„*Ha egészséges fiúgyermeket adsz nekünk, bizony, hálásak leszünk a hálásak között!*” (Korán 7: 189).

Ezen túlmenően az iszlám vallás védői hangsúlyozzák, hogy a férfi és nő egyenlőségéből a férfi és a nő egyenlő vallási kötelezettsége származik, vagyis a napi ötszöri ima, a böjt Ramadán hónapban, alamizsnálkodás és a zarándoklat Mekkába. A jócselekedeteik azonos módon kerülnek mérlegre: *Aki jótettet cselekszik, lett legyen ő férfi, avagy nő, és amellet még hívő, azt bízvást jó életre fogjuk majd életre kelteni! És a fizetségüket a legjobb tetteik szerint fogjuk viszonzni* (Korán 16:97). Mindkét nem azonos büntetéseket kaphat (kiostorozás, amputálás, megkövezés). Ez persze a gyakorlatban nagyon bonyolult. A bíróság ugyanis beszél *házasságtörésről* és *paráznaságról*. A férjes asszony házasságot tör, ha egy harmadik személlyel lép testi kapcsolatba. Büntetése: halál. A nős férfi azonban nem minden esetben tör házasságot, hiszen neki jogában áll második, harmadik negyedik asszonyt birtokolni. Ettől kezdve a második, harmadik, negyedik személlyel fölvetett kapcsolata (ha nem kötött velük legalább időre szóló házasságot) legfeljebb paráználkodás, és büntetése a megostorozás. A muszlimok is belátják, hogy rések találhatók ebben a tanításban és ezért hangsúlyozzák, hogy az egyenjogúság nem azt jelenti, hogy a társadalom tagjai abszolút azonos jogokkal rendelkeznek, hanem ott beszélhetünk egyenjogúságról, ahol mindenki azokkal a jogokkal rendelkezik, amelyek neki járnak. Tehát a férfi és a nő között akkor van egyenjogúság, ha mindketten megkapják azokat a jogokat, amelyek nekik kijárnak.⁷³⁸

A nevelést tekintve a gyermekek között a különbségtétel nemükre való tekintettel már a születésnél kezdődik. *És ha valamelyiküknek leánygyermek születését hozzák hírül, orcája elsötétedik és haragvás tölti el; elrejtekezik az emberek elől a rossz miatt, amit hírül hoztak néki: vajon megtartsa-e őt a szégyenre, vagy rejtse el őt a homokba? Bizony, rosszul ítélnének!* (Korán 16: 58-59). A lányok feladata majd a fiúkat is kiszolgálni.⁷³⁹

A fentiek értelmében egyértelművé válik, hogy a katolikus fél őszinte ígérete az erkölcsi lehetetlenségek világába száműzendő. El lehet ugyan bújni a

---

⁷³⁸ A második kalifától, Ummártól (AD/AH 634-644 / 12-23) áthagyományozott hadit. In: AL-DJAUZI: *Das Buch der Weisungen...* 104.

⁷³⁹ Ez Afrikában a keresztény közösségekben is érvényes (vö. MEHARI, Senait: *Feuerherz*. Berlin: Knauer, 2007.

regula mögé *Ultra posse nemo tenetur* – Senki sem kötelezhető többre, mint amire képes,⁷⁴⁰ vagyis senki sem kötelezhető arra, ami fizikailag vagy erkölcsileg lehetetlen.

Az elmondott nehézségeken a válás sem segít. Válás esetén az anya minden jogot elveszít a gyermekei fölött.⁷⁴¹ Bár a legújabb időkben több iszlám ország is szemet huny bizonyos, a saría által előírt jogszabályok megtartása fölött az anya (ha muszlim!) jogait illetően, ám ez soha nem érinti a vallási kérdéseket. Ott az anyának nincs beleszólása. Az asszony köteles mindenben engedelmessé válni a férjének. Egy hadit mondja: „Ügyelj rá, miként vagy a férjeddal, ugyanis ő a te mennyországod vagy a kárhozatod.”⁷⁴² A saría az asszony engedelmességét úgy értelmezi, mint a férjnek a házasságból fakadó jogát.⁷⁴³

Az ember származását az apai családfa határozza meg. Az örökbefogadás a Korán tanítása értelmében (Tunézián kívül) szigorúan tilos. *Allah nem helyezett egy ember belsejében sem két szívet, és azokat a feleségeiteket sem tette anyáitokká, akiktől ezekkel a szavakkal váltatok el, hogy: „Olyan legyél nekem, mint az anyám háta!”, és fogadott fiaitokat sem tette vérszerinti fiaitokká. Ezek csupán a ti szavaitok a szátokban. Ám Allah mondja ki az Igazságot és Ő vezérel az igaz útra. Nevezzétek őket atyáik szerint! Ez méltányosabb Allah szemében. Ha azonban nem tudjátok, ki az apjuk, akkor ők testvéreitek, és szövetségeseitek nektek a vallásban. És nem róható föl vétketekül az, ha ebben hibáztok - ha csak nem a szívetek szándéka szerint. Allah megbocsátó és könyörületes (Korán 33: 4-5).*

Egyedül az apa kezeli a gyermekek vagyonát, dönt a tanulmányaikat és a házasságukat illetően. A házasság valójában két nagycsalád egymással kötött szövetsége. Az apa mindvégig gyámja marad a leánynak, ő szabályozza a vallási

---

⁷⁴⁰ D. 50, 17 185.

⁷⁴¹ Csak Tunéziában dönthet úgy a bíróság, hogy a kiskorú gyermek az anyánál maradhat, de csak akkor, ha váláskor ebben a felek megegyeztek. Ha azonban az anya a válás után újra férjhez megy, akkor a lányok fölötti jogok visszaszállnak az apára, mivel az iszlám kizártnak tartja, hogy egy felnőtt lány egy olyan férfival lakjék egy fedél alatt (az anya új férjével), aki nem vérrokona, akinek nincs jogilag alávetve.

⁷⁴² Al-DJAUZI: *Weisungen* ... 103.

⁷⁴³ SCHIRRMACHER, Christine / STEGEMANN, Ursula Spuler: *Frauen und die Scharia...* 123.

kérdéseket a családban, különösen a valláskülönbség esetében. A valláskülönbségből származó gyermekek minden körülmények között muszlimok. Ez az oka, hogy iszlám országokban tudomásul veszik, hogy egy muszlim valakit a „könyvek vallásából” (zsidót vagy keresztényt) vegyen feleségül, hiszen ezzel a házassággal az umma nem kisebbedik. Kivételt képez ebben a kérdésben Irán, ahol az ilyen házassághoz az asszonynak muszlimává kell lenni. De egy iráni muszlim még külföldön sem köthet ilyen házasságot, mert az illetékes iráni követség meggátolja azt.

4.3.3.3 A muszlim fél részéről: tudnia kell a katolikus fél ígéreteiről

A felmentés megadásának második feltétele: *Ezekről a katolikus fél által teendő ígéretekről a másik felet idejében értesítsék, hogy biztos legyen, hogy ő valóban tudatában van a katolikus fél ígéretének és kötelezettségének.*(CIC 1025. kán. 1.§).

Az a kifejezés, hogy *a másik felet idejében értesítsék*, nem egy üres fordulat. Ha ugyanis az akatolikus fél elutasítaná hozzájárulását, akkor nem volna szabad a házasságnál közreműködni, de hivatkozni sem lehet arra, hogy minden készen áll az esküvőre és annak elhalasztása botrányos lenne, tehát epikéával⁷⁴⁴ élve közreműködő megadja a felmentést. Csakhogy a muszlim fél soha nem fogja elutasítani a másik fél által tett ígéreteket. Más kérdés, hogy a gyakorlatban (többnyire) nem fogja engedélyezni.

Az akatolikus fél *tudatában van a katolikus fél ígéretének és kötelezettségének*. Az, hogy tudatában van, még nem jelenti azt, hogy ebbe beleegyezett vagy hozzá is fog járulni. Mindenesetre a nem katolikus felet értesíteni kell. Fölvetődik a kérdés, hogy mit szól a muszlim fél a másik fél ígéreteihez? Az iszlám világban az „igen” gyakran „nem”-et jelent. A „nem” nyílt konfrontációját egy muszlim nem vállalja fel. Egy muszlim mondás így tartja: „Ha nem tudod az ellenséged karját levágni, akkor csókold meg a

---

⁷⁴⁴ A törvény szellemével élni, ha nincs mód az előljárótól engedélyt vagy felmentést kapni, vélelmezve, hogy ha ismerné a szituációt, ő is megtenné.

keztét.”⁷⁴⁵ A muszlim nem utasítja vissza a keresztény embert (ahol az iszlám még kisebbségben van), hanem udvarias formában így válaszol: „*In sha' Allah* – Ha Isten is úgy akarja”. Ha ezek után nem sikerült valami, akkor a dolog be nem tartásának egyedül Allah az oka. Isten nem akarta így. Vagyis a katolikus fél ígéretei teljesülni fognak, ha „Allah is úgy akarja”, ami természetesen lehetetlen.

Al-Ghazáli az egyik legjelentősebb iszlám teológus azt tanítja: „*Tudd, hogy a hazugság önmagában nem rossz. Ha egyedül hazugsággal érheted el a jót, akkor az megengedett.*”⁷⁴⁶ Ez a tanítás homlok egyenesen ellenkezik a katolikus erkölcstan *duplex effectus*-ról szóló tanításával, amelynek értelmében soha nem szabad rosszat tenni, még akkor sem, ha jó következik belőle.⁷⁴⁷

Nyilvánvaló, ha a muszlim félnek tudomására jutnak a katolikus fél ígéretei és tiltakozna, akkor a felmentési kérelmet a *szimulálás* veszélye miatt el kell utasítani.⁷⁴⁸ Ám legtöbb esetben a muszlim fél nem szimulál, hanem *disszimulál*, vagyis *takiya*-t gyakorol,⁷⁴⁹ azaz él azzal a *jogával*, hogy elrejtse a másik elől egy nagyobb jó, jelen esetben a békesség kedvéért, a meggyőződését.⁷⁵⁰ A *taqiya* (a szó jelentése: félelem vagy elővigyázatosság) az iszlámban egy engedmény, kényszerűségből felvállalt rituális cselekményeket figyelmen kívül hagyni vagy a saját hitet elkendőzni.⁷⁵¹ Három esetben szabad a *takiya*-t gyakorolni: 1) háborúban az ellenség megtévesztésére; 2) házasságban, hogy lehetősége legyen a felek kiengesztelődésének (ebből egyesek azt következtetik, hogy szabad a nőnek, akivel házasságot akar kötni úgy hazudni, hogy az „megtérjen”); 3) A házastárs tetszését elnyerni. A mindennapi életben is más jelentése van az *igen*-nek és *nem*-nek, tehát az igen akár nem-et is jelenthet és fordítva. Általában minden elutasítást egy pozitív formába öltöztetnek. „In

⁷⁴⁵ GABRIEL, Mark A.: *Islam und Terrorismus*. Ed. 3., München: C.H.Beck, 2005, 116.

⁷⁴⁶ WATT, W. Montgomery: *Muslim Intellectual. A Study of Al-Ghazali*. Edinburgh: University Press 1963, 20.

⁷⁴⁷ Vö. ADANALT, Ahmed Hadi: *Was wir tun können, aber nicht tun sollen*. In: SCHMID / RENZ / TAKIM, / ULCAR: *Verantwortung für das Leben*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2008, 52-54.

⁷⁴⁸ Vö. CIC 1101. kán. 2.§.

⁷⁴⁹ SOOKHDEO Rosemary: *Warum Frauen zum Islam übertreten*, Holzgerlingen: Hänssler, 2006, 73-74.

⁷⁵⁰ TABATABAI: *Die Schia im Islam*. 223-225.

⁷⁵¹ GOLDZIHNER Ignaz: *Das Prinzip der Takijja im Islam*. In: *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*. 1906, 213–226; SPULER-STEGEMANN, Ursula: *Die 101 wichtigsten Fragen (?)Islam*. 62-63; *Tafsīr* 634.

sha' Allah – Ahogy Isten akarja.” Ha pedig nem teszem, akkor nem én vagyok a hibás, egyszerűen Isten nem így akarta.⁷⁵²

A takiya forrásának a Korán két versét és egy hadit-ot tartanak. A Korán két verse így szól: *Akik nem hisznek Allahban, miután már hívők voltak – kivéve, aki kényszerből cselekszik, és így nyugodt az ő szíve a hitben –, ám akik [önként] kitárják keblüket a hitetlenségnek: azokon Allah haragvása lesz és szörnyű büntetés lesz az osztályrészük.* (Korán 16:106) *A hívőknek nem szabad hitetleneket (nem muszlimokat) testvérbarátoknak fogadniuk hívők helyett. ... Kivételt képez az, ha komoly félni valótok lenne tőlük.* (Korán 3:28)

A hadit pedig arról szól, hogy a *hidzsa* után Mekkában a hitetlenek bezárták és kínozták Mohamed néhány követőjét, kényszerítve őket hitük megtagadására és arra, hogy térjenek vissza korábbi vallásukhoz. A hagyomány lejegyezte néhány fogoly muszlim történetét, akik Musailima rabságában sínylődtek.⁷⁵³ Az egyik vállalta a vértanúhalált, a másik, hogy megmentse az életét, behódolt. Ammar ibn Yasir⁷⁵⁴ a megkínzottak között volt. Ammar szülei vállalták a vértanúságot, ő azonban nem. Később Ammar titokban Medinába menekült és bűnbánattal tért meg Mohamedhez. Mohamed ezeket mondta, amikor hírül vette a vértanú halálát: *A megölt igazsága és hite tudatában bement a dicsőségbe; Üdv neki! A másoknak azonban Allah könnyebbséget adott. Ne érje ezért megvetés. Sőt! Mohamed még hozzátette: Ha ismét jönnek, tedd meg újra (azaz ha ismét elfognak és kínozni akarnak, ne vonakodj újra hazudni.).* Egy modern ortodox iszlám teológus (Al Mansour) találóan jegyezte meg: *Ha az ember nincs abban a helyzetben, hogy az ellensége kezét levágja, akkor csókolja meg azt.*⁷⁵⁵

Az elmondottak nyilvánvalóvá teszik, hogy egy muszlim nyugodt lélekkel válaszolhat igennel arra a kérdésre, hogy vállalja a gyermekek katolikus (keresztény) nevelését, ill. megengedi a gyermek keresztény nevelését, de természetesen *takiya*-t gyakorolva, vagyis semmi szín alatt nem teljesítheti ezt

---

⁷⁵² GABRIEL: *Motive islamischer Terroristen*.167-

⁷⁵³ Mohamed korából való hamis próféta.

⁷⁵⁴ AD/AH 570-657 / -70-37.

⁷⁵⁵ GABRIEL, Mark A.: *Motive islamischer Terroristen*. 170.

az engedményt.⁷⁵⁶ Egyébként is, az asszony ígérhet, amit akar, a gyermekek vallási nevelése az apa joga.

Végül *A püspöki konferencia feladata, hogy meghatározza mind azt, hogy milyen módon kell tenni ezeket a mindig megkívánt nyilatkozatokat és ígéreteket, mind pedig azt, hogy miképpen legyen ez a külső fórumon is bizonyítható, és hogyan értesüljön róla a nem katolikus fél* (CIC 1126. kán.). A MKPK 1994-ben tette közzé a kötelező írásbeli formát, amelyet az engedély-kérés mellé fel kell terjeszteni a helyi ordináriusnak. A jegyzőkönyv mintapéldánya megtalálható Az Egyházi Törvénykönyv magyar fordításának második függelékéeként.⁷⁵⁷

4.3.3.4 A házasságra felkészítő részéről: felek felkészítése

A házasságra felkészítő kötelezettségeit illetően a Törvényhozó pontosan leírja a házasságra felkészítő kötelezettségeit. Két kötelezettsége van a felkészítőnek. Az első, hogy *mindkét felet meg kell tanítani a házasság céljaira és lényegi tulajdonságaira, melyeket egyik fél sem zárhat ki* (CIC 1125. kán. 3°). A másik: végrehajtani a püspöki konferencia által előírtakat. *A püspöki konferencia feladata, hogy meghatározza mind azt, hogy milyen módon kell tenni ezeket a mindig megkívánt nyilatkozatokat és ígéreteket, mind pedig azt, hogy miképpen legyen ez a külső fórumon is bizonyítható, és hogyan értesüljön róla a nem katolikus fél* (CIC 1126. kán.). Magyarországon jegyzőkönyvnek kell készülni a katolikus fél ígéreteiről és a másik fél értesítéséről.⁷⁵⁸ Noha a törvénykönyv a felkészítőnek csak erről a két feladatáról tesz említést, helyes lenne egy muszlimmal kötendő házasság esetében a katolikus felet felvilágosítani az iszlám tanításról, a házasság céljairól és tulajdonságairól.

4.3.3.4.1 A katolikus Egyház tanítása a házasság céljairól, tulajdonságairól

Részletezve, amit a feleknek a házasságról tudni kell. Ezek a házasság javai és a házasság tulajdonságai.

⁷⁵⁶ SCHIRRMACHER: *Kleines Lexikon zur islamischen Familie*. 68-72.

⁷⁵⁷ ERDŐ, Péter: *Az Egyházi Törvénykönyv*. Ed. 4., Budapest: Szent István Társulat, 2001, 1166.

⁷⁵⁸ A MPK kiegészítő szabályai az Egyházi Törvénykönyvhöz, 11. cikk.

Gratianus, Szt. Ágoston nyomán, a házasság javainak (*bona seu fines*) nevezi a gyermek nemzését és felnevelését, a testi kapcsolatra irányultságot.⁷⁵⁹

A Decretum megfogalmazását vette át a régi Kódex, amikor kibővítve a kölcsönös támogatás gondolatával, megkülönböztette a házasság elsődleges és másodlagos céljait. Elsődleges célként említette az utódok nemzését és felnevelését, míg másodlagos céloknak mondta a kölcsönös támogatást és a nemi ösztönök rendezett kielégítését.⁷⁶⁰

A II. Vatikáni Zsinat tanítása értelmében „Maga Isten a szerzője a házasságnak, mely különböző javakkal és célokkal rendelkezik.”⁷⁶¹ Ennek a tanításnak megfelelően a Zsinat nyomán született Kódex már nem sorolja fel a házasság céljait, hanem lényeges alkotóelemeit említi: *A házassági szövetséget, amelyben a férfi és a nő az egész élet olyan közösségét hozza létre egymással, amely természeténél fogva a házasfelek javára, gyermekek nemzésére és nevelésére irányul, Krisztus Urunk a megkereszteltek között a szentség rangjára emelte* (CIC 1055. kán. 1.§).⁷⁶²

Pontosan meghatározni, hogy mit jelent a „felek java”, elég nehéz feladat.⁷⁶³ A Rota Romana Di Felice előtt hozott ítéletében azt olvashatjuk, hogy úgy tűnik, a felek javához tartozik, amit a régi Kódex így fogalmazott meg: „a kölcsönös támogatás és a nemi ösztönök rendezett kielégítése.”⁷⁶⁴ Hasonlóan vélekedik egy Anné 1969. február 25-én hozott ítéletére hivatkozó ítélet, amikor a felek javáról azt írja, hogy az az interperszonális kapcsolatra való jogot

---

⁷⁵⁹ C 32 q. 1 c. 11.

⁷⁶⁰ Vö. CIC (1917) 1013. kán. 1.§.

⁷⁶¹ GS 48. Vö. PL XL 375 – Szt. Ágoston: *De bono coniugali*); Aquinói Szt Tamás: *Summa Theologiae*, Supplementum 49,3,1; DS 1327; AAS 22:543. (XI. Pius: *Casti connubii* enciklika); DS 3703--14.

⁷⁶² Vö. CCEO 776. kán. 1-2.§§.

⁷⁶³ XI. Piusz pápa a *Casti connubii* kezdetű enciklikájában Szt. Ágostont idézi (*De bono conjugii*. 24,32.), amikor a házasság hármasságáról ír. „Mindazok a javak – írja Ágoston –, amelyek miatt maga a házasság jó: a gyermek, a hűség és a szentség”. A joggyakorlatban számtalanszor fordulnak elő ezek a javak. De úgy mint a házasság javai, sem a régi, sem az új Kódexben nem szerepelnek. Ezzel szemben a hatályos Törvénykönyvben, mint „negyedik” java a házasságnak, megjelent a kifejezés: „bonum coniugum”, a házastársak java (vö. CIC 1055. kán. 1.§).

⁷⁶⁴ CIC (1917) 1013. kán. 1.§.

jelenti.⁷⁶⁵ Fontos azonban hangsúlyozni – írja Stankiewicz egyik ítéletében –, hogy nem csak testi közösségről van szó, amikor a házastársak javáról beszélünk, hanem a személyek közösségéről, amely kiegészítő eleme a házastársi szeretetnek.⁷⁶⁶ Nagyon szépen fogalmazza meg Piero Antoni Bonnet, amikor azt írja, hogy a felek java esetében egy olyanfajta önátadásról van szó, amely nem csak a szexualitást jelenti, hanem a sajátos női és férfi szerepben való önátadást.⁷⁶⁷

Ami a gyermeknemzést illeti, abban nincs éles különbség az iszlám és a keresztény tanítást illetően. A házasságnak erről a céljáról VI. Pál pápa így tanít: „A házasságról szóló emberi és keresztény tanítás ezen alapeszméire támaszkodva újból ki kell jelentenünk, hogy mindenképp vissza kell utasítanunk a már megkezdett nemi aktus direkt megszakítását, s még inkább a közvetlen abortuszt (még akkor is, ha gyógyítás céljából történt), mint a gyermekek számának törvényes szabályozási módját. Hasonlóképp elítélendő mind a férfiak, mind a nők akár időleges, akár végleges szándékos sterilizálása. Ugyanígy elítélendő minden olyan cselekedet, mely akár a nemi aktus előtt, akár közben, akár természetes következményeinek kifejlődése során, akár mint célt, akár mint eszközt, azt szándékolja, hogy a fogamzást lehetetlenné tegye.”⁷⁶⁸ A házasságban az egyesülés és a nyitottság egymástól szétválaszthatatlan lényeges elem. A nyitottság annyit jelent, hogy senkinek sincs joga arra, hogy korlátozza Isten ajándékozó jóságát.

Említést kell tenni az utód neveléséről, ez már nagyon problematikus kérdés, amire a következőkben rámutatunk. *A szülők, mivel életet adtak gyermekeiknek, súlyosan kötelesek és jogosultak is nevelésükre; ezért elsősorban a keresztény szülők feladata, hogy gyermekeik keresztény neveléséről az egyház által adott tanítás szerint gondoskodjanak.* (CIC 226. kán. 2.§) Nálunk, keresztényeknél a férjnek és feleségnek egyenlő jogaik vannak. *Mindkét házaspárnak egyenlő kötelezettségei és jogai vannak mindahhoz, ami a házastársi*

---

⁷⁶⁵ Vö. egy Pompedda előtt 1982. február 19-én, egy Jarawan előtt 1986. november 26-án; egy Bruno előtt 1988. november 25-én hozott ítélet.

⁷⁶⁶ 1988. június 23.

⁷⁶⁷ Vö. BONNET, P.A.: *L'essenza del matrimonio e il „bonum coniugum”*, in: AA.VV., *Il „bonum coniugum” nel matrimonio canonico*. Studi giuridici 40, Città del Vaticano 1996, p. 112.

⁷⁶⁸ PAULUS VI.: *Litterae encyclicae Humanae vitae*, Roma, 1968. In EV 3/587-617.

életközösséggel együtt jár. (CIC 1135. kán.; CCEO 1435. kán. 2.§) A nevelés kötelezettségét olyan szigorúan értelmezi az Egyház, hogy büntetőjogában ezt a kötelességét elhanyagoló szülőt cenzúrával vagy más megfelelő büntetéssel fenyíti meg. (vö. CIC 1366. kán.; CCEO 1439. kán.).

A házasság tulajdonságairól rendelkezve a régi Kódex, az új Kódex és a Keleti Egyházak Kódexe, a nyelvezetet illetően egy kis szórendi változtatást eszközölve, szó szerint megegyeznek: *A házasság lényegi tulajdonságai az egység és a felbonthatatlanság; ezek a keresztény házasságban, szentségi jellegénél fogva, különös erősséggel bírnak* (CIC-1917 1013. kán. 2.§; CIC 1056. kán.; CCEO 776. kán. 3.§).

A házasság egyik tulajdonsága: az egység. A házasság egysége két dolgot tartalmaz. Egyrészt a szimultán monogámiát, másrészt a hűséget. Ma már az egyházi joggyakorlatban világosan különbséget teszünk a *hűség* és az *egység* kizárása között. Az első annyit jelent, hogy valaki megtagadja a másik fél kizárólagos jogát a házastársi kapcsolatra, a másik azt jelenti, hogy a házastársi kapcsolat jogát egyszerre többeknek is megadja. „A hűség kizárja a házasságon kívül más férfival vagy nővel a nemi érintkezést.”⁷⁶⁹

A házasság második tulajdonsága: a felbonthatatlanság. „Az emberi nem Teremtője egy férfi és egy nő közötti köteléket kezdettől fogva felbonthatatlannak rendelte. Ezt a mi Urunk Jézus Krisztus isteni tekintélyével megerősítette, elutasítva az Ószövetségben eltűrt engedményt, és a megkeresztelt felek között a gyermekáldás és a felek javára kötött házasságot szentségi rangra emelve felbonthatatlannak nyilvánította.”⁷⁷⁰ Világosan isteni törvényről van szó: *Amit Isten egybekötött, azt ember szét ne válassza* (Mt 19,6). A fogalmakat illetően a megkeresztelték közötti érvényes házasságot nevezzük *megkötöttnek* (CIC 1061. kán. 1. §.). *A megkötött és elhált házasságot semmiféle emberi hatalom és semmiféle ok nem bonthatja fel, kivéve a halált* (CIC 1141. kán.; CCEO 853. kán.). Mégis szomorú, hogy a magukat kereszténynek tartó emberek között is elterjed a válás. Sőt – panaszkodik a Rota Romana egyik

---

⁷⁶⁹ XI. Pius: *Casti connubii* kezdetű enciklika II/1.

⁷⁷⁰ SRR: egy Masala előtt 1989. január 24-én hozott ítélet.

ítélete – nem csak gyakorlatilag, de a liberális nevelés okán már elméletileg is megengedettnek vélik a válást.⁷⁷¹

4.3.3.4.2 Az iszlám tanítása a házasság céljairól, tulajdonságairól

Erről ugyan a Kódex nem rendelkezik, mégis helyes lenne megismertetni a keresztény menyasszonyt az iszlám jog előírásaival, és figyelmeztetni, hogy a mi római-germán-szocialista keverékű jogrendünk nem tud segítséget nyújtani olyan vidékeken, ahol mutatis mutandis a saría van érvényben, sőt lassan már saját országainkban sem. Bár világbotrány lett belőle, mégis előfordult már, hogy 2006. június 20-án egy frankfurti bírónő a saría-ra hivatkozva megtagadta a válást, mondván: az asszonynak tudnia kellett volna, hogy mire vállalkozik. A történet a következő: Berlinben 2006. májusában egy asszony kénytelen volt rájönni, hogy házassága zátonyra futott. A férje ismét és ismét kegyetlenül megverte. A rendőrségnek kellett a férfit megfékezni. Az asszony egész életében németországi lakos volt, ám a férj és annak családja Marokkóból származott. Az asszony gyorsított eljárással kérte a válást. Soha nem gondolt arra, hogy egy német bíróság ezt megtagadja, azzal az indokolással, hogy a Korán alapján számolnia kellett volna a veréssel. A német jogásztársadalom felháborodott. „Saría Németországban?” – tették fel a kérdést.

A fiatalok 2001-ben Marokkóban házasodtak össze. A férj nem tudta elviselni a család „nyugati” életstílusát. A férj veréssel próbálta „regulázni” az immár kétgyermekes családját. Amikor már kibírhatatlanná váltak az ütlegek, egy frankfurti bíróság gyors ítélettel kimondta, hogy a férfinak el kell hagynia a lakást és 50 méter távolságon belül nem közelítheti meg sem az asszonyt, sem a gyermekeket, de még a lakást sem. A döbbenetes ezután következett. Ugyanez a bírónő megtagadta, hogy az előírt egyévi különélés előtt, gyorsított eljárással kimondja a válást. A német jogrendben a kibírhatatlan durvaság elégséges ok arra, hogy különélés nélkül, gyorsított eljárással kimondják a válást. Ám a bírónő így érvelt: „A fegyelmezési jog gyakorlása nem elviselhetetlen durvaság a BGB 1565. paragrafusa értelmében. A felek egy más kultúrkörből érkeztek,

---

⁷⁷¹ Vö. SRR: egy Defilippi előtt 1996. november 22-én hozott ítélet.

ahol nem szokatlan dolog, hogy a férfi az asszonnal szemben fegyelmezési jogot gyakoroljon. Ezzel számolnia kellett volna a Németországban született nőnek, amikor a marokkói férfival házasságot kötött.” A példát azért érdemes felemlíteni, mert a katolikus nőnek tudnia kell, mire számíthat. Egyébként egyre többször fölhangzik a követelmény, hogy jogrendjeinkbe építsék bele a sariát is.

Ugyancsak problémának látszik, hogy valójában egy egészen más kultúrkörben való életre vállalkozik az asszony. Mert igaz ugyan, hogy a férfi ígéretet tehet arra, hogy nem hagyják el Európát ill. Amerikát, ám nem szabad elfelejtenünk, hogy az iszlámon belül komoly viták vannak arról, hogy egyáltalán egy muszlim hosszú ideig élhet-e nem iszlám országban. Mivel a muszlimok évszázadok óta nem képesek elfogadni, hogy valahol a közösség *kisebbségéhez* tartoznak, ezért hiányzik a megfelelő teológiai háttere a válasznak. Három feltétel biztos: 1) Legyen jogbiztonság a muszlimok számára, 2) Szabadon gyakorolhassák a vallásukat, 3) Minden gátlás nélkül misszionálhassanak, gyakorolják a *dawa*-t. Természetes, ha a férfi egy iszlám országba akar visszatérni, az asszony és a gyermekek kötelesek vele tartani. A visszatérésre és gyermekeinek viszontlátására nem sok garancia van.

A házasfelek java. Az iszlámban a házasság nem szükségszerűen az egyenjogúságra épülő és életre szóló szövetség. Ezért eleve problematikus a férfi és a nő szerepét tisztázni. Az iszlámban még többnyire a hagyományos szerepek érvényesek. A nő feladata a háztartást vezetni, gyermekeket szülni és ellátni őket. A férfi feladata lakásról, élelemről, ruházatról és a család biztonságáról gondoskodni.⁷⁷²

Az iszlám abból indul ki, hogy a nő intelligenciában és jámborságban messze alatta áll a férfinak. Mohamed az „éjszakai utazás” alkalmával felkereste a paradicsomot és a poklot. Egy hadit így számol be róla: *A Próféta mondta: „Benéztem a Paradicsomba és láttam, lakóinak többsége a szegény emberek voltak, és benéztem a tűzbe (a pokolba) és láttam, hogy lakóinak többsége nő volt.”*⁷⁷³ Ennek hátterét a Próféta abban látta, hogy az asszonyok nem

---

⁷⁷² Vö. *Das Buch der Ehe*, 105-126.

⁷⁷³ Al-Buḥārī, 456. hadit. (Idézi: GABRIEL: *Jesus und Mohammed*. 200).

engedelmeskednek a férjeiknek, és nem is olyan vallásosak, mint a férfiak. Amikor az asszonyok erre rákérdeztek Allah küldötténél, Mohamed azzal érvelt, hogy egy asszony sokszor nem is imádkozhat. Nem imádkozhat sem akkor, amikor menstruál, sem a szülés után egy ideig nem imádkozhat. Azért nem imádkozhat ilyenkor, mert hiányzik a rituális tisztaság.⁷⁷⁴ Az értelmi képességeit tekintve bizonyítékként hozta fel a Próféta, hogy lám, csak két asszony vallomása ér fel egy férfiével.⁷⁷⁵

Házaselet. A hívő muszlim számára maga a belső házaselet is az istentisztelethez tartozik. Egy hadit értelmében a házaselet kezdetén így imádkozzon a férfi: *Istenem, add, hogy jó utódot támasszak, ha úgy határoztál, hogy ágyékomtól most utód fakadjon.*⁷⁷⁶ A sterilizálás és a magzatelhajtás az iszlámban is tilos. Így érthető, hogy az Egyesült Nemzetek 3. Népesedési Konferenciáján Kairóban (1994) a katolikus egyház mellett az iszlám képviselő sem volt hajlandó a dokumentumot aláírni.⁷⁷⁷ Al-Ghazáli, a kiváló muszlim teológus és filozófus a házasságról írt híres könyvében ezeket írja: „A férfi óvakodjék attól, hogy megakadályozza a fogamzást.”⁷⁷⁸

Gyermekáldás. Az iszlámban elismert alapelv, hogy a házasság az utódnemzésre és nevelésre irányul. Az utódnemzés kérdésben az iszlám felfogás a házasságról megegyezik a régi Kódexből idézett kánonnal.⁷⁷⁹

Régen, amikor a gyermekhalandóság 50%-os volt, a „családtervezés” vagy védekezés a muszlimoknál is ismeretlen fogalmakként szerepelt. Ma a jövedelmek, az iskoláztatási problémák, az asszony egészségi állapota (a Korán két évet javasol a szülések között) már elgondolkodtatják az embereket. Az iszlám mégsem nézi jó szemmel, ha valaki anyagi okokra hivatkozik. Az alapállás, hogy Allah minden állatról gondoskodik. Vitatott kérdés, hogy a megszakítással való közösülés (‘*azl*) megengedett-e. Egyesek úgy vélik, hogy

---

⁷⁷⁴ RASSOUL, A□-□*alāh* 55-56.

⁷⁷⁵ Al-Bu□āryy, 301. hadit. (Idézi: GABRIEL: *Jesus und Mohammed*. 201).

⁷⁷⁶ Vö. *De usu matrimonii*. In: AL GHAZALI, *im.*, 2000, 130.

⁷⁷⁷ AD/AH 1984

⁷⁷⁸ *Das Buch der Ehe*, 138. Ezt a Korán szavai szerint kell értelmezni. „Az asszonyaitok szántóföld nektek. Menjetek a szántóföldekre, ahogyan csak akartok. ...” (Korán 2:223). Az annális és az orális kapcsolat az iszlámban is szigorúan tilos (vö. *Tafsir* 139). A latin szöveg az idézett könyvből származik!

⁷⁷⁹ Vö. *Das Buch der Ehe*, 47.

igen (főleg a hanbaliták), mások szerint tilos (a hanafiták, akik közé a törökök is tartoznak). Van olyan nézet is, hogy csak akkor engedélyezett, ha az asszony is beleegyezik. Végül a negyedik csoport úgy vélekedik, hogy rabszolganő esetében megengedett, de szabad nő esetében tilos. A Korán értelmében „*a coitus interruptus titkos gyermekgyilkosság*”.⁷⁸⁰ Ennek ellenére a kérdéstről komoly disputa folyik. Ennek magyarázataként arra hivatkoznak: az iszlám „egészséges”, azaz „autentikus” hagyományokkal is rendelkezik. A szunnában több haditot találunk, amelyek a coitus interruptusról szólnak. Mohamed kifejezetten nem ellenezte. Amikor egy alkalommal társai a hadizsákmányról beszéltek, és megjegyezték, hogy a nőkkel érintkezve ezt alkalmazták, Allah Küldötte csak annyit mondott „Tényleg ezt teszitek?” A kérdést háromszor megismételte.⁷⁸¹ Ám a fogamzásgátlás minden más módszerét abortuszként kezelik és az tilos. Az iszlám tanítása szerint ugyanis az eiaculatio in vagina megtörténtétől kezdve beszélünk emberről (már van lelke).⁷⁸² Ma már egyes országokban, ahol eddig tiltották, a születésszabályozást most propagálják (pl. Irán), noha egyesek tiltakoznak ellene az iszlám terjedésének szükségszerűségére hivatkozva.⁷⁸³

Az utód nevelése. A gyermek nevelését illetően az iszlám jog megkülönbözteti a gondozói és a szülői felügyelet jogát. A gondozó joga a gyermekkorú utódról gondoskodni. Ez az anyát illeti meg. Válás esetében, ha az anya újra férjhez megy, elveszíti ezt a gondozói jogot, mert az asszonynak ettől kezdve az a feladata és kötelessége, hogy a férjének álljon rendelkezésére.⁷⁸⁴ A szülői felügyelet minden esetben az apáé ill. egy a jogban előírt férfié.

Hűség. A hűséggel kapcsolatban princípium, hogy akik nem kötöttek házasságot, azok tartsák tisztán magukat.⁷⁸⁵ Ezt tanítja a katolikus Egyház⁷⁸⁶ és az iszlám⁷⁸⁷ egyaránt. A házasságkötés előtti paráználkodás a kereszténységben lelkiismeretbeli kérdés, az iszlámban társadalmi probléma. A család becsületét

---

⁷⁸⁰ Vö. Korán 81:8.

⁷⁸¹ Vö. Al-Buḥārī 5210. sz. hadit.

⁷⁸² AL-GHAZALI: *Das Buch der Ehe*, Hildesheim: Spohr, 2000, 138-142

⁷⁸³ SCHIRRMACHER, Christine: *Kleines Lexikon zur islamischen Familie*. Holzgerlingen: Hänssler 2002, 91-92.

⁷⁸⁴ Vö. ROHE: *Das islamische Recht*, 97.

⁷⁸⁵ Ez vonatkozik az önkielégítésre is!

⁷⁸⁶ Vö. Kompendium 487-491.

⁷⁸⁷ Vö. Korán 24:33.

gyalázza meg (a nő, aki a család becsületének hordozója), aki házasság előtt kapcsolatot teremt valakivel. Az ilyen lányt jobb esetben életfogytiglan bezárják a szülői házba, de pl. Pakisztánban az apák vagy a fiútestvérek a lányt akár halállal büntethetik.⁷⁸⁸ A házasságon kívüli paráznaságról a Korán így rendelkezik: *Ha egy férfi és egy nő paráználkodik, mindegyiküket száz korbácsütéssel korbácsoljátok meg! És Allah vallására való tekintettel ne fogjon el titeket könnyörület irántuk, ha hisztek Allahban és a Végső napban. És a büntetésnél jelen kell lennie a hívők egy csoportjának!* (Korán 24:2).

A házasságban még szigorúbbak az előírások. Házasságtörésért még egy igazhívőnek is vérét szabad ontani.⁷⁸⁹ A házasságtörés főbenjáró bűn, ún. *hadd-bűncselekmény*, amelyért a szunna megkövezést ír elő.⁷⁹⁰ *Hadd* annyit jelent, hogy *határ*. A hadd-bűncselekmény olyan bűn, ami már egy bizonyos határt átlép, ti. már nem az emberi törvényt, hanem az isteni törvényt szegte meg az elkövető. A Koránban vagy a szunnában előírt büntetést minden enyhítés nélkül, haladéktalanul végre kell hajtani.⁷⁹¹ Az Amnesty International tiltakozásaiból tudjuk, hogy napjainkban is több házasságtörő asszony „várja” iszlám börtönökben, hogy megkövezzék.⁷⁹²

A házasság egységét tekintve az egység csak hűséget jelent. Hünek lenni a törvényesen birtokolt asszony(ok)hoz. Ez nem szükségszerűen vonatkozik a feleségekre. Sajnos még ma is léteznek rabszolganők. A mi kultúránkban a monogámia gyökereződött meg. Keleti kultúrkörökben – noha egyre inkább a monogámia felé hajlanak – még előfordul a poliginia olyan mértékben, hogy Franciaországban komoly problémát jelentenek a poligin muszlim családok.⁷⁹³ Noha a Korán megengedi, hogy a férfiak két, három, maximum négy feleséget vegyenek, mégis az iszlám mai teológusai úgy gondolkodnak, hogy maga a Korán, bár tartalmazza a többnejűség engedélyét,⁷⁹⁴ mégis alapvetően a

---

⁷⁸⁸ Vö. UDINK, Betsy: *Allah & Eva*. Ed.2., München: C.H. Beck, 2007, 22-25. A szerző 30 évig élt muszlim többségű országokban, mint a holland nagykövete felesége, mint újságíró.

⁷⁸⁹ Vö. AL-BUHĀRY, hadít 6878.

⁷⁹⁰ Vö. AL-BUHĀRY, hadítok 3635, 6819

⁷⁹¹ Az iszlámban ezt visszavonhatatlan isteni törvénynek tekintik (vö. *Tafsir* 795).

⁷⁹² Az Irán Büntetőtörvénykönyv 102 és 104 tartalmazza a megkövezés módját. Az azonban téves elképzelés lenne, ha valaki azt gondolná, hogy a megkövezés önbíráskodással történhet. Szabályos bírói ítéletre történik.

⁷⁹³ Vö. SRR egy Colagiovanni előtt 1988. február 2-án hozott ítélet.

⁷⁹⁴ Vö. Korán 4:3.

monogámia mellett kardoskodik, hiszen megköveteli az asszonyok egyenlő kezelését (minden területen), ám ezzel párhuzamosan ezt lehetetlennek tartja. *Képtelenek lesztek arra, hogy igazságosak legyetek asszonyaitok iránt, bármennyire is törekednétek rá* (4:129).⁷⁹⁵ Az iszlám kultúrkörben egyelőre csak Törökország⁷⁹⁶ és Tunézia⁷⁹⁷ tiltotta meg a poliginiát, ám még ott is előfordul, hogy (államilag nem anyakönyvezett) imám-házasságokat kötnek, amelyeket rendszeresen kiadott amnesztiákkal törvényesítenek.⁷⁹⁸ A katolikus asszonyt, ha férjével ellátogat annak szülőhazájába, nem egyszer kellemetlen meglepetésként érheti, hogy nem ő az egyetlen asszony. Bár házasságkötéskor kikötheti a szerződésben, hogy engedélye nélkül nem vehet maga mellé másik asszonyt a férfi, ám ha ezt mégsem tartja be, legfeljebb asszony létére joga van a válást kezdeményezni, azzal a veszéllyel, hogy a gyermeke(i) a férjnél maradnak.

Felbonthatatlanság. Az iszlámban a válás megengedett. *A válás kétszer megengedett* (Korán 2:29), pontosabban ugyanattól az asszonytól. Az iszlám szerint a válás nem büntetés, hanem gyógyítás, nem egy káros dolog, hanem egy káros helyzet feloldása, a válás nem okoz problémákat, hanem a problémákat oldja meg.⁷⁹⁹ Az elmondottak alapján az iszlám és a keresztény alapállás között a különbség az, hogy a keresztények az isteni törvény ellenére kísérlik meg a válást, míg az iszlámban eleve isteni törvény engedélyezi.

Érdekes említést tenni az *időre kötött* házasságról. Ez 10 perctől 99 évig tarthat. Ha ugyanis egy fiatal párt házasságlevél nélkül rajtakapnak, hogy akár csak kéz-a-kézben sétáltak, azok pénzbüntetésre, börtönre vagy korbácsolásra számíthatnak. Ezt a kérdést oldja meg a *mut'a (nikāḥu-lmut'a)*, azaz a meghatározott időre szóló házasság. Az időre szóló házasság vagy szerelmi kapcsolat(!) időben korlátozott és bizonyos körülményektől függ.⁸⁰⁰ Engedélyezve volt, mint a törzsön belüli rokonnal kötött „szellemi-lelki házasság” vagy, mint mellékfeleség (*punalua*). A poliandria korában is

⁷⁹⁵ Vö. *Tafsir*, 268.

⁷⁹⁶ AD/AH 1926/1344.

⁷⁹⁷ AD/AH 1956/1375.

⁷⁹⁸ Az imám-házasság az iszlám jogban elismert és a muszlim világban elterjedt formája a házasságnak. Az imám házasság annyit jelent, hogy egy iszlám méltóságviselő (imám) előtt kötik meg a házasságot. Hívó muszlim számára a házasságnak ez a formája kötelező.

⁷⁹⁹ IBN RASSOUL: *Die Scheidung nach islamischem Recht*, Ed. 9., Köln: Islamische Bibliothek, 1999, 64.

⁸⁰⁰ RASSOUL: *Der deutsche Mufti*, 813.

előfordult, hogy a férfiak csak időleges házasságban éltek az asszonnyal (Indiában, a Kanári szigeteken). Időleges házasságok, amelyeket manapság Európában, mint próbaházasságokat élünk meg, gyakran a házasság előtti szerelmi kapcsolatok. Az ilyen életközösség legtöbbször addig tart, amíg a kapcsolatból gyermek születik. Vannak területek, ahol az időleges házasság addig tart, amíg ki nem derül, hogy nem lehet közös gyermek.⁸⁰¹ A már előrehaladott népeknél az utazó férfiak ilyen időre szóló házasságot köthettek *bérelt asszonyokkal*. Az ilyen időre szóló házasságnak a hivatalos formája, miután a részletkérdéseket megtárgyalták, az asszony (ideális körülmények között arabul) kimondja: *zawwadschtuka nafsii fii muddatil ma'luma 'ala 'l mahril ma'lum* azaz neked adom magamat a meghatározott időre, a meghatározott adományért. A férfi így válaszol: *qabiltu*: elfogadom.⁸⁰² Bizonyos értelemben ilyen „élvezeti” vagy „felüdülést” célzó kapcsolat prostituálttal is elképzelhető.⁸⁰³ A *nikāḥu-lmut'a* valójában a csak a síiták és Indiában egyes tartományokban elismert forma, míg a szunniták elutasítják, noha itt-ott ők is gyakorolják, legfeljebb más néven. A háttérben annak, hogy ilyen különböző álláspontok léteznek, az húzódik meg, hogy különböző módon értelmezik a Korán negyedik szúrájának 24. versét. Az említett aya így szól: *És tilalmasak nektek a tisztességes férjes asszonyok (el-muhszanet), kivéve azokat, akiket mint rabszolganőket a jobbotok birtokol. Ez Allah előírása nektek. És megengedett nektek, ami ezen kívül van, az, hogy tisztességes házasemberek (muhszinín) - és nem paráználkodók - gyanánt keressetek feleséget javaitokkal! Ha egyesekben közülük időleges házasságban élvezeteket leltétek, azoknak adjátok oda a fizetségüket megszabott jegyajándék gyanánt. És nem róható föl vétketekül az, amiben - a megszabott jegyajándék kifizetése után kölcsönösen megállapodtok egymással. Allah Tudó, és Bölcs.* A dolog természeténél fogva az időre szóló (élvezeti, felüdülési vagy kéj-házasság) megengedettségét vagy tilalmát a haditokban kell keresni. Egy konkrét esetet mond el Rabi' Ibn Sabra.⁸⁰⁴ A Korán értelmezése tekintetében ragaszkodni kell ibn 'Abbas⁸⁰⁵ interpretációjához. Eszerint Mohamed egy meghatározott időben és körülmények között engedélyezte az időre szóló házasságot, de később Allah utasítására ismét

⁸⁰¹ Pl. Khyongtha-k Indiában.

⁸⁰² Vö. <http://www.eslam.de/begriffe/z/zeitehe.htm>- Lehívva: 2009. október 17-én.

⁸⁰³ Vö. *Lexikon der Humansexuologie*. Ed. I. Berlin: Lykke Aresin, 1990, 125.

⁸⁰⁴ RASSOUL: *Der deutsche Mufti*. 814.

⁸⁰⁵ □Abd Allāh ibn □Abbās, Mohamed unokaöccse (AD/AH 619-688 / -3-68).

megtiltotta. Így a síták hamisan értelmezik, hogy ma is lehet ilyen házasságot kötni.⁸⁰⁶ Vannak területek, ahol az időleges házasság addig tart, amíg ki nem derül, hogy nem lehet közös gyermek.⁸⁰⁷ Más vidékeken addig tart, amíg a kapcsolatból gyermek születik. Ám a született gyermek sorsa borzalmas. Nem viselheti az apja nevét, nem anyakönyvezik, így nem járhat iskolába, nem kaphat útlevelet, egyszerűen *nem létezik*. Végül is Európában is gyakorolják az időleges házasságot, ha nem is így nevezik. Egyetemisták egymás között, kihasználva az egyes országokban a házastársak esetében adott jogi kedvezményeket, a diploma megszerzéséig „házasságot kötnek.” Olyan is előfordul, hogy muszlim fiatalok magyar lányokkal kötnek házasságot, ám eleve már azzal a szándékkal, ha befejezik magyarországi tanulmányukat, elválnak. Erre példát találunk az Esztergom-Budapesti Érseki Bíróságon is.⁸⁰⁸ Ha nem is nevezik időre szóló házasságnak, ám „próbaházasságként” gyakorolják sokan az együttélésnek egy formáját, amelyet a házasságra való előkészületnek, vagy felkészülésnek neveznek.

4.3.4 A felmentés megadásának elhalasztása

Amint láttuk, egy megkeresztelt katolikus és egy megkereszteletlen muszlim kánoni házasságának útjában áll a valláskülönbség akadály.⁸⁰⁹ Elméletileg az akadály alól felmentést lehet kérni.⁸¹⁰ Felmentést adhat a helyi Ordinárius.⁸¹¹ A helyi Ordinárius fogalmát a törvénykönyvek egyértelműen meghatározzák.⁸¹² Halálveszély esetén a plébános, a pap vagy diakónus is jogosult lenne a házasságnál közreműködni.⁸¹³ A krisztushívők lelki java a jogos és ésszerű ok.⁸¹⁴

---

⁸⁰⁶ Vö. RASSOUL: *Der deutsche Mufti*. 813-815.

⁸⁰⁷ Pl. Khyoungtha-k Indiában.

⁸⁰⁸ TM 114/1998; 115/2002. Mindkét esetben részleges színlelés, azaz a felbonthatatlanság kizárása volt a percím. Ámbár lehetett volna ligamen percímen is tárgyalni, mert az egyik esetben csak Jemen-ben derült ki, hogy az itthon kánoni házasságot megkísérelt esetben a lány a harmadik asszony volt. Ennek nehézsége a bizonyítás lett volna, különös tekintettel arra, hogy felperest úgy kellett Jemenből megszöktetni.

⁸⁰⁹ Vö. CIC 1086. kán. 1.§; CCEO 803. kán. 1.§.

⁸¹⁰ Vö. CIC 90. kán. 1.§. CCEO 1536. kán. 1.§.

⁸¹¹ Vö. CIC 1078. kán. 1.§; CCEO 795. kán. 1.§.

⁸¹² Vö. CIC 134. kán. 2.§; CCEO 984. kán. 2.§.

⁸¹³ Vö. CIC 1116. kán. 1.§; CCEO 832. kán. 1.§ kiegészítve a 3. §-al.

⁸¹⁴ Vö. CCEO 1536. kán. 2.§.

A részegyházak dokumentumaiban szerepel, hogy a helyi Ordináriust okvetlenül tájékoztatni kell arról a tényről, hogy a katolikus fél letette-e a sahada-t. Ez abban az esetben szokott előfordulni, ha a férfi katolikus, ugyanis egy muszlimala nem mehet feleségül egy nem muszlimhoz. A Francia Püspöki Konferencia titkársága szerint a helyi Ordináriusnak mérlegelnie kell, hogy ez vajon *formális aktussal* való elhagyása-e az egyháznak vagy sem.⁸¹⁵ Ha annak minősül, akkor egyrészt nincs szükség felmentésre, másrészt felek nincsenek kötelezve a kánoni formára.⁸¹⁶ A bresciai egyházmegye instrukciója szerint ebben az esetben a formát tekintve a polgári házasság is elégséges.⁸¹⁷

A belga püspökök *jegyzetükben* felteszik a kérdést, hogy mennyiben van értelme felmentést adni, ha valaki de facto nem tudja majd a vallását gyakorolni, ha nem él majd egy olyan házasságban, amelynek keresztény jellege van, nem kereszteltetheti meg a gyermekeit, nem nevelheti őket kereszténynek? Javasolják, hogy elégedjenek meg a polgári kötéssel.⁸¹⁸

Az Észak-afrikai püspökök javaslata az, hogy nem kell felmentés. Algériában, Tunéziában, Marokkóban a katolikus félnek úgyis le kell tenni a *sahada*-t, ha ezek után – még ha a legnagyobb titokban is – kánoni házasságot kötnek, a saría értelmében a házasság eo ipso felbomlott.⁸¹⁹

A kanadai püspökök két utat látnak. Az egyik: az előkészületkor a lelkipásztor átbeszéli felekkel a lehetőségeket, és ha úgy látja, akkor felterjeszti a felmentésre a kérést. A második: abban az esetben, ha bizonytalannak látja a keresztény fél részéről az ígéretek teljesíthetőségét vagy teljesítését, javasolja inkább a pusztán polgári kötést (a házasság nélküli együttélést a muszlim fél sem fogadhatja el).⁸²⁰

---

⁸¹⁵ CEF: *I matrimoni islamo-cristiani*, 128-129.

⁸¹⁶ Vö. CIC 1108. kán. 1.§.

⁸¹⁷ DB, *I matrimoni tra cattolici e musulmani*, 31.

⁸¹⁸ CONFERENCE EPISCOPALE DE BELGIQUE: *Note, Les mariages islamo-chrétiens*. III, C, 2.

⁸¹⁹ CONFERENCE DES EVEQUES DE LA REGION NORD DE L'AFRIQUE, *Pastorale des foyers mixtes*, p.3. –Ilyen szempontból rendkívül érdekes Nasr Hamid Abu Zaid professzor története. Mélyen hívő ember, aki a Koránt szerette volna a mai ember számára megnyitni. 1993 áprilisában tájékoztatták a tudóst, hogy egyesek kérvényeték, hogy a házasságát bontsák fel, mert aposztáziával vádolják, és egy igazhívő nő nem élhet együtt egy hitetlennel (vö. ZAID: *Ein Leben mit dem Islam*, 159).

⁸²⁰ CENTRE CANADIEN OECUMENISME, *Guide pastoral des mariages islamo-chrétiens*, Montreal, 2001

Összegezve mindazokat a nehézségeket, amelyeket a katolikus és muszlim közötti vegyes házasság felvet, magam részéről csatlakozom Urbano Navarrete bíboros véleményéhez, aki a *disparitas cultus*-ról írt tanulmányában ezeket írja: *Lelkipásztori szempontból inkább a polgári házasságot kellene előnyben részesíteni, mintsem engedélyezni a kánoni házasságot, amely a katolikus felet egy visszafordíthatatlan házastársi kapcsolatba kötné meg.*⁸²¹

A megoldás újabb, immár erkölcsi problémát vet fel, hiszen katolikus felet megfosztja a szentségektől. Másrészt, ha a körülmények úgy hozzák, a későbbiekben élni lehet a gyökerében való orvoslással, vagy szükség esetén a katolikus fél – megfelelő vizsgálat után – szabadállapotúnak nyilvánítható.⁸²²

Az elmondottakat megfontolva nem javasoljuk a felmentés megadását. A felmentés elhalasztása ellen nem léphet fel a muszlim fél, hiszen ő a feltételekbe csak színlelve egyezhet bele. Valójában aktívan részt venni egy kánoni házasságon nem vehet részt (még tanúként sem). Biztos, hogy minden felmentés esetében figyelembe kell venni a körülményeket, a személyeket, a vidéket stb. Éppen ezért nem javasolt a felmentés eleve megtagadása, elutasítása, de minden esetben javasolt a felmentés (határozatlan időre szóló) elhalasztása.⁸²³

Ha a későbbiekben bizonyóságot nyer, hogy katolikus fél ebben az életközösségben szabadon gyakorolhatja a vallását, a született gyermekek részesültek a keresztségben, akkor a felmentés megadható. Persze ezek a feltételek bonyolultak, mert illetékesek gyakran felelőtlenül elhalasztják a keresztséget, mondván, hogy ha a szülőknek nincs kánoni házassága, akkor nem látják biztosítva a gyermek keresztény nevelését. A törvényre hivatkoznak, ám a törvény egyetlen szóval sem követeli meg a keresztség feltételeként a szülők kánoni házasságát. A törvény értelmében az egyik feltétel, hogy *spes*

---

⁸²¹ NAVARRETE: *L'impedimento di „disparitas cultus” (can. 1086)*. 131.

⁸²² Megfelelő vizsgálat után, hiszen a mondottak szerint felek polgári házassága bizonyos körülmények között érvényes lehet.

⁸²³ Vö. *Főtisztelendő Plébános Úr! -Köszönettel vettem felterjesztését, amelyben kéri a N.N. katolikus szabadállapotú asszony és N.N. szabadállapotú muszlim férffival kötendő házassághoz a valláskülönbség akadálya alóli felmentést. - Az iszlám jogrendben, a sariában előírtak értelmében a katolikus fél nem tud és nem tehet eleget a Kódex 1125. kánonjában megfogalmazott követelményeknek, amelyekre bizonyára nagy jószándékkal ígéretet tett, és a muszlim fél ilyen ígéreteket (születendő gyermekek keresztsége és keresztény nevelése) nem tehet a magáévá. Az elmondottak értelmében a kért felmentés megadását el kell halasztanom.*

habeatur fundata, vagyis legyen meg a katolikus nevelés megalapozott reménye.⁸²⁴ Nos, amikor egy ilyen helyzetben a szülők – önmagukat életveszélynek kitéve – kérik a gyermek keresztségét, biztos, hogy megvan a keresztyén nevelés megalapozott reménye. A „*spes habeatur fundata*” kifejezés először a Congregatio Consistorialis egy XVII. századi iratában jelent meg. Afrikában egy férfi 200 km-et gyalogolt újszülött kislányával, akinek az édesanyja a szüléskor meghalt. Halála előtt megígértette a pogány férfival, hogy megkeresztelteti a gyermeket. A férj eleget tett az asszony kérésének és elvitte a gyermeket a „legközelebbi” misszionárius településre. Az atyák nem akarták megkeresztelni a gyermeket, hiszen a férfi visszavitte volna a csecsemőt pogány környezetbe, ahol még alig hallottak valamit a keresztyénységről. Rómához fordultak a kérdéssel: mit tegyenek? A válasz ez volt: meg kell keresztelni. Az indokolásban azt írták, hogy a keresztség egyik feltétele „*spes habeatur fundata eam in fide christiana eudacata iri*”, márpedig egy ilyen férfi szavának, aki így cselekedett, hinni kell, hogy valóban vállalja a kislány keresztyén nevelését. Hogyan és miként tesz majd a férfi ígéretének eleget, az egy másik kérdés.⁸²⁵

Ellenvetésként sokszor halljuk a vonakodás indokaként: a keresztség a hit szentsége. Ez mélységesen igaz megállapítás, ám elsősorban abból a szempontból, ahogy azt az Egyház tanítja: „A hit Isten ajándéka és tőle belénk öntött természetfölötti erény.”⁸²⁶ A hit belénk öntött erényének értelme, hogy *általá Isten bennünk, de a mi közreműködésünk nélkül cselekszik.*⁸²⁷ A későbbiekben ez a, a hit belénk öntött erénye, ez a picinymustármag, nőhet majd hatalmas fává.

---

⁸²⁴ Vö. CIC 864. kán. 1.§. n.2.

⁸²⁵ Vö. CSORDÁS, Eörs: *Adnotationes ad nr. 2. §. 1. can. 868.* Dissertatio apud PUG, 1983.

⁸²⁶ DJ n.7.

⁸²⁷ Szent Tamás: *Virtus est ... quam Deus in nobis sine nobis operatur.* STh I-II. q. 55, a. 4.

Konklúzió

Láthattuk, az Európai Püspöki Konferenciák 2007-ben Fatimában tartott megbeszélésével kapcsolatban, hogy a házasság és család helyzete a 21. század hajnalán Európában válságos helyzetbe került. A püspökök leginkább helyzetjelentést adtak és csak itt-ott hívták fel a figyelmet a válság okaira. A Dél-Európai Püspöki Karok elnökeinek 7. találkozóján Nagyváradon a válság okai közül a küldöttek kiemelték a vegyesházasságok problémáit, a vegyesházasságok nehézségei közül kiemelve a valláskülönbség kérdését (megkeresztelt katolikus és megkereszteletlen akatolikus házassága), és azon belül a katolikus-muszlim közötti házasságot.

Láttuk azt is, hogy miként vélekedik a három monoteista világvallás a vegyesházasság kérdéséről. A rabbinátus kizárólag zsidó-zsidóval kötött házasságát ismeri el érvényesnek. A kereszténységen belül a katolikus egyház a másik fél kereszteletlen voltát ugyan akadálynak tekinti, de, mint minden más egyházzjogi akadály alól, ez alól is kérhető felmentés. Az iszlámban más szabály érvényes a férfiakra és a nőkre. A férfiak ideális esetben csak muszlimával házasodhatnak, de szükség esetén a könyvek (zsidók és keresztények) népéhez tartozó nőekkel is. Muszlim azonban csak és kizárólag muszlimmal köthet házasságot.

Az egyházzjogi akadály (disparitas cultus) alól adandó felmentésnek szigorú feltételei vannak. a) Az ordinárius részéről *megfelelő és ésszerű ok* szükséges. Ilyen ok lehet a missziós terület, ahol a katolikus fél a felmentés hiányában a házasságkötés lehetőségétől lenne megfosztva, noha a tapasztalat azt mutatja, hogy éppen ilyen vidékeken a keresztények nagyobb öntudattal rendelkeznek. Élesebben van emlékezetükben az Írás szava: *Mert az Örökkévaló, a te Istened, emésztő tűz, féltve őrködő Isten* (MTörv 4,24).⁸²⁸ A „keresztény” Európában egy hamis toleranciát hirdetnek, amely többnyire a tudatlanságot és a

---

⁸²⁸ A héber אֵשׁ לֹא יִכָּשֵׁל azt jelenti, hogy Isten tele van szentséggel és igazsággal... megtorol minden gonoszszágot. „féltékeny Isten”-nek is fordítják (vö. HERTZ: *Mózes öt könyve és a haftarák*, V. 57).

közömbösséget takarja.⁸²⁹ Ez a hamis tolerancia sem nem megfelelő, sem nem ésszerű ok a felmentés megadásához. b) A katolikus fél részéről *ígéreteket* kell tenni. Ezek az ígéretetek nem lehetnek üres szavak, hanem megtarthatásukhoz komoly alapokra van szükség. Ahhoz, hogy ezek a komoly alapok fennállnak-e, elengedhetetlenül szükséges, hogy a katolikus fél tisztában legyen az iszlám házasság tulajdonságaival és azok kikényszeríthetőségével a muszlim fél részéről. c) A muszlim félnek *tudnia kell a katolikus fél ígéreteiről*. Nem elégséges, hogy ismerete legyen ezekről az ígéretekről, bár annak kinyilvánítása, hogy ezekbe az ígéretetekbe beleegyeznek, sajnos nem biztosíték. A muszlim félnek vallási kötelessége, hogy a *takiya*-t gyakorolja, azaz disszimuláljon, vagyis a „béke kedvéért” úgy tegyen, mintha beleegyezne mindabba, amit a katolikus fél ígér, ám szívében (és a gyakorlatban) ezt nem hagyhatja jóvá. d) A közreműködő kötelessége felkészíteni feleket a házasságra, azaz mindkét féllel ismertetni az egyház tanítását a *házasság lényeges elemeiről és lényegi tulajdonságairól*; másrészt a közreműködő nem hanyagolhatja el a katolikus felet tájékoztatni az iszlám tanításáról *a házasságról és annak tulajdonságairól*.⁸³⁰

A katolikus és iszlám tanítást illetően nincs ellentmondás abban, hogy házasságot csak férfi és nő köthet. Ám ellentmondás van a nőnek a házasságban betöltött szerepét illetően. Az iszlámban a nő kvázi szexuális eszköz.⁸³¹ Ugyancsak ellentmondás áll fenn abban a kérdésben, hogy a házasság monogám kapcsolat lenne. Az iszlám értelmezés szerint egy férfinak akár négy felesége is lehet (szimultán).⁸³² A házasság az egyház értelmezése szerint a közjót érintő (bonum publicum) intézmény, míg az iszlámban magánszerződésről van szó. Ebből következik az is, hogy a férfi és a nő kapcsolata – a katolikus egyház tanítása szerint – felbonthatatlan szövetség, ezzel szemben az iszlámban ez a magánszerződés (a férj részéről) minden hivatalos eljárás nélkül felbontható. Az asszonynak válás esetében bíróhoz kell fordulni.

---

⁸²⁹ Vö. Benedikt XVI.: *Glaube, Wahrheit, Toleranz*. 184-185.

⁸³⁰ Vö. II. János Pál: *Ecclesia in Europa* kezdetű apostoli levele (2003. június 28). In: *Die offiziellen Dokumente der katholischen Kirche zum Dialog mit dem Islam* 395-396.

⁸³¹ Vö. www.alkhaleej.ae/articles/show_article.cfm (Lehívva: 2009. 10.30).

⁸³² Vö. Korán 4:4.

A katolikus tanítás értelmében a házasság természeténél fogva az önmagában a gyermekáldásra alkalmas cselekedetre irányul. Ebben nem különbözik a két vallás tanítása.⁸³³ Az utód nevelésével kapcsolatban azonban nagy eltérés van. Az iszlámban az anyát csupán a gyermek gondozása illeti meg, ám még ettől is elzárhatja a férfi. A gyermek képviseleti joga az apáé. A kereszténység egyenlő jogokat ad a szülőknek a nemre való tekintet nélkül.⁸³⁴

A hűséget illetően a katolikus részről egyértelműen fennáll a kötelezettség mindkét fél részéről. Az iszlámban a hűség elméletileg kötelezi a feleket (az asszonyt a férjéhez, a férjet a feleségeihez), ám az un. *mut'a* vagyis időre kötött házasság gyakorlatilag megoldást ad a férfinek a hűtlenkedésre.

Mindezeket az ellentéteket megfontolva, a keresztény fél érdekeit és javát szem előtt tartva, ajánlott a felmentés elhalasztása addig, míg bebizonyosodik, hogy a katolikus fél a teendő ígéreteket valóban betarthatja.

A dolgozat semmi szín alatt nem kívánja a kereszténység és az iszlám közötti dialógust nehezíteni. Sőt! A párbeszédnek folytatódni kell, amint XVI. Benedek pápa 2005. augusztus 20-án⁸³⁵ a kölni ifjúsági találkozón hangsúlyozta: „A vallásközi és kultúrát érintő párbeszéd a keresztények és muszlimok között nem szabad, hogy egy szezonális jelenség legyen. Tény ugyanis, hogy olyan fontos kérdéstről van szó, amelytől a jövőnk függ.”⁸³⁶

---

⁸³³ A fatwák elutasítják úgy az orális, mint az anális kapcsolatot.

⁸³⁴ Vö. CIC 1135. kán. CCEO 777. kán; CIC 1136. kán.

⁸³⁵ AH 1426 Rajab 15.

⁸³⁶ FÜRLINGER: *Der Dialog muss weitergehen*. 328.

Forrás és felhasznált irodalom

- A Katolikus Egyház Katekizmusa*. Budapest: SzIT, 1994.
- A Katolikus Egyház Katekizmusának Kompendiuma*. Budapest: SzIT, 2006.
- A Talmud könyvei*. In: *A hagyomány gyöngyei* (az eredeti Talmud szöveg alapján: MOLNÁR Ernő). Budapest: Paginarum, 1997.
- AA.VV.: *A családjog kézikönyve*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 1995.
- AA.VV.: *Bibliai nevek és fogalmak*. Budapest: Primo Kiadó, 1988.
- AA.VV.: *Concordantiarum SS. Scripturae manuale*. Ed²⁰ Parisiis: Apud Victorem Lecoffre, 1929.
- AA.VV.: *Die Religionen der Welt*. Frankfurt am Main: Verlag der Weltreligionen, 2007.
- AA.VV.: *Harenberg Lexikon der Religionen*. Dortmund: Harenberg Verlag, 2002.
- AA.VV.: *I matrimoni misti*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1998.
- AA.VV.: *Il matrimonio cattolico ed islamici*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2002.
- AA.VV.: *Lexikon der Begegnung*. Freiburg im Breisgau: Herder, 2009.
- AA.VV.: *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Ed² Budapest: Akadémiai Kiadó, 2006.
- AA.VV.: *Nouvo Dizionario di Diritto Canonico*. Milano: San Paulo, 1993.
- AA.VV.: *Von Aborigines bis Zen*. München: Verlag Beck, 2008.
- AA.VV.: *Weltreligionen im Überblick*. München: Compact Verlag, 2008.
- AA.VV.: *Götterbilder, Gottesbilder, Weltbilder*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006.
- Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1976.
- AKASHE-BÖHME, Farideh: *Die islamische Frau ist anderes*. Vorurteile und Realitäten. Ed², Gütersloh: Gütersloh Verlag, 2002.
- AKINER, Shirin: *Islamic Peoples of the Soviet Union* (with an Appendix on the non-Muslim Turkic Peoples of the Soviet Union), London 1983.
- AL MUHARRAM: *Die Scheidung nach islamischen Recht*. Ed⁹, Köln: Islamische Bibliothek AH/AD 1420/1999.
- AL-DJAUZĪ, Abu al Faradj: *Das Buch der Weisungen für Frauen*. Frankfurt am Main: Verlag der Weltreligionen, 2009.
- AL-GHAZALI, Abu Hamid: *Das Buch der Ehe*. Hildesheim: Spohr, 2000.
- ALI HIRSI, Ayaan: *Mein Leben, meine Freiheit*. Ed⁴ München: Piper, 2008.
- AL-SAIN, Johanna / SCHRUPP, Ernst: *Allahért harcoltam*. Budapest: Evangéliumi Kiadó, 2002.
- AL-SAMAD, Ulfat Aziz: *Az iszlám és a kereszténység*. Saudi-Arabia: International Islamic Publishing House, é.n.
- AL-YAZIDI, Amir Muawiya ben Ismail: *Gute Gedanken, Gute Worte, Gute Taten – Zara-thustra zu uns sprach*, Hamburg 1990.
- AN-NADWĪ, Abū l-ʿasan ʿAlī al-ʿasanī: *Prophetengeschichte aus dem Koran*. Ed² Braunschweig: Minarett. 2009.
- Annuario Pontificio 2007*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2007.
- AN-NWAWĪ, Yaʿqūb ibn Sharaf: *Das Buch der vierzig Hadithe Kitab al-Arbaʿin*. Ed² Frankfurt am Main: Verlag der Weltreligionen. 2007.

- ANTIOCHIAI SZENT IGNÁC: *A Szent Polükarposzhoz írt levél*. In: *Ókeresztény írók*, III. kötet, Apostoli atyák, (szerk.: VANYÓ László), Budapest: SzIT, 1980.
- ANTONI, Klaus: *Shintō*. In: Kracht, Klaus / RÜTTMANN, Markus: *Grundriß der Japanologie*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2001.
- ARNOLD, Werner: *Die Nusairier und ihre Rituale*. In: *Migration und Ritualtransfer. Religiöse Praxis der Aleviten, Jesiden und Nusairier zwischen Vorderem Orient und Westeuropa*. Bd. 33, Frankfurt a.M., 2005.
- ASAD, Mihammad: *Der Weh nach Mekka*. Düsseldorf: Patmos Verlag, 2009.
- ASAD, Muhammad: *Der Weg nach Mekka*. Düsseldorf: Patmos Verlag, 2009.
- ASLAN, Reza: *Kein Gott außer Gott*. Ed^{2.}, München: Verlag Piper, 2008.
- ASSMANN, Jan / GESTRICH, Christof: *Moral und Weltreligionen*. Berlin: Wichern-Verlag, 2000.
- BALSARA, Pestanji P.: *Highlights of Parsi history*. Bombay: magánkiadás, 1969.
- BÁNK, József: *Kánoni jog*, II. Budapest: SzIT, 1962.
- BASTIDE, Roger: *Les religions africaines au Bresil. Vers un sociologie des interpénétrations de civilisations*; Paris, Presses Universitaires de France, 1969.
- BAUER, Wolfgang: *Geschichte der chinesischen Philosophie: Konfuzianismus, Daoismus, Buddhismus*. München: Beckische Reihe, 2001.
- BAUM, Wolfgang / FRANZ, Albert / KREUTZER, Karsten: *Lexikon philosophischer Grundbegriffe der Theologie*. Freiburg im Breisgau: Herder, 2003.
- BAUMER, Christoph: *Bön - Die lebendige Ur-Religion Tibets*. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1999.
- BAUSCHKE, Martin: *Gemeinsam vor Gott. Gebete aus Judentum, Christentum und Islam*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2004.
- BEATTY, Andrew: *Varieties of Javanese Religion: An Anthropological Account*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- BEDÜRFTIG, Friedemann: *Die grossen Weltreligionen*. Köln: KOMET Verlag, 2008.
- BENEDEK, Gyula: *Az asszimilációról mint statisztikus*. In: *Magyar kisebbség*, Új sorozat, VIII. évfolyam, Kolozsvár, 2003[27]1.
- BENEDICTUS XIV: *ep. Singulari*. In: GASPARRI, Petri: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, Vol.2. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1924.
- BENEDIKT XVI.: *Glaube, Wahrheit, Toleranz*. Ed^{5.} Freiburg im Breisgau: Herder, 2005.
- BERGER, Klaus / HERHOLZ, Harald / NIEMANN, Ulrich J.: *Das Böse in der Sicht des Islams*. Regensburg: Friedrich Pustet 2009.
- BERSINI, Francesco: *Il diritto canonico matrimoniale*. Ed^{4.} Torino: Editrice Elle di Ci, 1994.
- BISCHOFF, Erich / WINTER, Jakob / WÜNSCHE, August: *Die Kabbala*. Paderborn: Voltmedia, 2005.
- BLAU, Ludwig: *Die jüdische Ehescheidung und der jüdische Scheidebrief*. Erster Teil. Budapest, 1911 (Reprint: Farnborough: by Gregg International Publishers, 1970).
- BLOOM, William: *The New Age – An Anthology of Essential Writing*, London: McGraw-Hill Book Company, 1991.
- BOLBERITZ, Pál: *Bevezetés a logikába*. Budapest: Jel Kiadó. 1998.
- BOWKER, John: *Das Oxford-Lexikon der Weltreligionen*. Düsseldorf: Patmos-Verlag, 1999.

- BÖTTRICH, Christfried / EGO, Beate / EIBLER Friedmann: *Abraham in Judentum, Christentum und Islam*. Göttingen: Ruprecht Verlag, 2009.
- BRAUN, Stefan: *Scientology – Eine extremistische Religion. Vergleich der Auseinandersetzung mit einer umstrittenen Organisation in Deutschland und den USA*. Baden-Baden: Nomos, 2004.
- BREUER, Rita: *Familienleben im Islam*. Ed² Freiburg im Br.: Herder Verlag 2008.
- BRIGHT, John: *Izrael története*. Budapest: Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1977.
- BUDIN, Joachim / LUDWIG, Gerd: *Synopsis Corporis Iuris Canonici*. Regensburg: Verlag Friederich Pustet, 2001.
- CANER, Ergun Mehmet; CANER, Emir Fethi: *Das Islam-Handbuch. Antwort auf die wichtigsten Fragen aus christlicher Sicht*. Wuppertal: R. Brockhaus Verlag, 2004.
- CHENG Zoe: *Ein großer Sprung*. 2006.
- CICERO, Marcus Tullius: *De natura deorum*. Dizingen: Reclam, 1995.
- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticano, 1990.
- Codex Iuris Canonici* (Pii-Benedicti). Typis Polyglottis Vaticanis, 1974.
- Codex Iuris Canonici*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticano, 1989.
- Codex Theodosianus cum perpetuis commentariis Iacobi Gothofredi*. - Nachdruck. der Ausg. Leipzig 1736-43. Hildesheim [u.a.]: Olms, 1975.
- COHN, Marcus: *Eherecht*. In: HERLITZ, Georg: *Ein enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in vier Bänden*. Ed.² Bd. 2. Frankfurt am Main: Athenäum-Verlag, 1987.
- CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA FEDE: *Declaratio Dominus Jesus de Jesu Christi atque Ecclesiae unicitate et universalitate salvifica*. 6 agosto 2000. In: *EV* 19/1142-1200.
- CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA FEDE: *Nota Diverse questioni. Considerazioni circa i progetti di riconoscimento legale delle unioni tra persone omosessuali* 3 giugno 2003. In: *EV* 22/371-387.
- Corpus Iuris Canonici*. Augustae Taurinorum: Ex Typographia Regia, 1745.
- CRYSTAL, David: *Enzyklopädie Cambridge*. Cambridge: University Press, 1990.
- CYPRIANUS: *De lapsis*. In: *Ókeresztény írók*. XV. kötet. *Szent Cyprianus művei* (szerk.: VANYÓ László). Budapest: SzIT, 1999.
- CYPRIANUS: *Testimoniorum libri tres ad Quirinum*. In: *Ókeresztény írók*. XV. kötet, *Szent Cyprianus művei* (szerk.: VANYÓ László). Budapest: SzIT, 1999.
- CSORDÁS Eörs / PORVAN I. Scholastica: *A valláskülönbség akadály*. Budapest: SzIT, 2003.
- CSORDÁS, Eörs: *A valláskülönbség akadály a katolikusok és a muszlimok között*. Budapest: SzIT, 2008.
- CSORDÁS, Eörs: *A vegyes vallású házasság egy különös esete*. In: *Kánonjog* 11(2009) 99-11.
- CSORDÁS, Eörs: *Adnotationes ad nr. 2. §. 1. can. 868*. Dissertatio apud PUG, 1983.
- CSORDÁS, Eörs: *Bevezetés a Krisztus misztériumba*, Budapest: PPKE Hittud. Kar, 2003.
- CSORDÁS, Eörs: *Párbeszéd az iszlámmal*. Budapest: SzIT, 2001.
- DAMM, Jens: *Diskurse der Homosexualität: Über das Entstehen sexueller Identitäten im globalisierten Taiwan und im postkolonialen Hongkong*. In: *Berliner Chinaheft* 18 [2000].

- DAVIS-SULIKOWSKI, Ulrike: *Körper, Religion und Macht. Sozialanthropologie der Geschlechterbeziehungen*. Frankfurt am Main/New York: Campus-Verlag, 2001.
- DE PAOLIS, Velasio: *I matrimoni misti*. In: GRUPPO ITALIANO DOCENTI DI DIRITTO CANONICO (cura): *Matrimonio e disciplina ecclesiastica*. Milano: Glossa, 1996
- DE ROSA, Giuseppe: *Christen im Islam*. In: La Civiltà Cattolica, 18. Oktober 2003.
- DE VRIES, Simon Philip: *A zsidó rítusok és jelképek*. Budapest: Talentum, 2000.
- DENZINGER Heinrich / HÜNERMANN, Peter: *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai. Bátorterenyé / Budapest: Örökmécs Kiadó / SzIT, 2004.*
- Der babilonische Talmud*. [übertragen und erläutert von Jakob FROMER], Vol.: I-XII. Köln: Komet Verlag, 2000.
- Der Jerusalemer Talmud*. Stuttgart: Philipp Reclam jun., 2005.
- Die offiziellen Dokumente der katholischen Kirche zum Dialog mit dem Islam*. (Hrsg. CIBEDO), Frankfurt am Main: Verlag Friedrich Pustet, 2009.
- DJILAS, Milovan: *Gespräche mit Stalin*. Gütersloh: Fischer Verlag, 1962.
- DONIN, Chajim Halevy: *Jüdisches Leben: eine Einführung zum jüdischen Wandel in der modernen Welt*. Jerusalem: Zionistische Weltorganisation, 1987=5747.
- DONIN, Hayim Halevy: *Háláchá: a zsidó út*. Budapest: Chábád Lubavics Zsidó Nevelési és Oktatási Egyesület.
- DONIN, Hayim Halevy: *Zsidónak lenni*. Budapest: Göncöl Kiadó, 2003.
- DRURY, Nevill: *Lexikon esoterischen Wissens*. München: Droemer Knauer, 1998.
- DSCHUANG DSI: *Das wahre Buch vom südlichen Blütenland*. (Ford.: WILHELM, Richard) München: Diederichs Gelbe Reihe 172, 1969.
- DUDEN: *Deutsches Universalwörterbuch*. 5. Auflg. Augsburg: Dudenverlag, 2003.
- EBERT, Georg-Hans: *Personalstatus*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2001.
- ELLUL, Jacques: *Iszlám és zsidó-kereszténység*. Pannonhalma: Bencés Kiadó és Terjesztő, 2007.
- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*. In: KOVÁCS István/ SZABÓ Imre: *Az emberi jogok dokumentumokban*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1976, 371-379.
- Enchiridion Vaticanum*. Vol. I-XXIII. Documenti ufficiali della Santa Sede. Bologna: EDB.
- EPSTEIN, Louis M.: *Marrige Law in the Bible and the Talmud*. Cambridge: Harvard University Press, 1942.
- ERDŐ, Péter / SCHANDA Balázs: *Egyház és vallás a mai magyar jogban*. Budapest: SzIT1993. In: *Egyház és jog*. I. kötet (Szerk.: Erdő Péter).
- ERDŐ, Péter: *A valláskülönbség házassági akadálya a kánonjogban*. In: Szombat 8/2 (1996) 26-28.
- ERDŐ, Péter: *Az Egyházi Törvénykönyv*, Ed.⁴, Budapest: SzIT, 2001.
- ERDŐ, Péter: *Az élő Egyház joga*. Budapest: SzIT. 2006.
- ERDŐ, Péter: *Az ókeresztény kor egyházfegyelme*. In: *Ókeresztény írók*. V. kötet (szerk.: VANYÓ László). Budapest: SzIT, 1983.
- ERDŐ, Péter: *Egyházjog*. Ed.⁴. Budapest: SzIT, 2005.
- ERDŐ, Péter: *Legislazione nel diritto canonico. Un esempio per radici ebraiche: l'impedimento della disparità di culto*. Roma: Pontificia Università Gregoriana 2007. In: *Peridocia de re canonica* 96(2007)377-400.

- FALK, Z.W.: *Religious Law and the modern family in Israel*. In: Family in Asia and Africa, London: by J.N.D. Anderson, 1968.
- FARAHIAN, Edmond S.J.: *Breve introduzione all'Islam*. Ed3., Roma: Pontificia Universitas Gregoriana, 1999.
- FARAHIAN, Edmond S.J.: *Il caso del Prof. Nasr Abu Zeid in Egitto*. In: *Civiltà Cattolica*, 148 [1997/1] 346.
- FARNEDI, Giustino: *La celebrazione cristiana del matrimonio*. Roma: Pontificio Ateneo S. Anselmo, 1986.
- FÉLEGYHÁZY, József: *Az Egyház a korai középkorban*. Budapest: SzIT, 1967.
- FILA, Béla: *Magyar katolikus katekizmus*. Budapest: Kucsák Gábor, 1995.
- FINALY, Henrik: *A latin nyelv szótára*. Budapest: Franklin Társulat, 1884.
- FISCHER, Anke: *Die sieben Weltreligionen*. München: Edition XXL, 2004.
- FLUEHR-LOBBAN, Carolyn: *Islamic Law and Society in the Sudan*. London: Frank Cass, 1997.
- FÖLDI András/HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.
- FRANZ, Albert / BAUM, Wolfgang / KREUTZER, Karsten (Hg): *Lexikon philosophischer Grundbegriffe der Theologie*. Freiburg im Breisgau: Herder, 2003.
- FREISEN, Joseph: *Geschichte des kanonischen Eherechts bis zum Verfall der Glossenliteratur*. (a második kiadás 1893, változatlan utánnomása). Paderborn: Scientia Aalen, 1963.
- FÜRLINGER, Ernst: *Der Dialog muss weitergehen*. Freiburg im Breisgau, 2009.
- GABRIEL, Mark A.: *Islam und Terrorismus*. Ed³ München: Dr. Resch-Verlag, 2005.
- GABRIEL, Mark A.: *Jesus und Mohammed*. Gräfelfing: Verlag Dr. Ingo Resch, 2006.
- GABRIEL, Mark A.: *Motive islamischer Terroristen*. München: Dr. Resch-Verlag, 2007.
- GÁL, Ferenc: *Dogmatika* Vol. I-II. Budapest: SzIT, 1990.
- GÁNÓCZY, Sándor: *Határon innen, határon túl*. Budapest: SzIT, 2009.
- GANZFRIED, Schelomo: *Kizzur Schulchan Aruch*. Vol. I-II., Basel: Victor Goldschmied Verlag, 1988.
- GASPARRI, Pietro: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, Vol. II. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1924.
- GASPARRI, Pietro: *Codicis Iuris Canonici Fontes*. Vol. I-VI. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1923.
- GAUDEMET, Jean: *Storia del diritto canonico*. Milano: San Paolo, 1998.
- GLASENAPP, Helmuth von: *Az öt világvallás*. Budapest, Talmud Kk., 2005.
- GLASENAPP, Helmuth von: *Die fünf Weltreligionen*. München Heinrich Hugendubel Verlag, 2005.
- GNILKA, Joachim: *Biblia és Korán, ami összeköti és ami elválasztja őket*. Budapest: SzIT, 2007.
- GOLDSCHMIDT, Lazarus: *Der Babylonische Talmud*. Bd I-XII. Ed2., Frankfurt am Main: Jüdischer Verlag im Suhrkamp Verlag, 1996.
- GOLDZIEHER, Ignaz: *Das Prinzip der Takijja im Islam*. In: *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*. 1906, 213–226.
- GOPAL, Jaya: *Gabriels Einflüsterungen*. Ed³., Freiburg: AHRIMAN-Verlag, 2008.
- GROSSCHMID, Béni: *A házasságjogi törvény*, I-II. kötet. Budapest: Politzer-féle Könyvkiadó vállalat, 1908.

- GRUBER, Hans-Günter: *Christliche Ehe in moderner Gessellschaft*. Freiburg im Breisgau: Herder, 1994.
- GUNDERMANN, Eva: *Das Schweigen brechen*, Berlin: Querverlag, 1998.
- HAASE, Eckart: *Haben Moslems und Christen denselben Gott?* Internet.
Formátum: URL, Lehívás időpontja: 2007 október 2, Cím: <http://www.christliche-autoren.de>, Navigáció: [moslems_und_christen.html](http://www.christliche-autoren.de/moslems_und_christen.html) .
- HACKENSBERGER, Alfred: *Lexikon der Islam-Irrtümer*. Frankfurt am Main.: Eichborn Verlag, 2008.
- HADROVICS László / GÁLDI László: *Magyar – orosz szótár*. 3. kiadás. Budapest: Terra, 1959.
- HALM, Heinz: *Der Islam*. Ed⁸ München: Beck Verlag, 2008.
- HAMMOUDI, Abdellah: *Saison in Mekka*. München: C.H.Beck, 2007.
- HEFELE, Carl Joseph von: *Conciliengeschichte*. Bd. II, Ed². Freiburg in Br.: Herder, 1879.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: *Über die Philosophie der Religion*, In: Vorlesungen. Ausgewählte Manuskripte und Nachschriften, (kiadó: Walter Jaeschke), Bd. 5: Berlin: Suhrkampff. 1999.
- HEILER, Friedrich: *Die Religionen der Menschheit*. Ed³ Stuttgart: Kohlhammer, 1980.
- HEINE, Peter: *Der Islam*. Düsseldorf: Patmos, 2007.
- HÉJJAS, István: *A keleti vallások filozófiája és vilásképe*. Budapest: Anno Kiadó, 2007.
- HELFERT, Joseph: *Handbuch des Kirchenrechts*. Prag: Thabor, 1849.
- HENDRIKS, Jan: *Diritto matrimoniale*. Milano: Editrice Ancora, 1999.
- HERODOT: *Historien*. II. (Hrg. FEIX, Josef), Düsseldorf: Artemis & Winkler und Patmos Verlag, 2001.
- HERTZ, J.H.: *Mózes öt könyve és a haftarák*. Ed² Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984, 23.
- HEXHAM, Irving: *The Concise Dictionary of Religion*. Vancouver: Regent College Publisching. 1993.
- HIERZENBERGER, Gottfried: *Der Glaube der Muslime*. Kevelaer: Verlagsgemeinschaft Topos plus, 2003.
- HOCK, Klaus: *Einführung in die Religionswissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002.
- HOFENBECK, Albert: *Privilegium Petrinum*. St. Ottilien: EOS Verlag, 1976.
- Hogyan [nem] lehet betérni a zsidóságba?* In: Egység 10. szám, 1992. június, Szíván 5752 –Formátum: PDF, Lehívás időpontja: 2008.04.06, Cím: <http://www.zsido.com>, Navigáció: [egyseg/egyseg10/egysg10.htm](http://www.zsido.com/egyseg/egyseg10/egysg10.htm)).
- HOLLÓS János: *Jegyzetek a Keleti Egyházak Törvénykönyvéhez*, I-II. A szerző magánkiadása. h.n.2001.
- HOLZAPFEL, Varuna: Santeria. *Der Voodoo der Kubaner*. Köln: Smaragd 2003.
- HOMOLKA, Walter: *Das jüdische Eherecht*. Berlin: Walter de Grayter, 2008, 59.
- HOPFENBECK, Alfred: *Privilegium Petrinum*. St. Ottilien: EOS Verlag, 1976,
- IBN ISHAQ: *Das Leben des Propheten*. Tübingen: 2003.
- IBN RASSOUL: *Der deutsche Mufti*. Köln: IB. 1997.
- IBN RASSOUL: *Der deutsche Mufti*. Köln: IB. 1997.
- II. JÁNOS PÁL: *Christifideles laici* kezdetű apostoli buzdítása. Budapest: SzIT, 1990.
- II. Vatikáni Zsinat: *Dei Verbum* kezdetű dogmatikus konstitúció. In: CSERHÁTI József; FÁBIÁN Árpád: *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*. Budapest: SzIT, 1975. 145-155.

- II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciója. In: CSERHÁTI József; FÁBIÁN Árpád: *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*. Budapest: SzIT, 1975. 446-546-
- II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúció az Egyházzól. In: CSERHÁTI József; FÁBIÁN Árpád: *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*. Budapest: SzIT, 1975. 42-90.
- II. Vatikáni Zsinat: *Nostra Aetate* nyilatkozat. In: CSERHÁTI József; FÁBIÁN Árpád: *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*. Budapest: SzIT, 1975. 410-413.
- II. Vatikáni Zsinat: *Unitatis redintegratio* kezdetű határozat. In: CSERHÁTI József; FÁBIÁN Árpád: *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*. Budapest: SzIT, 1975. 391-403.
- JANSEN Hans, Mohammed: *Eine Biographie*. München: C.H.Beck, 2008.
- KEEL, Othmar / KÜCHLER, Max: *Herders großer Bibelatlas*. Erfstadt: Verlag HOHE, 2007.
- KELEMEN, Emericus: *Institutiones iuris privati Hungarici*, lib. I., De personis, Pestini: Trattner 1814.
- KHOURY / HAGEMANN / HEINE: *Islam-Lexikon A-Z*, Freiburg im Breisgau: Herder, 2006.
- KHOURY, Adel Theodor: *Der Koran erschlossen und kommentiert*. Ed³, Düsseldorf: Patmos Verlag, 2007.
- KHOURY, Adel Theodor: *Kommen Muslime in den Himmel? Gelangen Christen ins Paradies?* Würzburg: Echter Verlag, 2007.
- KHWAJA, Jamil Ahmad: *Hundred Great Muslims*. Lahore: Ferozesons Ltd., 1984.
- KIEL, Jones: *Defining religion*. In: www.religioustolerance.org/jones01.htm-letöltve: 2009.08.05.
- KIZILHAN, Ilhan: *Die Religionsgemeinschaft der Yeziden*. In: Laliş, Dengê Yekîtiya Êzdiy-an (Föderation der Eziden aus Kurdistan in Deutschland), Nr. 2 (1995) 35 – 42.
- KLEIN, Peggy: *Die Drusen in Israel*. Marburg: Tectum Wissenschaftsverlag 2001.
- KNAUZ, Fernandus: *Monumenta ecclesiae Strigoniensis I*. Budapest: Ferdinandus Knauz, 1874.
- KOCH, Sebastian (Hg.): *Die Zeugen Jehovas in Ostmittel-, Südost- und Südeuropa: Zum Schicksal einer religiösen Minderheit*, Münster: LIT Verlag 2007.
- KOLATH, Alfred J.: *Jüdische Welt verstehen*. Berlin: Marix Verlag. 2005.
- KORNFELD, W.: *Studien zum Heiligkeitsgesetz*, Wien: Herder, 1952.
- KOVÁCS Gyula: *Házasságkötés Magyarországon*. Budapest: Az Eggenberger-féle Könyvkereskedés, 1883.
- KÖNIG, Franz: *Religionswissenschaftliches Wörterbuch*. Freiburg: Herder 1956.
- KÖNIG, Franz: *Zarathustras Jenseitsvorstellungen und das Alte Testament*. Wien, Freiburg, Basel: Herder, 1964.
- KÖRNER, Felix: *Kirche in Angesicht des Islam*. Stuttgart: Kohlhammer, 2008.
- KÖSTER, Hermann: *Symbolik des Chinesischen Universalismus: Symbolik Der Religionen*.
- KRAUS, Naftali: *A 613 – A zsidóság parancsolatai*. Budapest: PolgART, 2004.
- KREUTZER, Karsten / BAUM, Wolfgang / FRANZ, Albert (Hrg): *Lexikon philosophischer Grundbegriffe der Theologie*. Freiburg im Breisgau: Herder, 2003.
- KSİKS, Fadallah: *Wie man das Gebet verrichtet*. Köln: Islamische Bibliothek, 2008.
- KUMINETZ, Géza: *Katolikus házasságjog*. Budapest: SzIT, 2002.

- KÜNG, Hans / ESS, Josef van: *Párbeszéd az iszlámról*. Budapest: Platinus könyvek. 1998.
- LACHMANN, Günther: *Tödliche Toleranz*. Ed²., München: Verlag Piper, 2007.
- LACTANTIUS, Lucius Caecilius Firmianus: *Divinae institutiones*. In: BOELLA, Umberto (kiadó): *Divinae institutiones: De opificio Dei, De ira Dei*. Florenz: Verlag Sansoni, 1973.
- LADOCSEI, Gáspár: *A Jézus Krisztus-jelenség a gnosztikus irodalomban*. Budapest: Jel Kiadó, 2004.
- LADOCSEI, Gáspár: *Jézus, a Messiás, aki testben feltámadott*. In: *Vigilia*, 2002. április.
- LANCELOTTI, Jo. Pauli: *Corpus Juris Canonici Gregorii XIII. Pont. Max. Jussu Editum*. Augustae Taurinorum: Apud Fratres Durenios, Caes, Bibliop., 1745.
- LAU, Méir Israel: *A zsidó élet törvényei*, Tel-Aviv: Rabbi Eisik Haberfeld, 2000.
- LAYARD, Austen Henry: *Auf der Suche nach Ninive*. München: Beck, 1975.
- LECH, Klaus: *Geschichte des islamischen Kultus*. Rechtshistorische und haditkritische Untersuchungen zur Entwicklung und Systematik der 'Ibádât. Band I. Das ramadân-Fasten. Erster Teil. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1979.
- LEHMANN, Bernd / SEUFERT, Günter: *Die kurdischen Yezidi – Flucht auch nach Bremen*. In: *Stimme*, Zeitschrift für In- und Ausländer/innen im Land Bremen, 7 (1987) 4– 6.
- LEIMGRUBER, Stephan: *Feinde oder Freunde*. Kevelaer: Verlagsgemeinschaft Topos plus, 2008.
- LEITNER, Thea: *Hozományvadász Habsburgok*. Budapest: Gabo Könyvkiadó, 2007.
- LEO XIII., Enciklika *Arcanum divinae sapientiae*, Roma, 1880.
- LERCH, Wolfgang Günter: *Im Meer des Islams – Die Religionsgemeinschaft der Yezidi kämpft um ihr Überleben*. In: FAZ vom 01.02.2000, S. 14.
- Lexikon der Humansexuologie*. Ed². Berlin: Lykke Aresin, 1990.
- LI, Zhissui: *Ich war Maos Leibarzt*. Bergisch Gladbach: Lübbe, 1994.
- LOHLKER, Rüdiger: *Islam. Eine Ideengeschichte*. Wien: Facultas Verlag, 2008.
- LOHMANN, Martin: *Perlenschnur und Rosenkranz*. Vallendar-Schönstatt: Patris Verlag 2009.
- LORGUS, Andrej / DUDKO, Michail: *Orthodoxes Glaubensbuch*. Ed²., Würzburg: Verlag „Der christliche Osten“, 2001.
- LUTHER, Martin: Von Ehesachen, 1530. In: LUTHER, Martin [Werke]: D. Martin Luthers Werke. - Kritische Gesamtausgabe. XXX.- Weimar: Böhlau, 1910
- LÜDICKE, Klaus: Münsterische Kommentar zum Codex Iuris Canonici, Bd 5, 1989.
- Magyar Katolikus Lexikon*, I-XIII. Budapest: SzIT, 2007.
- Magyar Törvénytár 1000-1526. évi törvényczikkek*, Budapest: Franklin-Társulat, 1899.
- MAIER, Johann: *Judentum von A-Z*. Erfstadt: Verlag HOHE, 2001.
- MANEA, Elham: *Ich will nicht mehr schweigen*. Freiburg im Br.: Herder, 2009.
- MARCHETTA, Benedetto: *Scioglimento del matrimonio canonico per inconsumazione e clausule proibitive die nouve nozze*. Padova: CEDAM, 1981
- MÁRKUS, Dezső: *Magyar Törvénytár, 100-1526. évi törvényczikkek*. Budapest: Franklin Társulat, 1899.

- MARÓTH, Miklós: *Az iszlám*, In: *Magyar Tudomány* (A Magyar Tudományos Akadémia lapja), 2 (2002)134.
- MCCARTHY BROWN, Karen: *Mama Lola, Voodoo in Brooklyn*. Hamburg: Europäische Verlagsanstalt; Auflage: 2000.
- MCCONKIE, Bruce R.: *Mormon Doctrine*. Salt Lake City: Deseret Book Company, 1966.
- MCLELLAND, Mark J.: *Male Homosexuality in Modern Japan: Cultural Myths and Social Realities*. Richmond: UK, 2000.
- MEHLITZ, Walter: *Die jüdische Ritus in Brautstand und Ehe*. Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang, 1992.
- MÉIR LAU Israel: *A zsidó élet törvényei*. Tel-Aviv: Rabbi Eisik Haberfeld, 2000.
- MENCKEN, Henry L: *Abhandlung über die Götter*. New York: Alfred A. Knopf, 1930.
- Merriam–Webster's *Collegiate Dictionary*. Ed¹¹. Chicago: Encyclopaedia Britannica Company, 2006.
- MONETA, Paulo: *Matrimonio religioso e ordinamento civile*. Ed 2. Torino: G. Giappichelli Editore, 1996.
- MUNIER, Charles, *Matrimonio e vergenità nella chiesa antica*. Torino: Società Editrice Internazionale. 1990.
- NAVARRETE, Urbanus: *Matrimonio cristiano e sacramento*. In: *Quaedam problemata actualia de matrimonio*. Ed³, Romae: Pontificia Universitas Gregoriana 1980
- NAWAWI Yahya ibn Scharaf ad-Din: *Die Gärten der Tugendhaften*. Köln: Iqra Verlag, 2009.
- NOURY, Arnaud (Hrsg.): *Le Reflet de l'âme lapita, archéologie du lapita en Océanie*. Versailles: Noury editions, 2005.
- NOWAK, Kurt: *Das Christentum*. Ed⁵ München: Beck Verlag, 2008.
- NYSSSEN, Wilhelm; SCHULZ Hans-Joachim; WIERTZ Paul: *Handbuch der Ostkirchenkunde*, Bd. 3, Düsseldorf: Patmos, 1997.
- OCHOA, Xaverius: *Index verborum ad locutionum Codicis Iuris Canonici*, Roma: Commentarium pro Religiosis, 1983.
- OCHOA, Xaverius: *Leges Ecclesiae*. Vol. I., Roma: Commentarium pro Religiosis, 1966.
- OCHOA, Xaverius: *Leges Ecclesiae*. Vol. II., Roma: Commentarium pro Religiosis, 1969.
- OHANECIAN, Oliver: *Das Fremde im Eigenen – Zur Konstruktion von Wirklichkeit im Wicca-Kult*. Berlin: Eb-Verlag, 2005.
- OTTO-WALTER Renate: *Endogamie – Exogamie*. In: FUCHS-HEINRITZ, Werner: *Lexikon zur Soziologie*. Ed⁴., Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften. 2007.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri: *400 Fragen zum Islam 400 Antworten*. Ed⁴., Düsseldorf: Grupello Verlag, 2009.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri: *Der verfälschte Islam*. Düsseldorf: Grupello Verlag, 2007.
- PAULUS PP. VI: *Litterae apostolicae motu proprio datae Matrimonia mixta quibus Normae de matrimoniis mixtis statuuntur*, 31 martii 1970. In EV 3/2434-2436.
- PAULUS VI., *Litterae encyclicae Humanae vitae*, Roma, 1968. In: EV 3/587-617.
- PERKINS, Mary / HAINSWORTH, Philip: *A bahá'í hit*. Budapest, Gondolat Kiadó 1992.
- PINTO, Pio Vito: *Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2001.
- PIO X.: *Cathehismo maggiore*. Ed⁴; Milano: Edizioni Ares, 1983.

- PIUS XI., Litterae encyclicae *Casti connubii*, Roma, 1930, II. In: OCHOA Xaverius, *Leges Ecclesiae*, Vol.1, Roma: Commentarium pro Religiosis, 1966.
- PIUS XII, *Crebrae allatae*. In: OCHOA, Xaverius: *Leges Ecclesiae*. Vol. II. Roma: Commentarium pro Religiosis, 1969, nn. 2567-2586.
- PÖHLMANN, Horst Georg/ RAZVI, Mehdi: *Islam und Christentum im Dialog*. Frankfurt am Main, Verlag Otto Lembeck, 2006.
- PRADER, Giuseppe: *Il matrimonio nel mondo*, Ed², Padova: CEDAM, 1986.
- PRADER, Joseph: *La legislazione matrimoniale latina e orientale*. Roma: Edizioni Dehoniane,
- PÜRSTINGER, Berthold: *Theologische Realenzyklopädie* [TRE]. Bd. 28. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, 1997.
- RADDATZ, Hans-Peter: *Allahs Schleier, Die Frau im Kampf der Kulturen*. München: Verlag Herbig, 2004.
- RADDATZ, Hans-Peter: *Von Gott zu Allah?* Ed³ München: Verlag Herbig, 2005.
- RAJ, Tamás: *A rabbi válaszol*; Formátum: PDF, Lehívás időpontja: 2008.02.28, Cím: <http://www.interdnet.hu>, Navigáció: Zsidó, rabbi.html .
- RAJ, Tamás: *Bibliaiskola, A Szentírás kulcsszavai és szállóigéi*. Budapest: Makkabi, 2003.
- RALF, Elger / STOLLEIS Friederike (Hg.): *Kleines Islam-Lexikon. Geschichte - Alltag - Kultur*. München: Beck 2001.
- RAMADAN, Tariq: *Muammad*. München: Diederichs Verlag, 2009.
- RASSOUL, Abū-r-Riḥā' Muḥammad Ibn Aḥmad Ibn: *Allahs letzte Botschaft*. (Argumente für den Dialog mit Christen.) Köln: Islamische Bibliothek, AH 1415 (AD 1995).
- RASSOUL, Abū-r-Riḥā' Muḥammad Ibn Aḥmad Ibn: *Aḥ-ḥalāh – Das Gebet im Islam*. Ed⁷ Köln: Islamische Bibliothek, 1999.
- RASSOUL, Abū-r-Riḥā' Muḥammad Ibn Aḥmad Ibn: *Auszüge aus dem ḥaḥ Al-Buḥārā*. Ed⁸, Düsseldorf: Buchhandlung Attawhid, 1996.
- RASSOUL, Abū-r-Riḥā' Muḥammad Ibn Aḥmad Ibn: *Die Scheidung nach islamischen Recht*. Ed⁹, Köln: Verlag Islamische Bibliothek, 1999.
- RASSOUL, Abū-r-Riḥā' Muḥammad Ibn Aḥmad Ibn: *Jesus, Sohn der Maria*. Ed³. Köln: Islamische Bibliothek, 2006.
- RASSOUL, Abū-r-Riḥā' Muḥammad Ibn Aḥmad Ibn: *Lan Tabur*. (Das Themenregister des Quran – Koran). Köln: Islamische Bibliothek, 2005.
- RASSOUL, Abū-r-Riḥā' Muḥammad Ibn Aḥmad Ibn: *Lan Tabur*. Themaregister des Al Qur'ān Al-Karīm. Ed²⁷, Köln: Islamische Bibliothek, 1993.
- RASSOUL, Abū-r-Riḥā' Muḥammad Ibn Aḥmad Ibn: *Qur'ān & Sunna in Relation*. Ed². Köln: Islamische Bibliothek, AH 1430 / AD 2009.
- RASSOUL, Abū-r-Riḥā' Muḥammad Ibn Aḥmad Ibn: *Tafsīr Al Qur'ān Al-Karīm*. Ed²⁷ Köln: Islamische Bibliothek, 2003.
- RASSOUL, Abū-r-Riḥā' Muḥammad Ibn Aḥmad Ibn: *Von der Sunna der Propheten*. Ed². Köln: Islamische Bibliothek, AH 1414 / AD 1993.
- RATZINGER, Joseph; BENEDIKT XVI: *Glaube – Wahrheit – Toleranz*. 4. Aufl. Freiburg im Breisgau, 2005.
- REIDEGELD, Aḥmad A.: *Handbuch Islam*. Ed² Kandern im Schwarzwald: Spohr Verlag, 2008.
- RENZ, Andreas / LEIMGRUBER, Stephan: *Christen und Muslime*. Ed² München: Kösel, 2005.
- RITZER, Korbinian: *Formen, Riten und religiöses Brauchtum der Eheschließung in den christlichen Kirchen des ersten Jahrtausends*. Ed² Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1962.

- ROHE, Matthias: *Das islamische Recht*. München: Verlag C.H. Beck, 2009.
- ROSCHITZ, Eva Maria: *Das System der habsburgischen Heiraten zur Zeit Maximilians I.* Graz: Schadek, Hans (Kiadó.)1972.
- ROSKOVÁNY, Augustinus de: *De matrimoniis mixtis inter catholicos et protestantes*, I-III Quinque –Ecclesiis: 1842; IV-V. Pestini: 1872, VI. Nitriae: 1877, VII. Nitriae: 1882;
- ROTTZOLL, Dirk U.: *Rabbinischer Kommentar zum Buch Genesis*. Berlin: De Gruyter, 1994.
- RÓZSA, Huba: *Őstörténet*. Budapest: SzIT, 2008.
- RÓZSA, Huba: *Üdvösségközvetítők az Ószövetségben*, Budapest: SzIT, 2001.
- SAAR, Stefan Chr.: *Ehe – Scheidung –Wiederheirat*. Münster: LIT Verlag, 2002.
- SACRA CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI: *Instructio Matrimonii sacramentum de matrimonii mixtis*, 18 martii 1966. In: EV 2/662.
- SCHÄFER, Peter: *Jesus im Talmud*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2007.
- SCHIMMEL, Annemarie: *Die Religion des Islam: Eine Einführung*. Stuttgart: Reclam, 1999.
- SCHIRRMACHER Christine: *Kindererziehung im Islam*. Stuttgart: Lausanner Bewegung Deutschland, 2007.
- SCHIRRMACHER, Christina: *Kleines Lexikon zur islamischen Familie*. Holzgerlingen: Hänssler, 2002.
- SCHIRRMACHER, Christine / STEGEMANN, Ursula Spuler: *Frauen und die Scharia*. Ed2 München: Goldmann Verlag, 2006.
- SCHMID, Hansjörg / RENZ, Andreas / TAKIM, Abdullah / ULCAR, Bülent: *Verantwortung für das Leben*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 2008.
- SCHMIDT-GLINZER, Helwig: *Der Buddhismus*. München: Beck Verlag, 2008.
- SCHNITZER, Joseph: *Katholisches Eherecht*. Freiburg i. Br.: Herder, 1898.
- SCHRÖDER, Christel Matthias (Ed.): *Die Religionen der Menschheit*. 1-31 Bd. Stuttgart: Kohlhammer, 1960kk.
- SCHWARZER, Alice: *Die Gotteskrieger und die falsche Toleranz*. Ed.^{5.}, Köln: Verlag Kiepenheuer & Witsch, 2004.
- SEMJÉN, Zsolt: *Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek 1999-2000*. Budapest: Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma – Egyházi Kapcsolatok Titkársága, 1999.
- SERÉDI, Justinianus: *Codicis Iuris Canonici Fontes*. Vol. VII-VIII. Romae: Typis Polyglottis Vaticanis, 1938.
- SHAH, Idries: *Die drei Wahrheiten*. Freiburg im Br.: Herder, 2007.
- SHORROHS, Anis: *Islam Revealed. A Christian Arab's View of Islam*. Nashville: Dr. Adrian Rogers, 1988.
- SIMON, Róbert: *Iszlám kulturális lexikon*. Budapest: Corvina, 2009.
- SIMON, Róbert: *Korán. A Korán világa*. Ed³, Budapest: Helikon Kiadó, 1997.
- SIPOS, István; GÁLOS László: *A katolikus házasságjog rendszere a Codex Iuris Canonici szerint*. Ed.⁴. Budapest: SzIT, 1960.
- SIPOS, Stephanus: *Enchiridion Iuris Canonici*. Romae: Herder, 1954.
- SMITH, Joseph Fielding / GALBRAITH, Richard C. (eds.): *Teachings of the Prophet Joseph Smith*. Salt Lake City: Deseret Book, 1993.
- SMITH, Joseph ifj.: *Mormon könyve*. Budapest: Utolsó napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza, 2000.
- SOOKHDEO, Rosemary: *Warum Frauen zum Islam übertreten*, Holzgerlingen: Hänssler, 2006.
- SPULER-STEGEMANN, Ursula: *Die 101 wichtigsten Fragen, Islam*. München: Verlag C.H.Beck, 2007.

- STEMBERGER, Günter: *Der Talmud*. Ed.⁴. München: Verlag C.H. Beck, 2008.
- STEMBERGER, Günter: *Einleitung in Talmud und Midrasch*. Ed.⁸., München: C.H.Beck, 1992.
- STEMBERGER, Günter: *Jüdische Religion*. Ed.⁶. München: Verlag C.H. Beck, 2008.
- STEMBERGER, Günter: *Midrasch*. München: Verlag C.H. Beck, 1989.
- STERN, David H.: *Kommentar zum Jüdischen Neuen Testament*. Holzgerlingen: Hänslers 1996.
- STEVENSON, Angus (kiadó) *Concise Oxford English Dictionary*. Ed.¹¹. Oxford: Univeristy Press, 2008.
- STICKLER, Alfonsus: *Historia Juris Canonici Latini*. Ed.²., Roma: PAS-Verlag, 1974.
- STIETENCRON, Heinrich von: *Der Hinduismus*. Ed.³ München: Beck Verlag, 2008.
- STINGL, Miloslav: *Die Götter der Karibik. Die Geschichte der afroamerikanischen Kultur*. Düsseldorf: ECON-Verlag 1996.
- STRACK Hermann L./BILLERBECK Paul: *Exkurse zu einzelnen Stellen des Neuen Testament*. Ed.³. In: *Kommentar zum Neuen Testamen aus Talmud und Midrasch*. IV. Band, Erster Teil, München: C.H. Beck'sche Buchverhandlung, 1961.
- STRACK, Hermann L./ BILLERBECK, Paul: *Das Evangelium nach Markus, Lukas und Johannes und die Apostelgeschichte*. Ed.³. In: *Kommentar zum Neuen Testamen aus Talmud und Midrasch*. II. Band, München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1961.
- STUDER, Basil: *Zur Hochzeitsfeier der Christen in den westlichen Kirchen*. Stuttgart: Anton Hiersemann, 1958.
- SZABÓ, Péter: *A magyar unitárius kereszttség érvényességének mai megítélése és ennek kihatása a katolikus házasságjogi gyakorlatra*. In: *Kánonjog* 8(2006)39-48.
- SZABÓ, Péter: *Matrimoni misti ed ecumensimo. Prospettive del riconoscimento ortodosso dei matrimoni misti con speciale riguardo al caso della celebrazione cattolica*. In: *Congregazione per le Chiese Orientali: Jus ecclesiarum vehiculum caritatis*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2004,235-259.
- SZENTPÉTERY, Imre: *A kronológia kézikönyve*. Budapest: Könyvértékesítő Vállalat, 1985..
- SZIMONIDESZ, Lajos: *A világ vallásai*. I.; Budapest: Könyvértékesítő Vállalat, 1988.
- SZLEMENICS, Paolo: *Elementa iuris Hungarici iudicarii civilis*. Ed.³, tom. I, lib. I, De personis, Posonii: Snischek, 1837.
- SZOKOLOCZY, Joannis Wenceslai: *Tribunal ecclesiasticum fori utriusque patriae quoque legibus*. Posonii: Apud Joannem Michaellem Landerer, 1762.
- SZUROMI, Szabolcs Anzelm: *Az egyházi házasságra vonatkozó kánoni előírások történetének vázlat*. In: *Iustum Aequum Salutare*. IV. 2008/3. 39-48
- TABATABAI, Allamah Sayyid Muhammad Husayn: *Die Schia im Islam*. Hamburg: Suhrkamp-Verlag, 1996.
- TECKENBERG, Wolfgang: *Wer heiratet wen? Sozialstruktur und Partnerwahl*. Opladen: Leske + Budrich. 2000.
- TERTULLIANUS: *Ad uxorem*. In: Ókeresztény írók. XX. kötet, *Tertullianus művei* (szerk.: VANYÓ László), Budapest: SzIT, 1986.
- TIBI, Bassam: *Die islamische Herausforderung*. Ed.³, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2008.

- TILLICH, Paul, Johannes: *Wesen und Wandel des Glaubens*. Berlin, Ullstein: 1975.
- TOMKA, Ferenc: *Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945-1990 és az ügynökkérdés*. Budapest: SzIT, 2005.
- TREPP, Leo: *Der jüdische Gottesdienst*. Ed² Stuttgart: Kolhammer, 2004.
- UDINK, Betsy: *Allah & Eva, Die Islam und die Frauen*. Ed². München: C.H. Beck, 2007.
- UJHÁZI, Lóránd: *Il diritto naturale dei genitori di educare i loro figli ed il dovere dei cattolici di assicurare una crescita spirituale cattolica*. In: *Folia Theologica* 19 (2008)353-281.
- UJVÁRI, Péter: *Zsidó lexikon*. Budapest: A zsidó lexikon kiadása, 1929.
- ULFKOTTE, Udo: *Heilige Krieg in Europa*. Ed². München: Wilhelm Heyne Verlag, 2009.
- ULFKOTTE, Udo: *Vorsicht Bürgerkrieg!* Ed². Rottenburg: Kopp Verlag, 2009.
- URRUTIA, Francisco Javier: *De normis generalibus adnotationes in Codicem Liber I*. Romae: Pontificia Universitas Gregoriana, 1983.
- VANYÓ, László: *Az ókeresztény egyház irodalma 1-2*. Budapest: Jel Kiadó, 1997.
- VANYÓ, László: *Bevezetés az ókeresztény kor dogmatörténetébe*. Budapest: SzIT, 1998.
- VÉCSEY Tamás: *A római jog institúciói*. Ed⁶, Budapest: Franklin Társulat, 1902.
- VIVIEN, W.Ng.: *Homosexuality and the state in late Imperial China*. In: Duberman et al., *Hidden from History* [1989]76-89.
- WHITEHEAD, Alfred North / JONES, Judith A.: *Wie entsteht Religion?* New York: Fordham University Press, 1996.
- XII. PIUS: *Mystici Corporis* kezdetű enciklikája. In: DSH 3800-3831.
- YE'OR, Bat: *Der Niedergang des orientalischen Christentums unter dem Islam*. Ed² Gräfelfing: Resch Verlag, 2005.
- ZAICZ, Gábor (főszerk.): *Etimológiai szótár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2006.
- ZAID, Nasr Hamid Abu: *Ein Leben mit dem Islam*. Ed³ Freiburg am Br.: Herder, 2001.
- ZHUANGZI: *Das klassische Buch daoistischer Weisheit*. (Ford.: MAIR, Victor H.). Frankfurt: Krüger, 1998.

Zusammenfassung

„Ungültig ist eine Ehe zwischen zwei Personen, von denen eine in der katholischen Kirche getauft oder in sie aufgenommen wurde und nicht durch einen formalen Akt von ihr abgefallen ist, die andere aber ungetauft ist.“ Eine solche Ehe ist (ohne Dispens) ungültig. Das Hindernis besteht auf kirchlichem Recht und kann vom Ortsordinarius dispensiert werden. Bei der Entscheidung ist jedoch zu beachten, dass in einer solchen Ehe Schwierigkeiten befürchtet werden müssen, zumal wenn der nicht getaufte Partner einer Religionsgemeinschaft angehört, die ein anderes Eheverständnis hat. Diese Gefahr besteht bei einer religionsverschiedenen Ehe zwischen einem Mitglied der katholischen Kirche und einem nicht getauften Muslim bzw. einer Muslima. *Es ist eine kirchenrechtlich-pastorale Frage, ob der Ortsordinarius dispensieren soll oder nicht.*

Die folgenden fünf existierenden Religionen werden im Allgemeinen als Weltreligion bezeichnet: Christentum, Islam, Hinduismus, Buddhismus und Judentum. Europa ist eine Kontaktstelle der drei großen monotheistischen Weltreligionen: Judentum, Christentum und Islam. Theoretisch ist zwischen diesen Weltreligionen die Ehe eine **Beziehungsfläche**. **Theoretisch, weil z.B. nach** dem jüdischen Gesetz eine **Eheschließung zwischen Juden und Nichtjuden** nicht möglich ist. Auch im Islam finden wir Beschränkungen. Ein Muslim darf nur eine Muslima oder eine Frau aus dem Volk der Bücher (Jüdin oder Christin) heiraten. Eine Muslima aber darf nur mit einem Muslim die Ehe schließen. Die einzige Möglichkeit für eine Heirat mit einem nicht-islamischen Partner besteht darin, dass der Mann zum Islam konvertiert. Im Christentum bzw. in der Katholischen Kirche ist mit Erlaubnis oder Dispens auch eine Mischehe möglich.

Eine jüdische Ehe (*Kiddusin*) wird durch die jüdische Rechtsordnung (Thora, Talmud, **rabbinische** Rechtspraxis) geregelt. Die jüdische Ehe ist streng endogam, eine heterosexuelle, monogamische Lebensgemeinschaft, die auf die Zeugung und Erziehung von Nachkommenschaft hingeeordnet ist. Die Juden

versprechen sich lebenslange *Treue in der Ehe*. Diese Ehe ist zwar als ein Bund fürs Leben gewollt, aber ist trotzdem auflösbar.

Die Ehe (*Matrimonium*) in der Katholischen Kirche wird, auch wenn nur ein Partner katholisch ist, außer nach dem göttlichen Recht auch nach dem kanonischen Recht beurteilt (CIC, CCEO usw.). Diese Ehe ist durch ihre natürliche Eigenart auf das Wohl der Ehegatten und auf die Zeugung und die Erziehung von Nachkommenschaft hingebordnet. Die Ehe betrifft das öffentliche Wohl. Die Wesenseigenschaften der Ehe sind die Einheit (Monogamie und Treue) und die Unauflöslichkeit (absolute bzw. relative). Beide Ehegatten haben gleiche Pflichten und gleiche Rechte bezüglich der Gemeinschaft des ehelichen Lebens. Die Ehe in der katholischen Kirche ist exogam.

Die islamische Ehe (*Nikah*) ist eine nach Maßgabe der Scharia (Koran und Sunna) geschlossene Ehe. Sie gilt nach muslimischer Systematik als zivilrechtlicher Vertrag aus der Gruppe der Kaufverträge und hat keine religiöse Bedeutung. Im Islam ist die Ehe ein streng heterosexueller, auf Nachkommenschaft hingebordneter, polygynischer (Vielweiberei) und auflösbarer Bund. Bei der *islamischen* Eheschließung wird kein Eid auf die lebenslange Gemeinschaft und gegenseitige *Treue* gegeben. Im Islam existieren zwei Arten von Ehen: die Dauer- und die Zeitehe (auch „Genussehe“ genannt). Die islamische Ehe ist in mancher Hinsicht endogam und teilweise exogam.

Der Ortsordinarius darf nur dann Dispens erteilen, wenn er erstens gerechte und vernünftige Gründe hat und weiters der katholische Partner die im Folgenden angeführten Versprechungen abgibt und Verpflichtungen eingeht, von denen der muslimische Partner Kenntnis bekommt.

Ein gerechter und vernünftiger Grund soll vorliegen, wenn jemand in einem Land lebt, in dem die überwältigende *Mehrheit der Bevölkerung Muslim ist und sie/er deshalb an ihrem/seinem menschlichen Recht der Eheschließung verhindert wäre.*

Außerdem ist eine Dispens nur dann möglich, wenn der katholische Partner sich bereit erklärt, die Gefahren des Glaubensabfalls zu beseitigen. Es ist mehrfach die Frau, die dieses Versprechen abgeben muss. Auf der anderen Seite regelt in einer islamischen Familie die religiösen Angelegenheiten immer der Mann. Nach außen herrscht im Islam Religionsfreiheit. Praktisch ist der Islam eine *Einbahnstraße*. Wer die *Sahada*, (Glaubensbekenntnis, in dem bezeugt wird, dass es keinen Gott außer *Allah* gibt und Muhammed sein Prophet ist) abgelegt hat, der kann bzw. darf nicht zu einer anderen Religion übertreten. Allahs Gesandter sagte: „Das Blut des Muslims ... kann nicht vergossen sein, es sei denn (in dem Fall), dass einer sich vom Islam abwendet.“

Es ist ebenfalls eine Bedingung für die Dispens, dass der katholische Partner verspricht, dass alle seine Kinder in der katholischen Kirche getauft werden. Nach der Lehre des Islam wird *jeder* Mensch als *Muslim* geboren. Mit der Taufe oder durch Beschneidung werde man Christ oder Jude. Also ist die Taufe Apostasie mit deren Folgen.

Der katholische Partner geht die Verpflichtung ein, dass alle seine Kinder in der katholischen Kirche erzogen werden. Das kann die katholische Partnerin nicht einhalten. In der muslimischen Familie versorgt (hadana) die Mutter die Kinder bis der Bub 7 und das Mädchen 9 Jahre alt wird. Dann übernimmt die Erziehung der Vater. Er ist der Einzige, der in der Familie in religiösen Fragen das Wort hat. Nicht einmal indirekt kann sie etwas tun. Religiöse Zeichen (Kreuz, Bilder usw.), genauso christliche Gebräuche sind verboten.

Von diesen Versprechen, die der katholische Partner abgeben muss, ist der andere Partner rechtzeitig zu unterrichten. Nach dem heutigen Gesetz muss es nur feststehen, dass er wirklich um das Versprechen und die Verpflichtung des katholischen Partners weiß. Natürlich nimmt der Muslim (nach außen hin) an, dass der christliche Partner Versprechungen abgibt, nur simuliert er (taqiya) mit Erlaubnis des Propheten.

Im Christentum sind Frauen und Männer einander gleich. Nicht so im Islam. „Die Männer tragen die Verantwortung für die Frauen, weil Allah dieses Geschlecht mit mehr Vorzügen ausgestattet hat als das andere ...“. Der Gesandte Allahs erklärt, dass die Frauen minderwertig sind. „Nie habe ich Leute gesehen, denen es mehr an Verstand und Religion

gemangelt hätte, als euch.“ Das gilt auch in der Ehe, wo die Frau dem Mann gehorchen muss. Ihre Gehorsamkeit ist ihre größte Tugend und ihre Ungehorsamkeit bringt sie in die Hölle.

In der christlichen Welt sind die Frauen frei. In islamischen Ländern, aber allgemein in einer islamischen Familie, darf die Frau das Haus nicht verlassen ohne Erlaubnis des Ehegatten. Das bezieht sich auch darauf, dass sie in die Kirche gehen möchte (natürlich ohne ihre Kinder).

Beide Ehegatten haben gleiche Pflichten und gleiche Rechte bezüglich der Gemeinschaft des ehelichen Lebens – steht im Kodex. Im Islam ist die Frau in sexuellen Fragen nicht frei. Sie hat die Pflicht, immer und in jeder Situation für den Mann bereit zu sein. „Wenn der Ehemann seine Frau zu seinem Bett ruft, und sie kommt nicht zu ihm und er verbringt die Nacht im Ärger über sie, fluchen die Engel auf sie die ganze Nacht hindurch, bis zum Morgen.“

Der christliche Partner muss sich darüber im Klaren sein, dass das Leben der islamischen Partei durch die sogenannte Scharia geregelt wird. Die Scharia ist nicht nur ein religiöses Gesetz des Islam, sondern enthält Normen und Rechtsgrundsätze für alle Lebensbereiche. Deshalb gilt, wenn die Frau aus der Ehe fliehen will, weil der Mann sie schlägt, wozu der Mann das Recht hat („Und jene, deren Widerspenstigkeit ihr befürchtet: ermahnt sie, meidet sie im Ehebett und schlägt sie!“), oder weil er eine zweite Frau nahm (auch wenn er vor der Ehe schriftlich abgeschworen hat), dass sie von den Kindern getrennt wird. Wenn sie Witwe wird, übernehmen die Pflichten der Erziehung der Kinder die männlichen Verwandten des Vaters. Die christliche Partei kann nicht nach einem Muslim erben.

Die Seelsorger sind verpflichtet, beiden Partnern die Zwecke und die Wesenseigenschaften der Ehe darzulegen, die von keinem der beiden Eheschließenden ausgeschlossen werden dürfen. Dieser Vorschrift kann der Seelsorger nur dann nachkommen, wenn er sich selbst über die Glaubenssätze nicht nur der Katholischen Kirche sondern auch des Islam im Klaren ist.

Der Seelsorger ist verpflichtet, auch dann die Erteilung einer Dispens vom Ortsordinarius zu erbitten, wenn die islamische Partei getauft wurde, aber von der Kirche (oder einer der Kirche ähnlichen Gemeinschaft, die eine gültige Taufe kennt) abgefallen ist.

In der westlichen Welt ist die Frage schwer zu beantworten, ob der Ortsordinarius *dispensieren soll oder nicht*? Es ist richtig, dass es auch gute Beispiele für Mischehen gibt, obwohl die Möglichkeit besteht, dass das Ehepaar unter Umständen in eine gefährliche Lage kommt. Die Europäischen Bischofskonferenzen erörterten bei ihren Sitzungen in Fatima, dass allgemein die Ehe und Familie in ganz Europa in einer sehr schwierigen Lage ist. Zu den liberalen Gedanken kam auch das Problem der christlich-islamischen Mischehe.

Die Ausbreitung des Islam in Europa vollzog sich geschichtlich in drei voneinander unabhängigen Wellen, die jeweils verschiedene Regionen Europas betrafen. Während der beiden ersten Bewegungen wurde der Islam vor allem durch Eroberungen verbreitet und ebenso wieder zurückgedrängt. Die dritte vollzieht sich in Form von Zuwanderung und hält bis heute an. In den ersten zwei Wellen (im christlichen Mittelalter) war die religionsverschiedene Ehe selten. Heute wird sie, da in Europa zwischen 35 und 53 Millionen Muslime leben, zu einer vordringlichen Frage. Einerseits ist die Ehe ein Menschenrecht, andererseits hat die Kirche die Pflicht, ihre Mitglieder zu schützen, manchmal auch gegen ihren Willen.

In den verschiedenen Diözesen (sooft eine religionsverschiedene Ehe in Frage kam) gaben die Bischöfe wechselnde Vorschriften, angefangen von starrer Zurückweisung der Bitte bis zur Erteilung einer einigermaßen leichtsinnigen Dispens. Die Frage, *ob der Ortsordinarius dispensieren soll oder nicht*, ist keine theologische Frage, sondern eine *kirchenrechtlich-pastorale Frage*. Kirchenrechtlich kann der Ortsordinarius eine Dispens geben, pastoral kann es unklug sein, da sich mit einer Dispens die christliche Partei für ihr ganzes Leben in eine unlösbare Ehe verstrickt. Die Zeit beweist, ob die Wahl der christlichen Partei richtig war oder nicht. Deshalb nehmen wir den Vorschlag von Kard. Navarrete an und antworten auf die Frage: Der Ortsordinarius soll die Bitte auf Dispens nicht zurückweisen, sondern er soll sie *verschieben*.